

SZÉPHALOM

SZERKESZTI:

ZOLNAI BÉLA

V. ÉVFOLYAM.

SZEGED, 1931.

KÖNIGSBERGI TÖREDÉK.

Idegen emberek között teljesen magamban utaztam Königsbergbe, Kant városába. Útközben megérett bennem az egyedüllét gondolata s átjárta egész lényemet az egyedüllét érzése. Elgondoltam, hogy valójában mindnyájan életünk legfontosabb pillanataiban egyedül vagyunk s ilyenkor az az érzésünk, hogy egyedül és elhagyottan szemben állunk az egész világgal — és fájdalmasan megértjük és átérezzük, hogy a legjobb akarat mellett sem nyújthatja senkisépítő kezét nekünk. Különösen egyedül s magunkra hagyottak vagyunk félelmünkben, „világfélelmünk“-ben, azaz tudatos életünk egész folyamán, mert hiszen: amint mi sem értünk meg igazában éppen senkit sem, úgy minket sem érthet meg éppen senki sem, — és egyedül és magunkra hagyottak vagyunk különösképpen azokban a szenvedéseinkben, amiket semmiféle emberi segítség sem képes már enyhíteni — és magunkra hagyottan, egyedül, minden támasz nélkül állunk — a halállal szemben.

De ha állandóan, szünet nélkül emberek között élünk, ha mondjuk, sohasem vagyunk magunkra hagyva, elhagyottan, — mi akkor a helyzet? Ez esetben is alig változik valami — valóban rettenetesnek nevezhető helyzetünkben. Olyan világban találjuk magunkat ez esetben is, amely idegennek, sok tekintetben ellenségesnek tűnik élénk s ebben az idegen és sok tekintetben ellenséges világban élünk mi, emberek, ismert világunk legfejlettebb intelligenciájának hordozói, örökös rejtélyek, örökös kételyek között. Soha, de soha szünni nem akaró bizonytalanságban. — Mert bármily léháknak és gondnélkülieknek tartjuk is általában az embereket, — aminthogy általában valójában eléggé léhák és gondnélküliek is az emberek — azért mindnyájunk felett ott lebeg életünk és létünk bizonytalanságának s életünk és létünk áthatolhatatlan sötét rejtélyének gondja, amely időnkint, tudatosságának legmagasabb fokán a közönséges, gondtalanul élő embert is, akit az életnek kis és nagy bajai és kis és nagy szenvedései szintén nem kímélnék meg, éppen a végső kétségbeesésbe sodorja.

*

Nem mondom én, hogy ezen a világon csak sötétség van, nem állítom, hogy nem dereng felénk sémmi fény sem. De nem szabad letagadnunk a sötétséget, a bizonytalanságot, a bajokat, a halált, — a rosszat, a tökéletlenséget, a szenvedést, a gonoszat, az irracionálist — mindazt, aminek nem kellene lenni — és ami mégis van, letagadhatatlanul, meg nem semmisíthető módon mégis *van* ezen a világon. — Van fény is a mi világunkban — s jóllehet lidércfény is van a világban, azért még sem hihetjük, nem akarjuk, nem tudjuk elhinni, hogy minden fény csak ingoványba csalogató lidércfény lenne. — Tudjuk azt is, hogy az ész világossága a legnagyobb világosság ismert világunkban s ennek a legnagyobb világosságnak mi emberek vagyunk a hordozói. Igaz ugyan, hogy az ész világossága szétoszlatja a szellemi életünk égboltján oly gyakran fel-feltündöklő délibábot is, de viszont azt is hisszük, hogy lelkünkre

nehezedeó kételyeinktől, amely kételyek már-már céltalansággal vádolják egész életünket, sőt talán éppen minden létet is, — ettől a valóban a lényünket marcangoló lidércnyomástól, ha valami, úgy az ész világossága szabadíthat csak meg. Erre a megszabadításra pedig egész lényünket átható nagy vággyal vágyakozunk. „Mert. — úgymond Schopenhauer s mi mélyen át vagyunk hatva e mondás igazától — ha valamit érdemes kívánni ezen a világon, ami annyira kívánatos, hogy ezt belátó pillanatban a nyers és homályos tömeg is magasabbra értékelné, mint az ezüstöt és aranyat, úgy ez bizonyára az volna, ha létünk sötétségére egy fénysugár esnék s valaminő felvilágosítást kapnánk rejtélyes létünkről, aminek csupán nyomorúsága és semmisége nyilvánvaló.“

*

Annak tudatában, hogy mindnyájunkat minden oldalról megoldhatatlan rejtélyek vesznek körül, hogy tehát valóban rejtélyes csoda-világban élünk, bajainkban és javainkban, gyönyörünkben és bánatunkban, nagy szenvedéseinkben és csekélyke örömünkben, amely csekélyke öröm az ész megvilágításában rendszerint csalóka illuzióként szétfoszlik, az ész világosságától vezetve kérdezzük, a magunkra hagyatottság érzésétől gyötörve, szünet nélkül kérdezzük és kérdezzük K a n t nagy kérdéseit: *mit lehet tudnom? mit kell tennem? mit szabad remélnem?*

Ezekre a kérdésekre sehol sem találhatjuk meg a kész feleletet. Ezek olyan kérdések, ezek azok a kérdések, amiket az összes emberek valamennyien állandóan, szünet nélkül kérdeznek. És ezek olyan kérdések, amely kérdésekre a választ minden egyes embernek külön-külön kell megadnia — tudatossága fényében lefolyó egész életével.

Teljesen egyre megy, hogy miképp éli le az ember az életet: akár egyedül járja az élet útjait, akár pedig állandóan nagy társaságban, vagy éppen állandóan a nagy nyilvánosság előtt szerepel; az élet nagy és szomorú pillanataiban s akkor is mindig, amikor önmagának tudatossá válik az élet — és különösen akkor, amikor az az érzésünk, hogy ime most szembe kerültünk az *A b s o l u t u m*-mal, igazában teljesen magára hagyottan áll minden ember. És pedig minél inkább gondolkozik az ember, annál inkább magára hagyottnak kell magát éreznie és tudnia. — Akkor, amikor az ember mintegy az *A b s o l u t u m*-mal áll szemben, amikor — mint az élet nagy és jobbra fájdalmas pillanataiban — az ember mintegy színről-színre szemben érzi magát a végtelen hatalommal: ugyan ki oszlatná el az embernek, a gondolkozó embernek azt az érzését, hogy egyedül, magára hagyottan áll a végtelen hatalommal szemben, akivel szemben valóban semminek kell magát éreznie? És sok-sok semmi együttesen is semminek és csak semminek érezheti magát a végtelen hatalommal szemben. Az élet nagy pillanataiban és tudatosságunk legmagasabb fokán, amikor feltárul előttünk a lét mysteriuma — s amikor az az érzés vesz erőt rajtunk, hogy sehol semmi sincs, amibe megvethetnők lábunkat — és hogy zuhanunk lefelé a végeláthatatlan semmibe; amikor mintha szemtől-

szembe kerülnénk az Absolutummal, megértjük és átérezzük Eckhart mester mondásának félelmetes mélységeket felfedő igazságát: „*Der got siht, der erkennet, daz alle créature niht sint*“.

*

Mi vagyok én és — mi minden ember? És mi minden élő-lény? És mi mindaz, ami egyáltalában létezik, akár él, akár nem él? Hol van a helyem a létezők világában? Hová tartozom? Mi a rendeltetésem a létezők, az élőlények, a szellemi élet világában? És egyáltalában felvethetem-e joggal azt a kérdést, hogy mi a rendeltetésem? S ha felvetem ezt a kérdést, nem kell-e éppen olyan joggal, éppen olyan kötelességgel felvetnem azt a kérdést is, hogy mi minden másnak rajtam kívül, tehát embernek, állatnak, növénynek, élettelen dolgoknak s általában az egész mindenségnek rendeltetése? — Kérdéseket kérdek, amely kérdések minden határt kitolnak a végtelenbe s a végtelennel találván magamat szemben, nem kell-e minden emberi kérdezősködést, minden emberi felelet-adást gyerekes gögicselésnek tartanunk? De, de . . . lehet-e ezeket a kérdéseket nem kérdezni? És lehetetlen, hogy e kérdések kérdezése inkább gyerekes dolog lenne, mintha nem kérdezzük ezeket a kérdéseket. Ha nem kérdezzük ezeket a kérdéseket, akkor sötétségbe burkolózunk. Ha meg sötétségbe burkolózunk, akkor egészen bizonyosan nem fogunk semmit sem tisztán látni. Ha elzárjuk magunk elöl a világosságot, soha sem fogjuk elérni a világosságot. De ha elzárjuk magunk elöl a világosságot, ha elfordulunk a világosságtól, — nem is érdemeljük meg azt. — És mégis mindezeknek dacára, egészen magas, szédítő magas eszméleti állásponton joggal kérdezhettük, hogy a végtelennel állva szemben, ugyan minek tekinthetünk minden emberi bölcseséget? Minek tekinthetünk minden emberi bölcseséget, amit egyébként oly sokra tartunk, ami nemcsak arra vállalkozik, hogy a végtelennek tetsző lét titkait felfedje előttünk, — de nem ritkán még azt is arrogálta magának, hogy minden lét rendeltetésének és céljának is tekintessék?

*

Lényünk kettőséget át- és átérezzük: semmik vagyunk a végtelennel szemben, de azért a mi világunkban, a tapasztalati világban, a világ legnagyobb fényességének, az észnek mi vagyunk legelölkelőbb, mert legfejlettebb hordozói. Ehhez hasonlítva minden más fényesség elhomályosodik, — e nélkül a fényesség nélkül valójában az egész világra, a napra és minden csillagokra is áthatolhatatlan sötétség borulna. Az észnek megvetése és megtagadása Mephistophelesnek tetsző cselekedetet:

Verachte nur Vernunft und Wissenschaft
Des Menschen allerhöchste Kraft,
Lass nur in Blend- und Zauberwerken
Dich von dem Lügengeist bestärken,
So hab'ich dich schon unbedingt.

Goethe: *Faust*.

*

Mindnyájan egyéniségek vagyunk — bezárva egyéniségünknek ércnél szilárdabb keretébe, amely keretből nincsen semmiféle kifelé vezető út. Akárhová megyek, mindenüvé magammal viszem éneket. Akármit halljak, akármit lássak is, mindent olyannak látok és olyannak hallok, mint amilyen én magam vagyok, — mindenütt és mindenben ezen a világon az *énem* visszhangjával s az *énem* visszfényével találom szemben magam, — mindenütt a világon az *én világomban* találom magam, amelynek határait át nem léphetem, mert igazában mindenütt a világon önmagammal találom magam szemben. *Énem* — és mindenkinek *én*-je zárt egység, amely zárt egység igazában az egész mindenségben egyedülálló és magában is foglalja mindenkinek egész világát.

*

Aki csak egy kissé számot akar adni önmagáról önmagának, lehetetlen, hogy mihamar ne eszmélne annak is tudatára, hogy egyedülvaló ezen a világon még akkor is, ha állandóan hozzá hasonlóknak társaságában él és fejt ki működést. Minden egyes ember igazában zárt és minden más embertől különböző egységet alkot, amely egységnek minél tudatosabbá válása egyszersmind mindinkább és inkább és mind fájdalmasabban érezteti velünk egyedülletünket; egyedülletünket nemcsak ismeretlen emberek között, de érezteti velünk egyedülletünket ismerőseink és barátaink között is. Mert nem szabad elfelejtenünk egy pillanatra sem, hogy *én*-ünk magába zárja egész világunkat. És nincs közös világunk, ahol vállvetve, egymást támogatva megvethetnők biztos, megingathatatlan talajon lábunkat. Ha elemezzük *én*ünket és világunkat, benne maradunk az *én*ünk. bűvkörében, nem jutunk ki ebből a bűvkörből — és különösen nem jutunk el a másnak világába, amely világ, ha igazán a másnak világa, igazában soha sem is lehet az *én* világom.

*

Az a nagy csoda, amelynek felismerésével és elismerésével meglepi, zavarba hozza és megrohanja a filozófia a naiv, kritikátlan közönséges gondolkozást; hogy valójában az egész világunk, még akkor is, ha a végtelen csillagtegment is bele vesszük, voltaképpen, igazában, mind tapasztalatilag, mind az ész analízise alapján is, csak szubjektív elemeket tartalmaz, tényleg olyan csoda, amely bármennyire legyen is „botránnya a filozófiának és az általános emberi észnek“, mégis igaz marad, azaz megmarad továbbra is mindig állandó csodának — és talán állandó botránynak is.

Ha meg így áll a dolog, akkor bizony mindegyikünk világa külön világ, amely külön világ senkinek másnak semmiféle betekintést sem enged meg. Ez igaz. De nemcsak ez igaz. Lényünk kettősége itt is szemünkbe ötlük, de most olyképpen, hogy világokat hordozó erejére, a *tudatra* eszmél reá — és megieledkezik fizikai létéről, amely fizikai lét csupán amolyan porszemszerű léttel és porszemszerű hatalommal bírhat a nagy világgal, a végtelen hatalommal szemben. Valóban szükséges pathológikus arroganciájában arra figyelmeztetni az észt, a megismerést, az alanyt, az *ént*, hogy a világgal, a dolgokkal, a tárgyakkal, a *nem-énnel* szemben volta-

képpen csak amolyan *quantité négligeable*, olyan *quantité négligeable*, ami éppen iskolapéldának hozható fel.

*

Azt mondják az emberek, akiket filozófiai gondolkozás még nem inficiált — s azt mondják az úgynevezett exakt tudományok képviselői is, akik némi bepillantást vetettek a lélektanba, illetőleg akik megértik azt, hogy tapasztalati világunkban kétféle jelenségek: fizikaiak és pszichikaiak vannak, — hogy hát igen, minden embernek megvan a maga egyéni világa, — a lelki jelenségek világa — de ezzel szemben az összes embereknek, sőt nemcsak a most élő, de az előttünk élt összes embereknek és az utánunk következő összes embereknek is van egy közös objektív világa, — általában a világ minden intelligenciája részére van egy közös objektív világunk — a fizikai jelenségek világa.

Bármennyire természetesnek és magától értődőnek is tűnjék fel ez a felfogás, ilyen egyszerű még sem lesz a valóság és az igazság. Nem lehet elégszer elismételni — és nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a világ, bármennyire is tekintik azt objektív valóságnak, igazában mindig az én világom. Viszont az is igaz, hogy igazában semmiképpen sem lehet ketté választani az embert és a világot, mert mindig és mindenütt az ember és világa van együtt, mert én és az én világom mindig zárt, metafizikai, felbonthatatlan egységet alkot.

Ma már jól tudjuk, hogy ezt az egységet, amit az ember és a világa alkot, nem lehet felbontani alkotó elemeire, mert az is igaz, hogy az ember hozzátartozik a világhoz, és az is igaz, hogy a világ maga is hozzátartozik az emberhez. Sőt bármennyire különösnek látszik is első pillanatra, mégis igazság foglaltatik abban az állításban, hogy az alany az, amit nem iktathatunk ki a világból, — s talán éppen az alany, a tudat minden létnek hordozója is.

*

Nem kérdéses, tudja is azt mindenki, tudja pedig különösen mindenki, aki gondolkozva szemléli a dolgokat, hogy minden oldalról csodák vesznek körül, akárhová, akármire szegezsem is tekintetemet, rejtély és csoda mered felém, de a legnagyobb rejtély minden dolgok között mégis én magam, az alany vagyok, aki megismerem valamiképpen a dolgokat s akinek ime, tudomása is van erről a megismerésről, akiben érzelmeket vált ki a lét s aki akarásommal és cselekvésemmel tudatosan benyúlok a világ folyamatába, sőt aki alkotásaimmal — különösen a tudomány és a művészet terén, de nagyban és egészben az egész kultúra terén is — gazdagabbá teszem a létet, hozzáadok valamit a természethez, ami elvitázhatatlan *plust* jelent a létezőknek világában. Még akkor is, ha létezőn rendszerint fizikai valóságot értünk.

Ha ily megfontolások alapján tekintek magamra, az alanyra, az *énre*, azt — ha talán a mindenséggel a mennyiség kategóriája alapján összehasonlítva *quantité négligeable*-nak is tekinthetem — semmiesetre sem tekinthetem *qualité négligeable*-nek.

*

Königsbergbe utaztamban elképzeltem: mennyire egyedül kellett éreznie magát K a n tnak Königsbergben s általában a világban. Egyedül kellett magát okvetlenül éreznie, ha talán élete kedélyes társaságban és lelkiismeretes kötelességteljesítésben telt is el. Lehetetlen, hogy ne így legyen. Aki a *Tiszta Ész Kritikáját* megírta, az bizony csak társtalanul, egyedül és magára hagyottan járhatta az élet útjait. Társtalanabbul, inkább egyedül és inkább magára hagyottan, mint mi valamennyien, akik életünk legfontosabb pillanataiban szintén egyedül és magunkra hagyottak vagyunk s ilyenek tudjuk is magunkat, de azért mégis csak a kavicsnak inkább van társa, mint a magában álló, páratlan, semmivel össze nem hasonlítható drágakőnek. Mennyire egyedül és magára hagyottnak kellett magát K a n tnak éreznie, aki oly magasságokig tudott emelkedni, amily magasságokban ember sém előtte, sem utána nem járt és aki bizony-bizony mint mostanig a leghatalmasabb uralkodó volt az ész birodalmában.

*

Oly könnyen elkülönítjük magunkat a többi, úgy is szoktuk mondani: közönséges emberektől. Hízelgünk magunknak, hogy mi külömbek vagyunk mint a többiek. Miért volnánk külömbek? Nem azért, mert mások vagyunk, mint a többi emberek, hiszen tudjuk, hogy két egész egyforma falevél sincs a mindenségben, de azért még sem képzeljük azt, hogy ez alapon valamely falevél külömbnek tarthatná magát a többinél . . . Mi alapon tarthatnók magunkat külömbnek s ezért — joggal — inkább egyedülállónak a világban a többi embereknél s mi alapon állíthatjuk azt, hogy K a n tnak okvetlenül egyedül kellett magát éreznie, ha élete eövébként kedélyes társaságban és lelkiismeretes kötelességteljesítésben telt is el? Azért, mert a semmivel össze nem hasonlítható páratlan drágakő társtalan és nem olyan, mint a kavics, amit alig lehet megkülönböztetni a többi kavicstól. Azért, mert aki a *Tiszta Ész Kritikáját* és az egész kanti filozófiát megírta, az eleget tett annak a követelménynek, amelynek E. D ü h r i n g szerint a filozófiának eleget kell tennie, azt állítván, hogy a „filozófia az élet és a világ legmagasabb és legnemesebb tudatának létesítésére törekszik.“

Aki pedig ennek a követelménynek eleget tesz, az kimagaslik az emberek közül — s annak élete társtalan és egyedül való, még akkor is, ha állandóan emberi társaságban él — és ha a felületes szemlélő nem látja is meg, mily nagy különbség van közte és a többi emberek között.

*

Itt vagyok Königsbergben, K a n t városában s innen nézem a felettem lévő csillagos eget, onnan nézem „a csillagos eget felettem“, — ahonnan valamikor K a n t nézte azt. — Az az érzés vesz erőt rajtam, az az érzés járja át egész valómat, hogy igenis van *genius loci*, hogy okvetlenül kell lenni *genius loci*-nak. És épp ezért, mert ilyen érzés és ilyen gondolat járja át egész valómat, lényem hatalmas megizmosodik, önmagán túlnő s mintegy önmaga fölé emelkedik és úgy képelem, hogy a csillagos ég mintha még ma is azt mondaná nekünk, amit K a n tnak mondott és amit K a n t mondott róla.

A csillagos ég felettem természetesen az egész világ, az a világ, amely valójában bárhonnán tekintve is, „csodálattal“ és „tisztelettel“ tölti el az elmét. Minden gondolkozó emberre nagy hatással van a természet szemlélete. Hiszen a természet, az anyagi mindenség olyannak tűnik elénk, mint ami vég nélkül terjeszkedik térben és időben, a tér végtelenségében s az idő örökkévalóságában. Ez bizony-bizony bennünk a fenséges érzelmét kelti, ez a nagy tömegű és nagyhatalmú természet bizony-bizony bennünk „matematikai és a dinamikai fenséges“ érzelmét kelti. — És mi vagyok, mi lehetek én magam ezzel a természettel, ezzel a mindenséggel szemben? Egyáltalában arrogálhatom-e azt magamnak, hogy valami módon összehasonlíthassam magam a természettel, a mindenséggel?

Ez a kérdés első hallásra olyannak tűnik fel nekünk, amelyre ézszerűen csak nemmel lehet megfelelni, de azért tényleg nem olyan lehetetlen, olyan hallatlanul impertinens dolog erre a kérdésre igennel is válaszolni.

*

Az egyszer bizonyos, hogy én magam is a mindenséghez tartozom. Lehetetlen, hogy ne tartozzam oda s lehetetlen az is, hogy ne lennék én magam éppen része a mindenségnek. Lehetetlen, hogy lényem a mindenségtől függetlenül lebegne az űrben, anélkül, hogy a legbensőségesebb kapcsolatom ne lenne minden dolgokkal és minden dolgok velejével. Az igazság csak az lehet, hogy mindenestől, testemmel és lelkemmel beletartozom a mindenségbe, benne gyökerezik lényem s itt otthonosnak kellennem, bármennyire idegennek és magára hagyottnak érezze is magát a szellem a természet világában. Ezzel a mindenséghez való tartozással — ezzel a mindenség-részével — olyan nagyon ugyan nem büszkélkedhetünk, mert hiszen minden, éppen minden dolog ezen a világon hozzátartozik a mindenséghez és része is annak. De mi nem vagyunk csak amolyan valami, mint minden más dolog. Mi *tudat* is vagyunk s ez által mi bennünk mintegy megfordul az egész világ, mert ha nem befolyásoltatjuk magunkat semmi előttelettől sem, mihamar meg kell értenünk azt a rendkívül nagy horderejű igazságot, hogy minden dolgok voltaképpen a tudatban vannak. Ennek a tudatnak pedig mi vagyunk a hordozói.

*

Énünk ilyen megfontolások, ilyen elgondolások után valóban megnő, megnő a végtelenig. Első pillanatra mintha pathologikus megnövekedéssel állanánk szemben, de ez nem igaz. Az igazság az, hogy az egész világ, sőt ennél több is — mindaz, ami van és mindaz, ami nincs — a tudatban van. Az egész világ a tudatban van. Talán joggal állíthatni azt is, hogy a szellem szemben áll a világgal, az elme szemben áll a világ dolgaival, — én szemben állok mindazzal, ami nem vagyok én, az alany szemben áll a tárggyal . . . De a világnak, a világ dolgainak, mindannak, ami nem vagyok én, a tárgynak olyan törvényei vannak, amilyen törvények uralma alatt levőnek ezek az objektívnek tartott dolgok a szellemnek, az elmének, az *én*-nek, az alanynak megjelennek. A

világ, ami mindig és minden körülmények között az én világom, az *én*-nek, a szellemnek formába van beleépítve. A világ dolgai az *én*-nek, a szellemnek úgy jelennek meg, amint e megjelenést az én, a szellem természete szükségképpen meghatározza.

Olyan egyszerű, magától értődő igazság ez, — és azért mégis, első hallásra legalább, különösnek, érthetetlennek és nem-igaznak tűnik fel mindenki szemében. Mert mindenki azt hiszi, — s úgy hiszi, ezt biztosan tudja — hogy a külvilág az igazi világ, ez a külvilág pedig fizikai valóság, aminek semmi köze sem lehet a szellemhez s aminek törvényeiben semmiképpen sem lehet a szellem törvényeit felismerni. És testiségemmel magam is hozzátartozom ehhez a fizikai valósághoz, s én bennem — a tudatban, ami az én parányi fizikai létemnek sajátos produktuma — legfeljebb csak a világ egyes töredék-dolgainak töredék-tükörképei vannak, amely töredék-tükörképek talán nem is tükrözik hűen vissza azokat a töredék-dolgokat, amelyeknek tükörképeit a tudatom magában foglalni képes. Ez már érthetőbb állítás. Így nem a világ, igazán nem az egész világ van a tudatban, hanem a világ kis töredékének amolyan semmivel sem igazolható, semmivel sem verifikálható tükörképei vannak tudatomban.

Ez az állítás eléggé plauzibilisnek látszik ugyan, de azért aligha foglalhatja magában az egész igazságot.

*

A filozófusnak, aki logikai szükségérzetét ki akarja elégíteni, az egész igazság kell. Az igazság kell glória-fényben, — ha glória-fényben ragyog az igazság. Nem mondunk le könnyen és könnyelműen a glória-fényről, a magasztos igazságról, helyesebben: az igazság magasztosságáról, mert a glória-fényben lényünk legnemesebb aspirációi valósulnának meg, de akit csak az igazságnak színéről-színre való látása elégíthet ki és nyugtathat meg, annak nem a glória-fény a fontos, hanem az igazság; az ilyen ember, az ilyen nyugtalan gondolkozó a saisi ifjú módjára az igazságot keresi minden áron, akkor is nagy, egész lényét eltöltő vággyal vágyik az igazságra, ha talán az igazság megpillantása elhervasztja is a mosolyt az ajkáról, — sőt akkor is, ha merész vágyáért életével kell megfizetnie. Ehhez valóban nagy lélekre van szükség. Ehhez arra van szükségünk, hogy szembe merjünk nézni mindenkivel, ne csak a széppel, de a rúttal is, ne csak a jóval, de a gonosszal is, ne csak az étellel, de a halállal is. Akarjuk az igazságot, ha lehet, glória-fényben, de akarjuk az igazságot, mindenáron, úgy ahogy lehet, úgy ahogy az embernek lehetséges. S éppen ez az, amit a filozófus akar.

Ahhoz, hogy valaki filozófus legyen, szükséges, hogy szemébe nézzen minden dolgoknak. Ahhoz, hogy valaki filozófus legyen, szükséges, hogy a lehető legmélyebb pillantást vesse mindabba, ami van. Ahhoz, hogy valaki filozófus lehessen, szükséges, hogy szünetlenül kérdezze: mi az, ami van, szükséges, hogy tudatára jusson egyénisége korlátainak, de szükséges az is, hogy érdeklődjék minden dolgok lényege iránt. A filozófusban voltaképpen az ember reagál a

mindenségre, olyanszerűen, amint Simmel is tanítja; a filozófus az a szerv, amely az univ ersumra reagál. Szerintem a filozófus a lét legnagyobb vizein evez, mindig szemtől-szemben állva a mindenséggel. J. E. Erdmann olyasmit mond, hogy a filozófusokban a világ bölcsesége nyilatkozik meg s egyben a világról szóló bölcsesség jut kifejezésre. Mi ragaszkodunk ahhoz az állításunkhoz, hogy a filozófusnak úgy kell magát éreznie, mint aki szemben áll magával az Absolutummal, akinek rejtélyeiről őszintén és becsületesen, a lehető legőszintébben és legbecsületesebben számot akar adni. Képletesen úgy fejezhetjük ki magunkat, hogy a filozófálásban annyira meg kell nyilvánulnia az őszinteségnek és az igazságszeretetnek, hogy az maga olyasvalami, amit az Isten előtt való kollokválásnak, az Isten színe előtt való valóméztételnek is mondhatnánk.

*

A filozófus a világnak hű képére törekszik. Elsősorban és mindenekelőtt tükröt tart a lét elé. De amikor ezt teszi, akkor egyszersmind magára is eszmél: voltaképpen itt, innen, a magára-eszméléstől, a gondolkozásnak önmagára eszmélésétől kezdődik az igazi filozófia. Valahogyan szemben kell állnia a gondolkozásnak az egész mindenséggel, de szükséges, hogy úgy álljon szemben az egész mindenséggel, hogy saját egyéniségében szilárdan megvesse lábát ... Ha meg saját zárt egyéniségében szilárdan megveti lábát, akkor azt a kérdést is kérdeznie kell, hogy én magam, az a valaki, aki szemben áll a mindenséggel, miképpen állok szemben a mindenséggel s miképpen támaszkodhatom meg önmagamban. Filozófusnak lenni nem elég csak azt kérdezni: mi a világ lényege — és mi a világban saját magamnak lényege is; hanem egyebet is kell kérdezni: azt, hogy miképpen ismerhetem meg a világot, — még helyesebben: azon kell kezdenem, hogy azt az előzetes kérdést döntöm el, hogy egyáltalában megismerhető-e a világ? És ha zárt egyéniségem olyan, mint ahogyan Leibniz mondja a világot alkotó *monasokról*, hogy nincsenek ablakaik: — ha nincsenek ablakaink, akkor kétségbeesetten tovább kell kérdeznünk, miképp tekinthetünk mégis ki a világba, a rajtunk kívül levő mindenségbe?

A Kant nagy kérdései közül ime imígyen bontakozik ki az a kérdés, amely minden theoretikus gondolkozást minden időben mindenek felett érdekelt; az, hogy: mit lehet tudnom?

*

A naiv gondolkozás, a közönséges ember, aki Faust Wagnerével azt hiszi, hogy felette sokra vittük s aki magáról is azt hiszi, hogy tényleg mindent megtudhat az ember, úgy gondolja, hogy a mindentudás voltaképpen csak időkérdése. Mi azt hisszük, erre a kérdésre nemcsak Kant szellemében — és éppen nem azért, mintha ragaszkodnánk ahhoz, hogy Kantnak legyen igaza — azt kell felelnünk, hogy bizonyos szempontból tényleg mindent megtudhatunk valaha; — viszont azt is kell mondanunk, hogy bizonyos szempontból semmit sem tudhatunk soha.

*

A világ valóságával szemben áll a megismerő alany, aki hű képét akarja a világ valóságának, a mindenségnek. A közönséges gondolkozás azt hiszi, hogy ez lehetséges, kezdetben úgy képzeli, hogy ez könnyűszerrel lehetséges, később arra a belátásra jut, hogy ez csak nehezen, hosszú, nagyon hosszú kanyargó kerülő után és nagy, rendkívüli nagy erőmegfeszítéssel és hogy csak talán éppen végtelen idő alatt lehetséges. Mégis: a közönséges gondolkozás, amihez a tudományos gondolkozás is csatlakozik, azt hiszi, hogy elvileg lehetséges mindent, éppen *mindent* megismerni, elvileg lehetséges, hogy a valóság világának hű képe keletkezzék a tudatban.

A valóság dolgai, úgy amint azok az objektív valóságban vannak, amint azok az objektív valóságban elképzeltetnek, nem mehetnek be a tudatba, mert a tudatban nem dolgok vannak, hanem képek, tudatállapotok. Ezekről a képekről hihetjük ugyan, hogy ezek valami módon megegyeznek a valóság dolgaival, — már olyan-szerűen, amint ez a megegyezés *valóság* és a *valóság képe* között lehetséges — de semmiféle módunk, semmiféle lehetőség nincsen arra, hogy ezt a megegyezést valamiképpen ellenőrizzük — és konstatáljuk.

Ha előttem van valamely dolog, a fizikai valóság bármely dolga és ha előttem van ennek a dolognak tükörképe, úgy én, aki a valóság és a kép felett állok, aki összehasonlíthatom a valóságot s annak képét, jogosan megállapíthatom, hogy a kép hasonló-e, vagy sem a valóság dologához, — de a világ dolgaival, minden dolgokkal szemben, mi, a megismerő alany állunk s ebben a megismerő alanyban tükröződik minden valóság, úgy hogy nincs senki sem ismert világunkban, aki összehasonlíthatná a világ dolgait — amik nekünk sohasem jelenhetnek meg — az állítólag ezekről a dolgokról mibennünk keletkezett képekkel. Úgy hogy nincs reá semmi körülmények között semmi mód sem, hogy megállapíthassuk: minő a viszony ismeretünk és a valóság között.

*

Az egész igazság pedig az, hogy mi csak azt a valóságot ismerhetjük meg, ami nekünk megjelenik. Ami nekünk soha, semmi körülmények között sem jelenik meg, azt természetesen soha, semmi körülmények között sem ismerhetjük meg. A tapasztalat világa az, ami nekünk megjelenik s ami nekünk megjelenik, az a tapasztalat világa. Itt otthon vagyunk, — itt tudásunk előre hatolhat a végtelenig. De a *transcendens* világba, abba a világba, amelynek dolgai semmiféle tapasztalatban nincsenek adva számomra, a megismerés egy lépést sem tehet előre. És minden dolognak jelenséggé nem való belső lényege ilyen előlünk, megismerésünk elől örökre elzárt *transcendens* valóság. Igen, minden dolognak, tehát önmagának lényege is ilyen *transcendens* valóság!

„Ha tehát azt mondjuk: az érzékek úgy tüntetik fel nekünk a dolgokat, amint megjelennek, az értelem pedig, amint tényleg vannak, akkor az utóbbi nem tanscendentalis, hanem csupán empirikus értelembe veendő, ugyanis amint a tapasztalat tárgyaiként a jelenségek egyetemes

kapcsolatában képzelendők, nem pedig a szerint, hogy vonatkoztatás nélkül a lehető tapasztalatra, következtetésképp az érzékekre általában, tehát a tiszta értelem tárgyaiként mik lehetnek. Mert az mindig ismeretlen fog előttünk maradni, olyannyira, hogy még az is ismeretlen marad, hogy ily transcendentális (rendkívüli) ismeret lehetséges-e általában, legalább olyanként, mely közönséges kategóriáink alatt áll.“

„Ha a panaszok: Nem vagyunk képesek a dolgok belsejét átlátni, annyit tesznek, mint: nem fogjuk föl tiszta ésszel, hogy a nekünk megjelenő dolgok magukban mik, akkor azok méltánytalannok és oktalanok; mert azt akarják, hogy érzékek nélkül is megismerhessük, tehát szemlélhessük a dolgokat, következtetésképp, hogy az emberitől nemcsak fokra, hanem szemléletre és módra is merőben különböző ismerő tehetséggel bírjunk, tehát, hogy ne emberek, hanem oly lények legyünk, melyekről magunk sem mondhatjuk, lehetségesek-e, még kevésbé, hogy milyenek. A természet belsejébe a jelenségek megfigyelése és boncolása hat, és nem tudhatni, meddig fog idővel érni. A természetben túllépő ama transcendentális kérdésekre azonban még így sem fogunk soha megfelelhetni, bár az egész természet fölvolna előttünk fedve, minthogy még saját elménket sem adódott más szemlélettel, mint belső érzésünkével megfigyelhetni. Mert ebben rejlik érzékiségünk eredetének titka. Vonatkozása a tárgyra és hogy ez egység transcendentális oka micsoda, kétségtelenül sokkal mélyebben van elrejtve, minthogy mi, akik még saját magunkat is csak a belső érzékkel, tehát jelenségül ismerjük meg, vizsgálódásunk ily alkalmatlan eszközét arra is használhatnók, hogy más valamire találjunk, mint megint jelenségre, s csak jelenségre, melynek nem érzéki okát oly örömet kutatnók.“¹⁾

Engem, mint akaró és cselekvő lényt — mert hiszen én nemcsak megismerő lény vagyok — sokkal jobban érdekel a megismerésnél a másik kérdése **K a n t n a k**: mit kell t e n n e m ? Mit törődöm én azzal, hogy mi és milyen a világ, — ennél fontosabb mindenkinek azt tudni, hogy mit kell tennünk. Az élet nem megismerésből, vagy nemcsak és nem főképpen megismerésből áll, de igenis főképpen akarásból és cselekvésből s amikor akarunk és cselekszünk, az az érzésünk, hogy szabadon úgy cselekedhetünk, ahogy akarunk.

Miképpen kell cselekednünk? Lehet-e ez kérdéses? Lehet-e ilyen kérdéssel fordulni a természet többi történéseihez? Hát nem az történik-e a természetben mindig, aminek történnie kell?

Valószínűleg a természetben is és az ember világában is mindig az történik, aminek történnie kell, aminek szükségszerűen történnie kell. De az ember világában — bárha minden *szükségképpen* történnék is — úgy gondoljuk, hogy nem történik minden *helyesen*, pedig az volna az ideális dolog, hogy az ember-világban minden helyesen történjék — s az egész vonalon az emberi életben megvalósítsanak az értékek, melyek között az ethikaiak a legfőbbek. Ez

¹⁾ A Tiszta Ész Kritikája Alexander Bernát és Bánóczi József fordítása.

harmóniában van Kant ama tanításával is, hogy a világon s ezenkívül is minden megszorítás nélkül legfőbb értéke a jóakaratnak van.

„Általában semmi sincs a világon, sőt azonkívül sem gondolható semmi sem, ami korlátozás nélkül *jónak* tartható lenne, csak egyedül a *jóakarat*.”

A kultúremberiség tudja, mit kell tennie, tudja is ezt mindenki. Úgy hogy Kant ama kérdésére: mit kell tennem, megnyugvással válaszolhatjuk, hogy kötelességünket kell teljesítenünk, ami egyzersmind azt is jelenti, hogy ezáltal a legfőbb értékeket valósítjuk meg életünkkel, amely élet a legmagasztosabb ideálok vezérlete alatt Istennek tetsző élet lesz.

Ezzel az állításunkkal Kantnak a bevezetésben említett harmadik kérdésére is megfeleltünk volna. Mit szabad remélnünk? Azt szabad remélnünk, hogy életünkkel, amely kötelességteljesítésben telik el és amelynek tartalmát az ideáloknak megvalósítását célzó törekvés teszi, kezére járunk a lét alapját, igazi lényegét tevő hatalomnak s ilyképpen nem hiába való életünk, hanem olyan, amely az Istentől az Istenhez vezet bennünket.

*

Heine gúnyolódó szellemességében aligha van igazság. Az Isten létének posztulálása Kantnál nem azt a célt szolgálta, hogy szolgáljának, Lampenak, aki borús időben a magányosan sétáló filozófus után esernyőjét vitte, — legyen Istene. Aki oly magasságokig emelkedett, mint Kant, s aki a gondolkozás zordon magasságait magányosan járta, az bizonyára kereste az Absolutumot, — hogy ezt meg is találta, arról tanúskodik az az erkölcsi fenség, amely minden sorából kiárad. Talán azt is szabad állítanunk róla, hogy nem is volt sohasem egyedül, nem érezhette magárahagyottnak magát, mert hiszen szemtől-szemben állott minden tudatnyilvánulásában az Absolutummal, ami emberi megítélés szerint *etikai valóság*. — Lehet, hogy ez is *anthropomorphismus*, de mindenesetre a legmegtisztultabb formája az anthropomorphismusnak.

*

Sha igaz az, amit értekezésünk folyamán a filozófiáról mondtunk, azt állítván, hogy a filozofálásban annyira meg kell nyilvánulnia az őszinteségnek s az igazságszeretetnek, hogy a filozofálást magát képletesen éppen az Isten előtt való kollokválásnak mondhatjuk, úgy joggal állíthatjuk, hogy a Kant filozofálása megfelelt az Isten előtt való kollokválás feltételeinek, mert benne őszintén, talán őszintébben, mint bárkiben másban és hatalmas erő kifejtéssel, talán hatalmasabb erő kifejtéssel, mint bárkiben is, megnyilatkozott az emberi elme intellektuális lelkiismerete.

*

Berlinben, a Nagy Frigyes szobrán szemben áll Kanttal Lessing — s Paulsen hallani véli a szkeptikus Lessinget, mintha kérdezné: tehát végre az egész, a végső igazság?

Kant óta mintha minden gondolkozó ezt kérdezné mind a mai napig. Ezt kérdik azok, akik azt hiszik, hogy vissza kell tér-

nünk K a n thoz — és ezt kérdik azok is, akik szabadulni akarnak K a n ttól. Mit lehet erre a kérdésre felelni? Azt, hogy az ethikai szempontnak mindenekfelett való értékelése olyasvalami, ami bizonyára a legvégső emberi igazságot fedi fel, akkor is, ha a theoretikus megismerés terén a jelenségeken túl sohasem juthatunk — és hogyha az embervilág élete kicsiben és nagyban egyaránt megcáfolná ezt a meggyőződésünket, amely meggyőződésnek mindenütt és minden időben föl-föllobogó lángjai világítanak és egyben melegítenek is. Csakis ez a meggyőződés nyugtathat meg, csakis ez a meggyőződés veszi le rólunk az egyedüllétnek, az elhagyatottságnak és céltalanságnak rettenetes sötét kétségbeesését.

*

Königsbergben, a város egyik legélénkebb helyén, ahol tovarohanó autók túlkölnék, a vár falán látjuk K a n t halhatatlan gyönyörű sorait:

„Két dolog tölti el az elmét mindig új és növekvő csodálattal és tisztelettel, minél gyakrabban és tartósabban foglalkozik velük a gondolkozás: a csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem.“

A csillagos ég felettem és az erkölcsi törvény bennem: közös világa az egész emberiségnek s ezért, de különösen azért, mivel az erkölcsi törvény bennem is közös világa az egész emberiségnek, — emberek között nem érezhetjük magunkat igazán egyedül és igazán magunkra hagyottan. S mivel a csillagos ég felettem s az erkölcsi törvény bennem egy principiumra vezetendő vissza, amely principiumnak a legtökéletesebbnek kell lennie — emberileg nézve ethikai-nak kell lennie — épp azért sehol a mindenségben és sohasem érezhetjük magunkat egyedül, magunkra hagyottan, elhagyottan.

*

Egyik régi vízióm elevenedik meg előttem, olyan vízió ez, amit bizonyára mindenki látott már: elvonulnak előttem az emberek, férfiak és nők, fiatalok és öregek, az élet napszámosai és az élet királyai s valamennyien — a temetőnek tartanak. Ez nem az a művészeti téma, amely a halál felvonulását ábrázolja, — ez az emberek felvonulása a halál felé, ez valóságosan az embereknek a halálba való rohanása. Ha így nézzük az életet, akkor megértjük, hogy a rohanásunkban sem a barátság, sem a szerelem, sem a vérség nem segíthetnek rajtunk és valóban mindnyájunknak, tudatosságunknak minden pillanatában az elkárhozotak rettenetes egyedüllétét kell végigszenvednünk. Az egész emberiség életét, minden törekvését, küszködését, cselekedetét, de még alkotó tevékenységét is olyan életmenetelésnek tekinthetjük, amely a halálnak rohan. A nyugati kultúremberiség élete olyan előrehaladás, amelynek élén két diadalmas halott halad: S o k r a t e s és J é z u s.

*

Ilyen gondolatok hatása alatt elgondoltam, hogy K a n t tanítása az emberi lét és élet ama legnagyobb vigaszának is tekinthető, amit az emberi értelem, a filozófia mind mostanig nyújtott az

emberiségnek. A mindenség végső törvényei szellemi törvények, a lét veleje ethikai principium s a világprocessus céljának, az ethikai principiumnak megfelelően: a legmagasztosabb és legfenségesebb célnak kell lennie.

Ennek így kell lennie, akkor is, ha az igazán való világ megismerése örökre lehetetlen lenne nekünk; ennek így kell lennie akkor is, ha a tapasztalati világ állandóan meghazudtolná az erkölcsi világrendet és ha a világ állandóan a sötétségnek a világossággal, a gonosznak a jóval való rettenetes küzdelmét tárná elénk, — és ennek így kellene lennie még akkor is, ha e küzdelem a gonosznak győzelmét mutatná nekünk, — és ennek így kellene lennie akkor is, ha az egész világot a János apostol szemével tekintenők és a világról azt állapítanók meg, hogy:

ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κείται — az egész világ a gonoszba helyzetett.

És ennek így kellene lennie és így is lenne még akkor is, ha Volkelttel egyetértően a világprocessusban megnyilatkozó, világokat mozgató küszködésben magát az Istent is tragikus hősnek kellene tekintenünk . . .

*

Amit most elmondottam, az mint mindenki tudja is: nem a Kant filozófiája, — csupán azok a gondolattöredékek ezek, melyek Königsbergben, Kant városában, Kant sírja előtt, Kant filozófiájának hatása alatt keletkeztek bennem.

Kant sírja előtt állva, mintha azt venném észre, hogy a csillagos ég felettem elhalványodott, — hogy annál hatalmasabb fényben ragyogjon az *erkölcsi törvény* bennem.

(Budapest.)

Bárány Gerő.

PAUL FORT VERSEIBŐL.

A KÉK BÉKA.

Jó erdész, mondd meg nekünk, — kérünk szépen, térdenállva —:
Rá miről ismerhetünk ama híres kék békára?

Arról, hogy a többiek zöldek? — hogy súlyosabb, mint ők?
vagy könnyebb? Hogy a kacsák elől lopózik? Hogy vizirózsán
himbálózik?

Arról, hogy gyöngyöző a hangja? vagy hogy fején van bóbítája?
Hogy bús, kihalt a házatája? — csoportban él tán, mint a hangya?

A jó erdész zavart. A tó halvány tükrére pislog, meg az égre.
„Tudom már, — fordul hozzánk végre —: arról, hogy sose látható.“

Erdész, hazudtál. Fusson szét a hír: ma reggel láttam:
négy lábú zafir! Szép idő cinkosa, tiszta ég szerelme: zöld volt,
de kékség tükröződött benne.

(A *Deux chaumières du pays de l'Yveline* sorozatból, 1916.)

(Debrecen.)

Franciából fordította: HANKISS JÁNOS.

A KÖRTÁNC.

Ha minden lány e világon kezet kézbe tenne, az egész nagy
tenger körül összefogoznának.

Ha minden legény e földön tengerésznek menne, bárkákkal
a tengeren hidat rakhatnának.

Az egész nagy világ körül körtáncot járnának, ha e földön
minden ember kezet kézbe tenne.

(A *Ballades françaises* sorozatból, 1897.)

(Debrecen.)

Franciából fordította: HANKISS JÁNOS.

NÉHA MONDOM A FELESEGEMNEK.

Nem szent asszonynak kellett volna jönni,
nem Nagyasszonynak, amilyen te vagy.
Olcso szerelmek ágyán tündökölni
tán jobban tudnék. Sírní, írni, vagy
megdögleni az ilyen szerelemben,
ilyen asszonynál, amilyen te vagy,
már nem lehet és nem szabad. De bennem
sok a halál még; még most is, — bárha vagy,
Te és a lányod: ennél több valóság
ezen a földön nincs, nem is lehet.
Élni hívtok, de mocskos háborúság
nekem az élet . . . Ilyen életet,
amilyet itt tudnak ma körülöttünk,
a kutyák szoktak, konclesők, vesztettek
s ha ti ketten nem égnétek fölöttünk,
meg sem bocsátanék az embereknek.
Fölöttünk, — mondtam, mert én köztük élek,
izmomnak ölni, halni jól esik
s a szennyből, vérből úgy nézek felétek,
ahogy zsidók a csillagot lesik.
Már jó volnék s ime, száz emberarcból
tör tigris rám, fölveri állatvoltom.
Lásd, minden emberit ledobva harcol
szörnyű testem, kibén a lelket hordom.
Az élet fönt igaz, ahol ti vagytok
és szent lesz ott a földi rengeteg,
hol lepkehulltán is úgy fölzokogtok,
mintha istenek haltak volna meg.
Ha tudok majd életet úgy tisztelni,
mint ti ketten, szólok a férfiaknak,
hogy hagyjuk él! Nem kell Bábeli növelni
mindig és mindenütt, hol népek laknak,
„Elvitárs, gonosz zsidó, buta keresztény“ —
lehet, hogy én is szoktam mondani,
de élni, bent a szívben, nem szeretném
s nem is tudom . . . Le kéne omlani
bennem száz régi, nemes-ivű dómnak,
tagadnom kén' az életet magát,
ha hinném a kenyértörő napoknak
homéri hősként hengegő szavát.
Ám áll a harc, zsidó van és keresztény
és a fészkekhez nem elég a fa,
a hátsó sor örül az elsők vesztén,
mert az élethez nem elég a ma.
El kéne menni ily szörnyű világból,
de más világ már nincs, mint ti, meg én
s legalább ez legyen, mi még világol
ezen a buta, bukott földtekén.

(Budapest.)

ROZVÁNYI VILMOS.

VÁLASZTOTTAK.

Igy nem látszik, mikor ránknéznek.
Csak a szemünk más. Nyughatatlan
tüzek gyúlnak fel benne néha,
mikor vad vihar zúg az erdőn.

Igy nem látszik. De mikor néma
nyáréjszaka hull a világra,
húsragyogású csillagokban
más sors áll írva nekünk.

Minket lázadó viharokban
emel, vagy sújt egy másálmu sors,
s csak ő tudja, hova vezet
utunk, pokolba, vagy az égbe?

Testvér nem nyújt nekünk kezet
és nincs barátunk, nincs szerelmünk.
Megértetlenül, különülten
egyedül vagyunk mindörökké.

Egy más világgal a szívünkben
más, lényesebb csodákat látunk,
s ha végül fáradtan lehullunk
más, aki mellénkáll, az Isten.

(Kolozsvár.) KORPONAY MÁRIA.

MORÁL ÉS SZÜLETÉS¹⁾

A születések számának visszafejlődése úgy-
szólván egész Európában tömegjelenség. H. W. Methorst,
a Németalföldi Statisztikai Hivatal vezérigazgatója és a Nemzetközi
Statisztikai Intézet vezértitkára 1927-ben Genfben a népesedési vi-
lágkongresszuson (World Population Conference) utalt arra, hogy
a nyugati kultúrájú népek szaporodása, elterjedése már évek óta szü-
netel, és megjósolta, hogy az egyes országok lakosság száma fokoza-
tosan le fog töredezni.

A győző államokban divatos rémlátási pszichozistól szintén nem
mentes Denvigné s francia tábornok egy könyvében, amelyben
a francia nép terméketlenségéről panaszodik, Németországra vo-
natkozólag a következőket írja: „Németország minden gazdasági
kérdést a *natalitás* kérdésével hoz kapcsolatba. A natalitásban látja
az ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági, tudományos és szociális fej-
lődés, továbbá a politikai és katonai hatalom alapjait“. Az aggodal-
maskodóan sovíniszta generális további gondolatfűzéséből olyasva-
lami olvasható ki, mintha abban a hitben lenne, hogy Németország-
ban a születések száma kielégítő és hogy a mortalitási viszonyokkal
egybevetve megnyugtató egyensúlyi állapotban van. Ez a felfogás
teljesen téves. Burgdörfer szerint Németországban az
utolsó negyedszázad alatt a születések száma
több mint 50% -kal csökkent. Összehasonlítás céljára
érdekesek a következő táblázatok adatai.

I. sz. táblázat.

Poroszországban 1000 lélekre esett ujszülött		
Év	Halvaszülöttek nélkül	Halvaszülötteket is beleszámítva
1875	—	46:15
1876	—	47:19
1877	—	45:50
1913	20:81	23:47
1917	10:6	12:19

¹⁾ A szegedi Egyetem Barátai Egyesületének orvosi szakosztályán 1930. március 8-án tartott előadás.

II. sz. táblázat.

1000 lélekre esett ujszülés						
Év	1909	1910	1911	1912	1926	
Berlin gazdag városrészeiben	15·2	14·9	14·1	13·8	10·4	
Berlin szegénylakta részeiben	31·8	29·6	27·4	26·4	11·8	
Különbség	abszolút számokban	16·6	14·7	13·35	12·6	1·4
	%-okban	52·2	49·7	49·0	47·8	11·9

Az első számú táblázatból az olvasható ki, hogy a XIX. század utolsó negyedének elejéhez képest közvetlen a háború előtt már majdnem pontosan 50% volt a csökkenés, legújabban pedig ez a csökkenés majdnem 75%-ra növekedett. A szülések elmaradása tehát a háború előtt is már erősen észlelhető volt, és hogy ez a csökkenés mily matematikai szabályossággal nőtt, kiviláglik a II. sz. táblázatból. Ennek a táblázatnak még egy tanulsága van, még pedig az, hogy a különböző anyagi és szociális viszonyok között élő néprétegeknél észlelt különbségek lassan-lassan majdnem teljesen eltűntek; míg ugyanis 1909-ben a különbség 52·2% volt, addig 1926-ban már csak 11·9%-t tett ki.

III. sz. táblázat.

1000 lélekre esett ujszülés																
Ország	Nagymagyarországon (Horvát-Szlavonország kivételével)						Csonkamagyarországon									
	Év	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Ujszülések száma	34·3	34·5	23·6	16·8	16	15·3	27·6	31·4	31·8	30·8	29·2	29·9	28·3	27·3	25·7	25·0

A magyar születési viszonyokat a III. sz. táblázat tünteti fel. 1913—1918-ig fokozatosan csökkenés látható, amely 1916-ban (1913-hoz képest) 52·5%, 1918-ban már 56·1%. 1919-ben — valószínűleg a sok menekült és a magától értetődően bőségesebb fogamzási lehetőségek miatt — az újszülöttek száma Csonkamagyarországon 27·6-ra szökkent fel (1000 lélekre számítva), a következő 2 évben valamivel még emelkedett is, azóta azonban állandóan esik és 1928-ban már jóval az 1913. évi niveau alatt állott. Ez a csökkenés annál feltűnőbb, mert a háború előtti években a szülések arányszáma oly állandó volt, hogy legfeljebb csak tizedesekre menő csökkenést tüntetett fel.

IV. sz. táblázat.

1000 lélekre esett ujszülés				
	Melyik ország?	1913	1918	1924
Hadviselő országok	Angolország	24·1	17·7	18·9
	Skótország	25·5	20·2	25·9
	Irország	22·8	19·8	22·0
	Olaszország	31·7	17·9	28·2
	Franciaország	18·3	13·1	18·8
	Portugália	33·0	28·8	—
	Finnország	27·1	23·8	24·0
	Románia	42·1	14·3	36·9
	Belgium	22·4	11·4	20·0
	Németország	27·5	14·3	20·4
	Ausztria	29·7	14·1	21·4
	Magyarország	34·3	15·3	26·9
Semleges országok	Svédország	23·2	20·3	18·1
	Norvégia	25·5	24·8	21·7
	Svájc	20·1	18·7	18·8
	Dánia	25·6	24·1	21·9
	Németalföld	28·2	24·8	25·1
	Spanyolország	30·4	29·1	29·7

Egyéb országok születéscsökkenésére vonatkozó számadatokra nem igen akarok kitérni, csupán megemlítem, hogy a viszonyok a legtöbb európai államban hasonlóak a mieinkéhez. A IV. sz. táblázatból, amely a hadviselő és semleges országokat külön csoportosítva tünteti fel, az olvasható ki, hogy a háború évei alatt az összes felsorolt államokban esett a szülések száma, 1924-ben pedig ép úgy, mint nálunk, már ismét magasabb, de az emelkedés nem érte el az 1913-ik év magasságát, azóta azonban mindenütt általános a csökkenés.

(Folytatjuk.)

(Budapest.)

Steiger-Kazal Dezső.

ALFÖLD.

A SZEGEDI EGYETEM KÜLFÖLDI KAPCSOLATAI.¹⁾

Az egyetem kettős célja: a tanítás és kutatás. Szokásos ugyan a tanító és kutató egyéniségeket, a „jó tanárt“ és a „nagy tudóst“ egymással szembe állítani; gyakran beszélnek a két hivatás érdekeinek ütközéséről, de mindemellett bizonyos az, hogy általában az a tanár tud valódi nevelő hatást gyakorolni tanítványaira, ki tárgya ismertetéséhez hozzá tudja és hozzá szokta fűzni a kitermelődött aktuális kérdések feltárását és ezáltal kutatásra is ösztökélni tud.

Az egyetemi oktatásnak ebből a kettősségből adódik, hogy az egyetemi intézeteket mindkét célnak megfelelően kell felépíteni és berendezni. Amíg az ú. n. szellem tudományi szakok műveléséhez csak jól felszerelt könyvtárak, csendes munkahelyek szükségesek, a természettudományi és orvosi képzést végző intézetekben gondoskodni kell arról, hogy ne csak a tanárnak és a tudományos személyzetnek legyen módjában dolgozni, kutatni, hanem a hallgatóknak is alkalmat kell nyújtani arra, hogy bizonyos alapvető jelentőségű kísérleteket sajátkezüleg megismételjenek, a használatos módszerek megismerése mellett kritikájukat kifejlesszék és közülük legalább egyesek önálló kutatásra alkalmasakká váljanak. Az angol orvosi iskola például oly módon igyekszik vezetni a kezdőket, hogy azok mintegy újra fedezzék fel önálló kísérleteikben a fontosabb alaptörvényeket. Mindebből következik az, hogy új intézetek, nevezetesen természettudományi és orvosi intézetek felállításánál a várható hallgatók számának megfelelően dolgozó helyekről kell gondoskodni. A gyakorlati órák közvetlensége lehetővé teszi, hogy a tanár hallgatóit közelebbről megismerje, a dolgozó, gondolkozó, kísérletező hajlamú egyéneket és nem azokat, akik csupán rövid időre memorizálni tudnak, a többi közül kiemelve és maga mellé állítsa. A tanárnak elsőrendű érdeke, hogy méltó munkatársai és segédeiről legyenek. E nélkül sem a tanító, sem a kutató munkássága nem haladhat zökkenők nélkül.

A nagyközönség soraiban meg van a hajlandóság arra, hogy az egyetemnek csak a tanítói működéséről vegyen tudomást, mert ez az, ami a klinikai betegápoláson kívül számára nap-nap után észlelhetővé válik. Akik véleményüket hamarosan szokták megalkotni, hajlandók sok esetben igen előnyösnek látni az egyetemi tanárok helyzetét, időbeli elfoglaltságukat illetőleg. Ez a téves felfogás csak azoknál alakulhatott ki és alakulhat ki, akik az egyetemen folyó kutató munka feladatairól, természetéről, módszereiről, eredményeinek értékesítéséről és egyéb ezzel összefüggő kérdésekről hiteles tájékozással nem bírnak. Ez a kutató munkásság csendben folyik, a szerzők eredményeiket legtöbbször külföldi, idegen nyelvű, nemzetközi szaklapokban közlik, melyek a világ minden részében dolgozó szakemberekhez egyformán eljuttatják az újabb ismereteket és azok igazolását lehetővé teszik. Az egyetemről azt lehet mondani tehát, hogy eltekintve a tanítás munkájától és azon szaktárgyak művelésétől, melyek főleg, vagy kizárólag nemzeti vonatkozásúak, az egész világ számára dolgozik, nemzetközi kapcsolatait használja fel az új ismeretek kicserélésére és minden egyetem értékmérője kifelé épen ezért nem a tanító, hanem a falai

¹⁾ Részlet a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem zárkötletélteli ünnepi közgyűlésén tartott előadásból.

között zajtalanul folyó következetes kutató munkásság intenzitásában és eredményességében van megadva. Szóltak akadni emberek, akik azt mondják, hogy minek erőltetni ezt a fáradságos, költséges, sok csalódással megtűzdelt és ritkán örömmel-diadallal ékesített munkásságot, amikor a kutatások eredményei amúgy is közkinccsé válnak. Eltekintve attól, hogy ez a munkásság javarészt belső ösztönzésből származik és közvetlen haszonra való törekvés nélkül végzik azok, kik ennek a célnak szentelik életüket, nem szabad elfelejteni azt, hogy a kutató munkásság, ha eredményes, értéke sokszor felülmúlja a ráfordított összeg nagyságát, mert a nemzetek társadalmában igaz megbecsülésre csak az a nemzet számíthat, amely a közös épület felemeléséhez valami értékkel hozzájárul, amelyik az igazolt ismeretek számát a maga erejéből gyarapítani képes. A termelő-kutató munka különösen kis nemzetek számára a leghatásosabb propaganda-eszközök közé tartozik.

Az egyetemek tehát, különösen olyan országokban, amelyekben külön kutató intézetek nincsenek, munkájuknak épen azon része által képviselik nemzetüket a nemzetközi fórumokon, mely a hazai közönség szélesebb rétegei számára javarészt ismeretlen marad.

Ha a F. J. Tudományegyetem külföldi kapcsolataira gondolunk, mindenekelőtt meg kell állapítanunk azt, hogy a történelmi események ezeket a kapcsolatokat hosszú időre felfüggesztették. Az egyetem kolozsvári működése alatt kiépített szálakat elvágta a háború kitörése, amely sok őszinte és szép egyéni kultúrbarátságban élő kutatót hosszú évekre, sokszor örökre egymástól eltávolított. Az ú. n. békekötések után is a volt központi hatalmak tagjait csak lassacskán vették fel újból a nemzetközi tudományos egyesületek. A mi egyetemünk helyzetét e tekintetben is szerfölött megnehezítette a száműzetése. Egy ellenséges világgal körülvéve, tudományos eszközökkel szűkösen ellátva, segélyforrások nélkül, a veszteségek felett borongó kedéllyel, a mindennapiságokért folytatott hajszában senki sem várhatta egyetemünktől, hogy kettészakadt külföldi tudományos összeköttetéseit azonnal szegedi letelepülése után felvegye. Az azóta eltelt tíz esztendő azonban — bár egyetemünket értékes tanárai hosszú sorának időelőtti és tragikus elvesztése igen fájdalmasan érintette — mégis elegendő volt arra, hogy az intézeteinkben fölelevenedő tudományos élet a maga külföldi összeköttetéseit helyreállítsa, sőt a múlthoz képest még jelentékenyen fokozza is.

Midőn ezeknek a külföldi kapcsolatoknak rövid ismertetésére vállalkozom, úgy érzem, meg kell elégednem azzal, hogy csak néhány összesítő adattal szolgáljak, bár jól tudom, hogy a számok ilyen értékek megállapításánál nem mondanak eleget. A dolgozatok, könyvek belső tartalmi értéke, az egyes személynévi kapcsolatok jelentősége igen különböző lehet. A négy fakultásra vonatkozó anyag részletes kritikai méltatására azonban akkor sem vállalkozhatnám, ha a rendelkezésemre álló idő ezt megengedné, mert egy ilyen föladat teljesítése képességeimet különben is meghaladná. Helyénvalónak láttam azt is, hogy nevek említése nélkül foglaljam össze a rendelkezésemre álló adatokat.

*

A nyers adatok a következők:

Egyetemünk tanári kara és tudományos személyzete az 1922/23. tanévvel kezdődő 8 év alatt, eltekintve a népszerű ismertető és a szakosztályi előadások tekintélyes számától, összesen 2533 kisebb-nagyobb önálló tanulmányt közölt nyomtatásban; a közlemények nagyobb része idegen nyelvű folyóiratokban, német,

francia, angol, olasz, spanyol és japán nyelven jelent meg. A magyar nyelvű közlemények jelentékenyebb része referátumok révén szintén belekerült a világ-irodalomba. Ha valaki tudja azt, hogy ezek között vannak olyanok is, melyekben a szerzők egy-két, sőt több év alatt összegyűjtött adataikat közölték néhány nyomtatott oldalon, akkor meg tudja közelíteni képzeletével annak a munkának nagyságát, melyet egyetemünk közvetlenül, vagy közvetve a tudomány nemzetközi fórumai elé tárt ebben a harmadfélezer dolgozatban. Tankönyveink közül kettő német, egy angol és egy japán fordításban is megjelent, illetőleg van megjelenőben.

Egyetemünk tanári kara és tudományos személyzete Németországban 18, Ausztriában 6, Svájcban 4, Olaszországban 6, Franciaországban 5, Spanyolországban 2, Hollandiában 4, Belgiumban 2, Angliában 4, Svédországban 7, Norvégiában 1, Dániában 1, Lengyelországban 6, Litvániában 1, Finnországban 2, Lettországon 1, Oroszországban 5, Japánban 2, az Északamerikai Egyesült Államokban 7, Kanadában 2, Délamerikában, Ausztráliában, Egyiptomban és Sziámban 1—1 egyetemmel, illetőleg tudományos intézettel állott és áll közvetlen tudományos összeköttetésben.

Tanári karunk tagjai meghívásra több előadást tartottak német, francia, olasz, amerikai, japán, kínai és indiai egyetemeken. Gyűjteményeink 41 külföldi egyetemi intézettel állanak csereviszonyban. Archaeológiai intézetünk kiadványai megküldéséért 67 külföldi intézet kiadványait kapja cserébe. Növénytani intézetünk az általa kiadott folyóiratért 112 külföldi folyóiratot kap díjtalanul. Francia nyelvű értekezéseket csak egyetemünk ad ki hazánkban *Études Françaises* címmel. Az *Acta Scientiarum* és a kórbonctani, valamint más intézetek által rendszeresített szeparatumcsere révén szintén számos egyetemmel tartunk fenn összeköttetést.

35 német, osztrák, francia, angol, amerikai és finn folyóiratnak vannak rendes munkatársai egyetemünkön és még sokkal több külföldi lap számára dolgoznak egyetemünk tanárai és tanársegédei, mint alkalmi referensek.

Az utolsó 7 év alatt 52 külföldön tartott nemzetközi kongresszuson szerepeltek egyetemünk tanárai, részben önálló munkák bemutatásával, részint felkérésre összeállított elaboratumok előadásával. Némelyik kongresszuson egy időben több tagja is szerepelt egyetemünknek. 59 külföldi — osztrák, német, francia, holland, angol, amerikai, lengyel és finn — tudományos társulatnak vannak egyetemünkön rendes, vagy levelező tagjai. Igen sokan közülünk hosszú éveket töltöttek külföldön. Egyikünk 11 évi külföldi tartózkodás után tért nemrégiben vissza. Az így szerzett tudományos kapcsolatok egymagukban olyan számosak, hogy azok felsorolása igen messzire vezetne.

Belekapcsolódtunk a Népszövetség társadalomtudományi és egészségügyi mozgalmaiba. A nemzetközi jog tanárát egyetemünkről meghívta nemrégiben a Népszövetség szervezeteinek közelebbi tanulmányozására.

Ezeket a visszaállított és továbbépített, illetőleg újonnan szerzett külföldi összeköttetéseket eddig nem igen használhatta fel senki sem egyetemünkön arra, hogy külföldi szakembereket ide meghívjon, mert a szerény átmeneti viszonyok között meghúzódó intézetek nem lehettek alkalmasak arra, hogy az elkényeztetett szemű idegeneknek megmutassuk. Kivételt e tekintetben csak kiváló matematikusaink tehettek, kinnél az intézet jelentősége kisebb, mint más szak művelőinél. A vilnai egyetem tanácsának, a krakkói egyetem tanárainak és hallgatóinak látogatása ritka kivételeket képeztek és egyik következményeképp tekinthetjük annak a félszázados együttműködésnek, mely a lengyel és magyar törté-

netírók között a közös történelmi emlékek, különösen pedig a Báthory Istvánra, a nagy erdélyi fejedelemre és lengyel királyra vonatkozó adatok felkutatása érdekében kialakult.

Most, hogy az állam és a város közös áldozatkészségével az új egyetemi klinikák és intézetek, néhány kivételével, felépültek és a modern követelményeknek megfelelő berendezésük részben már megtörtént, illetve a közeljövőben várható, a külföldi szakemberek látogatását is örömmel fogadhatjuk és a velük való tudományos összeköttetéseinket kimélyíthetjük. Hogy ez a remény alapos, mutatja az, hogy már az első félév alatt, mely azóta eltelt, hogy új klinikáink felépültek és bennük a munka megkezdődött, ismételtén volt alkalmunk külföldi szakemberek látogatását fogadni. Kieki szülészstanár, berlini sebészstanár, francia és olasz tüdő-szakorvosok tisztelték meg bennünket, kik részben előadásokat tartani jöttek, részben az itt végzett műtéteket akarták megtekinteni és például az itt járt francia és olasz orvosok hosszabb cikkekben emlékeztek meg az itten látott mellkasi műtétekről.

Az új egyetemi intézetek tehát nemcsak a tanítás számára jelentenek végleges otthonokat, nemcsak a hallgatóság intenzívebb gyakorlati kiképzésének lehetőségeit fokozzák, nemcsak a kutató munkának előmozdítását jelentik, hanem a kultúrkapcsolatok továbbfejlesztését is elősegítik, egyetemünk értékének nemzetközi viszonylatban való emelését is szolgálják.

A Rockefeller-Alapítvány eddig már 17 kötetre terjedő munkában ismertette — a világ legkülönbözőbb részéből és így hazánkból is — azokat az új, vagy újonnan átrendezett intézeteket, melyeket alkalmasaknak talált arra, hogy egy, vagy más tekintetben a többi hasonló intézményeknek mintaképül szolgáljanak. Új intézeteink birtokában mi is számíthatunk arra, hogy valamelyik új intézetünknek ismertetésére sor kerül.

Ezek a kiadványok különösen alkalmasak arra, hogy láthassuk mennyire általános az alkotási vágy ezen a téren és a tudományos törekvések előmozdítása érdekében mi minden történik világszerte. A győztes oldalon építenek azért, mert valami olyasfélével áltatják magukat, hogy az ő győzelmükkel egyszermind az emeri művelődsének is egy új korszaka kezdődött. A túlságosan megnövekedett kicsinyek építenek azért, hogy rohamosan pótolják az eddig mulasztottakat. A légyőzöttek pedig kénytelenek velük lépést tartani, hogy a vereség hatása ne mutakozzék szellemiekben is.

Kétségtelenül az európai helyzet világos áttekintése érlelte meg a mi kultuszminiszterünkben az elhatározást, a magyar kultúrátörékvések fokozott jelentőségébe vetett rendíthetetlen hite adott neki erőt és bátorságot ahhoz, hogy a menekült F. J. Tudományegyetemnek méltó kereteket adjon ebben az ősi alföldi városban. Amikor gróf Klebelsberg Kunó vk. miniszter a kor szellemét biztosan felismerve, ennek a célnak érdekében az állam és Szeged sz. kir. város együttműködését megteremtette, akkor az ő szemei előtt bizonyára első sorban azok az új intézetsorok, hatalmas épülettömbök állottak, melyek a nagy világegés óta nem a távol nyugaton, hanem az általunk jól ismert közelségben, Zággráiban, Belgrádban, Prágában és legújában Pozsonyban épültek. Ha valaki ezeknek az ismertetését megtekintheti, könnyen meggyőződik arról, hogy a mi szegedi építkezéseink sem nem túlméretezettek, sem nem luxus-jelle-

güek. Ami alkotás itten történt, az a szükség, a célszerűség és a korszerűség jegyében történt. Nem a szerény magam feladata, hogy a jelen rövid előadásban kimerítően méltassam egyetemépítő miniszterünknek nagy és elévülhetetlen érdemeit, e kijelentésekkel inkább csak alkalmat keresek arra, hogy mélységes hálnaknak és köszönetünknek adjak kifejezést azok nevében, akiket az eddig lezajlott építkezési periódus új intézetekhez juttatott. Mi elsősorban érezzük azt, hogy ha kultuszminiszterünk a megcsonkított, kifosztott és jóvátétellel sújtott hazában ilyen és sok más hasonló nagy nemzeti értékkel bíró alkotást tudott véghezvinni, mennyire szép még elképzelni is, hogy mi mindent alkotott volna ő az ő nagy ismeretkörével, ízlésével, munkabíráásával, szervezőképességével és a magyar kultúra iránti szeretettel átitatott lelkével, ha a nagy, az erős és boldog Magyarországnak a kultuszminisztere lehetett volna és hány maradandó alkotás fűződne nevéhez, ha valamikor a régi, az integer Magyarország minisztere lehetne.

Nem kevesebb hálát érzünk Szeged sz. kir. város vezetősége és nemes áldozatkész társadalma iránt azért, hogy az Erdélyből menekült kultúrintézmény megmentését biztosította. Ha ellenértékeket keresünk, a város értékes hozzájárulásának materiális ellenértékéül vehetjük talán, hogy fiainak-lányainak felsőbbfokú oktatása lényegesen jutányosabbá vált és morális ellenértéknek számíthatjuk azt, hogy nemcsak az említett harmadfélezer dolgozatnak a címe foglalja magába Szeged nevét, hanem azt is, hogy akármilyen vonatkozásban is szerepel egyetemünk idehaza, vagy a külföldön, a helyzetből adódó természetes dolognak kell tekintenünk, hogy ezáltal Szeged város híre-neve nagyobbodik és így mindinkább belekerül a nemzetközi tudományos világ érdeklődése körébe. Ha igaz az, hogy a Rockefeller-Alapítvány itten járt elnöke kijelentette előttünk, hogy ritkán fordult elő az emberiség kultúrájának történetében az, hogy egy város anyagi erejéhez képest egyszerre ilyen nagy áldozatokat hozott azért, hogy egyeteme legyen, akkor sem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy Szeged város vezetőségének ezt a kultúrtörténeti cselekedetét csak rendre-rendre igazolja az idő az egész városi társadalom szemében, mert Szeged város társadalmának szélesebb rétegei csak rendre-rendre fognak ráeszmélni arra, hogy mi mindent is jelent: önálló szellemi életet élők nagy autonóm társaságának tudományegyetemét a falai között tudni és mit jelent az tulajdonképpen *egyetemi városnak* lenni. Mint minden földi kincsnek, az egyetemnek is értékét azok tudják igazán felmérni, akik megtanulták: mit jelent azt elveszíteni. Szeged város leg-egyszerűbb polgára is megértéssel fogadhatja ezt a kijelentést, ha egy valaki mondja ezt azok közül, akiknek az ő erdélyi lelkük érthető különös nagy fájdalommal kellett végig élniök, hogyan koptatta le Trianon a F. J. Tudományegyetem neve elől a „kolozsvári“ jelzőt.

Mi vagyunk azonban egyszersmind azok is, akik az egyetemünk megmentéséért hozott áldozatokat és az elért nagyszerű eredményeket mindenkinél jobban becsülni tudjuk. Mi, a menekültek, az ide származottak tudjuk, hogy kevesen voltak közülünk, akik száműzött egyetemünknek ilyen méltó elhelyezését már tíz év leforgása után remélték volna. Mi vagyunk azok, akik azt is nagyon jól tudjuk, hogy ellenségeink távolról sem ezt a sorsot szánták nekünk. Erről mi egészen bizonyosak vagyunk. Lehetetlen épen ezért a mi számunkra, amint az alkotó áldozatos munkának ezeket a nagy eredményeit látjuk, hogy ne jusson eszünkbe az az idő, mikor a romlás tetőfoka után elindult a magyar

megújhódás a maga útjain. Emlékezetünkbe idéződnek azok a napok, mikor az erdélyi éjszaka sötétjében előbb csak suttogva járt szájról-szájra a hír, majd hiteles formában került nyilvánosságra, hogy a meg nem szállott területeken az isteni elrendelés egy férfiút állított az élre, kinek erős kezére, hívatott vezető egyéniségére nyugodtan bízhatja rá a nemzet magát, az ő irányítása mellett a rend és fegyelem rohamosan helyre áll, megindul a termelő munka, a megtántorodott nemzeti szellem újra urrá lett máris mindenütt és már-már piroslik a magyar hajnal . . . Ekkor olvastam egy idegen újságban, hogy milyen javíthatatlanok ezek a magyarok, mennyire nem látják tisztán a helyzetet, nem látják: mi történt és mi fog történni a közel jövőben? . . . Még a katonai erények viszszerzéséről, nagyobb nemzeti hadsereg szervezéséről is beszélnek. Ez mind csak önáltatás, — mondta a cikkíró, — ez csak a szokásos magyar hetykeség (*fanfaronnade habituelle hongroise*). Magyarország kicsi lesz és veszélytelen, annyi jóvátételt kell fizetnie javakban és pénzben, hogy gazdaságilag nem fog talpraállani soha, hadseregét, kultúr intézményeit nem tudja fenntartani és egészen jelentéktelenné válik. Hogy cikkírónk szavait használjam: mindenünket elveszik, csak a szemünket hagyják meg, hogy a romokat lássuk és felettük sírni tudjunk.

*

A történelem megörökíti a magyar újjászervezkedés hiteles adatait, megörökíti azok neveit és érdemeit, akik a magyar megújhódás munkáját az elfogulatlan világ őszinte csodálatára eleddig végezték és egy fényes lapon a Szegeden újjászületett F. J. Tudományegyetem történetét is olvasni lehet majd. Mi azonban, a legközvetlenebbül érdekelték, akiknek lelkében ezek az élmények még ma is elevenen hatnak, a magunk részéről úgy érezzük, hogy akkor leszünk magunkhoz méltók és akkor felelünk illően a mi cikkírónknak, ha most se leszünk hangosak-hetykék, amikor a magyar újra valami monumentálisat alkotott. Acélosodott lélekkel, de el nem bizakodottan, minden józan kritikát viselve foglaljuk el az új munkahelyeket, dolgozunk tovább lankadatlanul, a munkánkat napról-napra hozzáadjuk a jövőt formáló erőkhöz és arra gondolunk buzgón, szüntelen, hogy legyen egyszer a magyarnak igazi nagy ünnepe!

(Szeged, 1930. okt. 24.)

Jeney Endre.

AMERIKAI FALUVEZETÉS, MAGYAR TANYAKÉRDÉS.

Abból az alkalomból, hogy az újságok az amerikai farmok éhséglázadásáról közölnek híreket, aktuálisnak látjuk az alábbi cikk közlését. Uglátszik nemcsak a magyar tanyavilág jutott válságba . . . Szerk.

Amerika legújabb és egyúttal egyik legalaposabb tudományágának a *rural sociology*-nak sokat vitatott és sok oldalról és szemszögből megtárgyalt fejezete, a falu organizációja és vele kapcsolatban a faluvezetés szervezése. Az Amerikai Egyesült Államokban a falupolitikai probléma tulajdonképpen a farmközpontok kérdésében centralizálódik, ami körülbelül megfelel a mi *tanyaközpont*-jaink kérdésének, természetesen sok lényegbevágó különbséggel. A farmok alakja, — legtöbbje csak az utóbbi száz év alatt fejlődött ki — rendszeren szabályos négyszög, vagy téglalap, ami egyrészt annak a tudatos farmtelepítő politikának a következménye, amely az Egyesült Államok úgynevezett hőskorszakában, a

nyugatról keletre törés idejében vált intézményessé, másrészt pedig a vasúttársaságok telepítése folytán állott elő. Lényeges eleme az amerikai farméletnek a kedvező és kítőnő forgalmi kapcsolat, amely egyrészt az utak jószágában, másrészt főleg az automobilizmus nagyarányú elterjedésében figyelhető meg. A közlekedésnek — úgy szellemi téren, mint a közlekedés szűkebb értelemben vett részének, a szállításnak — nincsenek nagy akadályai és az a távolság, amely nálunk esetleg a faluszerzés és fejlesztés munkáját problematikussá teheti, ott nem játszik különösebb szerepet. Sőt a kedvező közlekedési lehetőségek ma már az egyes, a körkörös elhelyezkedő farmok organumaiként kifejlődött farmcentrumok exisztenciáját is veszélyeztetik, miután könnyebben bekapcsolódhatnak olyan nagyobb hely életébe is, amely a — szellemi, társadalmi, vagy anyagi — szükségletkielégítésnek a farmközpontokénál magasabb és kedvezőbb formáját termelte ki.

Az Egyesült Államokban az 5000 lakósnál nagyobb hely a városok között foglal helyet (*city*) és az úgynevezett *town*, vagy kisváros az egyes *rural sociologusok* szerint már a 400 lakosú helynél kezdődik és a *city* határáig tart. Értethető ez, ha meggondoljuk, hogy már kis lakószámú hely is biztosíthatja magának azokat az előnyöket, amelyeket nálunk, csak jóval nagyobb lélekszámú helyek szerezhetnek meg maguknak. A mi falu-fogalmunknak megfelelő *village* lélekszámát 100—200-ra teszik, viszont az azon aluli, az úgynevezett *hamlet*. A falusi problémában nagy szerepet játszó farmközpontok rendszeren a *village*-ok és *town*-ok között foglalnak helyet.

A speciálisan mezőgazdasági jellegű falvak és kisvárosok végeredményben nem egyebek, mint intézményesen kitermelt olyan organumok, amelyek a farmok által fenntartatva a farmerek érdekeit vannak hivatva szolgálni, amelyek a farmok életének megnyilvánulási területei, legyen az akár a *business* (üzlet, nyereség), akár pedig szórakozás, vagy lelki élet körében mozgó jelenség.

A falu-organizáció és a faluvezetés tehát főképen a farmcentrumokra vonatkozik. Már maga az a kedvező anyagi és szellemi adottság, amely az amerikai farmviszonyokra jellemző, jóval megelőzte a mi anyagi erőnket és a történeti múlt sokoldalról fűtött kohójában kialakult mentalitásunkat. Nagyon jól tudják az amerikai farmerek, hogy a társadalmi és gazdasági élet organizmusában csak akkor tudják helyüket megállni, ha a szervezetüket megfelelően kiépítik és azoknak az élére megfelelően képzett vezetőket állítanak. Ezért az amerikai faluszerzés két irányban folyik: egyrészt a nagy szervezetek kiépítése, másrészt pedig a tényleges helyi centrumok organizálása irányában.

*

Azt hiszem, nem kockáztatok meg merész állítást, amidőn azt a kijelentést teszem, hogy az amerikai faluszerzésnek és a faluvezetők megfelelő képzésének és kiválasztásának problémáját a domináló anyagi, üzleti érdekelttségben vélem főképen megtalálni. A *rural sociologusok*nak az a törekvése, — a mi szemünkben ez furcsának, vagy legalább is szokatlannak látszik — hogy mindent anyagilag is, pénzben kifejezve is értékeljenek, megérthető az üzleti alapokra fölépített amerikai viszonylatokban. Azok a számítások például, amelyek bizonyos morális öröknek, vagy szervezetekre fordított öröknek és azok hatásának főleg társadalmassulás szempontjából való vizsgálatát számtani alapon végzik és a hasznossági kérdést elötrébe tolva a dollárfilozófiát juttatják érvényre, minden idegenszerűségek ellenére is sok jót tartalmaznak, mert a két-

szer-kettő-négy formájában, a haszon és kiadás szembeállításával, a szervezkedéshez és helyes intézkedéshez, a jó falu-vezetéshez és organizációhoz vezetnek.

Ha az izolációval ellentétes társadalmasulást (*civilization*) a fejlődés alapjának fogadjuk el, akkor a társadalmasulást kifejező kontaktusok, kapcsolatok számát is lehetőség szerint emelni kell. (Nagyon érdekes az amerikai *rural szociológusok* vizsgálata, amidőn a kapcsolatok — a gazdasági, vallási kontaktusoktól egészen a kártyajátékig — közös nevezőre hozására, illetve számokban kifejezett összehasonlítására törekcsenek. Minél nagyobb egy helynek a kontaktus-száma, annál haladottabbnak veszik. A kontaktusokat minőség szerint is osztályozzák és például többre értékelik az egyúttal tanító, vagy üditő szórakozást, mint az ilyen előnyöket fel nem tüntető időtöltést, társadalmi kontaktust.) Ebből a szempontból a falu, illetve a *farm centrum* számára az lesz a legalkalmasabb ember, aki a legtöbb kontaktust tudja megszerezni, illetve azokat fönntartani. Fejlettebb helyeknek kontaktus-szerző és fönntartó-szervezeteit, vezetőit specializálni is szokták.

A helyes faluszervezésre, bizonyos irányú vezetésre sokszor veleszületett sajátságokkal kell rendelkeznie a *rural leadership*-nek, de még akkor is, ha mindezen sajátságai meg is vannak, sokkal eredményesebbé teszi munkáját általában, hogy a gyakorlat és kutatások útján elért eredményeket tanulással igyekszik megszerezni. A faluvezetők három csoportját szeretik megkülönböztetni, aszerint, hogy munkájukban, illetve annak eredményességében inkább a tudás, vagy a meggyőződés, vagy pedig az inspiráció játszik-e nagyobb szerepet, Eszerint az első az, aki bizonyos irányú tudással és ügyességgel rendelkezik a faluvezetés terén; a második fajta faluvezető meggyőződés-erejével az aktuális problémákat megoldani és az utat megmutatni alkalmas, míg a harmadik típus az inspiráló hatalmával a helyes útirányba tudja a falu fejlődését terelni.

Egy falu mindig kiválaszthatja a neki megfelelő vezetőt és ha elegendő anyagi éreje is van hozzá, olyan embert is szerződtethet magának, aki mind a három tulajdonsággal rendelkezik. A fenti sajátságok közül mindegyik értékes tulajdonság, de az alkotó faluvezetőnek főleg tudással kell rendelkezni, mert a meggyőződés esetleg demagógiává, az inspiráció rossz irányba való vezetessé válhat; tudás viszont a faluvezetésnek szolid alapot ad. Miután pedig az újabb korban épen az organizáció játszik legnagyobb szerepet, a jó faluvezetőnek jó organizátornak is kell lenni, amely sajátságokat főképen megfelelő ismeretek útján lehet megszerezni.

Amerikában, a szabad érvényesülés korlátlan hazájában, jellemző vonás a *rural sociology* irodalmában az a törekvés, hogy a faluvezetőket iskolázatásnak akariák alávetni és előzetes tanulmányok elvégzésétől kívánják a faluvezető állás elfoglalását függővé tenni. Az a kérdés: lehet-e falusi vezetőket nevelni? Általános meggyőződés, — olvassuk G. A. Lundquist és T. N. Caver könyvében¹⁾ hogy a faluvezetők épűgy *születnek*, mint a költők és nem úgy készítik őket. A faluvezetésre mindenestre születni kell, de bizonyos sajátságok kifejlesztése és a tudás megszerzése már csak technikai kérdés. A gyakorlati kérdés tehát abban van, hogy tudunk-e a gyakorlatmegszerzésnek és nevelésnek olyan szisztémát adni, amely a faluvezetés hatalmát növelni tudja.

¹⁾ Principles of rural Sociology, Boston, 1927:472.

A nép kívánságát megérteni, megérezni és megszervezve a fejlődés és haladás szolgálatába állítani: föladata a faluvezetőnek és így ez a kívánság a vezetők legkiválóbbjait föltételezi. A faluvezetésben bölcs előrelátásnak egye-sülni kell az irányítási tudással. A faluvezető a falu életének legkülömbözőbb irányú jelenségeiben is mint irányító tényező kell, hogy fellépjen és így természetes is, hogy azokban otthonosnak is kell lennie. A magasabb működés — mint a falu életének helyes beállítása az állam és társadalom életébe — époly fontos feladata a faluvezetőnek, mint a legaprólékosabb kérdésekben a tanácsadni-tudás, illetve a helyes intézkedni-tudás. Így tehát annak, aki a falu, a központ vezetésére akar vállalkozni, a falu életmegnyilvánulásait és a falu életében szerepet játszó alkotó erőket ismernie kell.

*

Számításokat végeztek arra vonatkozólag is, hogy honnan kerülnek ki a faluvezetők. Azt találták, hogy amíg a tudomány, művészet és irodalom területén a város minden esetre nagyobb százalékát szolgáltatja a kiválóságoknak, mint a falu, addig a politikai és gazdasági, de még a társadalmi vezetőknek is számarányánál jóval nagyobb arányát produkálta a falu, mint a város. Sőt a városi vezetőknek is a jó része a faluról került ki, igaz, hogy a falusi vezetők nem kis része városi származású. Mint ahogy a falusi tehetségek kifejlődésének jóval kisebb tere nyílik, épúgy a falusi vezetők kiképzésének sincs olyan lehetősége, mint a városban. A falu szempontjából fontosnak jelentkező kérdés a falusi vezetőknek a falun születettek köréből való kiképzése.

Nem tartják elégnek az amerikai falupolitikusok a faluvezetők eddigi képzettség-nélküli rendszerét, hanem a gyakorlati kiképzés mellett az elméleti képzés nagy fontosságát is hangsúlyozzák. Nemcsak a gazdasági és anyagi élet feltételeinek ismeretét kívánják a faluvezetővel elsajátíttatni, illetve megtanítatni, hanem a társadalom, illetve a *rural sociology* kutatásának központjába helyezett ember lelki és érzelmi életének megismerésére is rá kívánják vezetni. A falu népének érzelmi élete, gondolkozása, a falu erőinek működése, az életstandard, közigazgatás falupolitika, falusi jótékonyosság, szociális kérdések, a falusi szervezetek, az otthon, a nevelés, egészség és betegápolás, szórakozás stb. kérdéseit épúgy kell ismernie a jó faluvezetőnek, mint a gazdasági problémákat. Az amerikai falvak, mint a kapcsolatoknak tényleges, vagy közvetítő helyei, az érdekeltségnek nagyobb, vagy kisebb körét tudják magukhoz vonni. Egy-egy centrumhoz való tartozás nem zárja ki, hogy egyes falvak érdekelt-ségi köre bizonyos irányban kisebb, vagy nagyobb ne legyen és másokat is, mint a hozzátartozók, magukhoz ne tudják vonzani.

Dacára annak, hogy a távolsági kérdés mind kisebb szerepet kezd játszani az amerikai farmer eddigi izoláltságában és a farmok ma már könnyen nagyobb helyek életébe kapcsolódhatnak, mégis a farmcentrumok minél inkább való kifejllesztésére törekszenek, hogy így a társadalmosulásban rejlő erőket minél jobban ki tudják használni.

Nem hinném, hogy Amerikában komolyan felötlött volna az a terv, hogy a farméletet megszüntessék, hogy őket nagyobb falvakba tömörítsék. Az izoláltságból előálló sok hátrány leküzdésére ők a helyes út megtalálták a közlekedés fejlesztésében és a farmcentrumok kiépítésében. A mi tanyaproblémánk megoldásában is ez az első és legfontosabb kérdés.

(Berlin.)

Szeibert János.

VISSZHANG.

Mezőssy Béla a Magyarországon azt írta (e lap febr. 5-i száma szerint), hogy nem lehet túrni „olyan egyetemet, ahol manapság az egyetemi tanárok létszáma majdnem több, mint a hallgatóké . . .” (Ilyen képtelenséget sem manapságra, sem a múltira vonatkozólag nem lehet állítani. Hogy csak egy példát említsünk: a szegedi egyetemnek 55 tanszék mellett 2100 hallgatója van.) Ugyanez a lap, amely folyton takarékossgot sürget, a febr. 5-i szám 7. lapján riasztó riportot közöl a klinikákon történt költségcsökkentés ellen. (Hol itt a logika?)

*

Herczeg Ferenc idézi Széchenyi mondását: „Sohol sincs annyi sokat tanult és mégis annyi hasznavehetetlen ember, mint nálunk.” (B. H. febr. 4.)

*

Szekfü Gyula „A nagy királynő” címmel Mária Teréziáról nagyobb cikket írt a Nemzeti Ujság karácsonyi számába. A cikkből két részletet idézünk: „Többet beszélt és írt franciául, mint németül, s ez utóbbi nyelven a bécsi dialektust leszámítva, alig is tudott beszélni. Az ő korszaka azonban a nacionalizmus európai uralomra jutása előtt folyt le s ehhez képest nagy egyoldalúság volna őt kizárólag valamelyik nép körében rögzíteni meg . . . Vajjon helyes-e az, hogy egyedül Pázmány Péter egyetemében legyen meg a történeti műveltség, mely az emlékezéshez szükséges, — minden más siet felejtetni a magyar multat? Mária Terézia korszakának és emlékének e méltatlan elmellőzését látva, újra előttünk áll az elavultnak hitt liberális koncepció, mely valódi, vagy vélt szabadsághősök miatt a nemzet igazi nagy tetteit és élményeit is szívesen elmellőzte. Itt az ideje, hogy ez megváltozzék.”

*

A *Matin* írja (jan. 2.): A lengyel művészet párisi kiállításán a leglátogatottabb rész a magyar terem . . . Magyarországnak és Lengyelországnak közös királyai voltak . . . A százados közös harcok a két nemzet között mély irodalmi, érzelmi hagyományokat létesítettek és egy olyan barátságot, amely túlélte a világháborút és különösebben megnyilvánult 1920-ban, amikor Magyarország segítségére sietett a bolsevizmus támadásától fenyegetett Lengyelországnak.

*

„Nyugaton, különösen Németországban voltak erősen doktriner múzeum-igazgatók, akik egy-egy iskolával, vagy valamely modernebb irányzattal szemben mereven elzárkóztak. A dogmatikus határozottságával kijelentették, hogy az egyáltalán nem művészet és abból a körből nem vettek képeket, szobrokat, rajzokat, metszeteket. De az idő múlt és egyszer-másszor nem igazolta az illető múzeumi direktorok fölfogását.” (Klebensberg Kunó gróf cikkéből, *Pesti Napló* jan. 4.)

*

A román költségvetésben — közvetlenül a hadügyi tárca mellett — harmadik helyen áll a közoktatásügy. (A magyar kultúrának még mindig vannak belső ellenségei, akik nem látják be, hogy a kultúra fékezése lemaradást jelent a világversenyben. A kisüst- és nagybérlo-horizont hajlandó volna száz népiskolát becsukni, ha ezzel búzában, vagy borban kétfülleres áremelkedést lehetne elérni....)

*

A moszkvai legfőbb törvényszék ítélkezett nyolc egyetemi tanár és tudós fölött. Ezek közül — politikai bűnökért — ötöt halálra ítélték, hármat pedig 10 évi börtönbe küldtek. (Az Emberi Jogok Ligája, amely olyan érzékenyen reagál

egy-egy könyv elkobzására, vagy egy eltévedt pofonra, most is bizonyára hallgatni fog. Az ellenforradalmárok élete, ügylátszik, nem az ő reszortjába tartozik.)

*

Ő és új művészetnek harmonikus szintéziséről olvassuk Klebelsberg Kunó gróf vezércikkében (Művészetpolitika, Pesti Napló jan. 4.) a következő mondatokat: „Ha a változó korszaknak világtörténelmi tanúságait látjuk, akkor csak szánakozó mosolyunk lehet az olyan erőlködések fölött, amelyek az államnak rendelkezésre álló hatalmi és pénzügyi eszközökkel akarnak szembeszállni az új korszak érvényesülésével és annak megnyilatkozásaival a művészetben . . . Mint hisztórikus, meg vagyok győződve róla, hogy az elhaló realizmus utolsó képviselőinek szobrai, képei egykor érdeklődéssel fogják tanulmányozni.”

*

Preszly Elemér nyilatkozatából: „Molière sokkal szabadabban írhatott papokról, orvosokról, egyéb foglalkozási ágakról, mint a mai író teheti. Hiszen Fodor Lászlót egyik darabja miatt a fogorvosok becsületsértésért beperelték. Próbálna ma egy író a falusi jegyzőről valami rosszat írni. A jegyzőtestület azonnal tiltakozna és fölszisszenne . . .” (Magyarország jan. 4.)

*

Spanyolország lakosságának 45 százaléka analfabéta. A büszke grand-ok és toreadorok hazájában csak minden második ember tud írni-olvasni . . . (Mégis az a helyzet, hogy a világ közvéleménye Spanyolországot a „nyugati kultúrállamok” közé sorolja, Magyarországnak pedig még a létezéséről sem tud. Ez is a mi hibánk.)

*

A Sorbonne természettudományi és irodalmi fakultásán hat új tanszéket állítanak föl. (Nálunk a sajtó részvétlensége, sőt kárörvendezése mellett 10 százalékat megszüntetik a tanszékeknek.)

*

Bombay-ben „Goethe-Schiller-Intézetet” alapítottak a hindu művelt ifjúság európai és irodalmi kiképzésére. (Ügylátszik, a német kultúra Indiában ellenszer az angol befolyással szemben.) Az intézetnek hat fakultása lesz, megfelelő könyvtárakkal. Német remekművek lefordítását is tervbe vették . . .

*

Vajda János-Társaság címmel új irodalmi kör alakult. Az új alakulással kapcsolatban a sajtó csupáncsak a következő neveket hozta forgalomba: Kárpáti Aurél, Plätz Rudolf (?), Hont Ferenc, Sós Endre (?), Pásztor Árpád, Balázs István (?) és Szołnoki István (?) . . . Az új alakulás a magyar irodalomba „formalakítást” akar hozni. A tagok azt állítják magukról, hogy Vajda János szellemét képviselik . . .

*

Az egységes német birodalom hatvanéves jubileuma alkalmából a berlini egyetem ünnepén Siller theologus-professzor a bibliai Jób történetéről beszélt, azokról a csapásokról, amik érdemtellenül sújtják a Békétűrőt.

*

A munkácsi Lehoczky-Múzeum múlt nyáron Jankovics dr. vezetése mellett ásatásokat végzett, amelyek neolith-maradványok feltárását eredményezték. A téli hónapokban a múzeum elkészítette a rutén-felföld archeológiai kataszterét, részben kibocsátott kérdőívek segítségével. Jelenleg a rutén-felföld archeológiai térképén dolgoznak a múzeum tisztviselői. Egyidejűleg tervbe vették azt is,

hogy a vidék praehistoriájáról népszerű publikációt adnak ki . . . (A legnagyobb hiba volna részünkről, ha a kultúrfőlény önelégült illuziójában megfélekednénk róla, hogy szomszédaink minden anyagi és szellemi erejük megfeszítésével igyekeznek kulturális és ezáltal történelmi jogokat szerezni a nekik juttatott vidékekre. Akié a kultúra, azé az ország.)

*

André Thérive mondotta a Nouvelles Littéraires munkatársának (jan. 17.): Sohasem tudtam megérteni, hogy egy olyan munka, mint a „Nyugaton a helyzet változatlan”, sikert arathat. Ugy találom, hogy teljességgel minden irodalmi értékesség nélkül való . . .

*

A tartományfőnökség fölszólította Franzensbad városát, hogy a jövőben hivatalos hirdetését ne csak németül, hanem az államnyelven is publikálja és hogy az utcákat, hivatalokat cseh-főlírásokkal is lássa el. (Boldog kisebbség, amelynek még ennyi jogai vannak!)

*

A lengyel népnevelési minisztérium művészeti és kulturális ügyosztálya a következő összegek fölött rendelkezik: 14 db. írói ösztöndíj, havi 400 zloty egyenként; 27 db. ugyanilyen havi támogatás szobrászok részére; több újságírói ösztöndíj; idősebb írók számára 5 db., egyenként havi 600 zloty összeget kitevő támogatás; írói egyesületek 90.000 zloty segélyt, képkiallítások 170.000 zloty-t kapnak, színházak pedig 500.000 zloty szuvenciót élveznek.

*

A cseh állam évente nyolc irodalmi díjat oszt ki, egyenként 5000 korona (850 pengő) értékben. Ebből hét darab cseh íróknak, egy darab pedig német íróknak jut. (A tótokról és magyarokról, valamint a ruténekről, ügylátszik, megfélekedtek. Ezek az irodalmak nyilván nem érdemlik meg a támogatást . . .)

*

A francia frontharcosok szövetsége Claude Farrère elnöklete alatt elhatározta, hogy Combes község határában, 800 méternyi magasságban, cédruserdőt ültet a Franciaország védelmében elesett francia és idegen írók emlékére. Az erdő 10.000 fából fog állani és egy központi tisztásból kiinduló sugárutak mentén hirdeti majd az irodalom hősi-halottainak dicsőségét. (Vajjon a háború magyar tudós- és író-áldozataira gondolunk-e eleget? Legalább a névsorukat kellene egyszer összeállítani. Ime, néhány név, emlékezetből: Gyóni Géza, Zemplén Győző, Bányai Elemér, Stiegelmar Róbert . . .)

*

A Nemzeti Ujság (febr. 5.) írja a Szeftü Gyula Rákóczi-könyvével kapcsolatos és elmúlni még mindig nem akaró sajtópörök szomorú alkalmából: „Közünk él egy kiváló tudós és szorgalmas kutató, nagylátókörű szintetikus, jeles tollú ábrázoló. Könyve jelenik meg könyve után s mindegyik műve fejlődést jelent a magyar történelmi szemléletben, haladást a nemzeti öneszmélet útján. Élete derekára jutott — a legnagyobb díszben van része, amit az ország neki nyújthat. Nosza, akadályozzuk meg munkájában, rágalmazzuk el a szószátyárság vásárán, vonjuk kétségbe magyar érzelmeit — van-e ennél könnyebb dolog? — s miután hazaárulónak bélyegeztük — ki tudja miért? — szórjuk ki a világba, hogy hazaáruló könyvét nem is maga írta.”

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

JELENKOR.

„Budapest közgazdasági és kulturális lámpái nem elég erősek ahhoz, hogy Magyarország egész területét gazdasági és művelődési sugarakkal megvilágítsák és vidéki gócpontok, vidéki erős fényforrások kifejtése nélkül különösen a perifériákon nagy lesz a közgazdasági és kulturális éjszaka.“ (Klebensberg Kunó gróf vezércikkéből, *Pesti Napló* febr. 1.)

A század viselő, jönni fognak az eddigieknél nehezebb napok. Bennünket, a *Széphalom* körét, elsősorban a kultúra és a magyar kultúra sorsa érdekel. A háború előmozdította a kultúrát, a háború utáni nyomorúság az egész európai civilizációt összeomlással fenyegeti. De Európa elsüllyedése más világrészeket is magával ránt: a kis magyar irodalom sorsa talán a newyorki börzén, vagy a cardiffi szénbányákban dől el. Ha valamikor, most végveszélyében érzi a kultúra, hogy anyagi létalap nélkül nem állhat meg. Ennek a materiális világkultúrának, amelyben benne harcol a nemzetközi politika, a szociális probléma, az agrár és ipari termelés, a kultúra és luxus produktumainak sorsa — minden ami az emberiség szellemi jólétét hozza létre végső fok: ennek a mai világkultúrának tragikus deklinációját éljük. Ezért lehetetlen ma a szellem embereinek tudomást nem venni a szellemi kultúra vékony rétege alatti kozmikus erőkről. Ebben az irányban nem kell kiterjeszteni a *Széphalom* érdeklődési körét, mert mindig foglalkoztunk a világ és a szellemtől el nem választható anyagi küzdőtér egyetemes problémáival. De azt a novumot óhajtjuk bevinni a *Széphalom* életébe, hogy ezeket a kérdéseket — összhangban maradván természetesen a folyóirat szellemével — ezentúl külön rovatban tárgyaljuk.

Szerény eszközeink mellett is nagy hagyományokhoz szállhatunk vissza inspirációért és tanulni. A magyar kultúra válsága időszakában a nagy megújítások — Szent István, Széchenyi-reformkor — mindig párhuzamosan haladtak a gazdasági, társadalmi és anyagi megújítással és a Nyugathoz való alkalmazkodással. A címet *S z é c h e n y i* ből vettük. Talán szimbolizálja a magyar hagyománytól el-nem-szakadást és egyúttal a nyugati haladáshoz való kapcsolódás gondolatait is.

(Szeged.)

Z. B.

MAGYARORSZÁG, 1930.

(GENFI EMLÉKEZÉS)

Magyarország mindig lesz, — de lesz-e olyan, amilyen volt?

A kora tavasszal történt.

A nap fénye még csak ígérte a tavaszt és a levél nélküli fák ágai között időnként hangosan sivított végig a hideg északi szél. De azért mégis szinte valamennyien, idegenek, ott sétáltunk a tó partján. Szinte tüntetően: kiskabátban. Éhesek voltunk a napsütésre. Ha nincs is ereje, a sok ködös-esős nap után meg voltunk elégedve a napnak pusztá fényével is, amely legalább ígéri a tavaszt, a meleget . . .

A népszövetségi palota ablakaiból gyenge fény szűrődik ki. Odabent most is dolgoznak. Vasárnap délelőtt is, az első tavaszi napon. Lámpafény mellett. Mesterséges világítás mellett. Az jut az eszembe: mi lenne, ha valaki rányitná az ablakokat a vitatkozó delegátusokra és a tárgyalások fojtó csendjét megtörné

valamilyen egészséges, természetes kiáltással. Például: Uraim, tavasz van! Dél van! Süt a nap! Vagy csak ennyit: Az élet szép!

A hajóállomás kis várócsarnokához értem. Kedvem támadt egy kis hajóútra. Igen, megvárom a legközelebbi hajót és átmegyek Eviansba. Ilyen közel Franciaországhoz és még egy vizitkártyát se adjak neki! Hátha sértésnek veszi. A váróterem csupa üveg. Csiszolt szélein a nap fénye a szivárvány színeire bomlik szét. Odabent néhány pad és halk-hangú csevegés. Leülök két beszélgető mellé. Az az érzésem, hogy nem a hajót várják, csak idebent melegebb. Nem akarják a tavasz első napját egy kis náthával megfizetni. Az üvegfalak mögött rizikómentesebbnek találják a tavasz-nézést. Kénytelen vagyok rájuk figyelni. Ha akarnám sem lehetnék diszkrét. Mert a hangjuk mind erősebb lesz. És az arcuk kipirultabb. A *nemzetiségi kérdéstről* beszélgetnek. Franciául, de idegen kiejtéssel. Azt hiszem, az egyik lengyel. Delegátus, vagy újságíró. Azt magyarázza, hogy a háború drága volt, de elérte a célját; az elnyomott fajok felszabadultak és a nemzetek elszórt törzsei egyesültek. A másik közbevágott. Azt hiszem, neutrális hollandus lehetett. A kisebbségek állandó panasza it említette és aggályoskodott, hogy a sok elégtelenség megint háborúhoz vezethet. A lengyel fölényesen mosolygott. Nem kell félni ettől! Az új államalakulatok kisebbségei majd felolvadnak a nemzeti egységben és csak még egy kis átmenetre van szükség; a fontos, hogy ebben az átmeneti időben külső befolyások ne zavarják a nacionális egységek kialakulását. Így mondta szószerint. „Nacionális egység kialakulását.“ Aztán hozzátette: De szigorúan keresztül kell vezetni az általános lefegyverzést. Már tudnillik a legyőzött európai népek általános lefegyverzését. Nekik, a nacionális új államoknak egyelőre még szükségük van a hadseregre, az új repülőkre, a tengeralattjárókra . . . hiszen különben „külső befolyások meggátolhatnák a nacionális egységek kialakulását.“

Nem voltam kíváncsi a többi érvekre, átültem egy másik padra. Egy amerikai beszélgetett egy angol urral. A *dumping*ről. Arról, hogy Oroszország olyan olcsón termeli a búzát, hogy azzal Amerika nem tud versenyezni. Az orosz kivittelt tehát lehetetlenné kell tenni. Az európai kultúr-államok lelkiismeretességére kell apellálni és nem szabad az európai kikötőkben az orosz gabonának raktárhelyet bérbeadni. Az angol csöndesen bólogatott. Egyetértett az amerikaival. Hiszen Anglia is, Amerika is csak szállítói Oroszországnak, nekik nincs semmi szükségük az orosz kivitelre. Az már az egyiknek sem jutott az eszébe, hogy az orosz gabonatermelés az angol és amerikai gépeken nőtt ilyen nagygyá. A *dumping*-gel tehát Amerika és Anglia végzett. Már tudniillik az orosz *dumping*-gel. Mert arról sem esett szó, hogy ép akkor szavazott meg az amerikai kormány 500 millió dollárt „az amerikai búza megnehezült elhelyezési lehetőségeinek megjavítására“. Szerettem volna megkérdezni az amerikaiaktól, hogy ezt odaát náluk hogyan nevezik. Mert például a magyar mezőgazdaság számára ez a legnagyobb *dumping*.

Dehát hát azért van ma az első tavaszi nap, hogy én idebent a kisebbségi kérdés és a *dumping* miatt mérgeledjem? Inkább a szabadban várom be a hajót. Amint kiérek a várócsarnokból, látom, hogy a kalendárium hiába jelentette mára a tavaszt. A levegő alaposan lehült. Mintha nem nyarat-megelőző tavasz lenne, hanem telet-hirdető őszi. De még nagyobb baj is fenyegetett. Az eső. Sőt: csúnya eső. Ólmos, piszkos eső. A távolban ekkor tűnt föl a hajó. A tó hullámozott. Mire a kikötőhöz ért a hajó, már vihar is volt és csak úgy zuhogott az eső. De azért még sem bántam meg, hogy ott álltam a hajó korlátja előtt és végignézem a francia kirándulóknak ezt a kiszállását. Milyen kíméletlenek és ostobák tudnak

Ienni az emberek! Hiszen igaz, nem a legkellemeesebb megázni, a havas jeges-
eső meg éppenséggel nem tartozik a legnagyobb élvezetek közé, de ezt a tüle-
kedést, kíméletlen vadságot még akkor sem értettem volna meg, ha tüzes vasak
potyogtak volna le az égből. Egy idős asszony ijedten szorította magához gyer-
mekét, rimánkodó szemekkel nézett felém, mintha segítségemet kérte volna; ebben
a percben engem irigyel, akit nem lökdösnek, akit nem taszítanak, pedig én is
ázom... A hajóhid végén pedig ostoba nyugalommal állták útját az embereknek —
a jegyszédők. Senkit sem engedtek, amíg a jegyét át nem adta. Ha okosan, nyu-
godtan irányították volna a kiszállást, félidő alatt mindenki a parton lehetett
volna. Akár a váróteremben is, ahol az eső ellen védve lettek volna. Legalább
az asszonyok, a gyerekek itt várhatták volna meg a vihar elvonulását. De a
férfiak, akik a hajón bizonyára francia kedvességgel tették a szépet és epekedő
pillantásokat vetettek a nőkre, egy kis esőtől vadak lettek. És ostobák, hiszen
ha mindenki tolakszik, senki sem tud előre jutni . . . Amikor én ezt a kiszál-
lást láttam, ezt a kíméletlen-ostoba *tohuva bohu*-t, Európa jutott eszembe, az
a kíméletlen-ostobaság, amellyel minden állam magát akarja mi-
előbb a vihártól megmenteni és a sorból kilökní, hátraszorítani a
többit. És a jegyszédők jutottak eszembe, akik még azokat is megállítják, akik
már a part szélén állnak és ha leléphetnének a hajóhídról, nemcsak nekik lenne
jobb, de útát engednének a többieknek is. Európát az 1914-ben kezdődött vihar
alaposan végigverte, a híd, amely a partra vezet, sajnos, hosszabb, mint a genfi
hajóstársaság hajóhídja. De a leghosszabb híd is partra vezet, csak szaporán
kell lépni. Szaporán, és okosan. Mindig előre. És nem közbe-közbe jobbra rúgni
egyet, amiáltal időt is veszítünk és ami a szomszédokat is arra készteni, hogy
ők is rúgjanak egyet. Ebben a *tohuva-bohu*-ban nem előremenésre használják
a népek az energiájukat, hanem arra, hogy rúgjanak és védekezzenek.

Ott, a genfi hajónál, az emberek tülekedését nézve, világosodott meg előt-
tem, hogy Európának arra lenne most szüksége, hogy valaki rászóljon a tülekedő,
egymást taszigáló emberekre és odakiáltsa a népeknek: a vihar, az eső végigvert
rajtatok, ne üssétek tovább egymást, ne akariatok a többiek rovására előremenni,
hisz akkor mindannyian hátraszorultok, hagyjátok előbb a gyöngé-
ket kiszállani, és amíg a partravezető hidon vagytok, férjetekek meg egy-
mással békében, mert különben valamennyien a vízbe estek . . .

Aznap este kezdtem hozzá *Magyarország 1930* című tanulmányomhoz,
amelyben azt a Magyarországot írom le, amely a partravezető hídnak elején
van és ijedt pillantással néz a partonállókra. Ezt a tanulmányt pedig követni
fogja az *Európa 1930*, amely az egész *tohuva-bohu*-t leírja és odakiáltja Európa
népeinek: elég volt az ostobaságból, mindenki a partra ér, nincs olyan vihar,
amely el ne múlték, az Isten életre teremtette az embert és nem szenvedésre, csak
ti, emberek, is értsétek meg az élet törvényét és ne akarijátok ti a hídról a
vízbe dobni az élőket.

. . . Megint itt a tavasz és bár a napnak még csak fénye van, de ez a fény
már igéri a tavaszt, a meleget. Hiszek a tavaszban és az eljövendő nyárban.

(Budapest.)

Dános Árpád.

Középeurópa-Intézet. A középeuró-
pai államok gazdasági és kultúrális
együttműködését propagáló *Mitteleuro-
pa-Institut* (Bécs, Anna-gasse 5) nem-
rég a nagy nyilvánosság elé lépett há-

rom kiadványával, amelyek *Mitteleuro-
päische Wirtschaftsfragen* sorozat-
címmel a középeurópai posta, vasút és
víziútak kérdésével foglalkoznak. Nagy
örömeinkre szolgálhat az a hatékony

részvétel, amely magyar részről az intézet munkájában megnyilvánul. A kiadványokból — amikre még visszatérünk — kettőt Hantos Elemér írt, a harmadikat pedig ugyancsak ő szerkesztette, Dormándy Géza, Erekly Károly, Maurer Gyula, Szana Sándor, Végh Károly és mások közreműködésével. A *Mitteleuropa-Institut* céljával tűzte ki, hogy tudományos kutatással Középeurópa gazdasági és kulturális helyzetét tanulmányozza és keresse az eszközöket, amelyek — az egyes államok politikai önállósága mellett — a középeurópai népeket a gazdasági és kulturális közösség felé irányítják.

Volnovich Géza írja a B. H.-ban (*A répa-csata*, febr. 8): Régen egy huszholdas gazda jól megélt a földjén, fia is ráházasodott, talán két fiú is. Ma? Ma a fiúk otthagyják apjukat, hogy éljen meg a földjéből, ha tud, ők elmennek a városba munkát keresni, amit a már ottlevők sem találnak. És egyre nagyobb mértékben áll elő nálunk az a fonák helyzet, hogy nemcsak a gyárakból, hanem a földekről is egyre nagyobb számban özönlenek elő a munkanélküliek, akiket a föld nem bír eltartani.

Egy amerikai ujság írja, hogy az ottani mezőgazdaság helyzete igen súlyos és most már csak egyetlen remény van, hogy — rossz termés lesz. Azelőtt az agrár-népek a májusi esőt a templomokban kérték, mert attól függött a boldogságuk. A májusi esőtől, amely bő termést hozott. Az amerikai farmer az ég felé néz és a májusi fagyot, a jégverést várja. Mert akkor rossz lesz a termés, és kevesebb lesz a búza.

Ungarisches Wirtschaftsjahrbuch. Budapest, 1930. 8° 528 l. — A Magyarországról szóló üdengen nyelvű kiadványok között a leghasznosabbak közé tartozik az Ungarisches Wirtschaftsjahrbuch, amely már évek óta jelenik

meg Gratz Gusztáv kiadásában. Az évkönyvnek főleg a külföld informálása lévén a célja, az olvasó szívesen elnézi neki a több szerző tollából megjelenő kiadványok szerkezeti hibáját, amely az egyes tanulmányok feldolgozásának és terjedelmének egyenetlenségében jelentkezik, annál is inkább, mert a kötet nagyon sok olyan dolgot is tartalmaz, mely a magyar olvasóra határozott értéket jelent. Az idei kötet első helyén Gratz Gusztáv általánosságban ismerteti a magyar közgazdasági helyzet alakulását, a következő cikkekben pedig Gyárfás József, Marschall Ferenc, Nagy Iván Edgár, Mutschenbacher Ferenc a mezőgazdaság aktuális kérdéseivel foglalkoznak. Az iparra vonatkozó tanulmányokat Farkasfalvy Sándor vezeti be az 1929. évi iparstatisztika eredményeinek ismertetésével. Ezt követi Lengyel Géza cikke a konjunkturakutatásról, Szterényi József cikke az iparfejlesztésről és Ferencczi Izsó tanulmánya a magyar vámpolitika céljairól és törekvéseiről. Az állami pénzügyeket az évi kötetben Kállay Tibor, a pénzügyezetek viszonyait Éber Antal, az érték- és devziapiac alakulását Beck Róbert, a háboru utáni esztendőök tökeképződését pedig Kresz Károly ismerteti. Budapesten kívül ez évben foglalkozik első ízben az évkönyv behatóbban a vidék viszonyaival. Tonelli Sándornak van a kötetben egy hosszabb tanulmánya a nagyobb vidéki városok gazdasági életéről, Pásztor Miksának pedig a vidéki pénzügyezetek életéről. Egyrészt a feldolgozott anyag természeténél, másrészt a szerzők szemlélyénél fogva az évkönyv nem tartozik az úgynevezett propaganda-nyomtatványok közé, viszont adatainak exaktsága és a feldolgozásának szakszerűsége révén nagyon jó szolgálatokat van hivatva tenni Magyarországon objektív megismertetése körül.

(Szeged.) T. S.

ROSTA.

SZONDY GYÖRGY HISTÓRIÁJA, AVAGY A KRITIKAI EKHÓ.

I-ső tikkely.

Csathó Kálmán, a népszerű író, megírta regényeit és drámáit, amiknek olyan nagy volt a hatása, hogy a közönség még ma is egyik sírásból a másik nevetésbe esik . . . Mi sem természetesebb, mint hogy a kaszinói poétika keblére ölelte és magáévá fogadta Csathót és a lelkéből lelkezett hősöket, Ladányit a pipával, a varjút a toronyórával és a Czenczi néni cirmoscicáját a salátás-kertben . . .

— Ej, mi a kö, már a *Juliska néni is*, lám csak, meg *Most két a nap* — mondották a *Lányok Lapja* és a *Kis Pajtás* vidékén, ahol épen pályadíjat nyert az illusztris szerző arra az akadémiai tételre adott feleletével, hogy: *Miért nem ment hozzá nagymama nagypapához?* Mert abban az időben, mikor Csathó modern volt és *Mikor az öregek fiatalok voltak*, a nagymama még nem mondta ki olyan hamar a boldogító igen-t, mint manapság. Nem bizony és úgy ám.

Amint mondani szokták, a Kisfaludy-Társaság sietett tagjai sorába választani *Ibolyka, egy pesti kislány kalandjai* szerzőjét. Mondják, hogy a szavazatok úgy oszlottak meg, miszerint az összes tagok igenlésével szemben csak-csupán egyetlenegy „nem” érkezett be, Kisfaludy Károly szelleme részéről, de ezt a szavazatot érvénytelenítették.

Most aztán, mikoriban Hankiss János Debrecenből útnak indította a *Kortársaink* című életrajz-sorozatot, a jelszót nem lehetett többé halogatni: Csathó Kálmán előléphet a kortársak osztályába. Meg is írta az életrajzát Szondy György debreceni tanár és a szakértők véleménye szerint ez a legértékesebb Csathó-könyv. Persze ne gondoljuk, hogy ez a kitűnő könyvecske Csathó háta mögött készült. A mai író már az utókornak is kortársa. Így tudjuk meg azokat az intimus részleteket, hogy például *A nők titka* 14.000 példányban kelt el és hogy Csathó művei 180.000 példányban forognak közkezen, sőt közszájon, ami — a csecsemőket, aggokat, analfabétákat és írástudókat leszámítva — annyit jelent, hogy minden 20—20 magyar emberfőre esik egy-egy Csathó-könyv. Ez az Ullstein-i és Courths-Maler-i méretű könyveső, úgysis mint irodalmunk úri karakterének újabb bizonyítéka, csak megerősítheti Csathó ambícióját: előre tovább a megkezdett úton! És felviruland honi literatúránk.

A kitűnő Szondy-tanulmányból egyébként még azt is megtudjuk, hogy hőse „sokkal több időt töltött a szabadban, mint szobában” és hogy „lovagol, evez, autó-sportsman . . . Az állatokat, kivált a lovat, kutyát, baromfit végtelenül szereti.” Ejnye, bizony. A baromfit igazán nem kunszt szeretni. Ha jó saláta van hozzá, meg egy Csathó-regény. Aztán egy hosszúszerű pipa. Klementin néni, Tóni mama, Varjú Máli a megmondhatója. Van, aki az aszaltszilvát is szereti hozzá.

II-dik tikkely.

Szondy György tanulmányát a kritika szigorú mérlegére helyezi Kékyl Lajos. Nem is járja, hogy azok a modern debreceni fiatalok kisajátítsák maguknak a nemzet nagy regényíróinak értékelését. Nosza rajta. Három fő kifogást emel Kékyl a *Protestáns Szemlében* (1928 : 528) Szondy György *Csathó Kálmán*-ja ellen:

1. „Eléggé tartózkodóan, sőt hűvösen ítél Csathó írói értékéről.“ Másszóval: Csathó nagyobb író, mint azt Debrecenben képzelik. Ime Csathó, a Múzsák fölkenntje! Ecce Sacerdos! — Kéky meg van elégedve Csathóval.

2. „Tárgykör, világkép, alakok tekintetében egyhangúnak s kevés-színűnek rajzolja.“ Öreg hiba, Csathó nem egyhangú, de nem is kevés-színű. Nem úgy van a'. Irodalmunk színesebbjei és többhangújai közé tartozik. Ugy, úgy. Hiszen szinte már *Földiekkel játszó égi tünemény*.

3. „Nem minden pongyolaság és fölösleges szószaporítás nélkül“ ír. Ez a nem minden gáncs nélkül való megjegyzése Kékynek már sejtetni engedi, hogy készül Csathóról egy precíz, tömör noha, de mindazonáltal meleg essay, amelyben az író összes színeivel fölvonul. Itt lesz *A Bársony, a Flóri, meg a Fifi* is. No meg a *Csirkék az udvaron*. Aztán a *Gólyák* és az *Asszony a bakon*. Mert hogy bakon ül. Jukker. És épen *Most két a nap*.

Van az éremnek más oldala is, — gondolja Kéky. Meg kell írni az igazi Csathót.

III-dik tikkely.

Az igazi Csathó. Nem olyan, amilyenek Szondy elrajzolta. Nem kéthar-mad, hanem egyketted, sőt ha igyekszik, egy kis jóakarattal év végére még jeles is lehet belőle. A kritikus pedig ne legyen olyan tartózkodó és hűvös, mint a Szondy. Melegedjen föl a Csathó szirupján. A közönség is tartózkodjék a tartózkodó kritikus olvasásától.

Kéky essay-t ír kedvenc írójáról, egy évvel a Szondy-bírálat után (*Buda-pesti Szemle* 1929, 214:452). Mindenekelőtt idézni kell valami szép részletet Csathóból. Véletlenül szórul-szóra ugyanazt a részletét a *Most két a nap*-nak, amit Kéky előtt már Szondy is idézett (Kéky i. h. 456, Szondy i. h. 16). Ehhez igazán joga van.

De Kéky — tudjuk, — melegíteni akar a Szondy hűvösségén. Nosza, itt a jó alkalom. A Csathó hősnőiről kell mondani valami összefoglaló, szintétikus, csattanós, szögetfejentaláló dolgot. Ime, a telitalálat:

Szondy.

... És pedig nem holmi álmodozó epe-
kedés, hanem a vér szava, a nő
örök küzdelme a férfival, a férfiért. Te-
hát nem annyira maga a sze-
relem, mint inkább a hódítás.
(9. l.)

Kéky.

Nem is a vér izgalma tartja
hatalmában nagyon is józan, számító
hősnőit. Számukra az élet célja a hód-
dítás, az érvényesülés ... inkább
bizonyos ragadozó ösztön ez náluk.
(457. l.)

De a férfiakról is kellene mondani valamit. Például azt, hogy: léháké a „siker.“ (Ugy van!)

Szondy.

A siker, az élet a férfiakért élő
nőkés az erőszakos, léha, mű-
veletlen férfiaké. (15.)

Kéky.

... a siker nem a jóknak s dere-
kának jut osztályrészükül, hanem az
ádázul intrikáló, hidegen számító nők-
nek s az erőszakos, léha fér-
fiaknak. (461.)

Igen ám, de azt is tudjuk, hogy Szondy fölösleges szószaporítással be-
szél Csathóról. Meg kell hát kurtítani a jellemzéseket ... Baloldalt mutatjuk
be a Szondy György terjengős, vizenyős szövegét, jobbra a Kéky-féle meg-
kurtított, desztillált variánst:

Szondy.

A főszereplők azonban túlzottak; nem Csathó-, hanem Jókai-figurák, — a cselekvény pedig siker és vontatottan fejlődik. (26.)

Kéky.

Nagyon sok a regény folyamán a politizálás, ilyenkor a cselekvény álls ez a regény menetét vontatottá, helyenként fárasztóvá teszi... Ágnes grófnőnek érzelmes, finom, panasz nélkül szenvedő alakja Jókai Kőcserepy Vilmájának szívhez szólóan érzelmes költészettel rajzolt lényét juttatja eszünkbe. Férfiai közül is egyik-másik, különösen a Mikolayak, Jókait idézik emlékezetünkbe, de ez talán a kor közösségéből is magyarázható. Közülök Jókai regényhőseihez kétségtelesenül legközelebb álls a daliás fiatal-ságnak legromantikusabb ígéretével hat Lujza fia, Ödön... (465—467.)

Ez a Kéky-féle klasszikus tömörségű jellemzés — szemben Szondy szószátyárságával — most már semmi kétséget nem hagy hátra. Következik az egyhangútlantitási művelet. Szondy Csathó-jellemzéseit többszólamúvá kell tenni a Kéky által előre megadott kritikai recept szerint.

Szondy.

Nincsenek tragikus alakjai, a csalódásba egyik sem hal bele... (30.)

Kéky.

Nincsenek tragikus alakjai, csalódásába náluk senki sem hal bele. (460.)

Igaz, hogy ez még nem többszólamú, ez még csak visszhang. De máris vetekszik a tihanyi ekhóval, mert 21 szótagot elég pontosan tud visszaadni. Mielőtt még a többszólamú variációt keresnök, tegyük még nehezebb próbára a Kéky-féle kritikai bolthajtások eme kitünő akusztikáját:

Szondy.

... Juliska nénihez; eleinte azért sajnáljuk, mert nem mehetett hozzá Osgyán Miklóshoz, később pedig azért, mert végre hozzá mehetett. Az élet *fura* komédia, beteljesült szerelemmel épen úgy, mint anélkül; senki sem tudja, hogyan elviselhetőbb. (30.)

Kéky.

... az élet *citra* komédia, akár célhoz ért szerelemmel, akár anélkül s nehéz volna megmondani, melyik esetben elviselhetőbb... (*Juliska néni.*) Hőseire előbb azért gondolunk szánalommal, mert nem mehetett hozzá ideáljához, később meg azért sajnáljuk, hogy hozzáment az esetlen fráterhez.

Az „esetlen fráter“: ez már a Kéky hangja; de a kéz Szondyt másolja. Egyébként elsőrangú rezonancia van ezekben a boltozatokban. De vannak itt igazi variációk is, az eredeti melódia hangulatosított cifrázatai, amint illik:

Szondy.

Csathó itt igen nagy föladatara vállalkozott. Családi tragédiát akart

Kéky.

Csathó itt eddigi feladatait meghaladóra vállalkozott: festeni akarta

bemutatni, félszázadnál hosszabb korszak keretében. Két nő gyűlölet-től *fűtött versengését*, akik e küzdelemben mindent áldozatul dobnak, utóljára az egész ország vérbe és lángba *borul* miattuk . . . A regény az ötvenes években kezdődik és a kommünnel végződik. (26.)

két család történetében történelmünknek legújabb korát, az ötvenes évektől a kommünig. Cselekvénye két nőnek gyűlölettel *hevített versengése*, melyben egyéni érzésüknek áldozatul dobnak mindent s utóljára az országot is vérbe és lángba *borítja* gyűlölködésük. (464.)

Aki olvasta a Csathó regényét, — én nem olvastam — az nem is mondhatja el más szavakkal a tartalmát. Mert egy regény tartalom-elmondása nem is olyan könnyű dolog. Szórul-szóra bevágja a vizsgára készülő diák, órák hosszat elunalmaskodik vele előadásában egynémely professzor, a kritikus pedig örül, ha a nagy zavarban levélen írva találhatja.

*

A zenekritikus azonban már kifáradt bele, hogy mindent kétszer mondjon... Jók voltak még a következő ekhók:

Szondy.

Pusztulásukban is mennyi az őserő, hogy árad belőlük egy letűnő korszak hamisítatlan úri levegője. (29.)

Aprólékos, sok vonásból rakódnak össze a Csathó-jellemek; dickensl szemmel nézi az embereket és csodás, meg-elevenítő *memóriával* állítja össze a látottakat mozgó hússá és vérré. (29.)

Kéky.

A férfiak pusztulásukban is őserőt képviselnek s egy tovattűt kornak gyökeresen magyar és úri levegője veszi őket körül. (454.)

. . . írói készsége inkább a részletekben erős, mint az egészben. Kitűnő megfigyelő s ehhez az adományához erős és hű *emlékezőtehetség* társul. Alakjait látta és jól megfigyelte. Inkább az *apró kompozíció* mestere.

Ami a memóriát, illetőleg emlékezőtehetséget illeti, Kéky sem panaszkodhatik. Nem felejt el az aprólékos vonásokat sem.

De elég is már Szondyból. Nézzünk más tájakra is.

IV-dik tikkely.

Kéky szorgalma és memóriája sokkal régebbre nyúlik vissza. Emlékezik ő Sebestyén Károlyra is, akinek cikkéből (B. Sz. 1916, 168 : 308.) szintén van egy pár cédulája Szondy György kritikusanak:

Sebestyén.

. . . a regény nem a szerelemnek, hanem a házasságnak játéka . . . Csathó érdeme nem is a mesének kigondolásában, hanem inkább elmondásában van... Meglepő az az ügyesség . . . Oly érdekesen szólaltatja meg alakjait, mint csak a színpad kitűnő ismerői. . . (Alakjai) egyik sem szenved a vér *kiáradó bőségében* . . . Soha ennyi *józan*ságot, ennyi *számítást!* (308—9.)

Kéky.

Nem a szerelemért vívják meg harcukat, hanem a házasságért. (457.) Nem is az a főerőssége, amit elmond, hanem ahogy elmondja. Úgyesen bonyolítja... Legfőbb erőssége: előadásmódja. A párbeszédnek élétszerűsége már első munkáiban jelezte színpadra hivatottságát... (462.) Nem is a *vér izgalma* tartja hatalmában nagyon is *józan, számító hősnőt.* (457.)

Quid nunc? A kritikus leteszi a tollat. Hárman valának együtt: Szondy György, Sebestyén Károly és Kéký Lajos. Mindhárman *egybehangzólag*, sőt néha *ipsissimis verbis* dicsérik Csathó Kálmánt. Mit lehet ez ellen tenni? Csak aztán a Nobel-díjra ne jelöljék Csathót . . . Mert még megesik, hogy a svédországi három kritikusok neki ítélik a pálmát.¹⁾

(Ujpest.)

Garázda Péter.

EGYHÁZMŰVÉSZET?

A belvárosi Szent Ferenc-rendi atyák templomának áhftatos csendjét ismét megzavarta a festő-állványok összetákolása. És amikor az állványokat szétzedték, a csöndet, elmélyedést kereső hívőket fájdalmas meglepetés érte. A szentély üres, negyedik falterületét, amelyet üresen hagyott Tardos-Krenner Viktor ecsetje, befestették. Nem tudjuk, ki a művész, nem is kutatjuk nevét, de megdöbbenve állunk ez előtt az érthetetlen, rikító színezésű, hazug vásári kép előtt. Amikor 1926-ban újrafestették a ferenc-rendi atyák templomát, akadt kritikus, aki kifogásolta a hangos neo-barok freskókat egy olyan helyen, ahol az uralkodó szellem egészen más irányú . . . És öt év után ismét csak panaszos szavunkat hallathatjuk: miért nem mernek egyházi festőink nyugat felé nézni, miért nem modernnek, miért nem tanulnak Maurice Denistől, miért erőszakolják a „hivatalos“, de hamis stílust, miért kell utánozni, miért nem lehet egyénit, újat, de éppen olyan őszintét, megkapót alkotni, mint amilyenek a maguk nemében a régi művészet vallásos tárgyú alkotásai? A magyar egyházművészet avult formákba merevedik, izléstelen vásári árú lesz. Az elrontott ferences templom, reméljük, újabb tanulság lesz a jövőre és illetékes körök fel fognak végre figyelni a magyar művészetnek erre a szegyenletes hiányára.

(Esztergom.)

Mohai Ágnes.

CSODABOGÁR.

Szinte háborzongató olvasni az izléstelenségnek és indiszkréciónak azt a buján tényező tömegét, amely nap-nap után a magyar sajtót teletömi. Sehoh a világon nem túrná a közvélemény az alábbi megjegyzéseket, amiket *Ki hol tölti a Szilvesztert?* címmel egy Ujhelyi József nevű riporter firkált a *Reggeli Ujság* dec. 29-i számába:

. . . Zichy János gróf és Mészáros Paulette a Ritz után a Moulin Rouge-ban . . . Hoffmann Pálné és Kendeffy János a Parisien Grill-ben lesznek éjjel után. Titkos Ilona és Eszterházy Tamás a Newyorkban vacsoráznak s vacsora után a Titkos-villában szórakoznak a Svábhegyen. Zilahy Irén és Benedek László egyetemi tanár éjjelutánra foglaltak asztalt a Ritzben . . . Krammer ezredes és Lucy Wood a Newyorkban vacsoráznak és utána az Admiral-ba mennek..

¹⁾ P. S. Nem követjük Garázda Pétert a humor útjaira és a cikkel szemben azt is ki kell jelentenünk, hogy nem tulajdonítunk nagyobb fontosságot az idézett párhuzamos helyeknek. Egy hivatkozás ugyan nem ártott volna és fatális, hogy épen a megkritizált Szondy befolyása alá került Kéký de mindez távolról sem olyan természetű, hogy bizalmatlanságot keltsen Kéký Lajos kritikai műhelye iránt vagy pláne valamit is levonna az ő tudományos érdemeiből. Szerk.

Ugyanakkor, mikor a hatalomra törő prűdéria és a hipokrata álmorál terrorja nehezedik egyes közéleti szereplők életére, a másik oldalon — ugyan-csak a közvélemény helyeslése és szemhunyorítása mellett — társaságbeli intimításokat teregetnek ki. Meg is történik, hogy a frivol Intim Pista talán ugyanaznap és talán ugyanabban az ujságban, amikor és ahová a bár-tudósítást írta, kivégez egy pántlikás kalapú nagyságot a reggeli kávé mellé. A publikum pedig épül.

*

Ludendorff a *Saarbrücker Landeszeitung*-ban nyílt levelet tett közzé, amely ezekkel a szavakkal végződik:

Ich brauche nicht zu sagen, dass ich . . . das Christentum als unvereinbar mit Deutscher Art ablehne.

Mi történt Ludendorffal, hogy Szépvízi Balás Bélával egy véleményre jutott?

*

Csak legújabban tudtuk meg, hogy Mátyás király és Kún Béla — a kúnok nemes nemzetsége révén, — fajrokonságban állanak egymással. Az *Encyclopaedia Britannica* 14. kiadásában (VI: 859.) olvasható:

The Cumans . . . produced a dynasty in Egypt and two in Bulgaria, and intermarried with the kings and princes of Kiev, Serbia and Hungary. Mathias Corvinus himself is said by some to have been of Cuman origin, and so, to judge from his name (!) was Béla Kun, the Communist dictator of Hungary in 1919.

A *Cumans or Comans* című cikk szerzőjéről ezt mondja a lexikon: „Carlile Aylmer Macartney, Scholar of Trinity College, Cambridge; H. B. M. Acting Consul for Austria, 1921—6. Passport Control Officer for Austria, 1922—5. Intelligence Officer, League of Nations Union, 1926.

*

Ij. Hegedűs Sándor nyilatkozott eddigi irodalmi működéséről az *Estben* (jan. 9.). A büszke nyilatkozat érthető csodálkozást keltett, sőt némi ijedelmet is okozott:

Tizenhét, egész estét betöltő darabot írtam, amelyből nyolc kiadatlan. Hétszáz novellám forog különböző nyelveken. Ötven kötetet írtam eddig és azt állíthatom, hogy eddigi írásaimban egymillió nyomtatott sort írtam le.

Ötven kötet! Ki tud róla? Ha az olvasók és a kritikusok ismerik az ötven kötetet, akkor fölösleges fölvilágosítani őket. Ha pedig nem ismerik? Egy millió sor . . . Egy olyan író részéről, akiről az utókor azt sem fogja tudni, hogy létezett.

LEVELESTÁR.

Fóti József Lajos. Francia és magyar helyesírási hibáktól, magyartalanúságoztól hemzsegő kézírata nem közölhető. — *Jean Girard*. Jól tette, hogy nem írt Fóti József Lajos francia Ady-fordításairól. Szégyene ez a kötet a magyar irodalom külföldi „propagandájának”. Egyébként Dami lesújtó kritikája is

(Revue des Études Hongroises 1930) igazolja a Széphalom (1930) ítéletének helyességét. — *Romanista*. Ön még mindig abban a jámbor hiedelemben leledzik, hogy egy magyartárgyú novella „fölfedezése“ valakit romanistává vagy anglistává avathat? A tárgy történet csak kuriózumok gyűjtése és akkor válik tudománnyá, ha nagyobb keretekbe illeszkedik bele, konkluziókat termel és általában nagystíli erudícióval művelik. Ilyen romanisták, illetőleg germanisták és hungaristák — a határ ma nem olyan éles, mint Ön gondolja — a franciáknál Bédier, a németeknél Köhler, Bolte, nálunk néhai Katona Lajos, néhai Király György és az élők közül Tolnai Vilmos, Trostler József. — *Harsányi Zsolt*. Nehezen hisszük el a Rechnitzer Andor szerzőjéről, hogy egy népszavazásnál az irodalmi könyvet ítélné halálra és a kalandos regényt tartaná meg . . . De ha így is van, mi lesz az irodalmi művekkel, amik halálosan izgatók és érdekesítőbbek, mint az ostoba kaland-regény, amelyet bosszankodva sarokba hajít az olvasó? — *Leona*. Végre már Csathó és Zilahy is kezdik kiérdemelni az őket megillető kritikát. A Széphalom örömmel konstatálhatja ezt, mert ebben jó példával járt elől. A Magyarországon Dóczy Jenő ütötte meg az első forradalmi hangot és most az egyébként agrár-nívójú kritikát űző Előörs is beáll a sorba. Örömmel olvassuk a megállapítást, hogy Zilahy termékenységében „sajátos találkozót ad a költő és a mesterember“. Erről a találkozóról azonban úgylátszik, lekésik a költő és helyette — igaz van az Előörs névtelen kritikusanak, — „az egyéni boldogságát féltő óvatos arrivé nyugalmas nyárspolgár bölcsesége szólal meg.“ A konkluzió sem rossz: „Zilahy a magyar középosztály nem is értékesebb részének írója; a Csathó Kálmán-ok lehanyaglott, hamvába holt dzsentriségének, amihez képest Herczeg Ferenc finom lélektana, kompozíciós ereje, fegyelmezett ízlése és stíluseleganciája határozott magaslat.“ — *Ex oriente lux*. Bizony, napilapjaink külpolitikai hírszolgálatára — leszámítva egyes öntudatos orgánusokat — nem áll egyébként, mint a könyvatos tendenciózus híreinek értelmetlen, vagy gondolkodás nélküli leragasztásából. Így történik aztán meg, hogy például vallásos lapok jámbor olvasói nem értik, miért nyilatkozik a Vatikán a nacionalizmus ellen . . . Nemrégiben mulatságos volt olvasni egy magát monarchistának és katolikusnak valló napilapban nagy híradást a török köztársaság elleni merényletek diadalmas elfojtásáról. Miért e nagy ujjongás az olló és csiriz vidékén? Az, hogy a lelkiismereti szabadságot a fanatikuskok (sic) ellen végre megvédték; hogy a hazafias török diákság a reakció (sic) kiirtását és a forradalom vívmányainak hathatósabb védelmét követeli; hogy a dervisek (szegény dervisek!) szabad vallásgyakorlata államellenes cselekedet: — inkább baloldali lapokba való vastagbetűs riportanyag lehetne. — *Kultúrfölény*. A harmadik finnországi egyetemet — három milliányi népessége számára — egy finn paraszt alapította meg egymillió márkás adományával. Mely különbség! Az a bizonyos több ezerholdas magyar földesúr, aki beszüntetne egy magyar egyetemet, betegklinikáival együtt, hogy néhány fillérrel több jusson az agrárérdekeltségeknek . . . — *N. J.* Köszönjük a csodabogarat. Az Enc. Britt. legközelebbi kiadása bizonyára megbízhatóbb szakértőre bizza a kúnokat. — *Vissza a moziból*. Érthetetlen, hogy Remarque legújabb giccse ismét világsikert aratott. Talán épen azért, mert betiltották a filmet és rendőrség, diplomácia, kormányhatalom, sajtó és demagógia mozgósításba jött miatta. Színpadi borzalmak ezek bizony és nem is pacifizmusra nevelnek, hanem profanizálják az elesett hősök emlékét. Amit egy színész meg tud játszani, az mégis csak komédia marad, messze a sokkal tragikusabb és sokkal nagyszerűbb valóságtól.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Gyula Moravcsik: *H Χειρογραφος Παράδοσις του De administrando imperio*. Athén, 1930. 8° 152. l.

Wesely Ödön: *Középiskolai tanárjelöltek pedagógiai kiképzése*. Az egyetemi tanárok pécsi összejevetelén 1929-ben előterjesztett és egyhangúlag elfogadott indítvány. Bpest, 1930. 8° 7 l.

Zolnai Gyula: *Biccse*. Bpest, 1929. 8° 8 l.

Barna János: *A makói Hollósy Kornéla-színház története*. Makó, 1929. 8° 136 l. — A 121. lapon megtaláljuk a makói színház 1902. évi páholybérlőinek névsorát.

Nárai Szabó Gyula: *Nyílt levél Orosz Ivánhoz az „elveszett lira” ügyében*. Szarvas, 1930. 12° 11 l. — „A nagy tömeg nem szereti a betűt. Az ügynevezett művelt osztály sem. A művelt osztálynak is csak csekély százaléka műveli magát . . . Egyébként ismerek országos nevű bankvezéreket, katonákat, tőzsdéseket, akik szeretik a verseket . . .”

Szémt-Iványi Béla: *Szilágyi Sándor szerepe az irodalmi életben*. Hatvan, 1930. 8° 74 l.

Kujáni János: *Adalékok a magyar színjátszás és színpadi szavaltat történetéhez*. A Nemzeti Színház első évtizede. Pécs, 1928. 8° 44 l.

Beszámoló a szegedi m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1927—28. — 1928—29. évi működéséről. Kiadja az egyetem rectori hivatala. Szeged, 1930. 8° 280 l.

Városi Szemle, szerk. Lamotte Károly, Illyefalvi I. Lajos. 1930. jul.—aug.

Statistikai Közlemények, szerk. Illyefalvi I. Lajos. Bpest, 1929. 3. sz. — A kötet Széll Tivadar munkáját tartalmazza: A születések alakulása Budapesten és az európai nagyvárosokban címmel.

Magyar Pszichológiai Szemle, 1930. jún. — A 40—58. lapokon Várkonyi Hildebrand: Szempontok az alaklélektan bírálatához.

Károlyi Árpád: *Néhány történelmi tanulmány*. Bpest, Akadémia, 1930. 8° 518 l. — Nagyon helyesnek tartjuk, hogy az Akadémia — az eddigi szokástól eltérőleg — összegyűjtött tanulmányokat is kiad. A tudományt leginkább a tanulmányok viszik előbbre és egy összegyűjtött tanulmány-kötet sokszor többet ér, mint egy könyvnek készült, sok fölöslegest tartalmazó összefoglaló munka.

Tukats Mária Annunciáta: *A nőnevelés Eötvös gondolatvilágában*. Bpest, 1930. 8° 112 l.

Kosztolányi Zsuzsanna: *Zsivajgó természet*. Genius-kiadás, h. n., é. n., 16° 101 l. — A szatirikus könyv virágok beszédeit közli. Egy példa: „Gyargyala g. Roppant muris a nevem. Magyarosították. — Azelőtt — neked elárulom. — meropsapiaster-nek hívtak.

Knud Hjortö: *Délibáb*. Gyoma, 1930. 12° 150 l.

Johannes V. Jensen: *Jörgine*. Elbeszélések. Gyoma, 1930. 12° 155 l.

Steen Stensen Blicher: *A vejlbji pap*. Elbeszélések. Gyoma, 1930. 12° 137 l. — Az Élet (febr. 1.) kritikusanak igaza van a gyomai dán regényekre vonatkozólag: „nem sajnáljuk az időt, amit a termékek elolvasására szántunk, de műveltségi és lelki gazdagodást nem könyvelhetünk el.”

Bessenyei György: *A törvények útja. Tudós társaság*. Bpest, é. n., 16° 84 l. — A K. M. Egyetemi Nyomda kiadása.

Die literarische Welt, Berlin 1931. jan. 23. — Molnár Ferenc „Liliom”-áról — berlini előadása alkalmából: „. . . eine ganz merkwürdige Mischung aus Kitsch und geraduzu dichterischen Momenten und Fragmenten.“ A folyóirat közli Alfred Kerr-nek a „Liliom” 1906-i berlini előadásáról írt kritikáját is, amelyből idézetre méltó a következő mondat: „Ein schlechtes Stück: doch in der ganzen Geschichte des Theaters, inkluzive Hebbel, Shakespeare . . . etwas nie, nie, nie zu Übersehendes.“

Ottlik László: *Nemzet és nemzetiség*. Lugoj, 1930. 8° 30 l.

Archivum Franciscanum Historicum, Florentiae, oct. 1930. — Az 551—560. lapokon: Litteratura hungarica occasione VII Centenarii a transitu S. Francisci (1226—1926) publicata, Takács Innocentius O. F. M. bibliografiai összeállítása és az imponáló magyar Szent Ferenc-irodalom kivonatos ismertetése.

Prager Presse, 1931. jan. 15. — A lap „minden kommentár nélkül” közli (tudjuk, hogy ebben az esetben ez a rezerváltság helyeslést jelent) a *Der A u s s l a n d s - d e u t s c h e* c. stuttgarti folyóirat egyik tanulmányának azt a részletét, amely ujjong afölött, hogy a felvidéki „elmagyarosodott” németiség most szabadon visszatér ősi nemzetiségéhez. Hans Kaser-Breslau és a *Prager Presse* azonban nem veszik észre pángermán euphoriájukban, hogy itt a cseh politika részéről csupán a magyarság gyöngítéséről és megfojtásáról van szó. Elnyomni a nagy tömegekben élő északboheimiai németiséget és szabadkezett engedni a felvidéki pángermán ügynököknek és cionistáknak; ugyanaz a politika, amit az oláhok is követnek Temesvár és Szatmárvidék németesítésével. A nagy-németek egyelőre tapsolnak hozzá, pedig — *divide et impera* — csak idő kérdése, hogy a magyarság ellenében kitenyészített német és cionista diaspora-szítetek mikor merülnek el a cseh és oláh tengerben.

(Prága.)

é. g.

Le Monde Slave, Paris, 1930. oct. — A 7. lapon, Szent Vencel szeréves jubileuma alkalmából: A magyarok betörése és uralma a Duna-Tisza síkságain lehetetlenné tette egy északraól délre húzódó nagy szláv birodalom megalkotását. Ha ez sikerül, Európában kevesebb vér folyt volna és több lenne a civilizáció . . . Az elmékedés célja: „montrer quelles conséquences fatales eut pour l'Europe le dissociation de l'Europe centrale par l'invasion magyare. (Ki fog erre felelni?)

Die Literatur, szerk. Ernst Heilborn. 1931. jan. — A 210. lapon kritika Wilhelm von Scholz regényéről, — *Der Weg nach Illok* — amelynek témája: Kapisztrán János. — A 217—219. lapon: Ungarischer Brief. (Végre!) Szerzője Erényi Gusztáv. Molnár Ferenc új darabjáról: „Theatralische Leichtkost”. A konzervatív irodalomban ápolt „nemes magyar paraszt” idealizált képe groteszk ellentétben van a földi céloktól hajtott mai parasztsággal . . . Móricz Zsigmond parasztjai inkább az irodalmi jobboldal vizenyőssége, mint a tényleges elnyomók ellen lázadoznak . . . Babitsnak sikerült a „harmincéves háború” után a békekötés . . . Ignótus úgy viszonylik a modern magyar irókhöz, mint zsurnaliszta a művészekhez . . . „Überdies ist Ignotus der typische Aufklärungsliterat.” (Kétértelmű dicséret.) A Nyugat „egészséges középutra” jutott . . . (Ez se valami hízelgő kijelentés Erényi Gusztáv részéről.) Babits már régen megérett az akadémikus tisztségre . . . Herczeg . . . Surányi . . . (Minél több ilyen levelet kelene írni a külföldi folyóiratokba.)

Revue de Genève, 1930. dec. — A folyóirat szerkesztősége a lap élén kijelenti, hogy megjelenését beszünteti: „. . . Nous aurions eu besoin, pendant quelque temps encore, d'appuis financiers — ce qui est le sort de la presque totalité des revues contemporaines. Or ces concours nous font défaut. La crise économique n'est pas favorable aux oeuvres intellectuelles . . .” A világ gazdasági válsága nem kedvez a szellemi vállalkozásoknak. A magyar közvélemény kétszeresen sajnálhatja a Robert de Traz szerkesztésében megjelenő kitűnő folyóirat megszűnését. Először, mert a *Revue de Genève* igyekezett nemzetekfölötti kulturális szellemet propagálni; másodsor pedig azért, mert a pártatlan folyóirat sokszor adott helyet magyarországi megnyilatkozásoknak (A p p o n y i, K o s z t o l á n y i, E c k h a r d t S. stb.). A R. de G. volt az első francia folyóirat, amely A d y Endrét bevezette a világirodalomba.

L'Europe Centrale, Prague, 20. déc. 1930. — A 198—199. lapokon T e r s á n s z k y Józsi-Jenő új regényének meglehangú ismertetése. Örülhetünk neki, de — ismerve a cseh folyóirat szellemét (V. ö. Széphalom 1930:308) — honnan van Józsi-Jenőnek ekkora protekcziója?

Gringoire, Paris, 1930. dec. 26. — A kitűnő irodalmi hetilap hirdetési részében külön rovatot foglalnak el az úgynevezett titkos tudományok (sciences occultes). Korunk antimaterialista irányzatának egyik paródikus bizonyítéka, hogy a jövőbe-látók és szellemekkel-társalkodók olyan büszkén hirdetik magukat,

mintha valóban birtokában volnának a bölcsek kövének. Horoszkópok fölállítására, jóslás tenyérből, astrologia (seule science exacte!), graphologia, cartomantia, chiromantia, manologia, numerologia és egyptosophia — valamennyi exakt tudomány segítségére siet a szalmaszálakba kapaszkodó emberiségnek . . .

Századok, szerk. Dománovszky Sándor, Bpest, 1930. évf. — A 668—671. lapokon Tóth László írja Pethő Sándor Görgey-életrajzáról: „ . . . nem tud szabadulni a szabadságharcnak még mindig kísértő liberális történet szemléletétől. Bár maga is említi a nagy tömegek várakozó állásfoglalását a szabadságharc esélyeivel szemben, mégis egész beállítáiban követi azt a felfogást, amely 48/49-et mint az egész nemzet elhatározásának tényét és következményét tekinti. Nem tud szabadulni attól a felfogástól, amely 48/49 történetét nem genezisében, hanem 67-en át értékeli. Ezen a prizmán nézve, 48/49 az egész politikai magyar nemzet egységes megmozdulása a magyar alkotmány és annak demokratikusan kiterjesztett bástyái közé felvett tömegek érdekében. Ezt így látták 67 után. De hogy nem így látták a szabadságharc különböző fázisaiban, hogy sokan a békés megegyezés érdekében szívesen visszatértek volna 48-ról a 47-es alapra is, ez előtt évtizedeken át szemet hunyt a történetírás, amelynek történet szemléletébe — a liberális kor dualisztikus politikájának alátámasztásába — a magyar nemzetnek romantikus, hősi fellángolása illett bele csupán. Ez a történeti felfogás, amelytől Pethő sem tudott teljesen szabadulni, megszokta hőseit, nemzetének egész történetét pusztán a magyar glóbus szemhatárain belül látni. Minthacsak a magyar nemzet története pusztán a geográfiai határok közé volna szorítandó, s Magyarország a történelem folyamán valami mindenkitől elzárt enclavé lett volna. A történetíró sohasem helyezkedhet arra az álláspontra, mint a politikus, aki a nemzeti öncélúság gondolatában élve, anathémával sújthat minden ellentétes áramlatot és minden azzal ellenkezőt, hanem faji, vallási, vagy pártpolitikai elfogultságtól menten, a kritika szemüvegén kell, hogy átsugározza mindazokat a tényezőket, amelyek az értékelés szempontjából nélkülözhetetlenek. Történetíróink éppen a szabadságharcról szólva, gyakran megieledkeznek arról, hogy annak története csakis az európai eseményekkel együtt értékelhető, mint annak egy integráns fejezete.“

Gergely Sándor: *Embervásár*. Budapest, 1930. A szerző kiadása. 8° 206 l. — Gergely Sándor bizonyára tett-nek szánta e regényt, amelyben úgy tünteti fel a világot, hogy a kommunisták erősebbek a szociáldemokratáknál s ezt az állásfoglalását természetesnek, biztosnak akarja éreztetni . . . A szociáldemokraták mind szellelbélelték a regényben. Pamuk János, a párttitkár bizalmasa, csendőrrel-rendőrrel szövöttek a kommunisták ellen, de mindig rajtaveszt a nagy buzgóságon. Rajtavesztett, mikor az embervásárra gyűlt munkanélkülieket a városháza elé vezette s végzeté lett a csendőrbarátság azon az áprilisi éjszakán, amikor csendőr kardja ütötte le, lovascsendőrök gázolták el őt, a nyomra vezetőjüket . . . Gergely Sándor e regényében nem győz meg arról, hogy állásfoglalása az étellel szemben is természetes, tudatos. Kommunistáit mellékalakoknak hagyja, Pamuk sorsának egy-egy fordulatát pedig anélkül adja, hogy bármi igazat érzett, vagy teremtett volna. Amikor Pamuk fogházban volt, meghalt a kisfia. Éhenhalt, nem törődött vele senki, — a rossz, elzúllott asszony nem gondolt rá soha. Pamuk vergődik és átkozódik. Talán alakoskodik? Bizonyos, hogy itt a szerző fantáziátlan s az átlagírók módján erőlteti regényében a kialakulást, a színt. Ám a regényben egybeült sem tud erejére találni az új realizmus, mely az írónak emberi szándékaiból és alkotó szándékából kivet mindenfajta romantikát, — mindent, ami azt jelentené, éreztetné, hogy a tisztánlátás útjain mélységek fölött haladunk. A regény alig felismerhető kísérlet, egészet vagy sablonnál többet nem ígér . . . Ugy tetszik: nemcsak az expresszionizmus ereje és korszerűsége nem tudott kétségtelemé válni abban az időben, amikor a világ forradalmárainak hivatalos művészete volt, de a mostanában emlegetett új realizmust sem fogják megteremteni Gergely Sándorék. Az „Embervásár“ nem egyetlen bizonyítéka ennek. (Rákosszentmihály.)

László István.

Tóth László: *Magyar volt-e III. Calixtus ellenpápa?* Bpest, 1931, 8° 18 l.

A KÖNYVRŐL ÉS A KÖNYVSZERETETRŐL.

Somogyi Károly emlékének

A könyvtár majdnem olyan élő szervezet, mint az ember. Születik, virul s elpusztul. Amilyen öröm az újszülött világra jövetele, éppen olyan öröm és haszon egy új könyvtár létesülése. Megfelelő gondozás mellett a könyvtár is fölserdül s erőteljes fejlődésre jut. Néha aztán betegségek érik. Legnagyobb baja a vérszegénység: elfogy a gyarapodását tápláló költség. Mellesleg megjegyzem, hogy Nápolytól Washingtonig rengeteg könyvtárt meglátogattam, de még olyan könyvtárigazgatót nem találtam, aki eléggellette volna a személyzetet s a fentartási összeget. A fejlődésben megállott könyvtár olyan szomorú látvány, akárcsak a haldokló ember. S végül meg is halhat a könyvtár. Vízáradás, tűzvész, földrengés, ellenség dúlása már tömérdek könyvtári kincset elpusztítottak. És amilyen megnyugtató az egyesre s a nemzetre a családnak lemenő ágon gyarapodása, éppen olyan fölemelő látvány s a kultúrára nézve örvendetes a könyvtárak szaporodása. S mivel a könyvtárnak sok mindenféle igényt kell kielégíteni, ezekhez símulóan létesültek az iskoláké, a vakoké, a börtönöké, a népkönyvtárak stb. Ez utóbbiak a községekbe s a tanyák közé viszik ki a megfelelően válogatott anyagot. A müncheni városi könyvtár a világon egyetlen intézményül azt a rendszert valósította meg, hogy a munkás-negyedekbe könyvtár-villanyosokon szállítja ki a könyveket. Az ilyen könyvtár-villanyosnak szabályszerű menetrendje van s a megálló helyeken bonyolítja le a könyvcserét. Jelentős forgalma van s a nép művelése révén óriási az erkölcsi hatása; a másik eredménye meg az, hogy a népet jó és hasznos könyvek olvasására kaptatva, belőle idővel az irodalom hasznára könyvvásárlót is nevel. A másik könyvtári különlegesség a *L'heure joyeuse*: Vidám óra elnevezésű Párisban. Ebben négy-tizenéves gyermekek olvasgatják a számukra gondosan kiszemelt műveket. Aki emlékszik első mesés könyveire, megérti a gyermekek boldogságát ebben a betű paradicsomban. — És hogy a nép nálunk is szeret olvasni, igazolja a ponyvairodalom föllendülése. A nemzeti művelődés érdeke azonban, hogy az egyszerű emberek *Tatár Péterek* helyett szívet-lelket üdítő és nemesítő könyveket olvassanak. Arra a baljóslatú hírre, hogy a népkönyvtárak fejlesztését takarékoság címén megszüntetik, Herczeg Ferenc így jajdul fel: „Hiszen ez nem takarékoság, hanem a takarékoság elvének félreismerése volna. Takarékoskodni annyi, mint csak a legszükségesebb dolgokra költeni. Értsük meg, hogy a könyvnél ma csak egy valami szükségesebb: a kenyér. A kenyér a Ma, a könyv a Holnap; a Holnapot azonban a Ma kedvéért nem szabad megfojtanunk. Értsük meg, hogy a falu téli homályában a könyv az egyetlen fényforrás . . .” „Ebben az országban ma a nemzeti kultúra a legnagyobb érték, hatalom és reménység, ez a legbölcsebb politika“.) Nem hiszem, hogy valaki Herczegnek ellen merne mondani.

¹⁾ A könyv. Vezércikk a Budapesti Hírlap 1928. nov. 25. számában.

Amint a közvagyonon kívül vannak magánvagyonok s amint a tömeg-érzések mellett vannak egyéniek, éppen úgy a közkönyvtárak mellett vannak magánkönyvtárak is. Azt hiszem, hogy nem alaptalanul használtam a vagyon és az érzelem kifejezéseket, mert a magánkönyvtárhoz úgy a vagyon, mint az érzelem szempontja szervesen kapcsolódik.

Amíg a különködő gyűjtő-szenvedély csak megmosolyogni való, a nemes annál inkább megérdemli a becsülést. A gyűjtők nélkül ugyanis tömérdek művészeti, műipari becsességű tárgy és történelmi emlék menne veszendőbe. Bibliofil elfogultságnak látszik, azonban rendületlenül hirdetem, hogy valamennyi gyűjtés között a könyv a legmagasabb fokon álló és pedig azért, mert bár a képzőművészet és a műipar tárgyai benyomások keltésére alkalmasak, azonban némák, míg a könyvek beszélnek, amelyekkel éppen úgy társalog az olvasó, mint az eleven emberrel. Sőt hála a technika vívmányának, a gramofon-lapok szövege csakugyan élőszóval közli mondanivalóját. A jó könyv meghitt barát, sőt a leghívebb, mert soha meg nem csal, soha hűtlenül el nem hagy. Szellemébe belemerülve, megszabadulunk a négy fal börtönéből. Elröpít bennünket a világ bármely tájára. Föllendít égi magasságokba s eljutunk általa a földgömb legelrejtettebb zugába és az emberi szív legtitkosabb redőibe. Elkalauzol bennünket a ködbe vesző multba s próféta i hletlebbenti föl előttünk a jövő titokzatos fátyolát. Nevettet, megríkat; merengésre készítet, gondolkodóba ejt. A XIV. században élt Richard de Bury, Durham püspöke, a modern értelemben vett bibliofilek elseje így nyilatkozik a könyvről: „Ime a mesterek, akik minket bot és virgács nélkül, kemény szavak és harag nélkül tanítanak. Ha közeledel hozzájuk, nem alszanak, kérdezed őket, mit sem hallgatnak el; ha félreérted őket, nem duzzognak. Ha tudatlan vagy, nem nevetnek ki. Azért mindenkinek, aki magát az igazság, boldogság, bölcsesség, tudomány, sőt a hit buzgó követőjének vallja, szükségképen szeretnie kell a könyveket.“²⁾ Nem csuda hát, hogy röviddel a könyv világra jövele után sokan akadtak, akik gyűjteni kezdték a könyveket. A francia Richelieu-k, Mazarinok, de la Valliérektől Anatole France-on át az amerikai Huntington vasútigazgatóig számuk légió. A komoly bibliofil tartalmi értékességénél fogva gyűjti a könyvet, az inyenc bibliofil kizárólag a művészi külsejénél vagy ritkaságánál fogva áhítottakra veti magát, míg a könyvéhségtől, a *bibliomániától* megszállottak, a különködők valamely különleges körülménynél fogva ritka példányokra vadásznak. Természetesen a bibliofil komolyságából mit sem von le, ha a könyv belső értéke mellett annak tetszetős voltát és ritkaságát is értékeli. Irányadóul azonban az lebegjen szeme előtt, hogy ezen a téren a minőség többet jelent, mint a mennyiség. A gyűjtés föllendülésével a könyv észrevéve saját érdekességét, a tartalmán kívül egyéb módon is kelletni kezdte magát.³⁾ Papirosa kézzel merített és velin lett,

²⁾ Rich. de Bury. Incipit prologus in librum de amore librorum, qui dicitur Philobiblon Colon. 1473.

³⁾ Révai Miklós A magyar költeményes gyűjtemény kinyomtatására való ujonabb segedelemkérés című és Győrött 1786-ban megjelent füzetében ezt így fejezi ki: „... a nyomtatás tiszta szép papiroson, kellő ékes és elég öreg betűkkel fog lenni, minden ki telhető szorgalommal, hogy semmi nyomtatás hiba, vagy motsok közbe ne férkezhessek.“

betűi meg finoman metszettek. A nyomtatott szöveg elrendezése művészi hatás keltésére törekedett széles margót hagyva a lapon, amelynek becsét — különösen a nemes anyagú papirosét — sokszorozta, ha a könyvkötő gépe nem vágta körül. Címlapját, majd a szöveg közti rajzokat is nagy művészek mint Dürer, Holbein, Cranach, Rembrandt, Boucher, Chodowiecki, Doré, Rackham stb. készítették. A kötési tábla rég levetkőzte a nehézkes fát, a könyvszu kedvenc helyét s helyette bőrbe, pergamenbe burkolózott s még ezen is artisztikus vonalak, domborítások, berakások, címerek, arany betűk iparkodtak a külsőt emelni. A könyv belsejében finom rajzú előzéklap símult s a tábla belsejében művész alkotta *exlibris* vagy a tábla külsején *super exlibris* jelölte meg a könyv birtokosát. Ezeket a kívántató tulajdonságokat még fokozta az a körülmény, ha a könyv korlátozott vagy éppen csekély példányszám-ban jelent meg. A magyar bibliofiliában említésre méltó a Meltzl Hugó kolozsvári egyetemi tanár, Petőfi kutató különös szokása. Könyveit, illetőleg füzeteit csekély számú példányban nyomatta. Gyűjteményemben valamennyi műve megvan, köztük az a füzet is, amelynek ez a címe: Ritter Bor (Bor Vitéz), Ballade von Johann Arany, Nosae-Agathysorum, M. C. M. IV. s amelyen ez a jelzés furcsálkodik: Gedruckt statt der Handschrift in neun Einzelstuecken. Mivel pedig az érdemes könyv rendszerint több kiadást ér meg s így tömegcikké válik, a bibliofilek az első kiadást az u. n. editio princepsnek részesítik előnyben a későbbiek fölött. Az editio princepsnek ugyanaz a varázsa, mint a színdarab bemutatójának, a gyümölcsfa első zseggéjének, a gyermekszáj első szavának, a szűzi ajak első csókjának. Előadás, gyümölcs, szó és csók akár a könyv százával és ezrével követheti az elsőt, de a primőr zamatát az utódok soha utól nem érik. Ime, a legdemokratikusabb jelenség, a könyv körében is van elsőszülötti kiváltság s ez az editio princeps. A csekély példányszám és a rendszerint régen elfogyott első kiadás ritkasági okoknál fogva ejtik meg a gyűjtőt, akiben — ha nem is árulja el — benne lappang a gondolat, hogy olyan könyvek legyenek birtokában, amelyek másnak nincsenek meg. A gyűjtés csúcspontja az *unikum*: az egyetlen példány. Vagy legalább is olyan könyv, amely szinte egyéni életet él s ezen a révén különbözik mások példányától. Ez pedig a szerző, esetleg az illusztráló részéről sajátkezű aláírásával vagy ajánlásával ékeskedő könyv. Az ajánlás révén bizonyos kapcsolat létesül a szerző és a könyv tulajdonosa közt. Ha az ember az ilyen könyvet kezébe veszi, szinte az a káprázata, hogy nemcsak a könyvvel, hanem a szerzővel is megérintett együttlétben van. Az ilyen könyvek már bibliofil csemegének számítanak. Granger Jakab, a XVIII. században élt angol lelkes az a bibliofil fogást honosította meg, hogy könyveihez még sok, a könyvre vonatkozó képmellékletet is köttetett. Példája követésre talált s rendszerét *grangerizálás*-nak nevezzük. Az ily módon kezelt könyvben a következők vannak: a szerző sajátkezű ajánlása vagy legalább is kézirata és arcképe, további, a művel vonatkozásban álló képek, a könyv előfizetési felhívása, a megjelenésekor keletkezett bírálatok s ismertetések, esetleg a szerző gyász-

jelentése, nekrológja, az emlékére rendezett ünnepek nyomtatott műsora, a tulajdonos exlibrise, színdarabnál a színlap stb. Első pillanatban ez a könyv torzításának látszik, holott eltekintve attól, hogy ez az eljárás a könyvnek egyéni életet ad, sok, különben veszendőbe menő jellemző apró nyomtatványt és adatot megőriz, sőt bizonyos vonatkozásban irodalmi lexikont pótló s tájékoztatást nyújtó példánnyá válik. Bizonyos, hogy költséges, fáradságos és az irodalom szakadatlan s éber figyelését feltételező eljárás. Nehány példa megvilágítja a mondottakat. Petőfi Sándor összes költeményeinek Jókai-Havas kiadásából 1892-ben az Athenaeum merített papíron csak 50 számozott példányt jelentetett meg. A tulajdonomban lévő 48. számúnak első kötetében Szendrey Juliának három, a második kötetben Zoltánkának két és a harmadik kötetben Petőfi nek *A virágok* című költeménye van s mindegyik eredeti kézírásban bekötve. Vagy Márki Sándornak II. Rákóczi Ferencről írt három kötetes művében a szövegben közölt kézirat-másolatoknak megfelelően Rákóczi Ferencnek, néneje, Julia férjének Aspremont Ferdinándnak, Károlyi-Sándornak, Teleki Mihálynak stb. eredeti kéziratái és a Rákóczi hívekkel 1711-ben kötött békének az özvegy királyné által sajátkezűleg aláírt nyomtatott példánya van mellékelve. Vörösmarty munkáinak nyolc kötetes Méhner-féle kiadása így fest. Az első kötetbe van belevéve a költőnek barátjához, Tóth Lőrinchez intézett négy oldalas levele, a *Tót diák dala* eredeti kéziratban, továbbá Jókainak a költő arcképei ügyében Nagy Miklós szerkesztőhöz írt levele s végül Gyulai Pál aláírása, mert a kiadást ő rendezte. A második kötet melléklete az eredeti szerződés, amelyet Deák Ferenc, mint a Vörösmarty-árvák gyámja a kiadási jog tárgyában kötött Ráth Mór könyvkereskedővel. A harmadik kötet Deák Ferenc kéziratában az árvák javára országosan folytatott gyűjtés egyik részletének elszámolásával bővült. A negyedik kötet tartalmazván a pesti magyar színház 1837. évi megnyitásának ünnepélyére írt *Árpád ébredése* c. előjátékot, ennek eredeti színlapja ékesíti a kötetet Döbrentei Gábor akadémiai titoknok 1834. évi elszámolásával együtt, amely szerint a többek közt „az idősb és ifjabb király Ő felségének“ a *Vérnász*-ból 2 kéldányt küldött. Az ötödik kötetben van a költőnek 1855. november 19. elhunytakor a család részéről kiadott gyászjelentése és a *Vasárnapi Ujságnak* a gyásszal foglalkozó az időbeli öt száma. A hatodik kötetben van a költő özvegyének Csajághy Laurának (a gyászjelentésen: Eleonora) 1882. február 13-án bekövetkezett elhunytáról a család gyászjelentése. A hetedik kötetbe Vörösmarty Ilona, férjezett Széll Kálmánnak atyjáról írt tizenkét oldalnyi emlékezése s a nyolcadik kötetbe Béla fiának, a későbbi államtitkárnak levele s a költőnek egy epigramm-kézirata van beillesztve.

(Folytatjuk.)

(Szeged.)

Szalay József.

DIDO HALÁLA.

(AENEIS IV.)

Szörnyű tervétől szilajulva reszket
S forgatja Dido vérhálós szemét.
Orcáira sötét foltok verődnek,
Meg elhalványul a halál előtt.
Őrjöngve fut a ház belső terére
S az ott emelt máglyára lép, kivonja
A dardán kardot... Óh, más célra szánták
Egykor vasát! De Aeneas ruháit
Meglátva és a jól ismert nyugágyat,
Megáll egy percre; fártóztatja őt
A könnyek árja s az emlékezés.
Az ágyra omlik s így beszél utólszor:
„Ti édes holmik! oly drágább nekem,
Amíg engedte isten és a végzet,
Közétek hoztam árva lelkemet;
Hadd jeljek itt menekvést kinjaimtól.
A sors-rendelte pályát megjutottam,
S a föld alá tér most fenséges árnyam.
Várost emeltem, lényeset, nagyot,
Láthattam bátyáit; bosszúm megálltam:
Férjem vesztéért bátyám meglakolt.
Óh boldog, boldog én! csak partjaimra
Ne jöttek volna trójai hajók!“
Így szól, majd arcát vánkosába rejtve
Kiáltja: „Hát bosszulatlan halok meg?!
De haljak így... Óh így lesz jó leszállnom
Az árnyakhoz! Kegyetlen Aeneas.
Hadd nézze, lássa jól máglyám tüzét
A mély tengerről és vigye magával
Halálom képét zordon jóslélül!“
Míg így beszél, látják cselédei,
Egyszerre kardja villan,... összerogy:
Habos vér a vason, vérszenyű kezén.
A csarnokot vad lárma tölti be;
Száguld a hír a döbönt városon;
Sírás, jajongás, asszonyi sikoltás
Kél mindenütt, s az iszonyú síralmat
A mennyég boltozatja veri vissza.
Mint hogyha Carthagot vagy ős Tyrust
Berontó ellenség pusztítaná;
S lángok gomolygának vad-dühödten
Házaknak, templomoknak ormain.

(Budapest.)

Fordította: SZEMKŐ ALADÁR.

ÉLETVONAT.

Azúr-sínen ég-kék vonat ment és belefutott a Tavaszba.
„Ibolyát tessék!” Hangok hívtak az őszből ott maradt giz-gazba.
A fák kínálták portékájuk: „Friss birs-, barack- virágot tessék!”
A tilalomfák csábitottak: „Cseresznye-, csók- virágot tessék!”
Volt aki vett, volt aki nem vett. Én így ujjongtam: Dicsértessék!

A kalauz jött, ment, hogy jegyet lyukasszon.
Fülkémbé beszállott egy fiatal asszony.
„Anyuci fogj: én kinézek az ablakon”.
— „Tartalak gyémántom, virágom, csillagom”.

Bronz-sínen búza-színűvé lett a vonat és bement a Nyárba.
„Nagy lázadó pipacsot tessék!” Erdőn, mezőn zengett a lárma.
„Új búzát tessék, málnát tessék, gyönyör-hamvas barackot tessék!”
A tilalomfák kiabáltak: „Cseresznyét, eper-ajkat tessék!”
Volt aki vett, volt aki nem vett. Én így rajongtam: Dicsértessék.

A kalauz jött, ment. Leszállás, felszállás.
Belépett egy férfi, hővérű, szép, gáláns.
Az úr tüzet gyújtott. Az asszony rágyújtott.
A pubi lassacskán az ölembe hűjt ott.

Köd-síneken ködös, komor lett a vonat és bement az Őszbe,
a fákon a varjak rajokban jósló jelképnek gyűltek össze.
„Diót, fügét, narancsot tessék! Paradicsomi almát tessék!”
Volt aki vett, volt aki nem vett. Én így suttoztam: Dicsértessék.

A pubi ölemben elaludt. A vonat
szakadékok felett vitte a sorsokat.
A férfi a nőhöz hajlott a pamlagon
s ezt súgta: „Gyémántom, virágom, csillagom...”

Jég-sínre futva, jéggé válva, vonatunk befutott a Télbe.
Ott állt meg, hol a befagyatlan Fekete Tenger állt elébe.
A túlsó partról senki sem jött még vissza! A sötétlő áron
fogatlan szájjal, lyuknyi szemmel kedélyesen vigyorgott Cháron:
„Szép koporsó-sajkákat tessék!” Mindnyájan vettünk. Dicsértessék.

A sóhaj-sajkákat három felé vitte
háromféle látum. Az enyém telítve
volt Isten-mágnessel, ragadott veszetten
s a nagy Mágnes-hegynek tövén felébredtem.

(Királyhelmece.)

MÉCS LÁSZLÓ.

KEDD ÉS SZERDA KÖZÖTT.

Látod, töröttre ápolta szép szádát
a gond s nem érted, mit szeret rajta
a kedves néha, ha hozzádörzsöli
ajkát s belecsókol, mert nem érted
te már a nagy hajók lengését sem
a kék vizeken, csak figyeled a
hajadat, őszül-e s ámúlsz, mint
az asszony, akinek nagy fia jön meg,
elámúl: bizony megöregedtél.

Tegnap még hitted, hogy kedvedért
csillagok fénylenek este, de ma
már csöndes házakban járkálsz, ahol
letakarva hűvös, sárga férfiak
várják, hogy arcuk halottan kisarjadt
szőrire hulljon a föld és galambok
elhullott tollait szeded fel mélán
a házak alatt.

Kedvesed fiatal csókjaitól
dalol föl benned a lázadó jóság
és elsírod magad:
barna húgod hét napja beteg már.

(Szeged.)

RADNÓTI MIKLÓS.

RÖVID SOROK.

Mutatvány a szerzőnek *Ádám bukása* címmel Szegeden megjelent új verskötetéből.

Csak rövid sorokat írok,
talán szokásból,
nem tudom,
mert hiszen egyetlen sor az, amit mondani akarok,
végtelenül egyetlen és hosszú sor,
mely nem fér a papírra.

Miért is próbálnám?
Miért is folytatnám?
Toll le nem írja
s tán véső kellene,
vagy izzó tű,
hogyan az asztalba égessem
a rohanó betűket,
és csákánnyal, baltával
tépjem a padlóra,
tovább, tovább,
mindig csak ugyanazt,
ugyanazt,
és örvongve, zokogva
uccákon, tereken
perzseljem aszfaltba,
faragjam márványba,
reszeljem drótokba,
hittel és fáradtan,
tovább, tovább,
mindig csak ugyanazt,
az egyetlen sort,
a végtelen sort,
melynek utolsó betűje:
Te vagy!

Tekintsd e rokkant sorokat
szökellő tornyoknak,
melyeken nincsen még kereszt,
vagy piramisoknak tán,
ha csúcsuk beszakad,
vagy vándoroknak, kik az út felén megálltak,
vagy máglyáknak, ha vihar veri őket,
vagy királyoknak tán, kiken nem volt még korona,

ezek csak szegény rövid sorok,
elakadó, gyáva tintaszálak,
melyek úgy kúsznak feléd mindig,
s meghalnak a papír elején,
mint ijedt kicsi hangyák
s meghalnak a papír elején,
érted lobogó szivekkel,
rím nélkül
s Nélküled.

(Szeged.) BERCZELI ANZELM KÁROLY.

KÉT RELIEF.

I.

AZ ÖREG PAPRÓL.

Prédikálj csak, prédikáld örök
nyugalmunk — öreg reverendás!
Szentlélek galambja hűg megöszült
fejed felett áldó lebegéssel,
mint aki Isten kiszolgált
cselédjévé lett vénülni méltó
s majdan jó szivekben alszik.

II.

VIHAR ELŐTT.

Milyen pasztikus táj ez nézd, azokkal
a vékonyka rajzú fákkal amott, amint
ráborul az ég vészes felhőivel
s benne a mi dobogó szívünkkel,
mely a nyugtalan villámlásokkal
összerezdüil s most fedélt keresne,
hogy két meleg test egymáshoz simuljon,
míg ott künn újra kiderül.

(Ujpest.) BERDA JÓZSEF.

MORÁL ÉS SZÜLETÉS.*)

Brentano-nak, a közelmúltban elhunyt müncheni szociológusnak azt a felfogását, hogy a születések számbeli visszafejlődését az anyagi jólét emelkedése okozná, még pedig abban az értelemben, hogy az anyagi mód és a vele karöltve járó kultúra emelkedésével a nemi élvezés egyre jobban veszt értékéből, mert egyre nagyobb lesz a jómód által megengedhető u. n. „konkurráló élvezetek“ száma, — éppenséggel nem tudjuk osztani, mert erre a legeklatánsabban rá-cáfol az a körülmény, hogy a születések száma a háború után csökkent meg különösképen, tehát akkor, amikor a legtöbb országban az átmeneti háborús meggazdagodás után nem az anyagi jólét emelkedése, hanem az elszegényedés volt általános tünet. A születések számának és a házasságok termékenységének a jómóddal karöltve járó csökkenése — amennyiben itt-ott észlelhető volt — az érdekelt országok szempontjából csöppet sem lehetett örvendetes körülmény, egyébként azonban olyan jelenség, amely egyre jobban eltűnőfélben van és így a szülések problémájának szempontjából egészen alárendeltnek tekinthető.

Inkább az valószínű, hogy még ott is, ahol a gyermek utáni vágy és a családban való öröm mintegy ösztönösen megvolna (és ez különösen a népesség szegényebb rétegeiről áll), a zilált gazdasági viszonyok miatt átokká változik a gyermekáldás és gondná az öröm, ami csak kedvezőtlenül befolyásolhatja a szülések számát. A gyermekáldás korlátozása anyagi alapon akár a születendő gyermek szempontjából történik, akár egoisztikus háttérrel (hogy t. i. a szülők jobban élhessenek és jobban érvényesülhessenek), — mindenképen-főleg-a szegényebb lakosságra vonatkozik.

Az okokat és magyarázatot valamiképpen olyan viszonyokban és körülményekben kell keresni, amelyek minden országban közősek és amelyek nem írhatók kizárólag a világháború kontójára; láttuk ugyanis, hogy a csökkenés már a háború előtt megkezdődött, a háború azt egyszerűen csak még jobban fokozta. Már a háború előttre vonatkozólag is el kell fogadnunk, hogy a születéscsökkenés okai egyrészt gazdaságiak és szociálpathologikusak (alkoholizmus, tuberkulózis, nemibetegségek, halvaszülések, koraszülések stb.), másrészt azonban szexuálpszichológiai természetűek (antikoncipiens eljárások alkalmazása, művi abortusok stb.), mely utóbbiak bizonyos fokig már a szexuális *morál* által diktáltak. Ez utóbbiaknak szerepét szeretném kissé jobban megvilágítani.

*

Különösen hangsúlyozandó, hogy a szüléscsökkenési tömeg-tünet megmagyarázásánál orvosi szempontból a preventív technika fejlődéséből kell kiindulnunk; napjainkban a preventív eszközöket a kultúrnemzetek szegényebb sorsú néprétegei is olyan mértékben veszik már igénybe, hogy megszűnnek „proletárok“ lenni, vagyis „a nép utódai“-t, a *proles*-t oly mértékben biztosítani, hogy a lakosság tehetősebb rétegeit ettől a kötelességüktől bizonyos fokig mentesítsék. De nemcsak a *praeventio*, hanem a magzatelhajtás által is egyre

*) Második közlemény.

jobban szabadulni iparkodnak a nők a gyermekáldástól. Németországban Hoda n n szerint az utolsó években kb. egymillió magzat-elhajtás történik évenként; az abortusok száma már elérte a szüléseket, sőt van olyan ipari betegsegélyző, ahol 150 szülésre 650 főképen művi elvetelés esett.

Ilyen viszonyokat csakis a gazdasági súlyedés következtében támadt szexuális nyomorúság teremthetett meg, amely napjainkban európai jelenség. Az Európába idegentestként belenyúló orosz szovjetbirodalom túlzó szociális és rosszul értelmezett eugenikai alapon a fogamzás megelőzését hivatalosan propagálja és a terhesség megszüntetését hivatalosan elvégezteti. Európa többi államában ilyesméről még szó sincsen, a gyakorlat azonban mindenesetre megteremtett egy új fogalmat, amely amilyen lopva jött, olyan mérges következményű, és ez a nemi életnek és kihatásainak racionalizálása, vagyis a szülések számának tudatos csökkentése anyagi-okszerűségi alapokon. Ez a racionalizálás, bármennyire természetellenes vagy természetellenességekhez vezető is, első pillanatra mégis tetszetősnek látszik végcéljának abban a Voltaire-i meghatározásában, hogy nem emberi tömegprodukcióna kell törekedni, hanem az emberanyaggal való öntudatos gazdálkodásra: a megszületettek tervszerű megtartására és minőségi javítására. Ez a *racionalizálás* azonban tulajdonképpen csak akkor volna helyénvaló, ha a lakosságnak elegendően magas és állandóan emelkedő száma már bőségesen biztosítva volna. Csak ilyen szaporodási viszonyok mellett volna szabad különbséget tenni a szándékosan következmények nélküli és az akaratlagosan termékeny nemi érintkezések között.

A nemi élet következményeinek racionalizálódását megkönnyíti az az újabb felfogás, amely a kultúrállamokban a terhesség megszakítására vonatkozólag a büntetőszankciók értelmezése és alkalmazása terén lassan-lassan kialakult. Németországban, ahol a magzatűzésre 10 évi fegyház van előírva, napjainkban évenként kb. 1 millió terhesség megszakítás történik. Ezzel szemben egy év alatt 4216 eljárás indult meg, ebből 3565 esetben történt elmarasztalás. Az elmarasztaltak azonban legtöbbször kegyelemben részesültek.

Az államhatalmaknak azt a törekvését, hogy lehetőleg csak egészséges gyermekek szülessenek, nagyon megértenők és emberileg megérthetőnek kell tekinteni a büntetőparagrafusoknak enyhítését és enyhe értelmezését is. Hogy ezen a téren európaszerte nevetéses hipokrizis uralkodik, azt jórészt a gazdasági viszonyok indokolják. Goethe szavai jutnak itt eszembe: *Gesetz ist mächtig, mächtiger aber ist die Not.*

Sokkal egyenesebb, bár nem helyeselhető eljárás az orosz államhatalom viselkedése, amely maga látja el antikoncepciens szerekekkel a nőket és amely az orvosoknak megengedi a magzatelhajtást. Ezeknek az eljárásoknak állami patronátus alá való helyezését, legalizálását az 1920. november 18-iki dekrétummal azért rendelték el Oroszországban, nehogy az európaszerte dühöngő magzatűzési divat

— titkolózás és nem szakszerű elvégzés mellett — végeredményben a nők testi leromlásához és női mivoltuk teljes kizsákmányolásához vezessen, ami eugenikai okoknál fogva egyáltalában nem kívánatos. Ezzel a mottóval dolgozván Oroszországban az állami szűrészeti intézetek, elhithetjük Honig-nak (Vossische Zeitung 1927, IV. 23), hogy egy német diplomata felesége fölkeresett egy ilyen intézetet, ahol a 30 beteg közül ő volt az egyetlen, aki szülés előtt állt, a többi 29 abortus elvégzéseért jelentkezett . . .

A koncepció meggátlására és a terhességek megszakítására vonatkozó határtalan orosz liberalizmust támogatja az a körülmény is, hogy Oroszországban a szaporodás kérdése nem probléma. Oroszország mindig híres volt szaporodásának tempójáról és — Amerikától, valamint néhány gyarmatosított területtől (pl. Jáva szigetétől) eltekintve — sehol a világon nem növekedett a lakosság száma oly gyorsan, mint Oroszországban. A u h a g e n becslése szerint Oroszországban 20 év alatt természetes szaporulat alapján a lakosság száma a mai 150 millióról 200 millióra fog emelkedni.

Mindenesetre csodálkoznunk kell azon, hogy egy országban, ahol államilag protegálnak mindent, ami az újszülések számát csökkenti, ahol az anyaság önkényes szabályozását és az anyaságtól való teljes tartózkodást, végeredményben tehát a sterilitás kultuszát mi sem akadályozza, — a szülések száma egyre növekedőben van. Majdnem azt kell mondanunk, hogy nehéz elhinni, miszerint egy forradalmasított országban, ahol fejetetejére állítottak mindent, a lakosság túlnyomó részénél tartani tudja magát a szaporodásra és fajfenntartásra vonatkozó régi morális és praktikus felfogás.

Nemzés szempontjából az orosz lakosság 3 csoportra osztható: 1. az intellektuellek csoportjára, akik nemi életüket nyugateurópai értelemben racionalizálják; 2. az öntudatos proletárok csoportjára, akik a szabad nemi érintkezés, a *promiscuitas* hívei, de alkalmazzák a prevenciót és szükséghez képest a terhességmegszakítást; 3. ezzel a két, aránylag kis csoporttal szemben áll a parasztnak óriási tömege. Ehhez az írni-olvasni nem tudó százmilliós tömeghez a moszkvai „erotikus krízis“, tágabb értelemben a szexuálmorális krízis tanai nem találtak maguknak utat, éppen ezért az orosz parasztnak ösztöneiket és apáik szokásait követve, igen erősen szaporodnak. Ennek a körülménynek magyarázata talán abban keresendő, hogy az orosz nép mentalitása még sok századdal el van maradva . . . Hermann Hesse és Graf Keyserling talán nem minden túlzás nélkül az orosz köznépnél és parasztságnál IX. századbeli, a felsőbb rétegeknél XV—XVI. századbeli mentalitást vesznek fel, és ezen megállapításuknál a legkiválóbb orosz íróknak és költőknek, mint saját népük legjobb lélekismerőinek, műveire támaszkodnak.

(Folytatjuk.)

(Budapest.)

Steiger-Kazal Dezső.

ESZMETÖREDÉKEK.

VILÁGVÁLSÁGBAN.

A világháború utáni magyar közéletnek két nagy szellemi és politikai vezére volt, nem számítva azt a belső átalakulását a gondolkodásunknak a spiritualizmus és az idealizmus irányában, amelynek egyik előljáró tünete a *Minerva* folyóirat és köre. A két vezér egyike Székfű Gyula, aki mintegy ideológiáját kodifikálta a nemzeti visszahatás lelki alkatának. Szinte egy évtizedig az ő gondolatainak csapásán járt a politikai nemzet, az ellenforradalmi sajtó s ebben a rezervoárban bírja gyökereit ma is még egy-egy olyan társadalmi alakulás, amelynek kifejezője például a *Napkelet* című folyóirat.

A másik, cselekvőbb vezér kétségtelenül Klebelsberg Kunó gróf. Ha Székfű inkább a rekonstrukció negatív oldalát képviseli, Klebelsberg Kunó gróf a pozitív akció embere. Sok hasonlóság kapcsolja őt ahhoz a száz év előtti arisztokratához, akit a legnagyobbak szoktunk nevezni. Klebelsberg Kunó gróf sokkal nehezebb és tragikusabb szituációban inaugurálta az új reformokat, mint elődje, az idillikus biedermeier hőse. Széchenyi egy nagy birodalom ősi lomhaságába öntött friss erőt, az óriást csak aléltóságából kellett felráznia, hogy munkához lásson és bámulásba ejtse a világot megújodásával. Ma azonban egy csonka ország várja az életet, de körülötte sincs gazdag és haladó Európa, hanem valóban világválság van, amint azt Klebelsberg Kunó gróf új könyvének címe is — *Világválságban* — szimbolizálja.

*

Ez a könyv csak folytatása Klebelsberg Kunó gróf publicisztikai munkásságának, amellyel az eszmék, a cselekvések harcának stádionján ismét megjelent. Ez a könyv is Széchenyi szellemében eszméket ad, kivezető utakat keres, de annyiban különbözik előzményeitől, hogy már be is számolhat az eddig teljesített reformokról. Ezeknek a reformoknak és új alkotásoknak történetbölcseleti alapeszméje az, hogy a magyarságot a mai politikai és gazdasági sok romlásból csak a kulturáért hozott áldozatok menthetik ki. Ez az az eszme, amelyért való harcban Klebelsberg Kunó gróf több helyről megnemértésre talált, amely megnemértésnek diagnózisát ő maga állította fel a legáltalában, rámutatván arra, hogy a hanyatló kulturákban jóhiszemű emberek éppen azokat a tényezőket nem értik meg, amelyek a hanyatlás továbbterjedésének gátjai. A reform-államférfiak keserű tapasztalatával állapíthatta meg nagy alkotó munkájának egynémely hálátlan pillanatában Klebelsberg Kunó gróf is, hogy a hanyatló korok éppen azért kulturellesnek, mert a kulturában rejlik záloga annak, hogy még a legnagyobb katasztrófák után is új élet és új fejlődés fakadhat. Ennek a kulturális szükségszerűségnek felismerése adta Klebelsberg Kunó gróf kezébe a tollat és az a gondolat, hogy a világválságban a kultúra az egyetlen fix pont, amelyen még szilárdan állunk és hogy a mai gazdasági helyzet revíziója is csak a kulturán keresztül következhet be, ha majd a kulturnemzetek véleménye rólunk gyökeresen megváltozik. Ennek a nemzetmentő kulturgondolatnak külföldön is egyik legnagyobb propagátora maga Klebelsberg Kunó gróf, akinek új könyvében összegyűjtve találjuk azokat a tanulmányokat is, amelyekkel a berlini, római, helsingforszi, dorpati egyetemeken, a bécsi és a varsói akadémiákon, valamint a budapesti orvoskongresszuson

— feltárva a magyar múlt és jelenünk örök értékeit és a magyarság kulturális világjelentőségét — a trianoni béke igazságtalanságát igyekezett kimutatni. A *magyar intelligencia* sorsa elválaszthatatlanul össze van kapcsolva azokkal az intézményekkel, amelyeket Klebelsberg Kunó gróf kultuszminisztersége létesített, az egyetemek rekonstrukciójával, a külföldi és belföldi ösztöndíjakkal, a tudományos és vallási közületek talpraállításával és érthető, hogy — külföldön is és bizonyos belpolitikai körökben — Klebelsberg Kunó grófnak éppen ezek a tanulmányai és alkotásai találtak ellenzésre, hiszen a magyar nemzet sorsa *nacionálisizmusunk* fejlődésével áll, vagy dől, ennek a nacionalizmusnak hordozója pedig elsősorban intelligens középosztályunk.

*

Nem számolnánk be híven Klebelsberg Kunó gróf újabb publicisztikai kötetéről, ha ki nem emelnék, hogy mennyire uralkodó probléma benne a Nagy-Magyar Alföld. Szerzőjének mindinkább gyakorlati és közgazdasági, néppolitikai irányban való orientálódása elsősorban az Alföld felemelését vette programjába. A könyv az Alföldnek egy új nagy Tisza-szabályozását is szimbolizálja azokkal a tényekkel, amelyek a szellemi élet vizeit gazdaságos medrekbe szorították és az 5000 népiskola alapépítményén a nagyobb alföldi gócpontok — Kecskemét, Szeged, Debrecen, Szolnok — fellendítését megkezdték. A szegedi egyetemi épületek, a decentralizációs gondolat, a városiasodás problémái, a szegedi dóm-tér és a szegedi mise: azok a fejezetek a könyvnek, amelyek tovább kell, hogy visszhangozzanak az alföldi „rónán”. Ez a róna ma már nem parlag, mint Széchenyi idejében volt és nem romantikus költői motívum, hanem a gyakorlati alkotásoknak és a szellemi-anyagi energiák kihasználásának színtere és ha szellemi energia át tud alakulni konkrét valósággá, akkor Klebelsberg Kunó grófnak ez az új könyve is energia-forrás lesz, amelyből virágzó élet fakad.

(Budapest.)

Fógel Sándor.

AKADÉMIÁNK ÉS A KLASSZIKUS Ó-KOR.

A Magyar Tudományos Akadémia fennállásának századik évfordulója alkalmából gondoskodott arról, hogy az egyes tudományágak területén kifejtett munkásságáról méltó formában beszámoljon. A klasszikus ó-korral kapcsolatos akadémiai tevékenység ismertetését 1883-ig, a klasszika-filológiai bizottság megalakulásáig Förster Aurél vállalta.¹⁾ A füzet tulajdonképpen sokkal többet tartalmaz annál, mint amennyit a címe ígér: Förster, amikor széles tudományos alapvetéssel a magyar és az ó-kori klasszikus műveltség összefonódottságának XIX. századi akadémiai történetét vázolja, tulajdonképpen a magyar művelődéstörténet egyik igen jelentékeny fejezetének feldolgozásával ajándékozott meg bennünket. Kazinczy, Kölcsey, Guzmics Izidor, Kis János, Fábrián Gábor, Brassai Sámuel, Hunfalvy Pál, Imre Sándor stb. akadémiai munkásságának az ó-korral kapcsolatos része az eddigi gyér feldolgozásokban mintegy elmosódott; Förster érdeme, hogy az idevonatkozó, sokszor csak kéziratban ránk maradt anyagnak felkutatásával és megfelelő értékesítésével a kor-

¹⁾ A magyar tudományos akadémia és a klasszikus ó-kor az akadémia alapításától 1893-ig. Irta Förster Aurél lev. t. Budapest, M. Tud. Ak. 1927.

szak szellemi életéről az eddiginél jóval teljesebb kép kialakítását tette lehetővé. a *neo-humanizmus* XIX. századi magyarországi történetének megírását Förster előmunkálatainak figyelembe vétele nélkül a jövőben el sem képzelhetjük. Az összegyűjtött és a lelkiismeretesen feldolgozott anyagnak önmagában való nagy értékén kívül ki kell emelnünk a mű szerencsés diszpozícióját, mely az olvasó számára megkönnyíti a tájékozódást. A tárgyilagos, néhol szinte szigorúnak tetsző értékelés ellenére a szerző sorait valami titkolhatatlan belső melegség fűti át s lendülete nem egyszer az olvasót is magával ragadja. Mély kultúrfilozófiai belátás eredménye pl. az a néhány sornyi szép részlet, mely éppen magyar szempontból a latin kultúra jelentőségét hangsúlyozza. Feleithetetlenül tömör jellemzést kapunk ugyancsak néhány sorban Ponori Thewrewk Emilről és Ábel Jenőről, a két nagy úttörőről, akiknek munkássága hazánkban a tudományos filológia kialakulását jelenti. Szinte sajnáljuk, hogy a tárgyalás az 1883. évvel, mint fordulóponttal, megszakad, mert a rezignált hangú befejező sorok sejtetnünk engedik, hogy Försternek az 1883 utáni fejlődésről talán még érdekesebb mondanivalói lennének . . .

(Szeged.)

Huszi József.

A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ ÚTJAI.

A *Minerva-Társaság* alapításának tizedik esztendejében újabb fordulópontot és önismeretreszmélést jelent szellemi életünk haladását illetőleg a *Hóman Bálint* szerkesztésében közreadott könyv, amely *A magyar történetírás új útjait* van hivatva kijelölni. A dilettáns demagógoktól sokat támadott munka néhány mondatát alább közöljük.

A *Minerva-Társaság* alapítása és folyóiratának megindítása a történet-tudomány régi módszerét és fölfogását előntéssel fenyegető idealisztikus hullámok ideérkezésének komoly tünete volt. A Társaság és folyóirata körül csoportosuló mintegy harminc historikus, művészet- és irodalomtörténész, nyelvtudós, jogász és filozófus — az egyetemről a millénium és a háború kitérése közti időszakban kikerült nemzedék tagjai, köztük e kötet íróival — szükségét érezték a külföldi tudomány új eredményei, új elgondolásai s a nagy világégés nyomán kelt eszmék kölcsönös kicserélésének, a régi filozófiai és módszerek iskoláiban gyökerező történetészemlélet korszerű revíziójának . . . Az utolsó évtizedben a legfiatalabb történetész nemzedék munkássága már túlnyomó részben a *szellemtörténet* részleges vagy teljes hatása alatt indult meg . . . (Hóman Bálint.)

Dilthey irodalmi essayit az 1865—67. években írta, ugyanabban az időben, mikor a mi klasszikus essaynk is virágjában állott és Gyulai Vörösmarty-életrajza megjelent (1864) . . . A szellemtörténeti álláspont az irodalom fogalmát nem a költészetre korlátozza, hanem mindent felölel, ami írva van és eszmét fejez ki . . . A gondolattörténet szeretettel fordul minden parányi csillám felé, amelyben az eszme fénye tükröződik, ezért le tud szállni a művészet magasságairól az irodalom efemer termékeihez is . . . A *vildgnézet* és stílus az új történelmi arisztokratizmus fölfogása szerint tömegcikk, mint ilyen devalvált és torzított formában közprédává teszi az ideát, amely a maga teljességében és ere-

deti tisztaságában csak egyes nagy emberekben jelenik meg a történelem előtt. (Thienemann Tivadar.)

Az exakt, tudományos problémamegoldásnak megkerülése az, ha stílusjelenségek magyarázatát fogalomzavarokkal küzdő, retorikai látszatesztetikával helyettesítik. Barokk művészetről nem kell okvetlenül barokk stílusban írni... A legújabb időkig sokan túlbecsülték a cseh iskolát... Nem lehet elhallgatni, hogy olyan időben, midőn a cseh-szláv műtörténeti fajelmélet az elfogulatlan külföldi kutatók előtt már hitelét veszítette, egy különben igen érdemes magyar hölgykutató a magyar miniaturfestészet egyrészt érthetetlen nagyilekűséggel, tévesen, indokolatlanul fölládozta a cseh gyarmatosításnak... A művészettörténetbe kontárkodó két nagytekintélyű tudományos indigéna, a régész Pulszky Ferenc és a történész Marczali Henrik hintette el a régi magyar művészet megtagadásának konkolyát... A *szellemtörténet* elfajzásaként¹⁾ jött létre a felületes, tetszetős, szellemi röppentyűkben rakétázó, üres, szép szavakban csengő zsúr-műtörténet, mely ellen ma nehéz küzdelmet folytat a komoly tudomány... A természettudományos gondolkodásnak a magyar művészettörténeti irodalomban első komoly alkalmazását Felvinczi Takács Zoltán kitünő Dürer-tanulmányaiban találjuk. (Gerévich Tibor.)

Csak a dolgok lényegébe nem hatoló történeti tudatlanság és nemzeti önhiúságból táplálkozó fantázia beszélhet az angol és magyar parlamentáris fejlődés hasonlóságairól... Nagyon nehéz lesz a dogma mentes kritika szabadságát visszahelyezni jogába. A föladatot mégis el kell végezni, még ha küzdelmek árán is, mert, mint már Balogh Jenő hangoztatta, „a jogtörténet előadásának kereteit és módozatait nem hangzatos jelszavak, különösen nem a hazafiság jelszava mellett és nem is a tájékozatlan nagyközönség előtt, népszerűsítést keresve, hanem a tudományos igazság szempontjából kell megoldani“. (Eckhardt Ferenc.)

Kétségtelen, hogy a nemzetnek — mint politikai közösségnek — szabadságküzdelmeire ráirányítva a figyelmet s azokat lehetőleg lelkesítő formában előadva, a liberális történetírás hozzájárult a nacionalizmus századvégi nekilendüléséhez... Csak így eshetett meg, hogy pl. az egész nagy helyreállító munka, mely III. Károly és Mária Terézia idejében a magyar erők hatalmas nekilendülésével ment végbe, mai napig sem talált megfelelő földolgozásra és erről az egész korszakról másként, mint lenézőleg, megvetőleg, mint hazafiatlan, nemzetietlen korról nem szokás nyilatkozni. Más irányban okozott eltolódást az a körülmény, hogy a földolgozásokban a hangsúly mindenkor a szabadságideákat kifejező küzdelmekre esvén, a tényleg lefolyt történettel szemben e küzdelmek előtérbe nyomultak s a szabadságideát látszólag nem szolgáló tényezők háttérbe szorultak, elszíntelenedtek és lassankint *quantité négligeable* szerepére jutottak. Az erdélyi fejedelemség minden megmozdulása szabadságküzdelemnek tünt föl s maga az erdélyi állam — mely a valóságban a nyugati királysággal összehasonlítva sokkal fegyelmezettebb, a szabadságideáknak kevesebb tért engedő volt — a liberális fölfogás szerint a magyar szabadság szimbolumává vált s ezzel a magyar történet egyetlen gerincvé. (Székü Gyula.)

¹⁾ Úgy látszik a szellemtörténeti iránynak ez a belső kritikája bátorította föl az Előörs szerkesztőt arra, hogy — indokolatlan és tudománytalan — kirohanásokat intézzen a „szellemtörténészek“ ellen.

JÁSZAI MARI ÉS AZ IRODALOM.

Lehel István könyvet adott ki *Jászai Mari utolsó szerepe* címmel (Lampel, 1930), amelyben megírja a nagy színésznő életének utolsó heteit és életrajzát adja jegyzetekkel, dokumentumokkal és anekdotákkal. A pregnáns veretű, mindvégig lekötő érdekességű könyvnek első fejezete — *Az örök lobogás apoloézisa* — először a *Széphalomban* jelent meg (1927: 337). Az alábbiakban néhány szemelvényét adjuk Jászai Mari nyilatkozatainak, amelyekben irodalmi kérdésekről nyilvánította eredeti gondolatait.

Dante. Gyűlölöm. A legkevésbé keresztény költő. Keresztény ember nem képzelheti el az Istenét ilyen raffináltan gonosznak. El lehet egyáltalán képzelni, hogy egy Isten, akármilyen, képes legyen ilyen körmönfont szadizmussal megkínózni azt az embert, akit ő maga teremtett a bűnre hajlamosnak? Nem, Dante lehet nagy költő, a legnagyobb költő, de rossz ember. Rossz keresztény. Egyenesen keresztényellenes költő. Gyűlölöm.¹⁾

Anatole France gyáva intellektuell. Nem mer álláspontot vállalni.

Ady? A legrosszabb verse többet ér, mint Anatole France stílusgyakorlatai. Ady mindig verekedett, az emberekkel, az étellel, önmagával. Előre is vitte az emberiséget, a magyart. Áldva-átkozva szerette faját, mint minden nagy magyar. Mint Petőfi, mint Széchenyi. Soha senki sem fejezte ki szebben a magyar szomorúságot.

Mécs László, Gyönyörű versek! Ez: vallásosság! Csupa létszeretet és emberszeretet. Azzal dicséri Istent, hogy minden teremtményébe beleszeret. És milyen tiszta! Mint a Nap. Mint Petőfi! . . . Ó földre szállt kerub! Lehet valaki ilyen szép is? Ez az ember nem lehet más, mint mélyen vallásos. Aki ennyi szépséggel és ennyi tehetséggel van megáldva, annak nem kell keresnie Istent, az rögtön megtalálja magában. Szegény, vergődő Istenkeresők, nekik nem mutatta meg magát az Isten ilyen kézzelfoghatóan.

Shakespeare-hez nem kell más, mint tér és hang. Semmi díszlet. Nagy, tágas színpad, jó akusztikával, hátul méltóságos, sötét függönyök és elől: a shakespeare-i szavak. Szédülünk kell, amikor Shakespeare a fejünkhöz vagdossa a sohasem hallott, extatikus szavait. Nekem kell magyaráznom a modern esztétikusoknak, hogy a művészet célja nem a természet hű ábrázolása, hanem valami sokkal több, valami mindent összefoglaló általánosítás?

József királyi herceg. . . Ez az a Habsburg, aki nekem egyszer Petőfit súgott, amikor az Akadémián belesültem. Egy Habsburg, aki Petőfit könyv nélkül tudja! Ezt mégis csak meg kellene menteni a történelem számára.

Móra Ferenc. Micsoda magyarság! Mint Tömörkényé. A magyar paraszt és a sváb paraszt Tömörkény. A legmagyarabbak. Mit szólnak ehhez a fajmagyarok? Ők talán még ennél is magyarabbak?

¹⁾ Talán erre a megjegyzésre vonatkozik a *Magyar Kultúra* kritikája: „Jászai Mari magánvéleményeiből, melyekben sok a markotányosnői íz és tempó, igazán nem kérünk”. (1931: 283.)

ROTARY.

A *Szegedi Rotary-Club* 1930. november 18-án tartott összejövetelén összhangban az 1929. márciusában Dallasban tartott nemzetközi Rotary-konferencia és az 1930. április 6-án tartott brüsszeli konferencia határozatával a *Rotary* erkölcsi céljainak pontos körülhatárolása érdekében az alábbi határozatot hozta:

„A *Rotary*nak az a célja, hogy megerősítse minden polgárban azt a kötelességérzetet, hogy egész tevékenységét a közérdek és elsősorban saját hazájának fejlesztése és boldogítása felé fordítsa, amely célt a különféle foglalkozások és kereseti ágak képviselőinek együttműködésével és barátsága által akarja elérni. A *Rotary*nak sem vallásos, sem felekezeti jellege nincsen és ennél fogva soha sem volt szándéka és nem szándéka most sem, hogy külön politikai párttá vagy felekezetté alakuljon avagy külön erkölcsi kódexet fogadjon el. Miután különféle felekezetek tagjai tartoznak a *Rotary*hoz, a *Rotary* abszolút tiszteletben tartja mindegyik tagjának felekezeti érzelmeit. Mindabban az 52 országban, ahol a *Rotary* szervezve van, alkalmazkodik a szervezet ahhoz az elvhez, hogy őszinte tisztelettel és megőrtéssel viseltetik az illető nemzet politikai és vallási intézményei iránt és elvárja tagjaitól, hogy miatlant baráti nemzetközi megértéssel dolgozzanak, loyálisan hívek maradnak saját vallásos és erkölcsi eszméikhez és saját hazájuk legmagasabb közérdekéhez.

Ennek megfelelően a *Rotary* sem új felekezetet, sem új filozófiát nem akar alapítani. Minden félreértés elkerülése céljából a *Rotary* szükségesnek látja, hogy eszményi törekvéseit pontos definíciókkal bástyázza körül.

Az *ethika* szó, amely angolban erkölcsöt és megszokást jelent, a többi európai nyelveken erkölcsi filozófiának értelmeztetik. Ezzel szemben a *Rotary* a legkevésbé sem vindikálja magának egy új filozófia alkotásának jogát, de más oldalról, mint olyan szervezet, amely arra törekszik, hogy a különböző foglalkozási ágak képviselőit az egész világon egyesítse, különösen üzleti viszonylatokban arra van kötelezve, hogy megmagyarázza, hogyan kell a tiszteletes szolgálatot az üzleti világban értelmezni.

Nagyon fontos, hogy e tekintetben az összetévesztés minden veszélye elkerültesse. Ezért kell kimondani, hogy a *Rotary*, miután felekezeti kérdésektől távol áll, de teljes tisztelettel van a meglévő egyházak iránt, nem engedheti meg tagjainak, hogy olyan külön *ethikát* alapítsanak, melyet az egyház elítélne. Ennél fogva a *Rotary*t az egész világon nem az *ethika* területeinek bővítése, hanem a fennálló erkölcsi szabályoknak konkrét alkalmazása jellemzi“.

ERDÉLY.

ERDÉLY ÉS REGÁT.

Bármerre nézünk Európában, sőt azon túl is, mindenütt nagy nyugalanságot találunk a politikai életben. Sőt, ha pl. arra gondolunk, ami Közép- és Dél-amerikában történik, vagy pl. Indiában stb., azt kell mondanunk, hogy itt, az öreg Európában, ahol pedig szintén nagyon kiélezettek a belső politikai ellentétek, még istenes állapotok vannak azokhoz képest. Legalább ez idő szerint. Nem volna meglepő, ha valaki azokat az ellentéteket is ebből a szempontból ítélné meg, melyek a háború utáni Románia belső életében dűlnak. Bizonyára sokan is vannak a leghívatottabbak között, akik azt hiszik, hogy azok a nem titkolható fölfogásbeli különbségek, melyek az erdélyi és az ókirályságbeli románságnak nemcsak vezető, hanem minden rétege között kezdettől megvoltak, idővel enyhültek, letompultak s rövidesen végleg eltűnnek, helyet adva a megértésnek, mely nélkül Nagyrománia csak földrajzi fogalom, de semmiesetre sem az az egység, aminek látni szeretnék. Pedig ezért az egységért, melyet a Kárpátokon innen és túl egyaránt nagyon fontos meglevő tényként szoktak hangoztatni, nemcsak egyesek, hanem pártok is hoztak, a maguk szempontjából nagyra mondható áldozatokat. Ilyen áldozat pl. az, hogy az erdélyi románok nemzeti pártja összeolvadt — legalább szervezetben — az ókirályságbeli paraszt- (nálunk azt mondanák: kiscgazda-) párttal, holott a kétőnek programjában lényegesen eltérők az alapelvek; első sorban az, hogy míg az erdélyi párt mindenek felett *nemzeti*, ami az erdélyi viszonyok természetes következménye, addig az ókirályságbeli első sorban *szociális*, még pedig erősen baloldali elveken épül fel. Az áldozat mindkét oldalon nagy volt, s ha járt is valamelyes — egyébként egészen jelentéktelen — eredménnyel, kétségtelen, hogy a kétféle elem valóságos összeemelegedését, őszintén egy alapra helyezkedését nem hozta meg.

Nem szükséges a kulisszák mögött történőbe beavatottaknak lennünk; elég ha csak a nyilvánosság előtt elhangzó nyilatkozatokat, s a társadalom legkülönbözőbb rétegeihez tartozók vélekedéseit vesszük számba. Mindezek alapján világosan láthatjuk, hogy a külsőségekben (Erdély *balkánizálódásában*) történt is közeledés, az utóbbi tekintetben ugyancsak, — a lelkek ugyanolyan értetlenül idegenek egymással szemben, mint tíz esztendővel ezelőtt. Bizonyos az is, hogy ha a választásoknál nem is, de minden egyéb politikai és társadalmi vonatkozású kérdésben, még *talán* a Trianonnal kapcsolatosakban is, az erdélyi román jobban megérti az erdélyi magyart, mint az ókirályságbeli román, s viszont. Ez az általános felfogásbeli eltérés nem csökkent tíz esztendő alatt, sőt a mézes-
hetek elmúltával nőtt. Mindjárt hozzá is tehetjük, hogy ez az űr nem is fog egyhamar eltűnni, mert a két terület népének eltérő történeti fejlődéséből keletkezett. Abból, hogy a Magyarországtól lekapcsolt részek románsága hosszú évszázadokon keresztül alkotmányos államban, alkotmányos intézmények keretében, szilárd jogi keretek által meghatározott és biztosított állapotban élt, az ókirályságbeli román nép ellenben a berlini kongresszusig, vagy legalább 1866-ig teljes elnyomatásban, minden jogbiztonság nélküli szolgaságban. Állami függetlensége nem egészen félszázados volt, amikor

a békeszerződés váratlanul olyan hatalmas területi gyarapodáshoz juttatta. Nemcsak, hogy nem volt részese az állampolgári jogoknak, de iskolája sem volt, ahol azt megtanulhatta volna, hogyan kell uralkodni. Amit ő látott és a saját bőrén tapasztalt, az azt mutatta, hogy akinek hatalom van a kezében, annak minden szabad, s akinek nincs tényleges hatalma, azzal az történik, amit a hatalmas akar. Legfeljebb hazugsággal, csalással, szökéssel, árulkodással, vesztegetéssel lehet magán segítenie.

Vajda volt belügyminiszter, aki talán nyíltan is, de titokban bizonyára még ma is büszkébb magyar nemességére, mint arra, hogy az egyesített Romániának ő volt az első miniszterelnöke, gyakran szokott tiltakozni az olyan nyilatkozatok ellen, hogy az ókiráltságok „szabadították fel” az erdélyi románokat. Többször kijelentette, hogy az erdélyi románok sohasem voltak nemzeti szolgaságban, tehát fel sem kellett őket szabadítani, annál kevésbé hódították meg őket. Erdemes ezt a kijelentést a történelem fényével megvilágítani és helyességét megerősíteni.

Tény, hogy a magyarországi románság sohasem volt nemzeti szolgaságban. Az, amire hivatkozni szoktak, hogy t. i. a jobbágyság keserű kenyerét kellett enniök évszázadokon keresztül, nem is egészen igaz és nem is nemzeti különleges sors, amely kizárólag románoknak és Magyarországon jutott volna osztályrészül. Jobbágyok mindenütt voltak a világon, s a magyarországi román jobbágyoknak semmivel sem volt rosszabb dolguk, mint a magyaroknak. Mindenesetre jobb dolguk volt, mint a két román fejedelemségben lakó testvéreiknek. Az okot látni fogjuk lentebb. A tényt bizonyítja, hogy a XVI—XVIII. századokban erdélyi urak karavánszámra hozták Moldovából és Havasalföldről a jobbágyokat. Családi levéltárak tele vannak adatokkal arra nézve, hogy „x székér jobbágyot hoztam” egyik vagy másik vajdaságból. Ha ezek az adatok részletelesen közzé volnának téve és feldolgozva, kitűnne, hogy Erdély eloláhosodása ezekben a századokban történt. Az utat megnyitották a magyar királyok, amikor az oláh vajdáknak hűbértokokat adományoztak Erdély földjén, hogy ha a török elől menekülniök kell, legyen otthonuk. Ilyen birtokok voltak időnként: Algyógy, Küküllővár, Vád (Szamosrév), Csicsókeresztúr, Bészterce vidéke, Radna. A birtokokat használták a román fejedelmek, s természetesen jöttek velük mások is.

Nem kétséges, hogy ha az itteni jobbágyoknak rosszabb lett volna a dolguk, mint a fejedelemségbelieknek, nem jöttek volna ide, vagy ha (félrevezetve) mégis eljöttek, hamarosan megszöktek volna. De itt maradtak és elszaporodának . . .

Másfelől az is tény, hogy az erdélyi románok nem voltak mind jobbágyok, hanem sok volt köztük a nemes ember. Kezdetben a kenézek közül kaptak sokan nemességet, majd mások is. A középkorban az ilyen megnemesített oláhok egy-két nemzedék alatt teljesen beolvadtak a magasabb társadalmi osztályba, melyhez rangemelésük révén ők is tartoztak; kivált, ha volt vagyonuk. Ilyen módon tehát elmagyarosodtak. Az újkorban azonban a nemessé levés nem okvetlenül jelentette az elmagyarosodást is. Amióta a nemesség adományozása nem járt egyuttal birtokadományozással is, a magasabb társadalmi osztály életmódjához nem mindig tudtak alkalmazkodni az új nemesek. Nem is nagyon kíváncsiak, mert a királyok és fejedelmek viszont bőkezűbbek voltak a nemesség osztogatásával, mint amikor bitokot is kellett adniok. Abban a társaságban, mely az 1840-es években a marosvásárhelyi táblán joggyakorlatot folytatott, közel

40 volt a román — tehát nemes — ifjú, köztük Avram Iancu. Így keletkezett egy olyan társadalmi réteg, amely mindennapi életmódjában nem sokban tért el a régítől, tehát a nem-nemes parasztságtól, mely között élt továbbra is. Viszont belül volt az alkotmány sáncain, s részt vett a közéletben, tájékozódott annak kérdései felől stb. Maga ez a tény, függetlenül attól, hogy mennyire értette meg azokat, vagy mennyire irányították állásfoglalását a különböző, esetleg nem egészen tárgyilagos befolyások: igen nagy jelentőségű a politikai iskolázottság szempontjából. Még jelentősebbé válik a szélesebb, az alkotmány sáncain kívül álló rétegek szempontjából, melyek tőle nyertek tájékoztatást a közéletet foglalkoztató, s — természetesen ő reájuk is tartozó, vagy éppen első sorban őket érdeklő — kérdésekről. Vármegyei gyűlések, követválasztások után elkerülhetetlen volt, hogy ezek az egyébként paraszti sorban élő, de nemesi előjogokat gyakorló falusiak, a különféle összejöveteleken ne beszéljenek arról, — még ha pusztá dicsekvésből is — ami ott történt, s ne fejtegették volna a maguk álláspontját. — Nálunk tehát, kivált olyan területeken, ahol ez a szegény nemesség nagyobb számmal élt, — s Erdélyben mindenfelé így volt — az alkotmány sáncain kívül élő népelem is ott tolongott a sáncok mellett és élénken érdeklődött a sáncon belül folyó dolgok iránt. Míg végül, a jobbagység felszabadítása és a parlamentárizmus életbeléptetése révén, maga is belül került — jóval elébb, mint ökirályságbeli testvérei.

Mindez teljesen ismeretlen valami a román fejedelemségekben. Már maguk az államalakulás legelső nyomai is csak a tatárjárás után mutatkoznak: az első — Argesvidéki — vajdaságot 1247-ből említik a források. S csak nehezen megy a fejlődés, magyar vednökség alatt. A moldvai vajdaság első nyomai a következő században, annak egészen a végefelé, Nagy Lajos királyunk palástja alatt tűnnek fel. Egy-egy falu keletkezik *kenézek* alatt, majd idővel több falu kerül egy vajda alá; — a legrégebbiek az Árpádház kihalása idején. Vagyis abban az időben, midőn az erdélyi románságnak már alkotmányosan megállapított helyzete van, ott még a kezdet kezdetén van az állammá tömörülés folyamata. Alkotmánynak pedig nyoma sincs. Maga a XVII. századi román krónika mondja, hgy: Nincs törvény, hanem a leghatalmasabb ítéi jól-rosszúl, ahogy akar, s „ez így van most is“. (XVII. sz.) Akinek hatalom van a kezében, az élet és halál ura, vagyont adhat és elvehet tetszése szerint. Az utóbbi időben van ugyan fejedelmi *diván* (tanács), melynek tagjai a főpapok és nagybojárok, de ez sem volt alkotmányos testület, nem is állandó összetételű, hanem alkalmilag megkérdezett; a vajda, ha akarta, elfogadta a tanácsát, ha nem akarta, nem fogadta el.

Még kevésbé volt alkotmányos élet a török uralom idején, vagy éppen a *fanarióták* korában, mikor maga a fejedelem (vajda) is teljesen a török kénye-kedvének van kiszolgáltatva. Természetes, hogy a török uralom erősen rányomta a maga bélyegét — már a XV—XVII. századokban — az alakulóban levő, de a kialakulásban akadályozott államokra. A Konstantinápoly elfoglalása után elmenekült jobb görög elemet nemsokára követték a hadseregek nyomában, prédára leső, már nem is kétes elemek, melyek ellepték és kiszípolyozták az országot, s a pénzzel megvett támogatás révén magas és főleg jóljövédelmű állásokba, nem egyszer a vajdai székbe jutottak, s juttatták hozzájuk méltó uszályukat. Betetéződött ez a XVIII. elejétől 1820-ig tartó *fanarióta*-korszakban.

Kik ezek a *fanarióták*? A magyar közönség nem igen tudja, s ezért, de tárgyunk kedvéért is nem árt, ha szólunk róla.

Fanar-nak — vagy *Phanari*-nak — hívják Konstantinápolynak azt a városrészt, mely az Aranyszarv-öböl déli partján, a régi világitótorony (innen a neve) körül terül el. Konstantinápoly török uralom alá jutása után a politikai szerepléstől elesett, s mindenféle kereskedelmi ügyletekkel foglalkozó régi, előkelő görög családok főleg itt húzódtak meg. A török világalom idején pedig a legkülönbözőbb eredetű és erkölcsű, nagy részt kalandor népség hazája, mely mindenféle üzletekkel foglalkozott. Leginkább olyanokkal, amelyeknek valami közük volt a politikához, tehát nagy kockázat mellett óriási jövedelmekkel kecsegtetett. A népesség magva az egykori görög üzletemberek utódaiból került ugyan ki, s ezért általában görögöknek nevezik őket, valójában azonban a legvegyesebb népség, ami egy levantinus város üzleti negyedében, pláne ha az nagy politikai hatalom középpontja, összeverődhetik. Jellemzésül ennyi bizonyára elegendő, s nem lesz meglepő az sem, hogy az itt lakók között mindig volt az állam legnagyobb urainak néhány „bizalmasa”, akik az összes kilincsek zárainak alkalmas kenőcseit pontosan ismerték. Befolyásukat fokozta, üzletszerző alkalmait szaporította az a tény, hogy közülük kerültek ki a hivatalos tolmácsok. Míg u. i. a törökök szívesen és könnyen tanulták a keleti nyelveket, a nyugati nyelvek tanulására sem fogékonyságuk, sem hajlandóságuk nem volt. Mióta azonban a nyugateurópai államokkal olyan szoros — már aztán akár barátságos, akár ellenséges — érintkezéseik alakultak ki, szükség volt tolmácsokra. Megalakították tehát az u. n. „nagytolmácsi hivatalt”, melynek tagjai a nyugati és keleti nyelveket egyenlő könnyedséggel beszélő — ha nem is épen mindig *tudó* — fanarióták közül kerültek ki. Természetes, hogy ebben a fontos bizalmi szolgálatban rengeteg értékes titok birtokába is jutottak, s a török birodalom bomlasztásához nagy mértékben járultak hozzá azzal, ahogyan e titkokból hasznot húztak. Innen indult ma elképzelhetetlenül nagyívű pályájára a magyar történelemből is jólismert Gritti, s a szintén nem egészen ismeretlen nevű Heraklides Jakab.

Mikor aztán a törökbirodalom hatalma megroppant, s területeit kezdte elveszíteni, — tehát a XVII. sz. végefélé — még tágabb tér jutott ezeknek az üzletembereknek. A birodalom kisebbedésével nem járt együtt a pasák és más hatalmasok életigényeinek csökkenése. Sőt — amint az egyáltalán nem példátlan — még több pénzre volt szükségük. S mivel törvényes úton nem lehetett megszerezni, jó volt a törvénytelen út is, kivált ha a látszatot meg lehetett menteni. Ekkor lett szokássá, hogy Moldova és Havasalföld fejedelemségeit egyszerűen bérbe adták azoknak a jelentkező *Fanar*-beli üzletembereknek, akik legtöbb évi bért ígérték. A szerződés rendszeren három évre szólt azért, hogy a bérlők nagyon bele ne melegedjenek a fejedelmi székbe. Még olyanoknak is, akik egyébként megbízhatóknak bizonyultak, el kellett három év múlva hagyoniok a fejedelmi széket, legfeljebb az történt meg, hogy két fejedelmet kicseréltek. Ha ellenben a bérlő politikailag megbízhatatlanná vált, a Habsburgokkal, lengyelekkel vagy oroszokkal való bizalmaskodás gyánúja támadt ellene: vagy elcsapták őket még a három év letelte előtt, s ez volt az enyhébb eset; vagy elfogták és kivégezték. Természetes, hogy ehhez nem volt okvetlenül szükséges az, hogy a vád igaz is lett legyen; elég volt, ha azt *Sztambulban* el tudták hitetni. Ennek pedig gyakran igen egyszerű eszközei voltak: valaki, aki megkívánta a fejedelmi rangot, megtalálta az alkalmas kulcsot annak a nagy pasának az „értelméhez”, aki azt megszerezhetné neki.

Ilyen fejedelmei voltak a két román fejedelemségnek 1712-től 1820-ig, míg a francia forradalom szelétől felkavart enyhe hullámként jelentkezett VI a-

dimirescu Tudor forradalma. Nem kell valami erős képzelő tehetség ahhoz, hogy ennek a fanarióta uralomnak, s a vele együtt járó uszálynak garázdálkodását elének vetítse. Könnyen elképzelhetők a gazdasági következmények is, s azok a közerkölcsök, amelyek a nyomában jártak. A fejedelemnek természetesen meg kellett kapnia elsősorban a bért, amit maga fizetett. Azonkívül kamatról is gondoskodnia kellett, amiből illő módon megéljen, az ellene szított cselszövéseket eredményesen ellensúlyozhassa, s a jövőre is félretehessen. Még pedig minél gyorsabban és minél többet, mert hiszen sohasem lehetett tudni, hogy mikor lesz vége az „uralkodásnak“. Az meg csak természetes, hogy magával hozott albérlők, a porta ellenőrző megbizottjai, stb. szintén gondoskodtak magukról.

Ha igaz a tétel, hogy: az állam nem állhat ellenségként szemben polgárainval — már pedig ez igaz —, akkor a két román vajdaságban nemhogy alkotmányos élet nem volt, de még az állami élet legelemibb követelményei és megnyilvánulásai is hiányoztak. Mert hiszen azok, akik az államhatalmat képviselték, a legellenségesebb állapotban voltak a lakossággal szemben, mely nem győzött bújni előlük, elrejtetni ami kevese volt, hazudni, csalni. Kénytelen volt vele, mert hiszen irgalmatlanul lehúzták a bőrét is. Ezen az általános helyzeten nem változtat az, hogy némelyik emberséges fejedelem — pl. a két *Mavrocordato*, különösen Constantin, aki a felvilágosodott abszolútizmus híve volt, — nem így járt el, s különösen adózás terén igyekezett valamelyes reformokat létesíteni. Az addigi alkalmasszerűen megállapított adózás helyett u. i. rendes adókövetéseket végeztetett, s elrendelte, hogy az egy évre kivetett adót negyedévi részletekben kell megfizetni. Mit ért ez, ha nem sokára ő maga is kénytelen volt évenként nyolcszor szedtetni „a negyedévi“ részleteket, majd volt rá eset, hogy havonta, sőt félhavonként szedték a „negyedévi“ részleteket . . .

Az 1820-as események után számottevő változás nem történt; mindössze annyi, hogy a fejedelmeket bizonyos kijelölés alapján, hazaiakból nevezte ki a porta. Ellenben jött az orosz megszállás; majd a két fejedelemség az orosz-török versengés tárgyává lett. Kétségbeesett hintapolitika többszöri alkotmányváltoztatás, — mindig idegen mintára és idegen érdekeknek megfelelően — állandó külpolitikai bonyodalmak jellemzik a két fejedelemség történetét a XIX. három első negyedében, gyakori és számottevő területváltozásokkal. — Úgyes politikával sikerül elébb (1859) a perszonális uniót megvalósítaniok, majd 1862-ben össze ül Bukarestben az első közös parlament. 1866-ban megválasztják az egyesült Románia fejedelmévé I. Hohenzollerni Károlyt, aki 1880-ban a töröktől független *Ruménia* királya lesz. Az első alkotmányt 1866-ban alkoták meg, teljesen idegen, nyugati mintára úgy, hogy ahhoz a román népléleknek a világon semmi köze nem volt. Jellemző a népdal, mely konstatálja, hogy most már van *Constitutio*; arról azonban, hogy mi az, fogalma sincs. Megnyugszik abban, hogy a *Voda* — a nép mai is így hívja a királyt — bizonyára tudja; a maga számára azonban jót nem remél tőle.

*

Ha tehát Románia alkotmányos életét 1866-tól kezdve számítjuk, kereken ötven esztendő volt akkor, amikor a szövetkezett hatalmak neki ígérték a történeti Magyarország egyharmad részét; pár esztendő múlva ezt az ígéretet valóra is váltották. Volt öröm és boldogság úgy az erdélyi, mint az ókirályságbeli román urak közt. Csakhogy egyik is, másik is másképp gondolta el a következményeket. Az erdélyiek úgy gondolták, hogy nemcsak Erdélyben és a Magyar-

országtól lekapcsolt többi részeken lesznek ők az urak (minden hivatal és kereseti lehetőség kizárólagos tulajdonosai), hanem politikai iskolázottságuk révén ők fogják irányítani az új birodalom — mert hiszen azzá lett — egész politikáját, annak újonnan való megszervezését. — Az okiráltságbeliek örvendtek az új területek — „a tartományok” — gazdagságának, melyeket a hódító jogcímén, római köztársasági mintára, ők fognak kihasználni. — Ők bizonyultak erősebbeknek, hála azoknak a módszereknek, melyeket a hosszú szolgaság alatt elsajátítottak. Nem is egészen véletlenül. Hiszen a legtöbb vezető politikus olyan családokból származik, akiknek semmi közük eredetileg a románsághoz, hanem mint *fanarióta*, vagy azok uszálya kerültek oda és gazdagodtak meg. Mint őseik, ők is nagyszerűen értenek az üzletekhez, a hátsó ajtó politikájához, a cselszövéshöz és a jelszavakhoz. Ezek a jelszavak mindig a legmodernebbek. De a valósághoz semmi közük. Pl. a román liberális pártnak a világon semmi más köze nincs a nyugati értelemben vett liberálizmushoz, mint az, hogy a pénznek nem éri a szagát. Egyébként a legősőbb fanarióta módszereket alkalmazza, s az ő érdeme az, hogy ama bizonyos Balkán határai ma Temesvár, Arad, Nagyvárad, Szatmár és Máramarosziget vonaláig jutottak el. Épen így semmi köze a néphez A v e r e s c u tábornok-pártvezér Néppártjának. Végül pedig semmi köze az egész román közéletnek az igazi demokráciához azon kívül, hogy nincsenek főrangú címek, s hogy a miniszter éppenúgy „úrnak” szólítja a hivataliszolgáját — ha szóba áll vele —, mint az őt. S amint a pártok nem ragaszkodnak a hirdetett elvekhez, a politikusok nagyobb része nem ragaszkodik a párthoz. Ha valamikor azzal gúnyolták a magyar mamelukot, hogy: „szeretném látni azt a kormányt, amelyiket én nem támogatom”, — Romániában igen jelentős politikusok a legkisebb feszélyezettség nélkül lépnek át minden választás előtt az épen választató kormány pártjába. Függetlenül attól, hogy annak jelszavai homlokegyenest ellenkeznek az általuk addig vallottakkal, valamint attól is, hogy a legutóbbi választás óta félesztendő telt-e le, vagy három év. A magyarázat az, hogy mindig a választást vezető kormány kap többséget. Ezen nem változtat az, hogy titkos szavazás van. A szavazás két napig tart. A közbeeső éjszakára az urnákat lepecsételi a választási elnök, s a helyiséget csendőrség őrzi. Oda belépnie csak a választási elnöknek szabad. Így történhetett meg a liberálisok legutóbbi választása alkalmával, hogy a színmagyar Csikmegyében a Magyar Párt jelöltjeire esett több ezer szavazatból alig néhány találtatott az urnákban, míg a liberális jelöltek szavazata jóval több volt, mint az összes szavazók száma. Ehhez aligha kell magyarázat. Kivált ha tekintetbe vesszük azt is, hogy a választásokat az ilyen módon választott parlament igazolja.

Az erdélyi románok viszont egészen más politikai erkölcsök közt nőttek föl és éltek; s ha őket is elkapatta ugyan a váratlan szerencse, még sem tudnak megbarátkozni ezekkel a fanarióta eszközökkel. Világosan látják, hogy az államszervezést nem lehet végrehajtani a szolgaságból hozott erkölcsökkel, mert kormányozni csak úri tulajdonságokkal lehet. Ők látták, hogy a magyar úr — kevés kivételtől eltekintve még a jobbágyok korában is — apja volt jobbágyainak, s nemcsak a jobbágyokat örökölte, hanem azok is őt. A földesurak és jobbágyaik nemzedékei közt évszázados kapcsolat alakult ki, amelyben lehettek időnként kilengések mindkét oldalról, de általában mégis a sorsközösség, az egymásrautaltság, az egymáson segítés tudata és szelleme volt az uralkodó. A magyar némes öröklött és örökségképen tovább adandó saját birtokának tekintette a vármegyét és az országot; annak sorsát intézve történeti

felelősséget érzett; az érette való munkát jognak tekintette, nemcsak kötelességnek, s ezért nobile officiumként végezte. Sőt az egykori nemesség utóda, a mai középosztály is ezt teszi nagyjában, amikor a szabad pályákon működő intelligencia keresetéhez képest aránytalanul kevés javadalomért végzi közérdekű munkáját, az állam ügyeit. Mennyivel más ennek a magyar nemességnek az állammal és lakósaival szemben való viszonya, mint az idegenből jött román vajdáké és azok tisztviselőié! Hasonlítsa össze bárki a most rajzolt, igazán elfogulatlan képpel s bárki megítélheti a különbséget. De meg azt az óriási bünt is, amit a békeszerződés hatalmas diktálói elkövettek — nem Magyarországgal — hanem a tőle elszakított lakóssággal szemben.

Itt a történeti magyarázata annak az ellentétnek, amely állandóan megvan és időnként élesen megnyilvánul az erdélyi és ókirályságbeli románság között. Azok szolgaságban nőttek és éltek történetük tartamának 95 százaléka alatt. Soha mást, mint az erősebb önkényét, s a gyengébbnek ezzel szemben való védekezését nem látták még az u. n. alkotmányos korban sem. Minthogy pedig a létérdekei ellen intézett támadás mindig kíméletlen volt, a védekezés is megengedett magának minden eszközt. Hiszen annál nagyobb volt a sikere, minél szemérmetlenebbek az eszközei. — Az erdélyi románság viszont — helyesen és jogos büszkeséggel mondja Vajda miniszter — soha nemzeti rabságban nem élt, hanem alkotmányos környezetben; pontosan megállapított és pontosan meg is tartott törvények határain belül mindig megvoltak a maga kisebb-nagyobb jogai is, a szintén pontosan megállapított kötelességek mellett. Ők tehát felelősséget tanultak az őket kormányzóktól, emberi és nem rabszolgai erkölcsöket.

A kettő között áthidalhatatlan különbség van, s ez a különbség nem enyészthető el. Legfeljebb úgy, hogy az ókirályságbeli erkölcsök még jobban meghódítják Erdélyt és Bukovinát is, amire épen eléggé „kedvező” kilátások vannak. S akkor aztán teljes is lesz a „művelt nyugat” utólérhetetlen bölcseségű képviselőinek „alkotó” munkája.

(Szeged, 1931. január.)

Buday Árpád.

MAKKAI SÁNDOR.

A maga tartózkodó és lelki életének mozdulásait idegenek előtt szemérmesen eltakaró egyéniségével az erdélyi férfiak ama típusához tartozik, akik a típusnak minden vonását éppen azáltal juttatják kifejezésre, hogy ezen típuson belül a leghatározottabb és legélesebb körvonalú személyiségek. Makkai Sándor a szó legnemesebb értelmében vett személyiség, Erdély történelmi levegőjéből izmos erővel kinövő személyiség.

Elő példája annak, hogy Erdély acélos levegője miként teremtette a maga kompakt, sok tekintetben bizonyos fanyar ízű személyiségeit, akik mindig kritikai szemmel vizsgálták úgy a maguk, mint a mások alkotásait, lelki alkatát és cselekedeteit. Az a faj pedig, amelyből törzsökös családja sarjadt, a székely, a maga hagyományainak tisztelete mellett, ha kellő fegyelem nem korlátozza, szívesen hajlik a szkepticizmus akarat-gyengítő érzéseire. Ha Makkai eddig való munkásságán végig tekintek, bizony ennek a nemes szkepticizmusnak nyomaira is reabukkanok olykor-olykor; de e fölött a szkepticizmus fölött mindannyiszor diadalt arat egyfelől a gondolkozás fegyelmezett munkája, másfelől az isteni kegyelem mindenhatóságába vetett hit.

Ez a rendkívül gazdag és a szellem megnyilatkozása iránt szokatlanul fogékony lélek szívós akarattal veti fel maga számára a legnagyobb problémákat s azt mondhatjuk, hogy az *Ördög szekere* című történelmi regényében is egy nagy lélektani problémával birkózik, amikor Báthori Annát egy nagy tragikus szerelem áldozatául rajzolja meg. A magyar lélek és a magyar sors szerelme, egyedül való nehéz kérdése készíti arra, hogy síkra szálljon A d y mellett éppen annak a nagy örökségnek érdekében, amelyet a történelem az *erdélyi lélek* kialakítása által ajándékozott az egész magyarságnak. Egyházi beszédeit és elmélkedéseit, előadásait és értekezéseit is ez a mély személyiségkarakter teszi olyan értékesekké és a személyiség mellett a kor és faj dokumentumaivá. M a k k a inak minden írása belőle nő ki szinte természeti szükségszerűséggel és szinte kivétel nélkül minden írásán ott leng a léleknek bizonyos fájdalma, amely csak azért nem tudja ezt a lelket leigázni, mert a hit bensősége mindig felemeli a vigaszt és reménységet ajándékozó isteni szeretethez.

Vannak olyanok — mondhatja valaki — akik M a k k a inak nem minden véleményében osztoznak, sőt olyanok is, akik szöges ellentétbe helyezkednek vele. Ez igaz. Ezt ő is tudja. Mi magunk sem fogadjuk el az ő felfogását minden pontjában, pedig mi igazán szerető gondossággal állottunk ott szellemiségének első sarjadozásánál, hogy erőnkhez képest segítséget nyújtsunk neki, mikor a segítségnek szükségét érzi. De nem is ez a kérdés itt, hogy vajjon mindenki egyetért-e M a k k a i fejtegetésével és osztja-e az ő álláspontját mindenkiben. A fő itt az, hogy a M a k k a i egész munkásságában a szellem lüktető élete áramlik ki, megtermékenyítvén mindazok gondolkodását, akik a lét és az élet nagy kérdéseire lelkiismeretesen keresik a feleletet. Innen van, hogy M a k k a i nak minden elmélkedése az élet eleven lüktetéséről tesz tanúbizonyságot, s ezzel a lüktető léttel új élet-tevékenységeket fakaszt.

M a k k a i Sándor a magyarság mai idejében az élet örökkévaló értékei mellett tesz tanúságot s a szikkadó lelkekben új élet reménységét kelti.

(Szeged.)

Bartók György.

ISTEN IGÁJÁBAN.

Valaki a kezébe vészi ennek a háborúval, és a háború utáni mégháborúsabb-sorssal agyonsújtott Európának egy kis darabját, és azt mondja: — Erdély. Valaki, a művész tudatosságával könyvvé formálja az emberi szenvedés ezer arcát a háború lelkesült megindulásától szerencsétlen befejezéséig, régenbevált igazságok elbukását, az individuum problémáit és az elsodort sorsú magyarság problémáit, s azt a misztikus valamit, amit úgy hívunk, hogy emberi lélek, aminek a televényéből ezer elbukás után is új ideálok hajtanak.

Fiatl papnövendék Hargithay József, mikor először találkozunk vele s a meggyőződése ellenére, csak a nehéz anyagi körülmények szüksége folytán pappá lett ember minden belső tusakodását végigéljük vele. Jön a végleges pappá szentelés, az első mise egy kis székely faluban, s az első találkozás a sorssújtott néppel, akinek a fiatal pap fiatalsága egész lelkesületével támasza, orvosa, prófétája akar lenni. Látjuk a parasztok elkeseredett küzdelmét mindennapi kenyerükért a földdel, a bankkal és a sorssal, s a pap tehetetlenségének a szomorúságát a szenvedések ilyen rettenthetetlen árijával szemben. Akkor kitör a há-

ború s a lelkes önkéntes hadbavonulások után jön az elfásulás, a szenvedés és a nyomor a felismerésig: „Uristen, teljes szívemből szánom és bánom, hogy örvendtem a háborúnak“. Meginognak az ideálok, s az ember és az emberek lelkében elvesztik patinásmultú varázsserejüket a köztudatú igazságok. Mint egy kártyavár, dől össze a társadalmi rendnek nevezett bástya, s akkor jön a végleges összeomlás: a románok elfoglalják Erdélyt. A fiatal pap minden lelkesült meggyőződése és hite velebukik ezzel az ideálok csillaghullásával. Elhagyja a papi pályát, s a családi élet szűk körében talál feleletet minden válasz nélkül maradt kérdéseire.

Körülbelül ez a regény eseményeinek a szűkrefoglalása. De Nyirő József egy egész világot láttat meg velünk ebben a könyvben, egy szenvedő és sorsvert világot, aminek egy egész és igaz ember áll a közepén. Minden papi elfogultságtól menten néz és lát és olyanoknak látja az embereket és ezt a csapásokkal ezerszeresen sújtott kort, mint amilyen a valóságban: sötétnek, tragikusnak, és mégis minden atomjában szépnek. A látó ember szeme és a művész keze kellett ahhoz, hogy ez akönyv így megíródhasson, mely az emberi lélek mélységeiből jött, és minden igazsága ezek vérével vagy verejtékével kapott tűzkeresztséget. Igaz és emberi ez a könyv, az örökélő ember himnusza az örökélő Istenhez, aki közelebb áll hozzánk, semhogy babonák vagy dogmák elválaszthatnának tőle.

(Kolozsvár.)

Korponay Mária.

BÖHM KÁROLY ÖNÉLETRAJZA.

Mutatvány a szegedi Bethlen Gábor-Kör legújabb kiadványából.

Születtem 1846 Sept. 17-én reggeli 1 és fél óraker; furcsa, a föld a rák csillagzatában állott, mintha a boldogság ama fokozatos fogyását akarta volna a természet már születésemnél kijelölni. Szülővárosom Beszterce-Bánya, embe-
rektől lakva, kik csak addig barátaid, míg hátukon ülsz, ha érzik a teher letün-
tét, szidalmazták a lerázott kegyencét. Atyám Teophil, Vasvármegye Retten-
bach nevű falujából jött oda 1830-ban s nőül vette Zsufay Annát, kivel nemzett
3 leányt és 4 fiút, akik közül most már csak én, Teréz és Cecilia nővéreim ma-
radtunk fel. Volt pedig atyám becsületes kovácmester, ki Pesten két évig tanulta
a baromrivoslást s így baromrivos is egy személyben. Kis koromban betegség-
ben majd meghaltam s apám már készült beszédet csináltatni a pappal, midőn
isten tudja, valami hánytatóval elszenderült életszellememet visszahozták. 1849
Sept. 3-kán elvesztettem édesanyámat, mikor is nővéreim kezébe kerültem, kik
dacára annak, hogy mostohát kaptunk, meg is tartották a hatalmat felettem,
mindaddig, míg el nem távoztam hazulról.

Végrendeletileg Rosenauer Lajos úr lön gyámatyám. Viszálykodások az
örökség ügyében szétdarabolták a családot, magamra hagyattam ezen egoisticus
perek között s így lelkileg megtörve elváltam szüleim sírjától s árván jöttem
vissza Pozsonyba a VII. osztályba.

Rossz társaságba, szerbek közé, vegyültem, s úgy adtam magamat az orgiák mindenféle nemeinek, míg testileg megrongálva, lelkileg kiégetve, mint egy vulcán, végére értem az iskolai éveknek.

Hogy vallási tekintetben ily körülmények között előre nem haladtam (vagy igen?) bizonyíttják elmélkedéseim a vallás tárgyairól, melyeket naplómban feljegyeztem s melyekért az egyház rögtön akasztatna.

Hajlamom sohasem volt teológiához, őszintén bevallva, s ha anyagilag kényszerítve visszajöttem Pozsonyba, akkor bizony csak negativ szándékom volt az egész tanulmány irányában, felismerni az emberi ész évezredes tévedéseinek szövetét s lerontani azon borzasztó illusiót, mely az emberi nem fejlődésére oly jótékony hatással bírt. Különbén erről majd később, mert csak indokolni akartam ezen lépésemet s így aligha nincs igaza H a n e s nek, ki sokszor neheztelve lobbantá szememre, hogy teológiába csak azért jöttem, hogy rontsak. Igen rontani, de egyszersmind építeni is, sebeket ütni s mintegy kiégetni a régi sebhelyeket, hogy az életvesztett helyekből új életet merítsen az emberiség — ez egydéli célom s életemnek feladata, melyet ha elértem, életembe is kerüljön bár, legszerencsésebb érzettel lenyugszom a sírba, mert az utókor lehet emlékezni fog azokról, kik nem réttegve az alattomos protestáns inquisitorokat, kimondták az igazat s az igazság vértanúi kiküszöböltettek eretnekeként az emberiség kebeléből, mert a papok hasát megtámadták, mint E r a s m u s mondja.

*

Tehát teológus lettem. A bölcsészet fenséges csarnokaiba bevezetett Kant „tisztá ész bírálata“, melyet az egész év folytában tanulmányoztam és olvastam. A bírálati bölcsészet negativ eredményével nem elégtett ki, mert tagadta ugyan az egyház és a régi scholastica tanait, de nem állított helyökbe semmi elfogadhatót s K a n t nak „gyakorlati ész bírálata“ az orthodoxián vert sebeket nemcsak nem gyógyította, hanem még jobban felszakította, mert a rationalismus nem keresztyénség, hanem eretnecség, s vagy ki kell merészen lépni az egyház sajkájából s az eszes emberiség hajójába lépni, vagy pedig gyáván az egyházban megnyugodni s lenézni önhitten az emberi ész igazodó, tökélyesedésnek haladó sajkáját. A materialisták nézetei, M i r a b a u d rémítő könyve „Systeme de la nature“ szintén befolytak rám ámbár nem irányadólag, mert az egész nézet dermesztően fagyos és képtelen. Ha a világ meglehet üldözni fog, bátran kilépek majd az élet harcmezejére, azon ingathatatlan reményben, hogy a világtörténelem egyik fontos fordulópontjának küszöbén állva be fog következni a tiszta humanismus időszaka. Vállvetve, közös erővel törjünk e nemes célra, segítsük elő a világszellem e fejlődését s legyünk a majdan feltünő humanismus napjának reggeli előfutárai.

Pozsony, 1867 Aprilis 28.-kán.

VISSZHANG.

A Nemzeti Ujság írja Négyessy László jubileuma alkalmából: „Nem igaz, hogy a tudósok száraz és unalmas emberek. Százszor érdekesebbek, mint akiknek a nevével állandó és már terhes találkozásunk van a fehér asztalnál vagy az újságok hasábjain, csak meg kell látni az érdekességüket. Nincs semmi akadály a tudóskultusznak, sőt nagy könnyebbséget látok a munka megindításánál. A tudósokból nem kell előbb nagy embert csinálni, mint a művészekből vagy a politikusokból”. (Béry László cikkéből, márc. 8.)

*

„A szegedi dóm nagy orgonája egyszerre belépett a nemzetközi zeneművészeti köztudatba és mikor Dohányi mester Szegedi miséjét a rádió kábel útján egész Európának közvetítette, százezrek és százezrek hallgatták a Szegedi mise kíséretékepen a hatalmas orgona bűgását. És a hangszer hatása azóta sem szűnt meg”. (Klebensberg Kunó gróf vezércikkéből, Nemzeti Ujság márc. 8.)

*

Prágai hírek szerint a cseh elnök egymillió koronás adományát, amit magyar kultúrcélokra szánt, arra akarják fölhasználni, hogy éket verjenek a magyarságba és az alapítvány segítségével megszervezzék a csehbarát magyar kultúregyesületeket . . . (Ez előrelátható volt.)

*

Égész terjedelmében idézni kellene, de csak néhány mondatát idézhetjük annak az írói arcképnek, amit Csányi Zoltán rajzolt Szeftü Gyuláról a B. H. márc. 10-i számában: „ . . . Szeftü Gyulának, bár minden írását a legmélyebb patriotizmus hatja át, tömegek ítélletével és előítéleteivel kell harcolnia történetírói eredményeinek elfogadásáért. Igaz, hogy az a tömeg, amely az ő patriotizmusát nem érti meg, jórészt a söntések asztaltársaságaiból verődik össze, de így is tájós érzés lehet számára, hogy vannak olyan magyarok, akik az ő legspon-tánabb lelkesedéssel folytatott nemzeti irányú tudományos törekvéseit félreértik. Történetírói munkásságában a legnemesebb értelemben vett patriotizmus vezet, de ez a patriotizmus finomabb árnyalatú, másfajta, mint a szimpla embereknél, akik az iskolákban magukba szívott romantikus és szentimentális történet-szemlélettől nem tudják függetleníteni magukat”. (Ehhez csak azt a megjegyzést lehet fűzni, hogy — sajnos — néha a söntések asztaltársaságainál magasabb nivójú közületek is értelmetlenül állanak Szeftü Gyula patriotizmusával szemben.)

*

Ravasz László mondotta: „ . . . A protestantizmust jellemzi a szó tiszta értelmében vett mindenkori modern irányzat . . . A protestantizmus átmelegítő, ki-nyúló, felhőkbe-vesző líráját kiérzem Berzsenyi ódáiból, amely a hideg formák között is úgy susztorog tovább, mint a megoldvadt érc . . . ” (Pesti Hírlap febr. 13.)

*

A pápa rádió-szózatából: „ . . . Békesség a földön a jóakarátú embereknek . . . Maradjatok helyeteken, hogy megkaphassátok az elenyészhetetlen dicsőség koronáját . . . Üdvözlöm azokat, akik nem élnek az Egyházzal közösségben! Naponta igen-igen imádkozom értetek, hogy Isten világossítsa meg lelketeket . . . ” (Szegedi Uj Nemzedék, febr. 13.)

*

Sufflay Milánról írta Battorych Kornél: *Pesti katedráját nem foglalta el. Távozhatott volna ő is ülével nélkül, mint annyi horvát emigráns. Koronatanú vagyok rá, milyen régi vágya volt a pesti tanszék és mily örömmel fogadta a meghívást és a kinevezést. Azonban alighogy ez megtörtént, jött a Rádics-gyilkosság és Horvátország története új sinekre robogott át. Ha csak a saját érdekeit nézi, eljött volna. Úgy érezte azonban, hogy neki otthon fontosabb kötelességei vannak és maradt Zágrábban. Mi, néhányan intusai, azt gondoltuk, hogy külföldön reá nagyobb hivatás vár, mint amelyet otthon teljesít. Vértanúhalála a bizonyíték, hogy neki volt igaza.*

*

A Délmagyarország írja: „Miért kell bezárni a klinika betegszobáit és miért kell bezárni a szegedi iskolák harminc osztályát? Amíg a nemzet él s amíg az ország terheket tud viselni, megbukhatik-e az az ügy, melyet a klinikák betegszobáinak s az elemi iskolák tantermeinek kell szolgálniuk?” (Persze, hogy nem bukhatik meg, de kevesebbet kellett volna lármázni és közvéleményt lázítani, akkor most nem következett volna be ez a „takarékosági” hullám.)

*

Sebestyén Károly írja a *Pester Lloyd*-ban (jan. 3.): „Példásan világos okfejtés, tiszta épület és eszmei tartalom jellemzi irodalmunkban Bárány Gerő egész működését, aki a budapesti közgazdasági karon a filozófiát adja elő. Állandó figyelemmel kísérjük az ő írásait és fölismerünk benne egy vezető gondolatot, amely lelkesíti és mozgatja őt: a praktikus idealizmus, mely nyilván a nagy német idealistákhoz csatlakozik, — Euckent is beleszámítva — de végső elemzésben mégis önálló értéket képvisel, mert Bárány idealizmusát erős nemzeti szellem, magyar érzés fűti... Bárány irodalmi-tudományos működésében a figyelmes olvasó észre kell hogy vegye a fölfelé és előre való törekvést...”

*

A nemrég elhunyt Jakab Ödönről írja a *Pesti Napló* (márc. 6.): „... iskolás irányítója volt irodalmunknak”. (Iskolás?)

*

Móricz Zsigmond írta egy polémia kapcsán: „En a kultuszminisztert nagy kapacitású államférfinak tekintem, pl. amit legújabbán a városi politika terén kezd, méltó a lelkes figyelemre. Tudom és nem tudom eléggé nagyrabecsülni azt azt ötezer népiskolát, amit épített. Tudom, hogy egymaga többet épített, mint a kiegyezés óta az összes kultuszminiszterek együttvéve. Különösen fajmagyar területen. Mert a régi politika a határok, a nemzetiségi határok megerősítése volt”. (Nyugat 1931: 360.)

*

A legokosabb szót eddig Schöpfung Aladár mondotta abban a polémiaiban, amely a „Magyar történetírás új útjai” című és Hóman Bálint szerkesztésében megjelent mű körül keletkezett: „Az új iskola művelői ma már elfoglalták a magyar tudomány fellegvárait... Egészséges tudományos életben egy tudomány szellemének és módszerének ilyen gyökeres átalakulása nem mehetne végbe nagy eszmei harcok nélkül. Nálunk ráhagyják a polémiait az újságírókra és pasquillus-szerzőkre... Ezek az egész vitát politikai tere terelik, ahol a dolgok természetéből folyólag nem lehet tudományos kontroverziákat eldönteni... A

hivatalos tudomány kötelességet mulaszt, ha némaságával elősegíti ennek a fontos tudományos kérdésnek idegen területre hurcolását". (Nyugat 1931: 404.)

*

„Nyolcvan esztendeje, hogy meghalt Döbrentei Gábor, akiről annyit jegyzett fel az utókor: tudós és költő volt, de akik mélyebben foglalkoznak személyével, tudják, hogy egyik képviselője is volt annak a korszellemnek, amely a múlt század elején irodalmi szalonokban és tudósok összejöveteleiben élt. Egyik motorja volt kora irodalmi mozgalmainak. Mindenütt megjelent, vitatkozott, rábeszél, korholt, lelkesedett s nem véletlen, hogy egyik életrajzírója így jellemezte: a tudomány és belletrisztika legnagyobb agitátora. Kodexet fedezett fel, folyóiratot szerkesztett s ez utóbbiban tüzték ki a híres drámai jutalmat, amelynek eredménye a Bánk bán lett. Őt is utólrta a közpályán mozgó tragédiája: szembekerült barátaival, főleg Kazinczyékkal s a küzdelemből legyőzötten vonult vissza és mint boldogtalan, mellőzött ember végezte be harcokban, tervezésekben s alkotó munkában is gazdag életét. Nem ismerte el a kora, sőt halála után sem kapta meg a neki járó elfogulatlan kritikát, de most, hogy közel egy század szemszögéből tekintünk vissza a polihisztor téhetségű emberre: tudjuk, hogy magvető értéke volt a magyar életnek". (B. H., márc. 29.)

*

„Valahol, valakinek el kell kezdeni a munkát a magyar katolikus irodalom megteremtésére" — írja Gáspár Jenő a Nemzeti Ujságban (márc. 20.). — Ugyanaznap ezt olvassuk a Magyarországon: „A Bethlen Gábor-Szövetségben nagyszerű, új lendületet fog nyerni a református és evangélikus összefogás, amelyet a protestáns társadalomban realizálnak..."

*

Londonból jelentik: Middlesborough-ban (Yorkshire) ifjú katolikusok csoportja megzavart egy protestáns gyülekezetet. A rendőrség megérkezésére elmenekültek a támadók.

*

A Magyar Történelmi Társulat egyhangú határozata: „Kegyeletes kötelességnek tesszünk eleget, ha fölemeljük szígvunkat Társaságunk egykori nagyérdemű, szeretett elnökének, boldogult Thallóczy Lajosnak emlékéért. Néhány csapongó fantáziájú, hiszékeny ember olyan váddal illette őt, amely bennünk csak a legmélyebb megütközést keltheti. Azt állítják, hogy Thallóczy Lajos képes lett volna nemzetietlen, Rákóczi sértő munka megírására valakit felbérelni. Thallóczy mély hazafisága, a történetíróról táplált magas felfogása eleve kizárja annak lehetőségét, hogy benne ilyen gondolat felmerült volna, vagy hogy bárki kedvéért is ilyen ügyet közvetítésére vállalkozott volna. Ki kell jelentenünk, hogy továbbra is a legnagyobb szeretettel és megbecsüléssel viseltetünk megboldogult nagy elnökünk emléke és egyénisége iránt".

*

A Szegedi Új Nemzedék írja a csanádi püspökről, húszéves jubileuma alkalmából: „Markáns egyéniségének stílusához tartozott az a kijelentése, amit oláh földön tett, hogy nem lehet azt kívánni, hogy egy bilincsbevert nép — a magyar — örömmel rázza bilincseit".

*

„Magyarországon mindenki író... — állapítja meg Aradi Zsolt. — Kóros elváltozás, hogy oly sok nyomorgó, mezitlábás magyar író jelenik meg a láthatáron“. (Magyarság, márc. 29.)

*

A Cobden-szövetség egyik előadója mondotta: „A jelenkor a kései individualizmus kora, amelyet fel fog újra váltani a kollektív lélek (?). Ez a tünet ma még nem tudatos és az emberiség rémkép gyanánt érzi, de az orosz filozófia már régen előrelátta az individualizmus csődjét...“

*

Luczkó Géza tárcájából (Pesti Napló ápr. 5): „... Az országos Kazinczy-ünnep akadémiái díszülésén Toldy Ferenc mondotta az emlékbeszédet s folyton úgy emlegette Kazinczyt, mint a legnagyobb magyar költőt s ezt a megállapítását áhitattal hallgatta az első sorban ülő Arany János, aki valóban a legnagyobb magyar költő . . . Kazinczy maga Kiss János szuperintends urat nagyobb költőnek tartotta, mint Csokonait“. (Ma is vannak, akik Adyt és Babitsot még igen, de Szabó Lőrincet és Mécs Lászlót már nem vallják magukénak.)

*

Napihir: Gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter körrendeletet intézett valamennyi tankerületi főigazgatósághoz és tanfelügyelőhöz a magyar könyvnap ügyében. A magyar könyvnap a Magyar Írók Egyesületének kezdeményezésére május 4-én és 5-én lesz és célja az, hogy a magyar irodalom nemzetfentartó jelentőségéről és a magyar könyv támogatásának fontosságáról az egész társadalmat meggyőzze és hogy a magyar irodalom szeretetét és a magyar könyv becsülését a jövő nemzedék szívébe mentől erősebben belevigye. A miniszter az utóbbi cél érdekében elrendeli, hogy a közvetlen vezetése és rendelkezése alatt álló középiskolákban, középfokú és alsófokú tanintézetekben május 4-én és 5-én az egyik magyarnyelvű óra keretében a magyar könyv fontosságának és megbecsülésének ismertetéséről gondoskodás történjék.

*

Gömbös Gyula mondotta: „Fölpanaszolják, hogy nehéz helyzetünkben új egyetemeket létesítettünk, már pedig minden nemzet annyit ér, amennyit a tudósai érnek“. (Uj Nemzedék ápr. 21.)

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

TOHUVABOHU.

... és megzavará az Úr az ő beszéd-
jüket, hogy ne értsék meg egymást.“

Tegnap este, vacsora után, a kislányom azt mondta, nem tudja megérteni, miként lehetséges az, hogy Kinában sokmillió ember azért küzd az éhhalállal, mert egyes tartományokban az élelmiszerek teljesen elfogytak, Amerikában pedig ugyanakkor a tengerbe akarják önteni a tavalyi gabonát, mert a raktárban nincs hely az új termék számára. Bevallom, a kérdés zavarba hozott. De nyomban eszembe jutott az a régi recept, amellyel a gyerekek „ilyen“ kérdéseit a szülők elintézni szokták.

— Fiatal vagy még kislányom ahhoz, — mondtam — hogy gazdasági problémákon törjed a fejedet.

Kislányom azonban meglepetésenre kiparizotta ezt a kifogásomat. Nyugodtan, de ép olyan határozottan azt felelte, hogy eszébe sem jut neki gazdasági problémákon törni a fejét, ő csak azt szeretné tudni, hogy ha Amerikában sok a buza és Kinában nincs belőle elég, miért gondolkodnak az amerikanusok azon, hogy mit csináljanak a felesleges buzájukkal, ahelyett, hogy odaadnák azt az éhezők kinaiaknak . . . A nagyobb nyomaték kedvéért még hozzátette a kislányom: — Hol itt a probléma? Be kellett látnom, hogy a „fiatal vagy még ahhoz“ recepttel megbuktam. A vitába belebocsátkozni azonban mégsem akartam. Eszembe jutott, hogy van nekünk, felnőtteknek, még egy kitűnő receptünk. Gyakran használják. Rendszerint sikerrel. Gondoltam, kipróbálom most ezt.

— Nézd, kislányom, — mondtam — Amerika messze van, Kína még messzebb, az újságíróknak nincs mit írniok, hallanak valamit, kiszínezik, megnagyítják, nincs azután ember-fia, aki meg tudná mondani, mi az igazság ezekben az újsághírekben; a legjobb, ha nem is olvasol újságot, a sajtó csak megzavarja a lelkeket. Olvass inkább könyveket, annyi szép klasszikus könyvünk van . . .

Ezzel a recepttel azonban ugyanúgy jártam, mint az elsővel. Leányom nem az újságból olvasta, hogy Kinában éhínség van, hanem nyolc lámpás rádiójával Londont fogta és onnan hallotta az angol Vörös kereszt következő jelentését: „ . . . Kwangcsu tartományban az éhezők tömegek kifosztották az élelmiszer-raktárakat és 20 millió embernek nincs ennivalója; az angol Vörös kereszt mindent megtesz, hogy enyhítsen a rettenetes helyzeten, a gyerekeket összeszedi és más tartományba viszi, arra azonban, hogy Kwangcsu egész népét megmentsék az éhhaláltól, az angol Vörös kereszt-szegény. Ehhez rettenetesen sok élelmiszerre lenne szükség . . . “

— No látod, — szakítottam gyorsan félbe kislányomat, — akárhogyan sajnáljuk is-az éhezők kinaiakat, honnan vegyen az a szegény angol Vörös kereszt annyi gabonát, mint amennyit 20 millió ember Kwangcsuban meg tudna enni. Honnan?

— Honnét, — csapott le válaszomra a leányom — de hiszen az frásztalodon fekszik egy zöldborítékos könyv a világ gabonaterméséről, unalmamban lapozgattam benne és láttam, hogy te piros ceruzával megjelölted azt a helyet, ahol pontos számadatokkal ki van mutatva, hogy Amerikában olyan rohamosan nő a buzatermelés, hogy minden évben nagyobbodna a fel nem használható kész-

letek. Idén már annyi az eladatlan buza, hogy még akkor is elég lenne, ha a jövőben csak a fele teremne annak, mint amennyi az idén termett; pedig valószínűleg ép fordítva fog történni, jövőre megint több buza lesz, mint amennyi az idén . . .

Még egy utolsó kísérletet tettem. Azt mondtam, hogy Oroszország bolsevizálta Kinát, bizonytalanná tette a szállítást, ezért nem lehet a gabonát Kwangcsuba szállítani, akármilyen szükség is lenne ott rá. Ezzel a kifogással sem értem el, hogy kislányom békében hagyjon végre azzal a kérdésével, hogy miért öntik inkább a tengerbe a buzát Amerikában, amikor Kinában éheznek a milliók. Leányom levelezésben áll egy német barátjával, aki ép a napokban közölte vele, hogy az apja barátaival, német gyárosokkal, kereskedőkkel Oroszországba utazott, tanulmányútra.

— Igaz ugyan, — tette hozzá — hogy ezek a német gyárosok még nem jöttek vissza, de ha Oroszország a németeket meghívta és száz gyáros — békés nyárspolgárok! — erre az útra vállalkozni mert, akkor annyi rendnek mégis csak kell ott lennie, hogy az amerikai buzát az oroszoktól még Kinába lehessen szállítani!

Feladtam a küzdelmet. Elhatároztam, hogy nem keresek több kifogást és igyekszem megmagyarázni leányomnak, hogy mi az oka annak, hogy kínaiak éheznek, az amerikaiak buzájuk dacára nem tudnak boldogulni és Európában is mindenki panaszkodik. Hogy sehol, egyetlen országban sincs ma nyugalom, béke. Ott sem, ahol sok a buza, ott sem, ahol nincs belőle elég . . . Csak azt kértem kisleányomtól, hogy halasszuk a beszélgetést másnapra; vacsora után okosabb rádiót hallgatni, valami könnyű zenét, — remélhetőleg Londonban jazzt sikerül fogunk és nem helyzetjelentést a kínai éhínségről . . . Kisleányom beleegyezett, de komolykodó hangot hozzatette: Holnap azonban, ugy-e biztosan felelsz arra, amit kérdeztem!

*

Szóval holnapra vagy felelek a kérdésre, vagy vége a tekintélyemnek. Rájön arra, hogy mi idősebbek sem tudunk mindent. Sőt még azt sem, miért van nyomor a földön, bár mindenből, amire szükségünk lehet, bőven van elég. Milyen jó dolgok volt az apáknak a régi időkben, ha a kislányuk ilyen kérdéseket tett fel nekik! A nyomor és a szegénység magyarázatát olyan klasszikus tömörséggel foglalta össze Treitschke, a kitűnő német historikus: Millió és millió embernek napfelkeltétől késő estig dolgoznia kell, — és vállalnia kell a nehéz és csunya munkát is! — hogy a kiválasztott kevesek megvalósíthassák az emberiség kultúr-életét. Meg azután ott volt a Madách szállóigévé vált mondanása is: Sok az eszkimó, kevés a foka. A gazdasági élet terére alkalmazva a mondást: a szobámban csak akkor lehet meleg, ha ezren és ezren lemennek a bánya sötét mélyébe és görnyedten feltalicskázzák a szénét. Igen, így volt ez — Treitschke idejében. De hol vagyunk ma már a „talicskátó!” Ma már a gépek végezik a nehéz munkát és az emberek csak a kerekeket és csavarokat igazgatják. A földet sem kell többé nehéz testi erővel feltörni, erre is van ma már gép. Erdőket irtanak, legelőket törnek fel, vizeket szárítanak fel, — a gépek. És ma már több buza terem, mint amennyit az emberek el tudnak fagyasztani. Minden évben felhasználatlanul marad egy jókora készlet, amellyel nem tudunk mit csinálni és amelyet „átviszünk“ a jövő évre. Egy-két év múlva annyi ilyen „áthozott“ készletünk lesz, hogy a raktárakban többé el sem tudjuk helyezni. Pedig még csak a kezdetén vagyunk a gépek korszakának. A verejtékező szántóvető gazda képét mindjobban elho-

mályosítja a kormánykeréknél nyugodtan ülő gépkezelő. Ma már Amerikában és Oroszországban csakis a gépek szántanak, aratnak és csépelnek. És az agrokémia folyton tökéletesbíti a búzát, melyet vető magnak használ, hogy minél gyorsabban megérő és minél jobb kenyeret adó termést kapjon. Amikor Mária Terézia egy hódoló parasztküldöttségnek megmutatta a Habsburgok óriási kincseit, mosolyogva kérdezte az egyik paraszttól: Ugye, sohse képzelted, hogy ennyi kincs létezik a világon, mit gondolsz, mennyit érhet mind ez? A paraszt egykedvűen válaszolta: Sokat ér, nagyon sokat ér, de azért mennyivel többet ér feleség egy három napos eső! A tudás kezdi a Természetet kiszorítani fellegrárból. A legújabb típusú amerikai buza három hónap alatt érik meg, nem árthat neki sem a fagy, sem a szárazság. A kenyér problémája kezd független lenni a természettől.

Ma már fölényesen mosolygunk azon az angol tudóson, aki valaha attól félt, hogy az emberiség szaporodása gyorsabb lesz, mint az élelmiszereké. Malthus fantáziája kisebb volt, mint amire az emberi tudás képesnek bizonyult. És még csak a kezdet kezdetén vagyunk . . . Talán száz év múlva (vagy talán már holnap?) egyáltalában nem lesz szükség testi munkára. A gépek és mozdonyok hajtására a nap erejét fogjuk felhasználni és a jól megorganizált termelésben az ember az ész villanásával fogja a gépeket műgátni. Lehet, hogy mindez ma még álom, de vajjon nem mondták-e álomnak ötven évvel ezelőtt a repülőgépet, a rádiót, az atomok felbontását? . . .

Egészen bizonyos, hogy Madách *Ember Tragédiájának* az a gondolata, hogy „milliók egy miatt”, nem szükségszerű velejárója az emberi életnek. Az Édenből kiűzött embert azzal büntette meg az Úr, hogy: Arcotok verejtékével keressétek meg élelmeteket, — ám az ember megtanulta, hogy ésszel is lehet dolgozni. A büntetés, melyet az Édenből való kiűzetésnél az Úr a bűnbeesett emberpárra kírított, letelt. Most már nem mondhatjuk, hogy azért éhezünk, mert a természet mostoha és csak verejtékező munka ellenében ad kenyeret. A gépek korában az emberiség szenvedés nélkül is megtalálhatja kenyerét, ha az egyik ember nem nehezítené a másik munkáját és szándékosan nem okozna az egyik ember fájdalmat a másiknak.

*

. . . Hol találjuk meg a bajok gyökerét és — ami a legfontosabb — a gyógyító orvosságot? Talán a *szocializmusban*? A tömegek uralmában? A nagy háború után hiába jöttek a forradalmak és hiába ragadta magához a hatalmat a tömeg, a nyomor csak nőtt és az emberek még jobban szenvedtek. Az egész politikának nincs olyan nagy szerepe a gazdasági dolgokban, mint azt hittük és talán sokan ma is hiszik.

A háború, az emberiségnek ez a legmérgezőbb fejezete egyébként sem fejeződött be. A győzők nem békéltek meg és amikor azt mondták: legyen vége minden háborúskodásnak, úgy értették ezt, hogy a legyőzött, elesett népeket meg kell fosztani a lehetőségétől is annak, hogy ellenálljanak, bármit kívánnak is tőlük ők, a győztesek.

Ne legyen többé háború! Lefegyverzés, a németek, osztrákok, magyarok mondjanak le arról, hogy valaha is védekezni tudjanak. A háborúnak nincsen vége. Folyik az tovább, csak hogy most már nincs miből — a számlát fizetni. Ezért szenvedünk mi — és ők is. Ezért van éhínség Kinában és ezért szakadt vége az amerikai prosperitásnak, bár annyi a búzájuk, hogy azt sem tudják, mit csináljanak vele.

Mindez azonban csak általános beszéd, az én kislányom pedig a maga konkrét kérdésére konkrét feleletet vár. Miért baj az, ha sok a buza, ami a legnagyobb értéket jelenti? Miért nem élvezheti Amerika a maga gazdagságát, amelyet a háború alatt szerzett, hiszen Európa minden kincse átvándorolt a tengeren túlra, hogy ott bele kerüljön a gazdasági életbe? Hogyan esett el Amerika attól, hogy élvezze a gyümölcsöt, amelyet az oktan Európa számára átengedett?

Erre a kérdésre kell elsősorban a választ megadnom. Helyesebben: megkeresnem.

(Folytatjuk.)

(Budapest.)

Dános Árpád.

Risum teneatis. Európa államai bajban vannak, győzők és legyőzöttek egyaránt. Az egyik államban az a baj, hogy sok a buza, a másikban meg, hogy nincs elég. A legellenállóbbnak Franciaország bizonyult, amely büszkén hirdette, hogy az ő egészséges szervezete ellenáll minden bacillusnak. De egyszerre csak a válság szelei Franciaországban is megindultak. Ott is felütötte fejét a munkanélküliség. Az okos francia miniszterelnök, Briand, belátta, hogy Franciaország sem maradhat gazdag, ha a környező államok szegények. Okos, praktikus javaslatot dolgozott ki: le kell rombolni a vámhatárokat és a szétszakított gazdasági egységeket egymáshoz közel kell hozni. Az egész világ tapsolt Briand-nak, a legjobban lesújtott Németország-Ausztria pedig fellélegzett. Éljen a Briand-féle *Pán-Európa!* Csakhogy jött a bürokrácia . . . A Briand-féle javaslatot a Népszövetség bizottsága elé utalták és ettől hol van még a plenáris tárgyalás, hát még a megvalósulás? Igenám, de Németország nem tud várni. Ausztria sem. Schober kancellár azt mondta, hogy nem egyformán sürgős a megoldás minden országnak; Ausztrián például csak az segít, ami ma jön, mert a holnapot Ausztria nem tudja kivárni. Elhatározta tehát a másik legjobban sújtott állammal, Németországgal közösen dolgozni fognak *Pán-Európáért* és hitet tesznek a szolida-

rizmus mellett. Nem okoskodnak, nem tárgyalgatnak, hanem kimondják, hogy összetörik egymás között a vámsorompókat. Talán valamivel megjavul a helyzetük és mindenesetre példát adnak a többi népeknek. Persze kijelentették, hogy bárki csatlakozhat, szívesen látnak minden népet és államot. Mi történt ezután? Franciaország, amelynek nevében Briand a *Pán-Európa* javaslatot előterjesztette, tiltakozott a német-osztrák vámegegyesülés ellen. Igaz, hogy ő is ugyanezt akarta, igaz, hogy Németország mindenkit felhív a csatlakozásra, tehát tulajdonképpen a német-osztrák akciót, mint praktikus megoldási kísérletet, Franciaországnak üdvözlőnie kellene, csak hogy a politikában minden másféleképpen van. Briand akarja Európa egyesülését. De úgy akarja, hogy Franciaország legyen a kezdeményező és a többi állam csatlakozzék hozzá. Nyomban lelohadt a lelkesedése *Pán-Európa* iránt, amint Németország kezdeményezte azt. Briand tavaly ilyenkor bebizonyította, hogy Európa államai elpusztulnak, ha nem egyesülnek *Pán-Európává* és nem szüntetik meg a vámhatárokat; most idegesen rágja a tollszárat, mert meg kell fogalmaznia azt a tiltakozó iratot, amely bebizonyítja, hogy a német-osztrák vámhatárok lebontása rossz lenne Európára. *Risum teneatis* . . .

(d. á.)

Voinovich Géza írja a B. H. közgazdasági rovatában: „Súlyos válság-
okozó a hitel drágasága. A hosszúle-
járátú törlesztéses kölcsönök után 12
százalékot fizet a gazda. A föld jobb
időkben is átlag 4 százalékot hozott,
ma, természetesen, kevesebbet, sokszor
semmit; de még a régi alapon is ilyen
kamat mellett, ha valakinek 300 holdja
van, s azon 100 hold értékű teher, —
ez az egész 300 hold jövedelmét föl-
emésztí. Ebből a helyzetből következik
a gazdák csődje s a föld árának zu-
hanása, ami aztán a vagyónértéket is
megtámadja, tönkreteszi“.

✓ Az Alföld sivatagosodásáról festett
ijesztő képet egy előadásában Tu-
zson János. Az alföldi puszták talaja
nagyrészt gyöngé és ha a növényze-
tet legelő csordák bolygatják, a nap
heve és a szél hatása alatt csakhamar
elkopárosodik. Erdőtenyésztésre min-
denütt alkalmas az Alföld, de a belvi-
zek lecsapolása rendkívül érzékenyen
érinti a termőképességet. Kívánatos
volna az Alföld termőerejének célsze-
rűbb kihasználása szempontjából, ha
más gazdasági üzemek is meghonosít-

tatnának az Alföldön. Ilyenek volná-
nak pl. fonófüz-telepek, nemes mogyoró-
erdők létesítése, finomabb dohányfaj-
ták, rizskása, különböző gyógynövé-
nyek sib. termesztése, ami az Alföld
mai gabona-, gyümölcs-, paprika- és
zöldség-termelését előnyösen egészíte-
né ki. A lecsapolást azonban vagy meg
kellene szüntetni, sőt visszafejleszteni,
vagy pedig nyomon kell hogy kövesse
az öntözés . . .

Racionalizálás. „Magában az emberi
természetben is rengeteg az irracioná-
lis elem és az életnek legnagyobb szép-
ségei, többnyire ebből az irracionális
rétegből törnek elő. Épen azért mind-
azok, akik némi történeti és lélektani
magasságokból tudják a dolgokat te-
kinteni, bizonyos halk szatirával
figyelik ezt a racionalizá-
lási láz at, amely — ott, ahol túl-
feszítették a húrokat — már gazdasági
téren, a munkanélküliség alakjában is
kezdí gyászos következményeit megte-
remteni“ (Klebelberg Kunó gróf
vezércikkéből: *A vágy föltelé*, Pesti
Napló jan. 11.)

ROSTA.

MÓRICZ ZSIGMOND, HEGEDÜS LÓRÁNT ÉS AZ IRODALMI MENDŐLECKÉK.

Ujabb hitvita dúl az irodalom katedrái és szerkesztőségi asztalai körül. Ma már nem is a lényegről van szó, hanem arról, hogy ki mit mondott vagy mit nem mondott és hogyan kell érteni, amit mondott vagy amit elhallgatott...

Hegedüs Lóránt — nem a legkomolyabb modorban — hazafias aggodalmait fejezte ki Császár Elemér irodalomtörténeti működése miatt, mert a külföld előtt azt híreszteli, hogy a magyar irodalomnak faji jellege van... Hegedüs Lóránt arra alapítja ellenvéleményét, hogy — szerinte — csupán Montenegróban, a kecskék hazájában van faji jellege az irodalomnak. Nem osztjuk Hegedüs aggodalmait és másrésről Császár Elemér tudományos fölényét sem féljük az effajta támadásoktól, de annyit mégis konstatálhatunk, hogy Császár Elemér — aki nem egy magyar íróat hazafiatlansággal vádolt már — most saját magán tapasztalhatja, mit tesz az, mikor valakinek nemesintencióit félre értik.

A Hegedüs-féle támadásnak szokatlanul nagy visszhangja támadt a *Budapesti Hirlapban* és konzervatív irodalmi társaságokban. Erre megjegyezhetjük, hogy ha egy újságcikkben — pláne alaptalanul — kétségbevonják valakinek tudományos megállapításait, vagy elméletét, ez a kétségbevonás nem jelenti azt, hogy a haza veszélyben van.

A dolog fölött könnyen napirendre is lehetné térni, ha Móricz Zsigmond nem szólt volna bele — kissé kerekferkői módon — a civódásba. Móricz hangos cikkében (*Nyugat* márc. 1.) van egy szép mondat a megszállt területek magyarjairól:

Magyarok ezek, magyarabbak, mint itthon szegény, sötétségben és fel nem világosítottásban tartott gyermekeink. Izóbb magyarságtombol ott a babiloni fogság építése mellett, mint itthon, ahol ma is még a régi és sűrű levegőjük mesterséges sötétségben vannak az ifjak.

Nem törődve most e kikapott részlet belpolitikai vágásaival, örömmel látjuk, hogy Móricz Zsigmond nem oktatja ki a megszállt területek magyarságát, — amint ezt nálunk tenni szokták — hanem elismeri róluk, hogy magyarabbak, mint mi, egymással civódó magyarok, Móricz Zsigmondot és Hegedüs Lórántot is beleértve... De van a cikkben még két mondat, amit nem lehet szó nélkül hagyni. Az egyik a Magyarországon kívüli „új magyarság“-ról szól: „Ők már úgy látják, hogy a magyar világon kívüli élet okosabb és emberségesebb élet“. Ha ez igaz volna, akkor szüntessük be a revíziós mozgalmat és osszuk föl magunkat a szomszédállamok között. A cseh propaganda örülhetne ennek a mondatnak, ha nem Móricz Zsigmond volna az egyetlen, aki elhiszi és hirdeti.

Egy másik mondata az Akadémiával foglalkozik, amely szerinte „nem adott eszméket félszázad óta vagy régebben a magyar közélet számára“. Az Akadémia nem szorul védelemre, de azt, hogy nem adott volna eszméket, még az ellenségei sem mondhatják, akik pedig — maga Móricz is eb-

ben a cikkében — ugyancsak polemizálnak az Akadémiával, elismerve ezáltal az eszmék létezését.

Ami pedig — még egyszer — a faji jelleget illeti, taláalomra kapjunk ki egy külföldi monografiából néhány mondatot, Gabriel Séailles sorbonne-i tanár *Watteau*-könyvéből:

A Dresde, à Potsdam à Berlin, jamais je n'ai rencontré Watteau sans me sentir comme rafraîchi d'un souffle d'air natal . . . Il n'exprime pas tout l'esprit français, ni même ce qu'il a de plus élevé . . . mais ce Flamand est le peintre français par excellence, s'il est vrai que de l'esprit national il rend ce qui surtout le distingue . . . (108—111).

A művészettörténeti példa¹ azért jó, mert a festészetről általában azt szokták hinni, hogy kozmopolitább és egyetemesebb művészet, mint az irodalom. És íme, mégis . . .

(Szentés.)

Garzda Péter.

KISFALUDY KÁROLY SZENT, MERT EMBER VOLT.

Az alábbi cikket a szegedi Városi Színházban bemutatott *Költő* című dráma szerzőjétől válaszul kaptuk a *Széphalom* kritikájára (1930: 310).

Dehogy is szállok perbe azokkal, akiknek más véleményük van esendő dolgokról, akik doronggal érvelnek, holott engem egy szemrebbenés is eltávolít a vita helyéről. A kritikát pedig áhítatos szívvel hallgatom. Magam is kritikus vagyok. Nem is azért szólalok meg, hogy kritikusaimat más felfogásra bírjam, ennek azért sem lehet nagy értelme, mert a kimondott, lenyomatott első hang letörölhetetlen arról a láthatatlan lapról, amelyet közvéleménynek neveznek. A közvélemény pedig csak ítéljen, kövezzon meg minél több élet, annál több szobrot emel később. (Talán éppen azért öljük meg embertársainkat, hogy alkalmunk legyen hódolni emlékeinknek.)

Én most Kisfaludyról akarok egyetmást elmondani. Nem újat, csak azok előtt ismeretlent, akik megelégedtek az iskolai irodalomtörténet néhány vázlatos följegyzésével.

Aki a történelmet úgy olvassa, mint a maga emberi életét, aki a hősi legendák alakjaiban is észreveszi az embert, aki eszik, iszik, emészt, alszik, szeret, sír, örül és haragszik; aki arra gondol, hogy a legnagyobb hős is felszisszen, ha a foga fáj és káromkodik, ha éhes s nincs mit ennie; aki minden elmúlt nagyságban is meglátja a legszentebbet, a legnagyobbbat, a legnemesebbet, az embert; aki az embert szereti, s azért tiszteli, mert tényével ki tudott emelkedni kortársai fölé, s szelleme messzi előre világít: az sohasem látja kisebbnek hőségét, ha annak gyarló emberi sorsát is megismeri.

¹) Néhány bibliografiai adattal még szolgálhatunk: Ernest Barker, *National Character and the factors in its formation*, London 1927. — A. Fouillée, *Esquisse psychologique des peuples européens*, Paris 1903. — E. Dale, *National Character in English Literature*, 1907. — W. M. Dixon, *Poetry and National Character*, 1915. stb.

Ez nem történelmi materializmus, ez a legszebb emberi lélekcselakedet: ez a *humanisztikus történelem*. Ez ad példát a ma bukdácsoló, rögön botorkáló embernek, ez ad bizalmat és kitartást a munkában, az egyforma emberi sors ad megnyugvást a küzdelemben s belenyugvást a kudarcban.

Kisfaludy Károly életét véletlenül nyomom követhettem a maga elbeszélései nyomán azoknál, akikkel együtt élte az egyszerű polgár mindennapos emberi életét.

Ember volt, aki szenvedett, mert apátlan is volt apja szeretetlensége miatt, s alig serdülten került bele a mohó, szertelen életbe. Szenvedett, mert beteg is volt, — talán nem kegyeletsértés, ha ideírom, hogy rosszak voltak a fogai és szerelme tárgyával is úgy ismerkedett meg, hogy Ellinger József tenorista, Löffler fogorvos idősebb lányának völegénye vezette el a fogorvoshoz, akinél azután találkozott Nina nevű lányával.

Rossz fogai miatt rosszul táplálkozhatott, s mikor a fogorvos meggyógyította, s jól, helyesen táplálkozva ereje, egészsége is helyre állt, újra csak az emberi jelenségeket látjuk életében, mikor a legemberibb dolog foglalkoztatja, a szerelem.

Az ő emberi drámája csak véletlenül történelem, mert mindezt ki is lehetett volna találni, vagy megkeresni másutt (Grillparzer esete Katherin-nel csaknem szóról-szóra ilyen) és az én szememben, amely csak szeretettel siklik át minden emberen, éppen azért nőtt nagyra, talán nagyobbra, mint azoknál, akik szobrot emeltek neki, mert ember volt.

Ettől függetlenül, lehet, hogy a dráma, amelyet róla írtam, rossz.

(Budapest.)

Boross Mihály.

MŰVÉSZETI KÖNYVTÁR.

A *Művészeti Könyvtár* már évtizedes sorozata ismét két új művel gazdagodott. Az egyikben Ybl Ervin írta meg a toszkánai quattrocento-szobrászat történetét (Lampel, 2 köt.), a másikban pedig Péter András a magyar művészetét. A két monografia önkénytelenül is több problémát juttat eszünkbe. Tulunkra tolul elsősorban az a kérdés, hogy nem csodálatos-e az, hogy mily sokat foglalkozunk idegen eszmékkel, idegen szépségekkel és mily keveset azokkal, amelyek a sajátaink, amelyek a saját vérünkből valók. Minden nemzet tudós gárdája elsősorban saját nemzetének multját — legyen az történeti, irodalmi, vagy művészettörténeti vonatkozás — igyekszik felderíteni, mert azt ismeri jobban, az a sajátja és csak hogy ezt még jobban tisztázhassa, nyúl idegen kapcsolatokhoz. Mennyivel kisebb a magyar művészettörténet anyaga, mint például az olaszé vagy németé és mégis mennyivel jobban ismeri a magyar közönség Andrea del Sarto-t, mint pld. az M. S. mestert, vagy mennyivel közelebb áll hozzá egy névtelen sienai mester oltárképe a 14. századból, mint Kolozsvári Tamás triticcója! Pedig ezek éppen úgy egyetemes értékek, mint az olasz vagy egyéb mesterek alkotásai. Vagy nem kell-e csodálkoznunk azon, hogy Burgeland topográfiáját az osztrákok csinálták meg, hogy nincsen magyar művészettopográfia, hogy műemlékeinknek nincsenek pontos fényképfelvételei és hogy ugyanakkor két vaskos kötet jelenik meg a firenzei plasztikáról... Csodálatos és sajátosságos magyar oekonomia! A gyökereit a magyar pszichében és a mult század szinte *a-nacionalis* művészet szemléletében kell keresnünk.

Ybl Ervin két vaskos kötetben ismerteti a toszkánai szobrászat fejlődésének történetét. A firenzei szobrászat történetét a szaktudomány már jól ismeri Paul Schubring és Wilhelm Bode alapvető munkáiból. A nagyon nagy és meglehetősen szétszórta anyagot gyűjti Ybl össze és kitűnő összefoglalásban nyújtja az érdeklődő magyar nagyközönségnek. Ha a szerzőnek ez a munkája nem is alapul redeti kutatásokon, mégis igen nagy munkát végzett. Sok tudással, nagy anyagismerettel és a modern tudományos elvek szerint mutatja be a firenzei szobrászat fejlődését, vitatja problémáit és kutatja szerves kapcsolatait az elmúlt irányokkal. Jobban szerettük volna, ha összefoglalóbban írta volna meg a szerző mondanivalóját, mert a laikus érdeklődő hamar kifárad és hajlamos arra, hogy a sok részlet között elveszítse a lényegét. Ybl kitűnően ismeri a firenzei és általában a toszkánai szobrászatot, könyve tehát kitűnően használható kalauz mindazoknak, akik a művészetnek ezen a problémáktól dús földjén tájékozódást akarnak kapni.

Péter András könyve (A Magyar Művészet Története, Bpest, Franklin Ts. 1931, 2 köt.) még csak kísérlet, de rendkívül tiszteletreméltó, mert első a maga nemében. Rámutattunk éppen arra, hogy a magyar művészet rendszeres kutatása a magyar tudománynak eddig nem volt első és legfontosabb feladata. Klebelsberg Kunó gróf nagyvonalú tudománypolitikájában azonban már eminens helyet foglal el a magyar művészet itthoni és külföldi kapcsolatainak a felkutatása. Ezért üdvözljük örömmel az első összefoglaló magyar művészettörténetet. Péter szintézise elég jól sikerült kísérlet, bár a keretnek még igen sok kitöltetlen sarka van. Van azonban könyvének egy alapvető hibája. Az első kötetben tisztán a történeti diszciplína módszereivel dolgozik, a másodikban elhagyja az objektív szemlélet történéshöz egyedül méltó álláspontját és esztetikussá, sőt kritikussá válik. Megfeledkezik arról, hogy neki regisztrálni kell még akkor is, ha egyéni ízlése és véleménye szerint egyik vagy másik művészi jelenség nem áll a kellő művészi színvonalon. A magyar építészetnek például voltak és vannak is alkotásai Ybl, Steindl és Feszl után is. De ha már értékel és ítélkezik, akkor megértőbbnek kellett volna lennie a modern festészet olyan képviselőivel szemben, mint amilyen pld. Iványi-Grünwald Béla és meg kellett volna értenie azt, hogy ezek a művészek nemcsak egyes irányt jelentenek a magyar művészet történetében és hogy Ferenczyn túl is van még magyar piktúra. Az előszóban vázolja a magyar művészettörténeti tudomány történetét. Teljes mértékben osztjuk nézetét az elmúlt korok érdektelenségét illetően, tudjuk és ismerjük bűneiket és hibáikat, de őszintén sajnáljuk, amiért Péter András éppen Pasteiner Gyula munkásságát támadja olyan élesen. Tisztában vagyunk Pasteiner tévedéseivel, de meg kell adni a tiszteletet munkásságának már csak azért is, mert az újabb generációnak ő volt a nevelője és ő volt az, aki beléjük oltotta a modern tudomány elveit és módszereinek alapját. Péter könyvére is áll, sőt fokozottabb mértékben az, hogy jobban szerettük volna az anyagot kevesebb szószaporítással egy kötetben látni, ami hasznára lett volna a könyv stílusának és áttekinthetőségének is. De minden hibája ellenére is kitűnő kézikönyv. Memento lehetne ennek a könyvnek minden oldala, ahol hiányt és ürt érzünk. Memento arra, hogy a szintézis után valóban lássunk hozzá az alapos és elfogulatlan részletkutatások feldolgozásának.

(Eger.)

Mohai Agnes.

PROPAGANDA SZORDINÓVAL.

Az alábbi cikket — szövegszerű és tipografiaiailag is a lehető hűséggel — a *Pesti Napló* egyik nyári számából vesszük át, mint iskolapéldáját annak, hogy miképen lehet a magyar fürdőket propagáló cikk keretében — hatásosan és hazafias szöveggel körülötvén — elhelyezni a külföldre csábító hirdetések.

Megfelelő embereket és megfelelő eszközöket a magyar idegenforgalomnak.

(Saját tudósítónktól.) Magyar Miklós fővárosi bizottsági tag, az Országos Idegenforgalmi Tanács tagja memorandumot készített el Magyarországi idegenforgalmi tennivalóiról és ezt a tervét legközelebb az Idegenforgalmi Tanács elé terjeszti.

Memorandumáról elmondta, hogy azzal a magyar idegenforgalomba kíván új lendületet hozni, annál is inkább, mert Európaszerte kettőzött erővel dolgoznak a nyugati államok a saját idegenforgalmuk kiszélesítése érdekében.

— Franciaország külön minisztériumot állított fel az idegenforgalom számára, — mondta Magyar Miklós.

— Észre kell venni azt is, hogy szinte máról holnapra hatalmas propagandát indítottak az idegenforgalom érdekében az északi államok is. Nálunk még mindig a pénztelenség és valami tervszerűtlenség és programta-

CANNES HOTEL ROYAL - a Croisetten -

Legnagyobb kényelem, előkelő családi szálloda. Előtte saját homokpázsitos tengeri fürdő, kizárólag a vendégek rendelkezésére. Svájci igazgatás.

NIZZA HOTEL DÉLICE

A város legelőkelőbb negyedében Cimiez-n — az angol királynő és az egyiptomi király villái között — fekszik. Teljes penzió már 40 franktól kapható. Elsőrangú ellátás. Magyar levelezés. Német vezetés.

lalanság mutatkozik az idegenforgalom terén. Eddig a legnagyobb eredmény a „Három nap Budapesten” című kitünő akció volt, de ezt ki kell szélesíteni egy olyan akcióra, amelynek jelszava ez lehetne: tíz napot Magyarországon. Ehez a tiznapos programhoz természetesen nem elég Budapest a maga látniivalóival és

VENEZIA-LIDO

napi 8—10 pengőig

Kérjen prospektust

UNIVERSUM

Budapest, V., Hold-u. 1. II.
Telefon: 141—60.

ST. MORITZ

napi 12—13 pengőig

szórakozó helyeivel, ide be kellene kapcsolni az ország legszebb és legérdekesebb vidéki pontjait, a Balatont, Mezőkövesdet, a Hortobágyot, Lillafüredet, a Mátrát stb., de a legelső feladat az volna, hogy ezeken a pontokon modern nagy hoteleket építtessen az állam.

ROYAL MADELEINE HOTEL

26, Rue
Pasquier
PARIS (8e)
a Madeleine,
l'Opéra
mellélt.

Szobák és apartamentok fürdőszobával. Legnagyobb kényelem. Mérsékelt árak.

TUSNÁDFÜRDŐ ERDÉLYI GYÖNGYE

650 méter tenger színe felett üfenyveserdő között

SEBŐPENZIÓ

Legmodernábbul berendezve az Olt partján. Saját strandfürdő. Magyar-francia konyha. Kényelmes gyorsvonatösszeköttetés. Román vasúton 50 százalékos kedvezmény. Román vízum nem szükséges

— Akik Magyarországon az idegenforgalmat irányítják, csak félkézzel tudnak dolgozni e nemzetgazdaságilag oly fontos cél érdekében, mert az állam költségvetésében még mindig nem áll pénz rendelkezésre az idegenforgalom nagy céljainak megvalósítására és nincs meg egyetlen egy

szervnek sem az a végrehajtó hatalma, mivel például most felruházták Franciaország idegenforgalmi minisztériumát. A nagy idegenforgalmi alkalmakat sem tudják kihasználni, itt volna például a Szent Imre-év, ámde a nyomát sem látjuk annak, hogy ebből a magyszerű alkalomból ki tudták volna hozni a magyar idegenforgalom számára mindazt a lehetőséget, ami belőle szinte önként kínálkozik. Ha valahol el lehet mondani, hogy megfelelő embereket a megfelelő helyekre, akkor a magyar idegenforgalom az, amely a legsürgősebben követeli a megfelelő embereket és a megfelelő eszközöket.

CSODABOGÁR.

Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre írta az *Előrs* márc. 15-i számában a „szellemtörténések” elleni haragjában:

A következőkben folytatom a keserves szappanfőzést
Eckhart Ferenc szellemi aprólékaiból...

Ha Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre maga mondja magáról, hogy nem egyéb szappanfőzésnél, amit ír, akkor el kell hinni neki.

*

József Attila megint kibocsátott egy verskötetet. A formája vers, de belül tízszor is előfordul benne ez a szó, hogy *tőke* (Kapital), ami bizony nem a legkölteibb ihletforrás. Egyébként ime egy kis kóstoló:

— Hogy' fondorkodnak! Csak hallgatom
a löcslábú, sáfrány dögöket.
Piszkafával, barna bivalyon,
böködik vöröslő énekeimet!

Uszulj föl, vonító nép-iszony!
Forgóst köpök, mint a fürgeteg —
— Eldöngöljük, elvtárs — el bizony! —
az álkulturáért (?) mind a dögöket!

Éz a vers-*dumping* egyébként a legkevésbé veszedelmes valamennyi *dumping* között.

*

Azokból a támadásokból, amik a *Pesti Hirlap* (márc. 1.) és az *Előrs* (márc. 21.) részéről érték a *Magyar történetírás új útjai* című kitünő könyvet (v. ö. *Széphalom* 1931: 63, 78 és 96), stílusmutatványképen közlünk néhány szóvirágot:

A szellemtörténész bódulata. — Szellemi albinó. — Undorító munkulusz-lázadás. — Csúcspontja a korlátoltság denevérröptének. — Rövidlátó eszmebogarászok groteszk eredetieskedése. — Középosztályunk szörnyű elnémetesedése... — Ásító unalom a kétségbeejtő szósvatagban. — A suszterlegények szociológiáján keresztül eljutott egészen a bugaci juhászbojtárok kocsmái összejöveteleinek szociológiáig...

Amint látható, elég kacskaringósan tudnak kanyarítani ezek a kritikusok. Szerencse, hogy legföljebb komikus hatást érnek el vele és a szóvirágokkal csupán önmaguk ízlését jellemzik.

(Dorozsma.)

G. M.

LEVELESTÁR.

Házi-kezelés. A 300.000 lakosú Antwerpen évi hatszázezer pengőt áldoz színházára. A 150.000 lakosú Szegedtől is kitelnék talán ennek az összegnek a hatodrésze. — *Extra Hungariam.* Az angorai mezőgazdasági főiskola, a kairói és newyorki egyetemek, valamint a Princeton-egyetem német tudósokat hívtak meg előadókul. Boldog ország, amely szellemi energia-fölöslegét is exportálni tudja. A kitűnő magyar főiskolák végzett hallgatóinak külföldi elhelyezkedését a magyar-nyelvűség is akadályozza... Nem lehetne kötelezővé tenni a doktori oklevél megszerzőinek, hogy legalább egy idegen nyelven beszélni tudjanak? Az ország és a magyar kultúra érdekében. — *Panorama.* Leveléből örömmel állapítjuk meg, hogy az első francianyelvű modern magyar irodalomtörténet kiadóját elárasztják a többi kiadók a magyar irodalomra vonatkozó érdeklődéssel és ajánlatokkal; hogy a francia vidéki egyetemeken az ifjúsági egyesületekben több helyütt ismertették a könyvet; hogy a folyóiratok magyar novellafordításokat kérnek magyar ismerőseiktől; hogy egyes újságírók a francia színpadra alkalmas magyar drámákat keresnek... Ügylátszik, hogy a hat év óta nehezen készített érdeklődés most lavinaszerűen indul meg. Eddig erőlködés és mesterséges akció volt minden, amit csináltunk, most talán a *Panorama* nyomán a folyamat organikussá lesz... — *A magyar ezer esztendő óta Nyugatra tart.* Ravasz László mondotta a bécsi Collegium Hungaricum-ban (jan. 11)... Bizony meg is kellene alapítani a napkeletre néző, délibábos turániakkal szemben a Szent István, Bessenyei, Széchenyi magyarjainak ligáját. — *Jó tündér.* Molnár Ferenc-től igazán jobbakat lehetne várni. — *Aranyóra.* Van ebben az aranyban sok „double“, de az alakok „élnek“ és valóban „ferencvárosiak“: az ifjúsági regényekből ismeretes, szegény, de becsületes órásmester, a nemesszándékú zsebtolvaj, az önfeláldozó virágáruslány, az éleslátó, szigorú detektív, a városligeti szerelmespár stb. Életkép, amelynek, annyi értéke van, mint a múltó pillanatnak, amit — néha torzított gesztusokkal — megrögzít a fölvevő lencse. — *Család.* A szezon legértékesebb darabja, kétségtelenül. Harsányi Zsolt strindbergi atmoszférában is tud újat teremteni. Kár, hogy az erősebb hegyi levegőt oly ritkán keresi föl... — *Vajda János-Társaság.* Természetes, hogy örömmel üdvözlünk minden olyan megmozdulást, amely Vajda János kultuszára vállalkozik. A Széphalom ilyen irányú közlemények számára készséggel áll rendelkezésre.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Tamás si György: *Áhítat*. Versek. Bpest, a Kortárs kiadása, 8° 43 l.
Iványi Béla: *Báró Sennyei László S. J. nagyszombati rector római utazásai*. Bpest, Szent István-Akadémia, 1929. 8° 131 l.
Mály Ferenc: *Bevezetés az olasz nyelvészetbe*. Szeged, 1930. 8° 22 l.
Orbók Attila: *A véres mesgye*. Regény. Bpest, é. n., 8° 240 l. — A kiadó szerint „az első magyar revíziós regény ez a megrendítően érdekes írás, mely egy határmenti falu tragikus életéről szól.“

Gyula Zolnai: *Entrelacement de propositions dans le hongrois*. Paris, 1928. 8° 11 l.

Paul et Jean Lebourg: *Les consciences se réveillent*. Réponse à l'Appel aux consciences de Victor Margueritte. Paris, 1929. 8° 148 l.

Hajócz y Iván: *Katona-émlékkönyv*. A költő halálának százados fordulóján kiadja a kecskeméti Katona József-Kör. Kecskemét, 1930. 8° 130 l.

Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Bpest, Akadémia, 8° 350 l. — A tizenöt éve ismét nagy apparátussal aktuálissá vált kutatási területnek első összefoglaló kalauza, amely egyuttal részleteiben is előbbre viszi a tudományt. Kár, hogy nincs a végén egy konkluzió, mert a könyv ilyen formájában nemcsak a nagyközönség, hanem a szűkebb szakembereken kívüli tudományos közvélemény számára sem hozzáférhető.

Shakespeare: *Romeo és Julia*, ford. Kosztolányi Dezső. Geniuskiadás, é. n., 12° 209 l. — A klasszikus magyar Shakespeare modernizálására valóban elérkezett az idő, de Babits és Kosztolányi új fordításain is látszik, hogy mennyire erős itt a stílushagyomány és mennyire nem tud szabadulni a Shakespeare-tradíció a tizenkilencedik századi magyar klasszicizmus szókészletétől és dikciójától. Nincs is erre szükség. Sőt ma kétszeresen irodalmi értékük van az ilyen szavaknak, mint „lakomba“, „a kínok írja“, „megásandó“, „néki“, „adsza“, „pajzán lányka“, „bús orcáidat“ stb., mert archaizáló hatást keltenek és egy régebbi multa mutatnak vissza. Kitészik ebből az is, mennyire rokon a két szellem: Shakespeare racionális-barok stílus kultúrája és a magyar biedermeiernek romantikából kinőtt józan okosság. Kosztolányi tudós és irodalmi költőisége méltón csatlakozik a „klasszikus“ hagyományokhoz. Shakespeare-ben nem a „Sturm und Drang“ titánját, hanem az urbánus zsenit érzékelteti.

(Szeged.)

é. g.

Gálos Rezső: *Mikes Kelemen Törökországi Leveli*. Bpest, 1930. 8° 32 l. — Tulajdonképen fölösleges volt megírni ezt a dolgozatot, amellyel párhuzamosan a Minervában is jelent meg egy Mikes-tanulmány. Nem újdonságok a szerző következő „megállapításai“: Mikes a tizenhetedik században gyökerezik; a tizenhetedik század szelleme alig éri el; vallásossága a tizenhetedik századé; távol van lelkétől minden misztikus vonás; nem aszkéta; lelke mélyén sohasem lett udvari ember. Vitathatók és könnyen cáfolhatók a köv. tételei: Mikes műveltségének alapvető rétege a tizenhetedik századi jezsuita szellemé (ha első iskolázottsága jezsuita is, műveltségét Párisban és Rodostóban szerezte); a „komédiákban levő királyságok“ a jezsuita iskoladrámára utalnak (hát a párisi színház?); jezsuita hatás, hogy erkölcsi olvasmányokat fordít (ez inkább janzenista hatás, mert a jezsuiták nem szívesen vették, ha világiak és laikusok beavatkoznak a vallásos irodalomba); jezsuita hatás az is — szerinte — hogy csak a vallásos munkát tartotta irodalmi munkáknak (a jezsuiták ezen a ponton is modernebbek voltak a szigorúan irodalomellenes janzenistáknál); a francia élet Mikesre csak „nagy“, de nem „döntő“ hatással volt (szavakon ne vitatkozzunk, a szerző nem veszi észre, hogy maga is fölvonultatja Mikes francias műveltségének ismert bizonyítékait); annak a bizonyos sikamlós anekdotának — szerző szerint — nem a forrása, csupán csak a „párja“ van meg Bussy-nél (senki sem állította az ellenkezőjét, de a forrás mellett mégis több érv szól); nem Bonnac-né tette Mikest figyelmessé a levélformára; Mikes komolyabb francia szellemet nem hozott magával Párisból; az Iréne-történetet Guillet művéből vette stb. Amit Rákóczi és Mikes janzenizmusáról mond, teológiai dolgokban föltűnő járatlan-

ságra vall. Nem ismeri a kérdésnek 1925 óta a Klebelsberg-Albumban, a Széphalomban és a Protestáns Szemlében megjelent irodalmát. A gyakori áldozást — fréquente communion — összetéveszti a gvakori gyónással. Nincs tisztában a janzenizmus kettőségével, amely lojalizmust és eretnekséget egyesít magában. Mikes janzenizmusát, — nem tudni miért — a negyvenes évekre lokalizálja. A cooperatio tagadására azt mondja, hogy nem jellemző janzenista eszme (!). A janzenizmus „kis árnyalatát” fedezi föl olyan munkákban, amiket többszörösen pápai bullák indexre helyeztek. Rákóczi — a konstantinápolyi jezsuiták ítéletével szemben — öntudatlan janzenistának nevezi, stb. Hiábavalónak látszik a szerzőnek az a törekvése is, hogy az unalmas, politikai és történeti beszámolóiban terjedő, épenséggel nem „családias” hangú Saussure-féle leveleket tegye meg Mikes irodalmi muntájának. Szerző, aki ugyancsak mindent elkövet, hogy Mikest a jezsuitákkal hozza kapcsolatba, a „bigot” pápistákról és jezsuitákról gúnyosan nyilatkozó francia kalandort akarja a jámbor Mikes irodalmi tanítójává megtenni . . . Nem is szólva arról, hogy Mikes csak 1733-ban jut érintkezésbe Saussure-rel, Pougét hirhedt katekizmusa csak halványan janzenistamű?

(Szeged.)

Osztójcs Eugénia.

Császár Elemér: *Ferenczi Zoltán r. tag emlékezete*. Bpest, 1930. 8° 40 l. — Szépen megírt és Ferenczi Zoltán emlékezetéhez mindenképen méltó arckép. Az 4. lapról kiragadunk egy mondatot: (1899-ben) . . . „Akadémiánk nem méltatta figyelemre ezt a munkásságot, pedig nem lehetett azzal vádolni, — ma sem lehet — hogy túlságosan sokat követel azoktól, akik előtt megnyitja fényes palotáját”.

A *Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara* kiadványainak 12. száma az 1930. évi jelentést tartalmazza Geszthelyi Nagy László igazgató szerkesztésében. A füzet tartalmából kiemeljük a Kamara által létesített következő intézmények beszámolóit: 1. Duna-Tiszaközi Körzeti Mezőgazdasági hitelszövetkezet, amelynek összforgalma 49 millió pengőn fölül volt. 2. Mezőgazdasági Talajtani Intézet. 3. „Purgly Emil” mintagyümölcsös, kertmunkásképzőiskola és alpári faiskola. 4. Állati Bakteriológiai Intézet. 5. Szakoktatási intézmények. — A Kamara könyvtárállományában egy speciális tanyai könyvtár is helyet foglal.

Moravek Endre: *A magyar tudományos irodalom bibliográfiája*. 1901—1925. VI. 1. Klasszika filológia. Bpest, 1930. Királyi magyar egyetemi nyomda. 8° 172 l. — A több mint tíz ívnyi terjedelmű füzet az Országos Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ kiadványaként jelent meg s egyik része annak a nagyértékű sorozatnak, mely a magyar tudományos termelés bibliográfiáját egyes szakok szerint való csoportosításban kívánja a kutatás szolgálatára összeállítani. Moravek értékes előszava nemcsak az anyag feldolgozásánál követett szempontokat ismerteti, hanem röviden vázolja a figyelembe vett huszonöt év klasszika filológiai munkásságának legfőbb irányvonalait is. A beosztás, mely az ilyen jellegű munkánál kétszeresen fontos, célszerűnek látszik s a kutató hamarosan megtalálhatja egyrészt a tartalomjegyzék, másrészt a gondos index segítségével azt, amit éppen keres. Nagyban elősegíti az összeállítás használhatóságát a magyarul nem tudó külföldiek számára az, hogy a fontosabb címeket a szerző latin fordításban is közli. Saját tapasztalatomból mondhatom, hogy ezzel a kis munkatöbblettel a könyv értéke a külföldi kutatók szemében megsokszorozódott.

(Szeged.)

H. J.

Kállay Miklós: *A legújabb líra a világirodalomban*. Bpest, 1931. 16° 80 l. — Nagy erudícióval készült, hasznos kis munka. Egpár nevet el lehetett volna hagyni az épen nem világirodalmi nivójú legújabb magyar költők közül. A huszadik század lirájának érthetlenségéről többek között ezeket mondja: „Világjelenséggel állunk itt szemben, amely új hieroglifákkal védekezik a profán és olcsó fölüenyekedésre hajlamos tömeg durva érintése ellen”.

J. Moravcsik: *Zur Quellenfrage der Helenaepisode in Goethes Faust*. Athen, 1930. 8° 56 l. — Különnyomat a Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher c. folyóiratból.

Magyar Nyelv, 1930. 10. sz. — A füzet tartalmából kiemeljük Tolnai Vilmos cikkét: Makaróni nyelv és irodalom.

Protestáns Szemle, 1930. dec. — Muraközy Gyula írja Szabolcska halála kapcsán: „Az idő sietett tovább . . . Új, nagy kérdések orkánya, mint egy duhaj óriás, szörnyű palotást járt a magyar föld fölött. Más hírek érkeztek már a faluból . . .”

Tóth László: *Pázmány Péter ismeretlen levele a magyar pálosok reformja ügyében*. Bpest, 1930. 8° 10 l.

Gróf Apponyi Sándorné. Kiadja a Nemzeti Múzeum. Bpest, 1930. 8° 15 l. — Az emlékfüzetből kiemeljük Tóth László nekrológiáját, amely ezekkel a szavakkal zárul: „Rendkívüli lélek, osztályának átlagán messze fölülemelkedő egyéniség volt Apponyi Sándorné, aki az előkelő élet és jólét csúcspontján sem felejtkezett meg nemzetéről, hanem mindenét annak áldozta”.

Laziczius Gyula: *A fonológiáról*. Bpest, 1930. 8° 12 l.

Laziczius Gyula: *Egy magyar mássalhangzóváltozás fonológiája*. Bpest, 1930. 8° 11 l. — Nyelvtudományi Társaság által Szily-jutalommal kitüntetett értekezés.

Bakó József: *Földem!* A Frankenburg Irodalmi Kör kiadása. Sopron, 1930. 12° 64 l. — A szép kiállítású verskötetet a következő levél kíséretében kaptuk: „Néhány évvel ezelőtt országos érdeklődés fogadta az Árvakalászc. verskötetet, amely nem mindennapi költőtehetséget tárt föl. Az egyszerű iparos ifjú, Bakó József, azóta a sors nemes támogatásából tanult ember lett városunkban, ahonnan új könyvét műszerető támogatással közrebocsátjuk. A magyar föld friss illata, amely első könyvéből áradt, ime a másodikban is megkapja a figyelmet. Hazafias üdvözlettel: Olvashatatlan Aláírások, Frankenburg Irodalmi Kör”. Sietünk kijelenteni, hogy nem értjük, miért kell egy gyöngye verselőt hazafias üdvözlettel ajánlani. Rossz portékának jó cégér? Tehetségtelenséget támogatni nemcsak nem hazafiasság, hanem egyenesen nemzetgazdasági vétek. Ami a verseket illeti, azok a fűzfapoétaságon és erőltetett modernkedésen túl nem emelkednek és sehogysém érezzük bennük a „magyar föld friss illatát”. Ime néhány sor izeltítőül: „Hosszú álmából felriad a láрма, A pince vérgyűjtő borát kínálja: Fiuk, csak igyatok! Egy szívenszűrt hordó bíbor vére Földön és a betyárok szemébe, Mint új tavasz ragyog”. Meggyőződésünk, hogy a soproni Frankenburg-Kör jobban tenné, ha kezdő verselők propagálása helyett — követve a győriek példáját — soproni irodalmi és kulturális emlékeket publikálna, vagy például közrebocsátana egy olcsó Berzsenyi-kiadást.

(Szombathely.)

g. p.

Szegedi Új Nemzedék. 1931. márc. 22. — Tárcacikk „Négy szegedi könyv” címmel. A négy könyv: Nádas Zoltán, Krisztusvér a magyar ugaron; Horváth J. Ferenc, Pádua; Székely Molnár Imre, Sorsom óráján; Wiener János, Így korholom magam. Ötödiknek megemlíthetjük hozzá Horger Antal könyvét: *A magyar igeragozás története*.

Ravasz László: *A télek embere*. Emlékezés Prohászka Ottokárról. Bpest, 1931. 12° 39 l. — Ennél nagyszerűbb portrét magyar szellemiség hősről még nem rajzoltak. Minden mondata olyan, mintha sziklából faragták volna, nem simára csiszolva és a hőroszi témának megfelelő konturokba. Idézni lehetne az egész beszédet, amely új stílusában is klasszikus formát teremt magának. „Cseh eredetű, de osztrákká vált apától származott, aki egy élénk képzeletű nyitrai úrnőt vesz feleségül. Ebből a frigyből születik Prohászka Ottokár. Anyanyelve német, a magyart később tanulja meg . . . Bennem sovinszta páthosz nincs — mondja egy helyütt, — magyar kultúra, a szó igazi értelmében magyar művészet nincs — mondja másutt, s ebből az emberből lett az összeomlás után egy új nemzeti profécának: a hungarizmusnak a hőse” (21).

Glasul Minoritáilor. *La voix des minorités*. Die Stimme der Minderheiten. Szerk. Elemér Jakabffy. Lugoj, 1931. febr. — A 63. lapon: Für eine fortschrittliche Nationalitätenpolitik in Ungarn.

Heinrich Berl: *Die Männerbewegung*. Ein antifeministisches Manifest. Karlsruhe 1931. 8° 59 l. — Az 55—56. lapon: „Die Männerbewegung vertritt die Anschauung, dass der Mann das zeugende, aktive Prinzip der Welt ist, die Frau das gebärende passive Prinzip . . . Der Paterialis mus fordert die Entpolitisierung der Frau . . . Die paterialistische Religion fordert, unter

Anerkennung aller historisch gewordenen Religionen, die absolute Religion . . .“

A magyar történetírás új útjai. Szerk. Hóman Bálint, Bpest, 1931. 8° 463 l. — A kitűnő könyv tudományos értékéből sokat levon, hogy a fejezetek legnagyobb része mellől — állítólag nyomdatechnikai okokból — elmaradtak a jegyzetek. (V. ö. Széphalom 1931: 91.) Egynémely értekezés stílusa olyan, mintha még mindig germán korszakát élnék tudományos irodalmunknak . . . A könyv tipografizálása és nyomdatechnikai kiállítása mintaszerű és szinte utólérhetetlen tökéletességet jelent a hazai viszonyok mellett. Kár, hogy a boríték úgy hat, mint valami cukrászdai skatulya.

(Szeged.)

g. p.

Die literarische Welt, 1931. febr. 13. — A vezércikkben: „Das Entsetzen der bürgerlich-liberalen Presse über diese „erzreaktionäre“ Enzyklika, die in der Tat nichts anderes enthält als den Hinweis auf den jedem Kirchenrechtskundigen bekannten sakramentalen Charakter der Ehe und dessen Konsequenzen, die Unauflöslichkeit, Heiligkeit und strenge Gebärpflicht, — das Entsetzen der liberalen bürgerlichen Presse darüber war ebenso wie unbegründet . . . Die Kirche hat den Mut, ein Prinzip von äusserster Unpopularität und Unzeitgemässheit in die Welt zu werfen: Sie fürchtet die Unbeliebtheit nicht, sie fürchtet nicht den Hohn der metarialistischen sozialen Welt. Sie hat ein geistiges Prinzip zu erhalten“.

Az Est, márc. 3. — Napihir: „Victor Margueritte új könyve, a *La patrie humaine*, . . . a békeszerzések megváltoztatását követeli és hosszsan, nagy megértéssel ír arról a súlyos igazságtalanságról, amely Magyarországot Trianonban érte . . . Ennek a bátor, becsületés és magyarbarát írónak a könyvei ki vannak tiltva Magyarországról . . . Míg Victor Margueritte Párisban Trianon revízióját követeli, addig Budapesten bűncselekményt jelent Victor Margueritte regényeinek fordítása, árusítása és olvasása“.

Szinyai Zoltán: *Lángoló hegyek*. Regény. Bpest, Genius-kiadás, é. n., 8° 266 l. — Szinyai Zoltán az egészséges, tudatos realitású novelláiban gyakran elkevert, elhelyezett valami fantasztikumot s nem egy ily novellája hatott egésznek. Tisztuló harmonia jellemezte novelláit, — regénye ennek s a széles, erős cselekményfejlődésnek helyébe az egyéni élmény monumentalitását hozza. A „lényeket“ kereső, a tetre mindig erőtlen, alkalmatlan Szentantali János s az élettől megalkuvó Szentantaliak regényében több a fantasztikum, a transcendens elem, de nem olyan meggyőző, mint a novellákban. Itt olykor úgy érezzük, hogy a titokzatosság nem épen a fantázia szárnyalásának jele, inkább az író megoldatlanságé. De a realiztikus rajz mesteri ezuttal is. Szinyai nem tart közösséget az „új, tiszta realizmus“ jelszavának hirdetőivel: realizmusa egyénies, — ily erőforrásokból gazdagodik s valóban gazdagodik. Szubjektivitása érezhető, ám ez főleg abban nyilvánul meg, hogy az író mindent lát, ért, mindenben igazat teremt. A kifejező erőnek nincs akadálya, sem fél munkája e részekben. Úgy tetszik: az író alkotás közben is erősödik.

(Rákosszentmihály.)

László István.

AZ EGY ÁLMAI.

Mert te ilyen vagy s ők olyanok
és neki az érdeke más
s az igazság testiállapot
vagy megfogalmazás
s mert kint nem tetszik semmi sem
s mert győzni nem lehet a tömegben
s ami szabály, mind nélkülem
született:
ideje volna végre már
megszöknöm közületek,

Mire várjak még tovább, okot
s célt lesve kíváncsian?
Fut az idő, és ami él,
annak mind igaza van.
Én vagy ti, egyikünk beteg;
és mégse nézzem a fegyvereket,
hogy szeretet vagy gyűlölet
vár-e utam közepén?
Ha mindig csak megértetek,
hol maradok én?

Nem! nem! nem bírok már bolond
szövevényben lenni szál;
megérteni és tisztelni az őrt
s vele fájni, ha fáj!
Aki bírta, rég kibogozta magát
s megy török közt és törökön át.
Ketten vagyunk, én és a világ,
ketrecben a rab,
s mint neki ő, magamnak én
vagyok a fontosabb.

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogyha a háló megmaradt
sértetlenül?
Tiltalom? Más tiltja. Bűn? Nekik,
s ha kiderül.

Bennünk, bent, nincs részlet s határ
és semmi tilos;
mi csak mi vagyunk, egy-egy magány,
se jó, se rossz.
Rejtőzz mélyre, magadba! Ott
még kísért valami elhagyott
nagy és szabad álom, ahogy
anyánk, a végtelen
tenger, emlékként, könnyeink
s vériünk sós ízén megjelen.

Tengerbe, magányba, magunkba! Csak
ott lehetünk szabadok!
Nekünk többé semmit sem ad
ami kint van, a Sok.
A tömeggel alkudni ha kell,
az igaz mint hamu porlik el;
a mi hazánk az Egy, amely
nem osztozik:
álmodjuk hát, ha még lehet,
az Egynek álmait!

SZABÓ LŐRINC.

A SZEGEDI NÉPIES ÍRÓK.

Részlet egy nagyobb tanulmányból, mely a *Széphalom Könyvtárban* jelent meg.

Szeged csodálatos város. Levegőjében, életében van valami titokzatos erő, mely lebilincsel, megfog mindenkit, ki — ha rövid ideig is — falai között tartózkodik. A maga Tiszájával s a maga hatalmas tanyavilágával egy külön — ősi magyar étellel és álmokkal ékes — emporium. Földjén a legszebb népmesék és mondák termettek.¹⁾ Népe a megtestesült józanság. Levegőjében a nemzeti és faji öntudat érzése vibrál.

Szeged mindig érezte és megérezte a magyar fajiség öldöklően halálos problémáit. Talán ez a magyarázata, hogy íróink hamar megszerették a forrongásban lévő lelkük nem maradt idegen az itteni benyomások iránt.

A boldogemlékezetű Somogyi Károly esztergomi kanonok, aki — egy hetvenéves élet fáradtságának és takarékosságának gyümölcsét — a 43.000 kötetből álló könyvtárát adományozta városunknak, 1881. évi február 15-én kelt adománylevelében Szegedet a magyarság igazi fészkeként jellemzi, amelynek nagy hivatása van s amelyre nagy nemzeti misszió vár. A magyar Alföld természetes központja, melynek jelentősége — ujjászületése által — meg lett pecsételve.

Ha Szegednek a kiegészés utáni irodalmi életét figyeljük, — irodalomtörténeti szempontból különösen érdemes volna részletes tanulmány tárgyává is tenni — észlelhetjük, hogy több olyan országos nevű író és költőt vallhatott magáénak, akik éveken át itt éltek, akiknek mesélő ajka itt nyílt meg, lelküknek gyönyörű szárnyalása Szegedé volt s szárnyaik ebben a mi jellegzetes világunkban nőttek nagygyá.

Szeged — amellett, hogy határozott része van a magyar könyvírásban s elvitathatatlanul élénk irodalmi életet élő város — elmondhatja magáról, hogy a népies elbeszélő irodalomnak különleges típusát reprezentálja.

Különösen a hetvenes-nyolcvanas években eleven, pezsdülő szellemi élet bontogatta ki erőteljes szárnyát. Mikszáth, Gárdonyi, Sebők Zsigmond, Pósa Lajos: e város falai között írogattak s itt csillogtatták talentumuk első fénylő gyöngyeit. Ezeknek a nagynevű íróknak és költőknek lelkét megcsapta a magyar reneszánsz forró hangulata, itt kapták alapvető impresszióikat, melyek, ha tovább is sodorta őket a sors, hosszú éveken át a régi elevevességgel és termékenységgel maradtak meg a lelkükben; nevük viszont a szegedi irodalom gazdagságának gyarapodását jelentette.

Mikszáth Kálmán már írói pályájának zenitjén állott, amikor Sebők Zsigmond a Pesti Hírlaphoz került. Mikszáth felismerve Sebők őstehetségét és írói készségét, azt tanácsolta neki, hogy néhány évre jöjjön le Szegedre. Itt magyarabb a föld, a víz, magyarabb a

¹⁾ Kálmány Lajos (sz. Szeged, 1852. május 3.): *Koszorúk az Alföld vadvirágaiból* (Réthy Lipót kiadása, Arad, 1877), *Szeged népe* I–III. kötet (Réthy Lipót és fia kiadása, Arad, 1881), *Hagyományok* (Első váci sajtó Hermann A., Vác, 1914).

levegő, magyarabb az ember, mint Pesten s tanulja meg Szegeden megismerni a magyar lelket.

A szegedi népies írók nagyobb részben kortársak voltak. Nemcsak hallották egymás hangját, hanem látták és ismerték is egymást. Azonos volt gondolat- és érzésviláguk. Lelküket egyformán ihlette meg a homok varázsa, Rabságba ejtette őket a végméltküli róna. A szegedi népies írók a homoki nép meglelelkű megrajzolói és mesemondói. Az orosz írók léleklátó erejével és érzésével világítanak be a szegedi magyar paraszt életébe és lelkületébe. Szeretik a szabad természetet s szokatlan melegséggel írnak azokról, kik a természethez közel állanak. Szóljon nevükben Palotás Fausztin:

„Azzal a néppel foglalkozom, amely a tágas Alföld legkiecsesebb részén — tizennégy négyszögmérföldnyi területen — elszórtan él s a tiszta magyarfaj legjózanabb, legmunkásabb elemét képezi. Ennek a területnek használható, minden talpalatnyi földje a tanyai nép birtokában van már. Kitartó szorgalom, fáradhatatlan munkásság, szívós összetartás szerezte azt meg . . . lakóikat együvé fűzi a bizalom, a boldogulás, a vagyoni gyarapodás utáni közös vágy, de első sorban az erős fajszeretet.

Szeretem a tanyai népet, az én véreim. Jó tanyaiak: az én vérem, az én édes magyar népem! Nem fogy satnyán, nem pusztul! . . . ősi erényéből, ha vesztett is valamit: értékben gyarapodott . . . És még most is szájalommal, lenézőleg szólnak róla: jaj, de sok jó érzést, szívjótságot s élettisztaságot bámulhatnak meg benne!“²⁾

Akik ilyen áhitattal, ilyen mély érzéssel tudnak írni a tanya-világról s annak lakóiról; akik ennyire tudják szeretni a népet, azok nemcsak a „népies elbeszélők“ címére jogosultak, hanem arra is, hogy a magyar nemzeti gondolat irodalmi harcosainak, nemzeti életünk apostolainak tartsuk őket.

Irodalomtörténeti szempontból megemlést érdemel, hogy a szegedi írók teremtették meg az aprórajzok műfaját, amely irodalmunkban a terjedelmesebb novella helyét szinte teljesen elfoglalta. Ezt a műfajt ujságirodalmunkban tárca néven ismerjük s alapítójául többen Ágai Adolfot vallják. A népélet köréből vett apró történetké a nyolcvanas években kétségtelenül a szegedi népies írók tollából láttak a szegedi lapokban napvilágot; így a szegedi írók jogcímet formálhatnak e műfaj megteremtéséhez.

Egyenként ismertette a szegedi népies elbeszélőket, első helyen Terescsényi Gyulát kell említenünk, a ma is élő íróveteránt, az öreg Csényit,³⁾ az elfelejtett szegedi magyar író, aki — mint Cserzy Mihály oly gyönyörűen jellemzi — a multak hangabokros ösvényein ballag szomorú lemondással és nézi, nézdegéli a nefelejcses, pipacsvirágos Alföld soha el nem száradó virágerdőjét,

²⁾ Palotás Fausztin: Tanyai történetek (1883) és A kapitányságból (1886).

³⁾ Írói neve.

melyet poétalélekkel, színes, eleven tollal gyűjtögetett immár közel ötven esztendő óta a magyar irodalom gazdagítására . . .⁴⁾)

A szegedi népies elbeszélők halkanélő, csendesszavú másodika: Bite Pál, kinek szeme Terescsényi Gyuláéval együtt már csak a láthatatlan messzeségbe: a multba fűródik, mely egykor számukra a fényes és dicsőséges jövőt jelentette. Most élnek csendben, teljes visszavonultságban a színtelen, fakó jelent. Bite közel tíz esztendőn át volt tanító a tanyavilágban: Csorván és Feketeszélen. Majd a városba került. Alakjait és történeteit inkább a tanyai életből veszi, de — mint városba került író — elsőnek és részvétteljes megértéssel fordult a városi nincsetlenek szájalomra méltó sosa felé, kiket szeretettel emelt fel és rajzolt meg. Jellegzetesen vonzódik az egyszerű emberek életéhez, egyszerű világához.

Harmadiknak emlékezőnk a könnyű tollú és termékeny népies elbeszélőről: Palotás Fausztinról, kinek tanyavilági rajzai a hetvenes és nyolcvanas években jelentek meg a szegedi és a fővárosi lapokban s akiről megállapíthatjuk, hogy a szegedvidéki parasztnak polgárjogot szerzett a magyar irodalomban.

Hogy írói pályája mikor kezdődött, nem tudjuk. Móra Ferenc szerint az ilyesmit nem lehet megállapítani, csak azoknál, akik nem írók. Az íróké rendszeren előbb kezdődik, mint amikor ők maguk is tudnak róla.

Egy bizonyos, hogy Palotás a nyolcvanas évek egyik legkedveltebb novellistája volt és kedvelt munkatársa a Szegedi Naplónak, a Vasárnapi Ujságnak, a Pesti Hirlapnak, leginkább pedig a Vadnai Károly által szerkesztett Fővárosi Lapoknak.

*

Terescsényi, Bite és Palotás írásaival egy periódus zárul le. Erőteljesebb lendületet vesz a szegedi népies írók munkássága Cserzy Mihállyal, aki Homok név alatt jegyezte el magát az irodalommal.

Életrajza: Szegeden született 1865 október 16-án. Apai részről a torontálmegyei Kisteremiáról beköltözött sváboktól, anyai részről régi szegedi családból származik. Iskoláit Szegeden a piarista gimnáziumban végezte. Katonai kötelezettségének a 46. közös gyalogezredben tett eleget. Majd atyja borbély- és fodrászüzletét vette át, amely mesterségével 1922. évben hagyott fel. 1908. évben megválasztották a szegedi munkásbiztosító intézet vezetőjévé, mely állását azonban egy hónapi működés után ott hagyva, megmaradt ipara mellett. Díszelnöke volt a szegedi Ipartestületnek és tagja a Kereskedelmi és Iparkamarának, valamint Szeged törvényhatósági bizottságának. 1925. december 16-án halt meg.

A szegedi népies írók sorában magasan kiemelkedik Tömörkény István, az élet iskolájában korán férfivá növekedett „sváb gyerek“, az igazi íróművész. Őstalentum. „Lelke rokon a Hermann Ottó-féle művészlelkű etnografusokéval“. Egész lényé olyan volt, mint egy égő magyar fáklya. Bár nem magyar eredetű

⁴⁾ Cserzy Mihály: Az öreg Szeged (1922).

család sarja, az elképzelhető leghevesebb magyar sovinszta volt. Történelmi érzéke tette azzá. „Az ő szívében valami veleszületett delejtűnek kellett lennie, amely titokzatos, örök törvény szerint a magyarság felé húzta“.

A szegedi népies írók legtehetségesebbje a közöttünk élő Móra Ferenc. „Humorával — írja a Newyork Times kritikusa — mely néha irónikus színezetű, máskor meg szinte a magyar paraszt egészséges, kissé faragatlan elmességéből veszi eredetét, Móra Ferenc olyan háttérrel festett a *mezőkről* szóló regényében, mely az egyszerű köznépek általános problémái és a háború utáni Magyarország különleges gondjaiba enged mélységes lélektani bepillantást. Nem nagyon irigylésreméltó a kritikus helyzete, mikor ilyen ritka-becsű, zamatos és szép munka értékét kell összevetnie a föld és a föld népe életének nagy epikus munkáival. Knut Hamsun és Rey-monttal való összehasonlítás — bár ez éppen olyan kikerülhetetlen, mint minden új háborús könyvnek a már előbb megjelentekkel való egybevetése — Móra hírnevének semmiféle csökkenését, ártalmát nem jelenti“.

Móra és Tömörkény mellett egy eredeti vénájú, de tragikus sorsú népies íróról, Damó (Devics) Oszkáról kell megemlékeznünk, akinek az élete maga is különös regény. Őri családból származott, de születésétől kezdve egy szegény alsóvárosi földműves család nevelte fel. Ahogy ezt az öreg emberpárt — a vérség kötelékeinél is nagyobb őszinteséggel — a szüleinek tekintette, úgy szerette meg a népet. Irodalmi munkásságában nem is igert foglalkozott mással. „Damó“ irodalmi név alatt írta szebbnél-szebb rajzait. Autodidakta volt. Néhány középiskolai osztály elvégzése után kenyérkereső pályára kellett lépnie. Nagyon korán kezdett írni. Első cikkei a Szegedi Naplóban jelentek meg. Nem utánzott senkit. Az ő parasztja más volt, mint Tömörkényé, aki a föld népe iránt érzett végtelen szerelmében szinte elsiklott a nagyobb szociális problémák felett. Viszont Damó éppen ezeket kereste. Mélyebben nyúlt bele a nép életébe s a föld szeretetéből származó események vonzották. Szeged város földbérleti rendszere hosszú évtizedek óta mintául szolgál. Itt sohasem volt agrárszocializmus, hasztalanul lán-golt fel a szomszédságunkban levő Békés és Csongrád megyében. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy Damó jóelőre megérezte azt a nyomasztó feszültséget, mely a szegedi tanyákra most feküdt. Novelláinak jelentékeny része — talán a legszebbek — a „földosztás“-nak nevezett bérbeadások körül forog . . .

(Szeged.)

Preszly Lóránd.

HOTEL DE L'AVENIR.

— HORVÁTH BÉLÁNAK. —

Mutatvány a szerzőnek *Ujbor*
című (1931) verskötetéből.

Én kedvesem, míg nem késő, jőjj, keress fel,
Egy ódon utca roskadt házában halódom
Téged áhítva tiszta, szelíd szívemmel.

Hatodik emeleten — mily messze az ég még,
Egy szűk szoba, mint börtön zár el a világtól,
Pedig mint a csikó, oly szívesen élnék.

A rozzant ágy, melyre ráalélt a testem
S a gyűrött párna, paplan mind tudják, mily kín volt,
Hogy öled melegét hiába kerestem.

S a villany, a villany jól tudja, jól látta,
Hogy könnyeim hogyan peregtek érted, édes,
Hogy mennyit zokogtam a sötét világba.

Már nem tudok sírni, elfolytak a könnyek
S ha megszólal a szomszéd ócska gramofónja,
Szívemről a számra torz mosolyok jönnek.

Tréfa minden bánat, esővert majális,
Felhők mulatsága és csillagok tréfiája
Az, hogy megszülettünk s tréfa a halál is.

De most csöndes az éj. Leple úgy terül szét,
Mint az üres, sötét cirkusz fölött a ponyva
S vallani kényszerít a zord egyedüllét.

(Páris.)

ACSÁDY KÁROLY.

ISTEN KOLDÚSA.

Mutatvány a szerzőnek *Csillagmadár*
címmel Szegeden (1931) megjelent vers-
kötetéből.

Isten koldusa vagyok
S a magam ura.
Életem szívemen lityeg.
Ha megéhezem, bánatot eszem
S örömet iszom rá.

Isten vándora vagyok és holtak fia.
Titkok üllőjén kovácsolom
Dalos napjaimnak az aranyos kalitkát,
De mindig a végtelenség
Picike hajója lesz belőle.

(Szeged.)

MADÁCHY LÁSZLÓ.

A KÖNYVRŐL ÉS A KÖNYVSZERETETRŐL.)*

Könyvtáramból ezeket a példákat Kisfaludy Sándorról, Arany Jánosról, Ábrányi Emilről, Ady Endréről, Szász Károlyról, Tompáról, Jókairól, Gárdonyiról, Szabolcskáról, Herczeg Ferencről, Babitsról, Móra Ferencről, Tömörkényről, Juhász Gyuláról, Kossuthról, Deákról, Széchenyi Istvánról, az Andrássyokról, a Tiszákról s más magyarokról még ezrével és külföldi szépírókról és tudósokról is százával folytathatnám.

Az emberi szellem természetes törekvése a haladás. Ez arra ösztökéli, hogy elégedetlenkedve a multtal, annál valami tökéletesebbet hozzon létre. Így a könyvnél is, mi által a könyv története a közművelődés történetének egyik részlete. A bőrözött fatáblákba kötött ormótlan foliánsok helyét eleinte a negyed, majd a nyolcadrétű könyvek foglalják el. A foliánsoknak köszönhetjük, hogy kötési táblájukat a régi könyvkötők hulladék-nyomatványokkal tömték ki s ezek kiáztatása után igen sok elveszettnek hitt érdekes és értékes nyomatványhoz jutottunk. A különböző korok stílus-változásai, mint a gót, a barok, a rokokó a könyvön is kifejezésre jutottak. A divat, amelynek minden környezetünkben lévő tárgy: épület, ruha, butor stb. alá van vetve, a könyvet is hatalmába ejtette. Így jöttek létre a kecses almanachok, majd az u. n. kolibri-könyvek, amelyek tulajdonképen már csak nagyítóval olvashatók. Az ilyen liliputi könyvekből egy párizsi gyűjtő mintegy ezer kötetét szedett össze; a legkisebb darab 14 milliméter nagyságú. Méretre ellentéte a British Muzeumban őrzött atlasz, mint a világ legnagyobb könyve, amely 25 centiméter híjján két méter magas. A kötésnél sem elégedtek meg a különböző állati bőrrel, vászonnal, papirossal, hanem alkalmazni kezdték a selymet, a bársonyt, az elefántcsontot, a gyöngyhímezést, a nemes fémekeket, sőt az emberbőrt. Egy könyvkereskedő mondta: „Aki könyveitől sajnálja a szép kötést, rongyosan járhatja a feleségét“. Ehhez azt lehet hozzáfűzni, hogy a könyvtől csakugyan nem kell megtagadni a szép kötést, mert a könyv még sem változtatja annyit a toalettijét, mint az asszony. Vannak továbbá könyvek, amelyeket nem az általában használatos fehér papirosra, hanem színesre nyomtattak; sőt van olyan is, amelyet fekete papirosra fehér betűkkel állítottak elő; végül megjelennek pergamentre nyomtatott modern könyvek is, amelyeknek ezres számokkal pöffeszkedő árát a bibliofil nem, hanem csak a Krözusbibliofil képes megfizetni. Mindebből látni való, hogy mint minden divat, úgy a könyvé is túlzásokra ragadtatja magát.

Élelmes könyvkiadók csakhamar rájöttek arra, hogy a bibliofil szenvedély kielégítése kitűnő üzlet. A gépi nyomás és kötés ellenhatásaként egyre-másra kerülnek könyvpiacra a tetszetős kiadványok lehetőleg minél kevesebb példányszámban és minél borosabb áron. Valósággal műipari cikké vedlett a könyv. Ezeknél gyakran annyival is inkább háttérbe szorult a tartalom, mert sokan csak hivalkodásra gyűjteneek könyvet, amelyet soha nem is olvasnak. S mint minden szenvedélynek, úgy a könyvgyűjtésnek is van

*) Második és befejező közlemény.

nak elfajulásai. Különösen az üzleti élelmesség gondoskodott arról, hogy megjelenhessenek trágár tartalmú vagy fajtalan ábrázolásoktól rikító könyvek. Állítólag művészi gyönyörködtetésre szánvák, igazában érzék-csiklandozásra. Ezeket a genfi egyezmény értelmében valamennyi kultúrállam sajtótörvénye üldözi. Hiába hirdetik ugyanis a kiadók, hogy csak komoly aláírók részére szállítják az effajta könyveket, mert tényleg az antikváriusoknál is megszerezhetők. A párisi Bibliothèque Nationaleban külön s csakis a tudós kutatóknak megnyíló *enfer*: pokol van ezek megőrzésére berendezve. A berlini rendőrigazgatóságon van egy központi szervezet a szeméremcsúszó iratok és képek terjesztésének meggátolására. Úgynevezett méregecsúszó évek során több mint nyolcezer darabra szaporodott az ilyen nyomtatványok száma. Ismerve azonban az emberi természetet, csak akadályozni tudja a szervezet a szeméremcsúszó nyomtatványok terjesztését, de végleg kiirtani soha. Ez azonban ne legyen elcsüggesztő. A hatóságok mindenkor éberesen lesznek, nehogy a szennyirodalom a komoly irodalmat eliszapolja s az erkölcsök lazításával mérhetetlen kárt okozzon.

Közismert dolog, hogy az emberen elhatalmasodott szenvedély: a szerelem, az ital, a pénzvágy stb. az egyént olyan cselekedetekre ragadhatja, amelyek a büntető törvényekbe ütköznek. Nemcsak az ópiumszívás, a hasisevés és a kokainszedés narkotikumok, hanem a gyűjtő szenvedélye is mámorít. A megszállott gyűjtő az élet realitásaival szemben elveszti érzékét és a saját romlásától a mások megrontásáig sorozatát követi el az erkölcs- és a törvényellenes cselekedeteknek. Voltak és vannak gyűjtők, akik a betegesen megkívánt könyv megszerzése érdekében lopásra vetemednek. A régi világban úgy védekeztek a könyvtolvajok ellen, hogy a könyveket az olvasó állványhoz láncolták. Az elidegenítés még az enyhébb eset. Föl vannak azonban jegyezve olyan történetek is, amikor a szenvedélyétől tökéletesen elvakított gyűjtő embert is ölt. A legfeltűnőbb ilyen eset volt a barcelonai Vincente ódon-könyvkereskedő. Körülbelül száz évvel ezelőtt egy könyv-árverésen egy, a XV. század végéről származó unikumot elüött előle egy másik könyvkereskedő. A következő héten ennek a kereskedőnek kilenc vevőjét ölték meg s maga a kereskedő is benn égett a házában. A gyanu Vincentére terelődött, akinél a házkutatás alkalmával meg is találták a kérdéses unikumot. Védője a bírósági tárgyaláson azal érvelt, hogy egy nyilvánvalóan elmebajost nem lehet elítélni s különben is az annyi áldozatot követelt könyv nem is unikum, mert egy párisi könyvtárban is van belőle példány. Erre a leleplezésre az addig nyugodtan viselkedő vádlott ajultán rogyott össze. Kivégzése pillanatáig szakadatlan ezeket a szavakat jajgatta: „Az én példányom nem volt unikum“. A történetet Flaubert⁴⁾ novellában akként dolgozta föl, hogy a védő a tárgyaláson fel is mutatta a második példányt. A bíróság a halálos ítéletet kihirdetvén, Vincente rá sem hederített, hanem elkérte az ügyvédtől a második példányt,

⁴⁾ Gustave Flaubert, Bibliomanie, 1836.

könnyekkel borította, majd dühében széjjel szaggatta s ezekkel a szavakkal vágta az ügyvéd fejéhez: „Hazudott ügyvéd úr! Ugy-e mondtam önnek, hogy ebből a könyvből csak egyetlen példány van Spanyolországban!” Az ilyen esetekben az ítélő bíróságnak okvetlenül föl kell vetni a beszámíthatóság kérdését, mert szinte napnál világosabb, hogy az illető ellenállhatatlan kényszer hatása alatt cselekedett s fegyház helyett elmegyógyító intézetben a helye. — Nodier, a párisi könyvtáros, találóan úgy fejezte ki magát, hogy a könyvkedvelő könnyen megbolondul, ha az elméje fogyatkozik vagy a vagyona gyarapodik.

Egyébként a nyomdaterméssel, jelesül a könyvvel magával is követhetők el büncselekmények. Például, ha a könyv tartalma a valóság, az állam s a társadalom ellen lázít s ezen a révén ütközik a törvényekbe. Közismert, hogy túsúrásokkal vagy másként megjegyzett szöveg révén a foglyokkal közvetítheti a levelezést. Az Egyesült Államokban burjánzik a kábítószercsempészség. Rájöttek, hogy az egyik new-yorki nyilvános könyvtárban a könyvekbe elhelyezett ódúlapokra jegyzett adatokkal bonyolította le egy banda a kokainüzérkedést. Továbbá a kevésbé értékes vagy épen értéktelen könyveket megfelelő manipulációkkal igen értékessé változtatva csalásokat követnek el, amelyek még a legkiválóbb szakértőket is képesek megtéveszteni. Például egy párisi bibliofil a múlt század végén húszezer frankért vásárolta meg mint valódinak garantált példányt V. Károlynak pergamentre írott ötszáz éves imakönyvét. Díszét az apró festmények s a címeres kötési tábla emelték. A drágaság selyemmel bélelt tokban volt. Társaságban dicsekedve mutogatván, felesége egész ártatlanul kérdezte tőle: „Mondja barátom, V. Károly idejében használtak már varrógépet?” A tok előállításánál ugyanis a nő szem észrevette a gépvarrást. A további vizsgálat aztán kiderítette, hogy a különben régi kéziratot ügyesen hamisított táblába kötötték s azzal a gyűjtő szemét is bekötötték. A könyv valódi értéke különben háromezer frank volt.⁵⁾ Megnyugvással állapíthatjuk azonban meg, hogy a könyvvel elkövetett ocsmányságok, vétkek és csalások a legkevésbé sem vonnak le a könyv nyújtotta égi gyönyörűségből, miként a róza színének pompáját és illatának elragadó voltát sem csökkenti, hogy hernyó mászta meg.⁶⁾

Amit a házépítésre el lehet mondani, hogy azért hasznos, mert sok iparnak ad kenyeret, ugyanazt a könyvre is lehet alkalmazni. Kenyeret ad az írónak, a fordítónak, a lektornak, az illusztráló művésznek, a nyomdának, a nyomdai gépek s a papiros-gyárak munkásainak, a könyvkötőnek, a kiadónak, a könyvkereskedőnek, a kolportáznak stb. Soha nem sejtett lendületet vett századunkban a könyvipar és kereskedelem. A brüsszeli központ statisztikája szerint a könyvnyomtatás feltalálása, tehát közel ötszáz év alatt tizen-

⁵⁾ Bogeng : Streifzüge eines Bücherfreundes. Weimar 1915.

⁶⁾ A magyar vonatkozású koholt nyelvelmékeket érdekesen ismertette Tóth Béla a Magyar ritkaságok című s 1899-ben megjelent könyvében.

két millió könyv jelent meg. Bár óriási közkönyvtárak vannak, de ekkora mennyiséget a könyv megjelenésével versenyt futva egyik sem képes összeszedni. Hiszen ha valaki a világnak csak egy évi könyvtermelését össze tudná gyűjteni, az kétszázezer kötetes könyvtárnak felelne meg. Egyébként a mindent-összegyűjtés törekvése hiábavaló is, fölösleges is. Kivétel nélkül minden könyvtárra érvényes a tétel, hogy sohasem lehet teljes és sohasem lehet befejezett. Talán éppen ebben rejlik olyan varázsa, mint a soha egészen be nem teljesülő boldogságnak. De a mindent-összegyűjtés fölösleges törekvés is. A sok milliós példányú könyvtáraknak is tulajdonképpen az a hivatásuk, hogy az alapvető műveket gyűjtsék össze s éppen nem esik a teljesség rovására, ha belőlük történetesen a kajászószent-jakabi kántor rigmusos könyve kimarad. A világ leghíresebb könyvtára, a *Vaticana* például annyira nem törekedik teljességre, hogy csakis az örök értékű könyveket rakja polcaira, illetőleg üvegszekrényeibe. Állománya így is félmillió darab, amelyet még ötvenezer kódex egészít ki. Közük sok száz, amelyeknek életkora meghaladja az ezer évet. Ilyen körülmények között a *Vaticana*-könyvtár a világon a leggazdagabb. S különben is mindinkább alakulnak a különleges érdekű gyűjtemények, mint pl. a szépművészeti, a színházi, a zenei, a földrajzi, a mezőgazdasági stb. könyvtárak, amelyek a szakművek tekintetében törekednek lehető teljességre. Ha a nagy könyvtárak sem lehetnek soha teljesek, annál kevésbé a magánosokéi. Itt igazán helyén való a gyűjtési területnek megszűkítése vagy ha már több szakot ölel fel a magánkönyvtár, legalább egy-egy ágában törekedjék teljességre, valami specialitásra. Így vannak is gyűjtők, akik csak a régi nyomdai termékeket, mások a művészi illusztrált könyveket, továbbiak az értékes kötéseket s ismét mások a Napoleonra, Goethére vonatkozókat stb. halmozzák össze. Így a tulajdonos gyönyörködtetésén kívül még a közérdeket is szolgálhatja a gyűjtemény, mert alkalmilag egyes döntő adatokat nem a közkönyvtárakban, hanem egy egész életen át hangyaszorgalommal összegyűjtött magánkönyvtárban lehet föltalálni. Az én módszerem a jelesebb író köré csoportosítja nemcsak a műveit s azok fordításait, hanem a lapokban és az önállóan megjelent bírálatokat s a tollharcokat is. Megbővíti mindezeket kézirati relikviákkal, amelyek gyakran a filológusok áhította változatokat tartalmazzák, sőt sokszor bepillantást engednek a műhelytitkokba és diszkrétan megőrzik a csak nemzedékek elmúltával fölfedhető őszinteségi rohamokat. A magángyűjtemények sorsát illetőleg három eset lehetséges. Az egyik az, hogy teljes egészükben fennmaradnak. Ez azonban a legritkábban fordul elő, mert a következő nemzedékekben már rendszerint hamvad a gyűjtési lelkesedés s akkor teher és nem élvezet többé a sok ezer kötetnyi könyv. A másik eset meg az, hogy árverési kalapács alá kerülve szétszóródnak s más bibliofilek gyűjteményében esetleg évtizedekig élve, az antikváriusok és a bukinisták ezer kezén át belekerülnek a vándorlás forgalmába. Sajnos, számos magyar gyűjteménynek is ez lett a sorsa. A sok közül a Nagy István, az Emich Gusztáv, az Ágoston József könyvei és a Po-

zsonyi Sándor kéziratai fölött külföldön kopogott az árverező kalapács. Közművelődésünk nagy veszteségére a hódmezővásárhelyi származású néhai Széll Farkas, a debreceni ítélőtábla tanácselnökének rendkívül értékes könyv- és kéziratgyűjteménye veje Kubelik Jan hegedűművész révén a csehekhez került. Edmond de Goncourt, a híres francia író, végrendeletileg meghagyta, hogy könyveit, amelyek élete boldogsága voltak, árverésen értékesítsék, hogy a megszerzés gyönyörűségét, amelyet neki az egyes könyvek megvásárlása okozott, mások is érezzék. A harmadik és a legjobb eshetőség az, hogy — mint a napba a meteorok — behullanak valamely nagy közgyűjteménybe, mint a gróf Széchenyi Ferencé, a gróf Apponyi Sándoré s a Todoreszku Gyuláé a magyar nemzeti múzeuméba, a gróf Teleki Józsefé, a Batthyányaké, a Ráth Györgyé az Akadémia, míg a Szüry Dénesé és a Vambergy Arminé a fővárosi közkönyvtárba, a Márki Sándoré a szegedi egyetemi könyvtárba. — Ezt a cikket tetemesen megduzzasztóan lehetne még beszélni a kéziratként nyomtatott könyvekről, a bibliografiáról, a könyvkötésről, a papiros-vízjegyekről, a nyomdászatról, a betűalakokról, a paleografiáról, a kéziratokról, a facsimiléről, a könyv illusztrálásáról, a reklám-művészetéről, a tulajdont igazoló exlibrisekről, az apró nyomtatványokról, a könyvárjegyzékekről, a könyvek áráról, a könyv-árverésekről különös figyelemmel a mindenkint legázoló amerikai versenyre, a hangjegyekről, a térképekről, a sajtótörvényről, a szerzői jogról stb. A könyvnek s a hozzáfűződő kérdéseknek ma már olyan terjedelmes irodalma van, hogy a velük foglalkozó könyvek s folyóiratok összegyűjtve külön nagy könyvtárat tennének ki. A könyv a legrégebb idők óta keresetforrás. A vele való hivatásos foglalkozás pedig a tudósok s a szakemberek tömegének életfentartó pálya. A nagy közönségre az tartozik, hogy vegye és olvassa a könyvet. Vásárolja, mert ezzel az irodalom virágzását mozdítja elő. És olvassa, mert ez által virágba borítja lelke kultúráját. Mindakét cselekedetével nemzetének tesz szolgálatot. Ha módja van hozzá, gyűjtsön is könyveket, mert hogy Lamartin-t idézzem, a könyvtár mesterséges éden és Ruskin szerint a könyvesház királyi kincstár. Vörösmarty *Gondolatok a könyvtárban* cím alatt keserű hangulatú, majd ódai szárnyalású költeményt írt s benne fölkiált:

Országok rongya! Könyvtár a neved,
De hát hol a könyv, mely célhoz vezet?

Válaszunk: célhoz visz a legősibb könyv, amelynek egyes adatait már az ékirás megörökítette, a könyvek koronája, amely azóta is minden nemzedékek fölött ragyog, a könyv, amelybe az Isten szent lelke gyarló betűkbe van lehelve, a könyvek könyve: a *Biblia!*

Szakemberek a legjobb könyvekről nemcsak mintajegyzékeket állítottak össze s nemcsak külön irodalma van az értékálló műveknek,⁷⁾ hanem körkérdésekkel vallatták a szellemi kiválóságokat leg-

⁷⁾ Mint a legfrissebb 1929-ben jelent meg Leipzigben Eduard Engel, Was bleibt? Die Weltliteratur című könyve.

kedvesebb olvasmányaikról, illetőleg arról, hogy végszükség esetén melyik lenne az az egynehány könyv, amelyet megmenteni s megtartani kívánnak. Homeros, Dante, Shakespeare, Molière, Goethe, Dickens és Petőfi mellett mindenkinél ott szerepel a több mint ötszáz nyelvre lefordított Biblia.⁸⁾

Hogy végül egy kissé személyeskedjem, mindenkor szíves szeretettel fogadott bel- és külföldi látogatóim körülbelül tízezer kötetnyi gyűjteményem láttára egy csomó kérdéssel szoktak megostromolni. A naivabbak: Mind olvasta Ön ezeket a könyveket? A könyvtárügyben járatosak: Van a gyűjteményről katalógus? Mindkét kérdésre tagadólag válaszolok. Bár szemrontásig betűfaló vagyok, de lehetetlenre nem vállalkozom és fölösleges is a gyűjtemény minden darabját elolvasni. Ismernünk kell könyveinket kívül-belül, hogy ha keresünk valamit, tudjunk tájékozódni. Egy francia vendégem láthatóan örvendett azon, hogy könyvtáramban Elisée Reclus-nek *Nouvelle géographie universelle* című s ma már Franciaországban is ritka művét megpillantotta. Természetes, hogy a tizenkilenc nagy kötetből álló s mintegy 15.000 lapra terjedő munkát elejétől végig nem olvastam. Ellenben mivel a művet jól ismerem, felolvastam neki a harmadik kötet 289. lapját, amelyen meg van írva, hogy Magyarország „une véritable unité géographique”, azaz valóságos földrajzi egység. Ime — mondtam — nem mi, hanem az önök legkiválóbb földrajz tudósa állítja ezt hazánkról, amelyet Trianon szétszaggatott. De hiszünk az Istenben, hogy nemsokára érvényesülni fog a — Reclus igazsága. Hogy más példát mondjak, akinek, mint nekem, csak Petőfiből negyven száz könyvem és füzetem van, természetes, hogy nem olvasom el a negyvenes évekbeli megjelenésektől máig megismételt minden kiadását. A kertész sem szagolja meg kertjének valamennyi virágát és mégis teljes az ő szívbeli gyönyörűsége. Ugyanígy a bibliofilé is. — A könyvjegyzékre bizony nagy szükség lenne, ezt egyelőre a szakok szerinti elrendezés és a följegyzések pótolják. Öreg napjaimra majd a magam könyvtárosa leszek s elkészítem a katalógust, ami, ha szigorúan a bibliográfia szabályai szerint történik, lassan haladó óriási munka. A följegyzések az árakra s a könyv előző tulajdonosaira tartalmazznak igen érdekes és a könyv vándorlására vonatkozó adatokat. A további csevegés során aztán arra is sor kerül, hogy mit érhet a gyűjtemény. Válasz: bizonyára többet, mint amennyibe került, mert nem szabad számitáson kívül hagyni a ráfordított fizikai fáradságot, a tanulmányokat, az utazásokat. Továbbá, hogy nem bánt-e az a tudat, hogy ezt vagy azt a könyvhírességet nem tudtam megszerezni. Nem bánt, mert az unikumok rendszerint csillagnyi távolságban vannak a magángyűjtőtől. Így tehát a könyvekkel szemben is van plátói szerelem. Azonban a csillagot is el lehet érni — távcsővel; a legritkább könyvpéldányok is betűhív utánnyomásban megszerezhetők. A csillag-hasonlatot folytatva, tudjuk, hogy vannak csillagok, amelyek távolságuk miatt táv-

⁸⁾ Gyalui Farkas: Legkedvesebb könyveim, Budapest, 1904. és Kőhalmi Béla: Könyvek könyve Budapest, 1918.

csövel sem láthatók; létezésüket azonban a színeképelemzés elárulja. Így vannak könyvek, amelyeket legalább is a modern korban senki sem látott, ellenben a belőlük kisugárzó adatokból biztosan tudjuk, hogy megjelentek. Ilyen éppen a legelsőül magyar nyelven nyomtatott könyv: a szent István jobbkezéről szóló oratio és ének, amely Nürnbergben 1484-ben látott napvilágot. Valahol lappang. Így rejtőzködik a Luther kátéjának az első kiadása is. Úgy látszik, annak idején — szétolvasták. — Az iránt is élenken érdeklődnek a látogatók, hogy ért-e baleset vagy becsapás gyűjtés közben? Ért bizony, mint ahogy ennek kivétel nélkül minden gyűjtő ki van téve. De ennek is meg van a haszna: okulásul szolgál a jövőre. Aki sohasem esik le a lóról, nem tanul meg lovagolni. Hát a szerencse kedvezett-e? Oh igen. De hát az, aki testtel-lélekkel fárad valamely ügyben, anyagi áldozatokat hoz, az megérdemli a szerencsét. S különben is ezek a céltudatos tényezők valósággal kormányozzák a véletlent s így az valójában vak szerencsének nem mondható. Sajátságos a gyűjtő lelke; éppen olyan fejlődésnek van alávetve, mint valamely élethivatáson haladó emberé. Az eleinte félnék tapogatózást az elméletileg és a gyakorlatilag szerzett ismeretek határozott fellépéssé változtatják át, a szemet hihetetlenül megélesítik. Időjártaival a gyűjtőnek, akárcsak a rátermett detektívnek szinte csalhatatlan szimata lesz. A bibliofiliában járatos angol kifejezés a *hunting of book*: vadászat a könyvre. Nos, a gyűjtőnek is, mint a jó vadásznak, sokszor hosszú ideig kell cserkélni s leszállásban lenni, amíg egy-egy könyvet meg tud kaparintani. Különösen érvényes ez akkor, ha valamely csonkaságot kell pótolni. Bár a türelem a csupa tűz Petőfi szerint a szamarak és birkák erénye, azonban a bibliofileké is. Mohóságával elriasztja a nemes vadat s akkor esetleg a vetélytárs dörzsöli a markát. De a szertelen hamarság még azzal a veszedelemmel is jár, hogy a gyűjtő csalásnak esik áldozatul. A legkiválóbb eset erre, ami a múlt század hatvanas éveiben történt Párisban.⁹⁾ M. Charles világhírű matematikus az akadémiaát eredeti Pascal-levelezésekkel hökkentette meg. A tudós világnak néhány évi harca után nemcsak a hamisítás derült ki, hanem az is, hogy Vrain-Lucas ügyvédírnok ezeken kívül még a sok között Kleopatra szerelmes leveleit, Pontius Pilátusnak Tiberius császárhoz intézett és Jézus halála fölött sajnálkozó levelét, Attila stb. írásait szállította jó pénzért az elvakult tudósnak. A legelkénesztőbb azonban az volt, hogy mind ezek a levelek ódon francia nyelven voltak fogalmazva. A hamisítót szabadságvesztésre ítélték; a tudóst megkinevették. — Különben évei haladtával a bibliofil is megállapodottabb lesz; nem akar mindent telhetetlenül fölfalni; jusson a gyűjtőtársnak is. A kapzsival, a mohóval senki sem bocsájtkozik szívesen csereviszonyba. Éppen azért az egyformán gondolkodók és lelkesedők bibliofil-társaságot alakítanak. Céljuk, hogy a könyv szeretetének kisiklásait megakadályozzák s hogy a könyv előállításában az ízlést finomítsák. Nehány éve alakult meg V é g h Gyula múzeumi főigazgató elnöklete alatt a budapesti is, amely kiállításaival, kiad-

⁹⁾ G. Koch: Kunstwerke und Bücher am Markte, Esslingen 1915.

ványaival s a könyv művészet igényeinek megfelelő könyvek jutalmazásával máris jelentős eredményeket mutathat föl. Ezt a nemes célt szolgálja a Czákó Elemér h. államtitkár vezette budapesti egyetemi nyomda köré sorakozó *Könyvbarátok Szövetsége* is. A bibliofilek kezére járnak egyes nyomdák, mint az angol Kelmscott és Doves Press, a német Kleukens és Rupprecht-Pressé, a magyarok közül a gyomai Kner, a békéscsabai Teván nyomdák s a budapesti Reiter Lászlónak *Amicus* könyvkiadó vállalata, amelyek a gyárilag tömegesen termelt könyvekkel szembeállítják kézzel munkált művészi becsű kiadványaikat. — A könyvkedvelők törekvéseik támogatására s a könyvszeretet szítására folyóiratot is adnak ki. A gazdasági pangás az oka, hogy a Magyar Bibliofil, illetőleg a Könyvbarátok Lapja (1924—1928), amelyet Dézsi Lajos, majd Sikabonyi Antal szerkesztett, néhány év után megszűnt. A könyvek nyomdai előállításának művészetét, vonatkozzék az a betűre, a papírosra, az illusztrációra, a címlapra, már évtized óta a *Magyar Grafika* című szakfolyóirat szolgálja, amely cikkeivel és képanyagával jelentősen hozzájárul a könyvkedvelők ízlésének finomodásához. Tájékoztatásukra és történelmi érzékük fejlesztésére nélkülözhetetlenek a nemes múltú *Magyar Könyvszemle*, a Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtára közlönyének cikkei. Rédey Tivadar szerkeszti európai színvonalon. — A gyűjtők még abból a célból is társulnak egy-egy nagy közgyűjtemény köré, hogy azt olyan muzeális értékkel gyarapítsák, amilyenekre szűkre szabott költségvetésük nem futja. Az olyan gyűjtőt, aki a közgyűjteményt magatartásával, egyes darabok elidegenítésével vagy az illusztrált művek megcsonkításával megkárosítja, nemcsak a bibliofilek, de általában a tisztességes emberek társaságából is ki kell közösíteni. Becses és kedves erkölcsi bizonyítványomul tettem el a washingtoni könyvtár igazgatójának nyilatkozatát. Már óraszámra gyönyörködtem a gyűjtemény mintaszerű berendezésében s az egyes értékes darabokban, amikor az igazgató a kincsek közt magamra hagyott. Vissz tértek e fölött csodálkozásomnak adtam kifejezést. Egész nyugodtan hagytam Önt egyedül, — mondta — mi érezzük, hogy kivel van dolgunk.

A bibliofil csak egy dolog hozza ki igazán a sodrából: ha könyvet kérnek tőle kölcsön. Ez egyenlő a foghúzással. Mást is gyönyörködtetni a könyvvel, igen szívesen, de kölcsön adni, hogy aztán a könyv a tékozló fiú lezüllöttségében kerüljön haza, — soha. Tessék a könyvet megvenni vagy beiratkozni a kölcsön-könyvtárba.

Mindent egybefoglalva természetes, hogy művelt ember lehet valaki bibliofília nélkül is, ellenben bibliofil nem lehet műveletlen. Nemcsak azért, mert szaktudással felszereltnek kell lennie, hanem azért is, mert a könyveknek bibliofil gyűjtése érzelem dolga. Az érzelem pedig az igazi műveltségnek lényeges kelléke. Seregszemlénk során szó esett a különködő bibliofilról, aki tulajdonképpen csak a gyűjtés tárgyában különbözik a másik külön gyűjtőtől. A vérbeli bibliofil ellenben az, akit első sorban a könyv lelke s a könyvek és íróik életsorsa érdekel, aki ezenkívül azt szereti, ha

könyvei vasárnapi mezben pompáznak és sokaságukkal vetélkednek a katedrálisok ünneplő tömegével. Azonban az is bibliofil, aki bár egyszerű külsőjű, de értékes tartalmú könyveket szereztet. Szerény keretű gyűjteménye a szellemiek igénytelen kápolnája, amelyben azonban a kevesek és a cicomátlanok hangulata éppen olyan áhítatosan emelkedett, mint a katedrálisokban. Tisztelet adásék ezeknek a könyvgyűjtőknek, mert az ő széles rétegük az irodalom legszilárdabb alapzata és soraikból sarjad ki idővel a bibliofilek elit-csapata. Azok a betűfalók, akik válogatás nélkül olvassák és derűre-borúra vásárolják a könyveket, nemesbedés helyett zürzavarossá teszik, esetleg meg is mérgezik a lelküket; céltalanul összehalmozódó könyvük értéke meg alig haladja meg a makulaturáét.

Ami a jövőt illeti, arra a tapasztaltakból akként lehet következtetni, hogy egyrészt a bibliofil gyűjtés tárgyilag meg fog szegényedni s másrészt a megjelenési formákban művészi becsessége emelkedni fog. Ugyanis ami ma ritka könyv, az a jövőben még ritkábbá válik, mert a közgyűjtemények és az úgynevezett erős kezek fölszívják. Ámbár lehetnek gazdasági körülmények, mint a jelenlegiek is azok, amikor a legerősebb kezek is meglazulnak s kicsúszik belőlük, amit addig gondos szeretettel szorongattak. Viszont az élelmesség gondoskodni fog arról, hogy napvilágot lássanak könyvek, amelyek akár a példányszám korlátolt volta, akár más egyéb külső körülmények miatt úgyszólván születésük pillanatában ritkaságok s így bibliofil szempontból kívánatosak. Sőt szándéktalanul is fordulhatnak elő ilyen esetek. Lawrence ezredes az arabiai fölkelés hőse háromszor írta meg és nyomatta ki a *Revolt in the Desert* című könyvét. Az első két kiadást azonban megsemmisítette, mert azokban Angliára nézve megszegyenítő részletek voltak. Ezekből a kiadásokból alig maradt meg néhány példány. Belőlük ma egy-egy darab vagyonba kerül.¹⁰⁾ A régi ritkaságok apadásával szemben bizonyosra vehető, hogy a könyv gyári termelése, mondhatnók inflációja mind hevesebben váltja ki az ellenhatást. Tehát művészek ideális elgondolása és szakavatott mesterek kézimunkája a betű típusában, a papiros anyagában, az illusztráció összhangzottságában, a nyomdai előállításban s a könyv köntösében, a kötésben a művészi szép törvényeit fogja érvényre juttatni s így bőséges anyagot szolgáltat a bibliofil gyűjtésre. Hogy ez Magyarországra nézve is valóra válik, annak biztosítéka a Magyar könyv- és reklámművészeknek 1928-ban megalakult társasága.

*

Ez az írás számomra azért különösen szívem szerinti, mert két jubileummal is kapcsolatos. Az egyik a *Somogyi-könyvtaré*, a másik a saját gyűjtésemé. Nehány nap mulva lesz félszázada, hogy aláírták azt az adománylevelet, amelynek értelmében Somogyi Károly esztergomi kanonok több mint negyvenezer kötetes és háromszázezer forintra becsült könyvtárát Szegednek adományozta,

¹⁰⁾ Literatura, 1929.

Saját szavai szerint ez volt a célja: „e közművelődési intézmény is legyen egyik hathatós eszköz a város birtokában, mellyel a romjainból új életre kelő Szeged a nemzeti haladás világító fáklyáit századokon át lobogtassa boldog, erős és virágzó falai között“. Város, állam és a polgárság áldozatkészségéből, Reizner János, Tömörkény István és Móra Ferenc igazgatóknak szakértelemmel párosult buzgalmából ma már körülbelül százötvenezer kötetre rug a könyvtár állománya, amelyet 1930. évben huszonnyolcezer olvasó használt. Legyen örökké áldott a nemes szándékú alapító emléke!

A saját könyvgyűjtésemnek meg azért van jubileuma, mert az éppen ötven esztendővel ezelőtt kezdődött. Ha visszagondolok arra a gyermeteg vállalkozásra, hogy mint első éves gimnazisták néhányan szüleink könyveiből elcsent darabokkal kölcsönkönyvtárat létesítettünk, mosolyognom kell, de ez a naiv kísérlet ébresztette föl bennem a könyv iránti érdeklődést és szeretetet, amely azóta sem lankadt s él mindaddig, amíg a nagy életkönyv utolsó lapjára a láthatatlan kéz föl nem írja a betűket: Vége.

(Szeged.)

Szalay József.

HIMNUSZ A NAPHOZ.

Ismeretlen latin költő verse.

Nap, bíborszín fényekben te fűrösztöd a földet,
Nap, ha tavaszra derülsz, tefeléd száll illatok ezre,
Nap, buja fűköntöst temiattad vesznek a rétek,
Nap, remek égi tükör, körülötted fordul a Tengely,
Nap, te örök fiatal, te vagy istenek isteni párja,
Nap, te a menny forgó szentélye, a föld kerek arca.
Nap, Bacchus vagy, Ceres vagy, Jupiter maga vagy te,
Nap, testvéred a Hold, ezer isten lelke tebenned.
Nap, négyesfogaton te rohansz ragyogó sugarakkal,
Nap, korahajnalban te jelensz meg a távoli égen,
Nap, az Olympusnak te hozod meg tarka palástját.
Nap, te vagy a nyár, ősz, tél s a gyönyörű tavasz is vagy,
Nap, te a perc vagy, az óra, az év, a hónap, a század.
Nap, szép éteri gömb, a világ aranyos szemefénye,
Nap, te hajósok, földművelők jó gondviselője,
Nap, nincs ösvény, mely magasabbra vezetne tenálad,
Nap, nincsen csillag, mely nem halaványul utadban.
Nap, ha kisütsz, derüsen csillámlik alattad a tenger,
Nap, te akárhova mégy, átjársz mindent melegeddel,
Nap, ha derülsz, keltedre a tenger habjai zengnek,
Nap, ha merülsz, estedben a tenger habja melenget.
Nap, föld és ég éke, te sütsz mindenkire egyként,
Nap, hajnal s éj éke, Nap, a vég vagy te s a kezdet.

(Páris.)

Fordította: RÓNAI PÁL.

MORÁL ÉS SZÜLETÉS.*)

Oroszország lakosságának legnagyobb része a nemzés következményeivel nem sokat törődik, mert erre éppenséggel nincs oka, hiszen a gyermeknevelés gondjaitól a legmesszebbmenőleg mentesíti őket az állam. Az 1927 december 18-i dekrétum ezt a gondoskodást a törvénytelen gyermekekre is kiterjeszti; a törvénytelen gyermek nem szégyen és a törvényesekhez képest nincsen hátrányos helyzetben. Ilyenformán elesnek azok a gátlások, amelyek Európa többi részében morális szempontból a nemi érintkezéseknél többé-kevésbé érvényben vannak, amihez az orosz nagytömegek konzervatív mentalitása is hozzájárulván, — a szovjetbirodalomban teljes mértékben biztosítva van a természetes szaporodás.

*

Oroszországnak ezt a különálló, kedvező helyzetét tudomásul kell vennünk. Tudomásul kell vennünk annál is inkább, mert Nyugat- és Középeurópa államaiban a natalitási viszonyok egyre aggasztóbbakká lesznek és nem nehéz elképzelni azokat a konzekvenciákat, amelyek pl. egy emberöltő múlva be fognak következni.

R. T a g o r e az indusokat jellemző vallásossága alapján kemény kritika tárgyává teszi, hogy „napjainkban nyugaton igen sok olyan asszony van, aki bizonyos lealacsonyítást lát abban, hogy anyává kell lennie, hogy nemét a természet ezen tirannizmusának alá kell vetnie“. Valóban egyre jobban észlelhető, hogy Nyugateurópában a nemi tevékenység természetszabta biológiai céljától, a fajfenntartástól eltávolodik. M a r c u s e a szaporodási ösztönnek ezt az általános gyöngülését nem tekinti biológiai jelenségnek, hanem a mai társadalmi és gazdasági rendszer szükségszerű következményének.

B r e n t a n o-nak előadásom elején említett felfogását, hogy a gazdasági jólét karöltve jár a szülések számának csökkenésével, megcáfolták már a szülések háború utáni számadatai, úgyhogy szívesen térünk vissza W o l f-nak már 1912-ben hangoztatott azon álláspontjához, amely a visszafejlődés okait többek között a s z e x u a l i s m o r á l m e g v á l t o z á s á b a n kereste. Ez a felfogás napjainkban a szülések számának tetemes visszafejlődése és a szexuális morál radikális megváltozása közötti párhuzamosság következtében egyre több hívót talál.

Azok a fix előírások, amelyek szexuális tekintetben az emberek tetteit, főleg mulasztásait meghatározzák, aránylag nem régi keletűek. Menelaos a hűtlen Helenát békésen visszavezeti Spártába és Penelope nem sértődik meg a kérők gyanúsítgató célzásai által. Komoly kutatók tanulmányai alapján elfogadható, hogy minden kultúrnépnél volt olyan korszak, amikor a nő nem volt egy férfihez

*) Harmadik közlemény.

kényszerítve. A kifejezettebb, önállóbb egyéniséggel bíró emberek az örökölt erkölcsösséget — nemi tekintetben — magukra nézve sokszor terhesnek találják. Különösen a szertelenségre hajló művészembereknél és zseniknél észlelhető ez; Petőfi, Goethe, Humboldt gyakran adnak kifejezést ezen felfogásuknak. Mindaddig, amíg az ilyen felfogás kevés emberre vonatkozik, nincs baj, csupán akkor kell káros kihatásaival számolnunk, amikor általánosodik.

Az újabb szexuális morál kialakulásának követésénél a franciaországi vallási emancipációból indulhatunk ki, amely minden más faktornál jobban hozzájárult az erkölcsök szabadságához, aminek egyik részjelensége a nemi élet emancipálódása. A régi uralkodó erkölcsi felfogás mellett a nők csak bizonyos legitim keretek között élhettek nemi életet. A „kettős szexuális morál“-t egyre jobban kikezdte az u. n. haladás, és így egyre tágabbá lettek a nemi és házaselet szabadságának korlátjai. Ez a szabadság szükségszerűen maga után vonta a megtermékenyülés és megtermékenyítés kérdésének racionalizálódását, vagyis társadalmi és gazdasági mérlegelését, de — sajnos — nemcsak az illegitim, hanem a legitim érintkezéseknél is.

Igy szorult lassan-lassan háttérbe a nemi ösztön szerepe a népesedés kérdésének elméleti és gyakorlati előbbrevitelénél, mert hiszen a hangsúly a nemi ösztönről a nemleges nemzési és fajfenntartási akaratra tevődött át. A „nemzeni akarás“ a nemi ösztönnek kétségtelenül morális szint kölcsönöz. A mindenkori szexuális moráltól függ végeredményben a natalitás, és neki van alárendelve a natalitást befolyásoló faktorok érvényre-jutása és kihatása is. Egészen igazságtalanok lennének azonban, ha a mai szexuális morál kialakulásában csak a vallási emancipációnak, az erkölcsi gátlások fokozatos kiesésének és a női nem egyenjogúsítási törekvésének tulajdonítanánk szerepet. Ezeken, a hogy úgy mondjam, lelki momentumokon kívül a mai gazdasági rendszernek és eredménytelenségének is jelentékeny a befolyása. A szigorúan anyagiaskodó és kalkuláló emberek érvei igen erősek és éppen ezért csakis gazdaság-szociális ellenintézkedésekkel hatálytalaníthatók. Nem érzem magam feljogosítva, hogy a gazdasági orvosszerek megbeszélésébe bocsátkozzam, csupán megemlítem, hogy újabban gyakran hallani olyan megoldásról, amely a gazdaságilag agyonterhelt, sokgyermekes és a gyermektelen, illetőleg kevés gyermekes családok anyagi módja között valami kiegyenlítődséfélet óhajt teremteni, az utóbbiaknak és az aggregényeknek megadóztatása által.

*

Eljutottunk tehát oda, hogy a szexuális morál megváltozását kétségtelen okozati kapcsolatban látjuk a gazdasági helyzettel, de éppen ellenkező értelemben, mint ahogy Brentano a „konkurráló élvezetek“ elmélete alapján elképzelte. A változás tényleg a jó módú,

intelligensebb embereknél kezdődött, de később egyre nagyobb néprétegekre terjedt rá. Ezt a helyzetet annál is inkább kellő dignitással kell megítélnünk, mert ez az új morál állandóan terjedőben van, és győzelme — bárha még nem is teljes, mégis — kezd állandósulni. Ha ez a morál jelenlegi keretei között továbbra is tartani tudja magát és egocentrikus megfontolásait továbbra is érvényre tudja juttatni, akkor a natalitás terén egészen rossz következményekre kell elkészülve lennünk.

A szexuális morálnak generális megváltozása természetesen nem eredményezett mindjárt statisztikailag észrevehető szülésszámcsökkenést, mert hiszen az ilyen kezdet mindig fokozatos és nem határozható meg pontosan. Csak mikor a lakosság nagy tömegei szakítottak a régi szexuális morállal, tehát főképpen a háború utáni években, lett észlelhetővé a natalitás katasztrófális visszafejlődése.

A szexuális morál megváltozása, ami nélkül sohasem értük volna el a szülések számának mai nagyfokú súlyedését, speciálisan nyugati jelenség és — szembeállítva az orosz viszonyokkal — igen feltűnő. A távoli keleten (Kinában, Japánban, Indiában) vallási előírások alapján a család és az ősök kultusza, ami csak sok és elsősorban fiúutód mellett gyakorolható, a születések kérdésére mérvadó szexuális morálnak a gerincét képezi. Itt a nemzés problémája, számolván az egyénnel és az összességgel, teljesen elüt a nyugateurópai egoisztikus felfogástól és mintegy magától úgy szabályozódik, hogy a lakosság folytonos szaporodása biztosítva van. Ha szembeállítjuk Nyugateurópa natalitásviszonyainak állandóan csökkenő tendenciáját Oroszország és a távoli kelet egyre emelkedő szaporodásával, akkor úgy világpolitikai, mint világgazdasági szempontból gondolkozóba kell esnünk.

A népek egymásközötti küzdelmében és versengésében hatalmas fegyver a számbeli túlsúly. Alacsonyabb kultúrájú szomszédaink erejét csak úgy tudjuk valamilyen módon ellensúlyozni, ha a születések számának további csökkenését megakadályozzuk. Bár mily kulturált, ethikus és morális legyen is egy kisszámú nép, el fog súlyedni a kevésbé kvalitatív, de nagyszámú ellenség nyomása alatt. A történelem számos példát nyújt arra, hogy a leigázást, elnyomást, elfoglalást sokszor előzte meg az illető nép számszerű visszafejlődése és szexuális lezüllése.

A felelős vezetőknek legkomolyabb feladata, hogy megszüntessék mindazt, ami az egészséges, természetes nemi- és házasságnak útjában van, tehát a munkanélküliséget, szegénységet, lakásinséget, az alkohol és szennyirodalom által kiváltott, minden felelősség nélküli, anyagiaskodó telhetetlenséget, mert mindez csak fokozza a szexuális nyomort és ennek kapcsán elősegíti a szexuális morál további romlását.

Azonban a gazdasági és szociális reformok — bármily fontosak is — nem elegendők ahhoz, hogy az elnéptelenedés veszedelmét elhárítsák; fontos, hogy általuk a népek morális megújodása bekövetkezzék és egy olyan légkör teremtsődjék, amelyben nemcsak az élni-, hanem a továbbélni-akarás is meglegyen. Valláserkölcsi alapon a szexuálmorál abban az értelemben, hogy a nemi ösztön az emberiség magas ideális feladatainak szolgálatába állíttassék, hatásosan fogja szolgálni a szülések és a szaporodás problémáját, — a szexuális életet teljesen szabadjára hagyó és következményeit számítóan racionalizáló újabb felfogással szemben.*)

(Szeged.)

Steiger-Kazal Dezső dr.

D

*) Irodalom. Bendix: Geburtenregelung. Berlin 1929. (Ref.). — Burgdörfer: Der Geburtenrückgang, Berlin 1929. — Freier: Geschlechtsmoral und Mutterkult. Neue Generation, Jg. 17. Heft 1—2 1921. (Ref.). — Grotjahn: Zur bevölkerungspolitischen Lage Deutschlands. D. med. Woch. 1921. No 1. — Grünbaum-Sachs: Das Sexualproblem der Bevölkerungspolitik. Ztschr. f. Sexualwiss. Bd. 13. Heft 7, 1926. (Ref.). — Hirschfeld: Das neue Russland, 1926. — Höllein: Gegen den Gebährzwang. Berlin 1928. — Kollontaj: Die Sexualmoral und der Kommunismus, Neue Generation, 1923. No 7—9. — Marcuse: Geburtenregelung, die Forderung der Zeit, Stuttgart 1928. (Ref.). — Marcuse: Verh. d. I. internat. Kongr. für Sexualforschung, 1928, Marcus u. Weber. — Niedermeyer: Bisherige Lehren aus der Freigabe des Abortus in Russland, Halle. 1928. (Ref.). — Prinzing: Geburtenrückgang in Deutschland und Frankreich. D. med. Woch. Jg. 49, No 45. — Russel: Ehe und Bevölkerungsfrage, Neue Gener, Jg. 19, Heft 1—4. (Ref.). — Schröder: Das Problem der Unehelichen, 1924. — Széll Tivadar: A mai Magyarország népmozgalma, 1929. — Touton: Der Kampf gegen die Geschlechtskrank., ein Teil der Bevölkerungsfrage, Leipzig. 1918. — Magy. Stat. Közlemények: A magy. szent korona országainak 1913—18. évi népmozgalma, Budapest. 1924. — Wolf: Die neue Sexualmoral und das Geburtenproblem unserer Tage, Jena. 1928.

ESZMETÖREDÉKEK.

SZOKRATESZ KUBIZMUSA.

Az ember több intellektuális és morális tehetsége és ezek között a művészet nem fejlődhet ki azon evolúció útján és törvényei szerint, melynek teste fejlődését köszöni — mondja a Darwin-kommentátor Alfred Russel Wallace.

Az ősember festett, karcolt, faragott. S mindegy és tisztán csak paleontológiai probléma, hogy az ősművészt mi inspirálta az alkotásra: vallás-e, mágia, szerelem, avagy ösztönös szépségkívánás, alkotásvágy, halhatatlanság tudatalatti kívánsága — mindegy: a százalokban meglehellő élet, mindenség, zuhogó történések. S mindegy, hogy — mint Wells hiszi — a paleolit embere valóban abban a hitben élt-e hogy állatjai vadászszerencsét hoznak s hogy művészi csontfaragásainak némelyike valóban fétis volt-e: az elhatározó, a földolog az, hogy konkrét élményeit elemi parancsra képpé, szoborrá karcolta, gyúrta — s tette mindezt a legmaibb *expresszió* primer, gyors, expanzív élménykivetésével és annak megkapó, szuggesztív, primitív erejével.

Hátrafelé nem szabad menni. De van úgy, hogy az egyenes út visszavisz: ha földet kerülsz, szülőföldre kénytelen-kelletlen visszatérsz. A művészet hozzáig-fejlődésével a kör bezárult, a vonal önmagába visszatért. A mai zene, reprezentánsai, Bartók, Kodály, Stravinszkij, Schönberg, Honegger, Ravel műveiben s a jazzben (instrumentumaiban) visszatért az embernek legősibb, elementáris, legmélyebben-emberi, primer zenei élményéhez, a természet kollektív ritmusához. Az új építőművészet is szakított minden cikornyás és maltert-cizelláló architektúrával és tisztább, ősbibb szépséget keres, amely egyúttal praktikus is, sőt elmélete szerint csak az az igazi építészeti szép, ami tudván praktikus rendeltetését, aszerint igazodik — lásd: *Neue Sachlichkeit*, Dessau, Gropius, Moholy-Nagy . . . Ismert dolgokat mondok, de a közlendőm premisszáit kíván, hadd folytassam tehát: az új festészet épígy, minden érzékszerveinkre rákódott raffiniát lerázva, visszavezetett a szépségek természetes megélésére; az ősi színek és vonalak abszolút szépségére, — szín és vonal: nemcsak a pikturában, de építésben, zenében, mindenütt — amit csak az érintetlen ember, az ősember tudott igazán érezni — aki festményeket ugyan soha nem látott, de a festmények örökké variált modelljét, a természetet látta maga körül és magában: minden pórásával a Teljességet.

Az új idők művészetének ez a hirtelenjött „atavizmusa“ — lehet — nekem sem mindent-megoldó: a komplikáltságot tartom annyira, mint a primitivitást, a fölfelé-differenciálódást többre, mint a magam-devalválását. De biztos, hogy leplek és homályok alatt egy a folytonos szépségideál, ami kísért, amihez egyre közelebb szeretnék jutni, s itt érkeztem el furcsa közölnivalómhoz.

A művész, aki jelenti a legdúsabb életet, a legteljesebb életörömet, a legnagyobb lendületet, édes embertestvére a műélvezőnek: segítő keze, megjött szava, zenévé finomult hangja, táncos lába, muzsikáló szive. S ha a műélvező a művésszel együttlendül, az időtlenben van s ebben a dimenzióban megtetszik, hogy a ma művészi törekvései, bármint változtak is légyen álcái, kifejezési formái — minden korokéi voltak.

Ma az esztéták és filozófusok igen jelentékeny része, mint legtermészetesebb, adott szépségben: a *szimmetriában* és ezen túl, a szerintük tisztultabb szépségfogalmat jelentő geometrikus ábrákban látja a zeneivel vetekedhető, abszolút képzőművészeti szépség lehetőségét.

Nos — már Szokratesz *Filebosz vagy a Gyönyör* című dialógusában így beszél Protarchoszhoz:

Mikor a formák szépségéről szólok, nem azt értem rajta, amit a nagy tömeg képzel: az élő testek, vagy valamely festménynek szépségét, hanem beszélek az egyenesről és a körrel és a belőlük keletkező síkokról és tömör testekről, melyeket vagy körzövel, vagy szögmérő segítségével állítanak elő, ha ugyan érted, amit mondani akarok. Állítom, hogy ezek az alakok nem hasonlítanak a mindennapi élet alakjaihoz, — amelyek csak bizonyos szempontból, bizonyos célra szépek és csak arányaik által lesznek szépekké — de ön magukban is, szépek, természetüknél fogva s oly gyönyöröket nyújtanak, amelyeket más alak nem kelthet, mert semmi közük nincs az érzéki gyönyörűséghez.

Szokratesz mintha szóról-szóra Guillaume Apollinaire elméletét mondaná és magyarázza, ha meg nem is magyarázza — akaratlanul is — a Picasók, Matisse-ok Kokoschkáék pikturáját, amely emberi arcot s minden egyebet körökre, prizmákra, kúpokra és piramisokra analizál és — állítom, hogy ezek az alakok nem hasonlítanak a mindennapi élet alakjaihoz — a természettől más dimenziókba távolodva, színjátéso geometriai koncepciókat állít össze.

Szokratesz szava egy tisztultabb művészet hirdetése, a plátóni ideálfilozófia dogmatikájához nagyszerűen beleillő szólam. A művészi szépnak nem szabad érzékeinket földi asszociációkra vonnia, asszociációs érzékünket ki kell ragadnia a mostani dimenzióból, lehetőségekből s fülünkkel, szemünkkel együtt egy ember- és természetfölötti, nagyszerű transzcendentális hallásra, látásra, asszociációs képességre beállítani.

Emberfölötti feladat, de a célkitűzés már Szokrateszben ütközik. Körök rendjén vonuló fonál: örök szépségnek ideálja. Tán föl is ütötte fejét öntudatlan imitt-amott — Marc Chagall ösül ma is Paolo Uccello-t vallja — s hogy asszociációk, evilági gondolatok nélkül lehet-e számunkra szépség, vagy a szokrateszi ideál számunkra megközelíthetetlenül fog lebegni továbbra is az embertelen igazságok között — nem tudom. Ki kellene szállnunk talán magunkból s átlépni magunkon, hogy elérkezhessünk a végső Szépség megismeréséig — s itt Szokratesz már nemcsak az új művészet tapogatózó igazságának pre-judikál, hanem közeli asszociációval Nietzsche szava zendül föl benne: „az ember olyan dolog, amin által és túl kell lépni, hogy olyanok legyünk magunk előtt, mint az embernek a majom: nevetség és fájdalmas szégyen“.

(Szeged.)

Rónai Mihály András.

BÉCSI FRANCIA NYOMTATVÁNYOK.

A magyar szellemtörténet egyik legfontosabb kutatási területe a bécsi kultúra. Amíg nem áll előttünk a maga egészében és minden részletégaiban az autonóm bécsi német szellemi élet, addig a magyar fejlődést sem tudjuk genetikusan hozzákapcsolni a nyugati irodalmakhoz. A bécsi szellemiség kutatása — az osztrákok után — elsősorban nekünk magyaroknak eminens érdekünk: ezt a két

évtized óta elfogadott elvet követi az a dolgozat, amelyet Oravetz Vera készített a bécsi francia nyomtatványokról *Les impressions françaises de Vienne* (1567—1850) címmel (Études Françaises 3, Szeged 1930). A dolgozat nagy bibliografiai anyagot gyűjt össze és bevezetésében vázlatosan meg is rajzolja a bécsi francia hatás képét, amennyire ezekből a pozitív bibliografiai adatokból megszerkeszthető lehet. A bibliográfia természetesen — mint minden bibliográfia és az elismerő kritikák dacára is — nem lehetett teljes. Eckhardt Sándor az Egyetemes Philológiai Közlönyben közölt néhány újabb adalékot. Az alábbiakban szintén néhány adatot óhajtunk Oravetz Vera értékes gyűjteményéhez hozzáfűzni.

*

1735.

Heures nouvelles ... dédiées à l'Impératrice Thérèse. Vienne 1735.

4°, „en gros caractères, avec plusieurs belles figures“ = Oravetz Vera más forrásból az 1736. év adatai között jelzi ezt az 1735-ös kiadást. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801: 53.

1747.

Réflexions sérieuses ... : Vienne 1747.

2 vol. — Oravetz V. adataiból hiányzik a kötetszám. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801: 107.

1755.

Éléments géographiques, ou Description abrégée de la surface du globe terrestre ... Vienne 1755.

Leval (Supplément 1914: 14) idézi 1769-ből való nagyszombati új kiadását, amelynek címéből kitűnik, hogy az első kiadás Bécsben jelent meg. Szerzője minden bizonnyal L.-S. Jacquet de Malzet, akinek hasonló munkáit Oravetz Vera is regisztrálja. Így említi Kayser is (III: 230).

1757.

[Karl Anton, Freiherr von Martini:] *Méditation impartiale sur l'article du Traité de l'année 1746* ... [Vienne] 1757.

V. ö. Hans Margreiter, Tiroler Anonymen- und Pseudonymen-Lexikon, Linz 1930: 84. — Holzmann-Bohatta, DAL.

1758.

Catalogus librorum per quinquennium a commissione aulica prohibitorum, Viennae 1758. Prostat in officina libraria Kaliwodiana.

12°, 187 l. — M. T. Akadémia: „Bibliogr. 0.125“. Többhelyütt oldalakon át francia könyvcímek.

1766.

[René Cerveau (abbé):] *L'esprit de Messire Nicole*, Vienne 1766.

Oravetz V. nem ismeri a szerző nevét. V. ö. W. Deinhardt. Der Jansenismus in deutschen Landen, München 1929: 113. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801: 41. — Barbier, Dict. anon. II: 192. — Első kiad. Paris 1765.

Restaut: *Grammaire Française*, Vienne 1766.

12°, első kiad.: Paris 1756. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801: 52.

1768.

Catalogus librorum a commissione aulica prohibitorum, Vienne 1768. Prostat in officina libraria Kaliwodiana.

12°, 256 l. — M. T. Akadémia: „Bibliogr. 0.422“. — V. ö. 1776, 1777.

1772.

Grammaire Allemande par Gottsched, mise en abrégé par Quand. Vienne 1772.

8°, v. 8. Oravetz V.: 1757. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801:52.

1773.

Rétraite de dix Jours en forme de Méditation, pour célébrer la fête de Noël. Vienne 1773.

Oravetz V. szerint 1774, rövidebb címmel. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801:108. A könyvcímnek ez a formája valószínűvé teszi, hogy Oravetz Vera föltévése helyes: a mű szerzője V. de la Borde.

1774.

Catalogue des Livres françois, italiens et anglois qui se vendent aux prix marqués. à Vienne chés Augustin Bernardi, libraire de l'université, vis-a-vis la porte de la maison professe des Jésuites. 1774.

12° 106 l. — M. T. Akadémia, Bibliogr. 0.39. — A 84. l. hozza J.-B. Sind munkáját (1772), amit Oravetz dolgozata csak a Trattner-katalógusból ismer. Egyébként ez az egyetlen könyv, amit Bernardi Vienneből keltez. Lehet, hogy a helynéküli könyvek között van bécsi nyomtatvány.

La vraie richesse de l'Etat. Vienne 1774.

2 vol., 8°. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801:108.

1775.

Sentiments et pratiques de Piété pour les jours de l'Avent. Vienne 1775.

12°, petit format. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801:112.

1776.

Catalogus Librorum a Commissione Caes. Aulica Prohibitorum. Editio nova. Viennae Austriae, Typis Geroldianis. 1776.

12°, 360 l. — M. T. Akad.: „Bibliogr. 0.227“. A könyvek kb. negyedrésze francia. V. 8. 1768, 1777.

1777.

Supplementum ad Catalogum Librorum a Commissione caes. reg. aulica prohibitorum. Viennae Austriae, typis Geroldianis. 1777.

12°, 16 l. — M. T. Akadémia: „Bibliogr. 0.423“.

1784.

Abrégé de toutes les Sciences à l'usage des enfans. Vienne. 1784.

16°, avec fig. — Mangot, Catalogue. [Vienne] 1797: A. — Valószínűleg azonos Oravetz V. bibliográfiájának Forme y szerzőnév alatt közölt (1784) könyvével.

André, l'abbé: *Histoire générale et particuliere de Bohême*, Vienne 1784.

2 vol. 8°, cf. Mangot, Catalogue, Vienne 1797:30. — Vienne et Strasbourg, 1784: cf. Quérard, La France litt. 1:56. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801:55 (szerzőnév nélkül, a cím csupán: Histoire de Bohême).

[Polier de Saint-Germain (Ant. de):] *Du Gouvernement des Moeurs*. Vienne 1784.

8°, v. 8. Sammer, Catalogue Général 1801:51. — A szerző nevét Barbier adja (Dict. des ouvr. an. II:550), aki szerint a mű Lausanne-ban jelent meg.

1785.

L'Apothicaire de Murcie, on les Amans plus heureux que sages. Comédie en 4 Actes, en prose. Vienne 1785.

8°, v. ö. Mangot, Catalogue, [Vienne] 1797: A.

1786.

[Montolieu, Isabelle de:] *Caroline de Lichtfield*, par Mad. de * * *. 3me Edit. Vienne 1786.

2 vol., 12°. — Mangot, Catalogue, [Vienne] 1797: A. — Barbier (Dict. des ouvr. an. I: 503) adatai: Caroline de Lichtfield, ou Mémoires extraits des papiers d'une famille prussienne, par Mme de * * * (Isabelle de Montolieu), publié par le traducteur de „Werther“ (G. Deyverdun). Lausanne et Paris, 1785, 2e part. in-12. Souvent réimprimé et depuis 1813 avec le nom de l'auteur. V. ö. Oravetz V.-nál: 1785, Lichtfeld Caroline.

1791.

Kempelen, Wolfg.: *Le Mécanisme de la parole.* Vienne, A. Pichler, 1791.

8°. — Petrik II: 360. — Leval, Suppl. 1914: 19.

1792.

Le comte d'Ayala: *De la Liberté et de l'Egalité des hommes et des citoyens avec considérations sur quelques nouveaux Dogmes politiques.* Vienne 1792.

8°, cf. Mangot Catalogue, Vienne 1797: 41. — Oravetz Vera szerint 1793; a cím itt teljesebb.

Dieu est l'amour le plus pur. Ma Priere et ma Contemplation. Trad. de l'allemand d'Eckârthshausen, Vienne 1792.

12°, cf. Mangot, Catalogue, Vienne 1797: 17. — Oravetz Vera nem emliti, hogy németből fordított mű; 1796-ból keltezi.

1794.

C. de C.: *Pensées choisies des Livres que j'ai lus rangées par ordre alphabétique.* Vienne 1794.

8°, cf. Mangot, Catalogue, Vienne 1797: 57.

Le Chauffage économique ou examen critique du chauffage qu'on obtient des cheminées à la française et des fourneaux à l'allemand, suivie d'une nouvelle construction de cheminées-fourneaux économiques éprouvés, avec la manière de faire usage du charbon de pierre. Vienne 1794.

4 vol., 8°, avec figures. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801: 15. — Oravetz dolg. hiányosan közli a címet.

1796.

Abregé de Rhétorique, français et allemand. Vienne 1796.

Mangot, Catalogue, Vienne 1797: A.

1797.

Catalogue des Livres François qui se trouvent chez la veuve Mangot Libraire en Foire sur le Hoff (in der ersten Gasse der päbstlichen Nunziatur gegenüber) Nro. 319. hors des foires dans son magasin (auf dem Hof im blauen Haus) Nro. 354 im 3. en Stock. S. I. [Vienne], Novembre, 1797.

4° 80+8 l. — M. T. Akadémia, Bibliogr. Qu. 90. — Körülbelül 800 francia könyvcímet sorol föl, ami — ha ezek a könyvek tényleg raktáron voltak Mangot özvegyénél — maga is frappáns bizonyítéka a XVIII. századvégi bécsi francia kulturának. A 80-82. lapokon: „Comédies à Vingt Kreutzer la Piece“, szerzőnév nélkül. Ezek bizonyára a bécsi francia színház darabjainak szöveggönyvei voltak, amiket olcsón árúsítottak . . . Föltételezhető, hogy bécsi nyomtatványok. V. ö. J. Witzenez, La théâtre français de Vienne, Szeged 1931 (sajtó alatt).

Catalogue de Quelques Livres rares et pretieux, dont la Vente se fera le
a Vienne (in der Kärnthnerstrasse beim eisernem Mann, Nr. 1002, im
1 ten Stock auf der hintern Stiege.) Les prix sont en Argent de Vienne. Vienne
1797.

12°, 62 l. A címlap belső oldalán: Pour les Commissions on s'adresse à Mr. Alois Blumauer
Libraire de Vienne. — M. T. Akadémia, Bibl. 0.36. — Oravetz Vera csak quart-kiadását ismeri.

1798.

Catalogus librorum variorum qui auctioni publicae exponentur die 19 Mart.
et seqq. Im Gundelhof... Wien 1798. In der Bin zischen Buchhandlung.

12°, 62 l. — Néhány francia könyvcím. — Megrongált példány a M. T. Akadémia könyvtárában:
„Bibliogr. 0.399*.

1800.

Maximes et Réflexions morales du Duc de La Rochefocauld, aux-
quelles on a joint l'ouvrage intitulé: *L'Esprit des Esprits*. Vienne 1800.

Seconde édition, 3 parties en 1 vol., 18°. — Sammer, Catalogue Général, Vienne 1801: 79. —
Oravetz V. dolg. nem közli a függelék címét és 1796-ra utal, ahol azonban nincs semmi nyoma a mű
első kiadásának.

1801.

Catalogue Général de tous les Livres Français, Anglais, Italiens, Espagnols
et Hollandais, reliés ou brochés, qui se vendent, la plûpart, aux prix de rabais
chez Rodolphe Sammer, Libraire à Vienne, en Autriche, vis-à-vis la Porte
d'Italie, dite Kärnthnerthor (sic!). Hely nélkül, 1801.

12°, 188 l. — M. T. Akadémia, Bibliogr. 0.418.

1810.

Hormayr, Joseph Freiherr von: *Observations historiques sur le mariage*
de l'Empereur Napoléon et de l'Archiduchesse Maria-Louise, Vienne [1810].

Hans Margreiter, Tyroler Anonymen- und Pseudonymen-Lexikon, 1930:92. Museum Ferdinan-
deum, Innsbruck.

1816.

Bouilly, J.-N.: *Les Encouragemens de la Jeunesse*. Pesth, C. A. Hart-
leben, 1816.

8°, 4 iv + 219 l., Leval (Suppl. 1914:22) szerint Bécsben nyomták, Ch. Gerold-nál.

1835.

Catalogue de la galerie ... Esterhazy... Wien, J. B. Soilinger, 1835.

8°, II + 81 l. — Leval, Suppl. 1914: 23. — Oravetz V. szerint: Vienne, Rohrmann 1835. Leval a
Rohrmann-féle második kiadást 1844-re teszi. Ezt O. V. is idézi, anélkül, hogy utalna a két mű
azonosságára.

*

Mindezekhez még csak egy észrevételünk lehet. A bécsi francia nyomtat-
ványok kutatása nincs lezárva. Kívánatos lenne, ha Oravetz Vera folytatná
a megkezdett munkát és — új könyvadatok fölkutatása mellett — a Bécsben élő
és franciául publikáló írók egész működését állítaná a kutatás központjába. A
könyvek után jöjjenek az írók arcképei . . .

(Szeged.)

Zolnai Béla.

EGY TUDOMÁNY TÖRTÉNETÉNEK NYOMAIN SZÉPHALOMTÓL NIJMEGENIG.

Pár év előtt ezeken a hasábokon (*Széphalom* 1928: 38) igyekeztem először a klasszika-filológia válságos helyzetének gyökereit és orvosságát megkeresni. Ekkor ismertem föl e tudomány rugalmas változékonyságának a jelentőségét, próbáltam a múltja tanulságaiból jövő kilátásaira következtetni és ekkor tapasztaltam keservesen, mit jelent jó magyarán az a szenvtelen holland mondat, amelyet most, korszakos jelentőségű tervezetében, az idealisztikus kl.-filológia egyik vezéralakja, E. Drerup, vetett papírra: „En werkelijk geschiedenis der philologie is altijd nog een vrome wensch onzer wetenschap.“¹⁾ Valóban: ha az igazi történetírás a tények lehetőleg tökéletes kihallgatása mellett mindig még valami, a jelenbe gyökerező szubjektív és egységes értékelésen is köteles a maga tárgyát átszűrni, mert csak így adhat tartást és perspektívát a természetük szerint elfolyó és kifejezhetetlen életjelenségeknek,²⁾ — akkor a kl.-filológiának történelme kétségkívül máig sincsen megírva. Gudemann *Grundriss*-e vagy Wilamowitz vázlata a Gercke-Norden-féle *Einleitung*-ban bevallottan is, csak regisztráló vázlatok; de — külső egysége, terjedelme stb. ellenére — I. E. Sandys háromkötetes *History of Classical Scholarship*-je (1908) sem más, mint filológus-életrajzoknak korszakok és országok szerint való, meglehetősen sematikus összesítése. Igazán történelmi földolgozást a keresőnek legföljebb olyan ritkaság-számba menő részletpróbák kínálnak, mint Finsler *Homer in der Neuzeit*-je, egyébként, aki bármi okból mindmáig az elé a kényszerűség elé került, hogy képet formáljon magának tudományunk pályájáról, annak csak egy fáradtságos út állott a rendelkezésére. Magának, ad hoc kellett a kl.-filológia megiratlan történetét összeállítania, még pedig leginkább régi és csak a XIX. század utolsó negyedéig jutó (tehát elégtelen és elavult) speciális monográfiákból, mint Borinski-nak (1886) és Voigt-nak (1893) az olasz-humanista renaissance, Bursian-nak (1883) a német, Egger-nek (1869) a francia, Luc Müller-nek (1869), a németalföldi kl.-filológia történetére vonatkozó munkái; és idegen határterületek idegencélú (tehát észmei részükben használhatatlan, főleg csak nyersanyagot adó) feldolgozásaiból, amennyiben épen különösebb tekintettel voltak tudományunkra; mint B. ten Brink és Hamelius angol, Brunetière, Lanson, Marf, Darmesteter-Hatzfeld (XVI. sz.-i) és Hettner (XVIII. sz.-i) francia, A. Gaspary olasz irodalom-történeti; vagy Paulsen-Lehmann kétkötetes felsőoktatási és Th. Ziegler sok kiadást ért pedagógia-története stb. Magunk is például csak hosszú hónapok hihetetlen fáradtsága árán és a járatlan utak ezer gyöttrő bizonytalansága között jutottunk még azoknak az igen fogyatékos és igénytelen vonalaknak birtokába is, melyeket akkoriban a *Széphalom* lapjaira rögzítettünk le.

Érthetően így jelentett számunkra E. Drerup két — a kl.-filológia történetének periodusairól szóló és egymást szerencsésen kiegészítő — dolgozatának³⁾ a megjelenése nemcsak nagy és önzetlen örömet, de némi megnyugtató elégtétel-érzést is. Végre sikerült egy korunk vezetői közé tartozó, bámulatosan modern és szintetikus látású filológusnak valóban olyan trace-t vonni meg tudományunk, sőt a humanizmus szélesebb mezein át, amelynek mentén már egy

¹⁾ A lentebb idézendő: *Perioden der klassische Philologie* c. munkában, 46. l.

²⁾ Bővebben l. Budapesti Szemle 1929: 108.

³⁾ I.: *Perioden* stb. (mint fent), *Grondlagen eener Geschiedenis van het Humanisme*, Rectorale Rede, uitgesproken te Nijmegen, 17 Okt. 1930; Nijmegen-Utrecht 1930; II.: *Perioden der klassischen Philologie*; *Forschungen und Fortschritte* VII. (1931) Nr. 8.

igazi, a legszigorúbb követelményeknek minden tekintetben megfelelő „Gegenwartsgeschichte“-t könnyen lehet kiépíteni: ennek a tettnek fontosságát a kl.-filológiai kutatás, sőt a modern filológiák és általában a szellemi élet alakulása, illetőleg története szempontjából is, nem kell külön bizonyítanunk. Minket azonban, egyénileg is, végtelenül megnyugtatott, hogy egy ilyen tekintélynek speciális kutatásai meggyőzően helytállóknak igazolhatták a mi rögtönzött áttekintésünket és a belőle vont szerény következtetéseket;⁴⁾ annál meggyőzőbben természetesen, minél messzebb fekszik Széphalom-tól Nijmegen és Drerup-tól a magam szerény törekvései.

Egyetértésünk különben olyan szembeötlő, hogy minden kommentár nélkül, már a két dolgozat gondolatmenetének sovány ismertetése is bizonyítja.

Drerup szerint t. i. napjainkbig a kl.-filológiának — a humanisztikus mozgalmak szélesebb határain belül és ezekhez igazodva — két nagy, magában záruló periódusa folyt le (egy *apotiori* római és egy *apotiori* görög), mindegyik külön a kezdemény, delelés és hanyatlás, illetőleg „Ausklang“-mozzanataival. Az első periódus az itáliai humanizmus célkitűzésének fázisával kezdődött (XIV. sz. közepe, XV. sz.); törekvése főleg: a római ókor *esztétikai* megelevenítése: kéziratkutatás, görög auctorok latinra dolgozása, kiadások (*editio princeps*-ek) stb. volt. Ezt a vetést érlelte be, a humanizmus internacionalizálódásával, a második fázis: a tudományos filológia első kivirágzása Francia- és Németországban (a XV. sz. közepétől, XVI. sz.); amikor is esztétizmus helyett: kritika, nyelvi és tárgyi ismereteken túl: történeti megismerés-igények domináltak. Lezárul az egész periódus a harmadik mozzanattal, vagyis a XVII. századdal, mikor a válásháborúk nyomán járó gazdasági krízis, a humanisztikus kritika és a szakadás összefüggését kereső katolikus egyház bizalmatlansága stb. az egész nekilendült filológiai és pedagógiai humanizmus *hanyatlását* idézték elő. Végül már Hollandiában, e kor mentsvárában is mutatkozik az aggás: enciklopedikus *polymathia*, a stilusérvék és kritikai él csorbulása, majd a görög oktatásügy *déroute*-ja.

Korunk természetesen a második periódusnak képezi a zárófázisát s így föltevéseink számára érthetően lesz tanulságosabb ennek a közelebb eső körnek a története, jóllehet — a lehetőségek kötöttségéhez képest — itten minden már csak megisméltődött: a periódus alakulását az eszménytől módosított történeti helyzetek alapján — akár előző periódus tanulságaiból is — bizonyos valószínűséggel ki lehetne következtetni. A periódus elején különben egyelőre még a holland nagyok „filológiai“ és történeti kérdései állanak előtérben. Fordulót jelez: Bentley és Perizonius, igazol: a Homeros-fölfogás módosulása, e legpontosabb hőmérő. Szemben azzal az aláértékeléssel, melyben a költőkirályt a latin Franciaország még mindig következetesen részesítette („Querelle“), Anglia reakcióba lép és ebből kerekedik majd az ókor újjajta, görög orientációjű, *esztétikai értékelésének* az a divatja, amely aztán Herder és Winckelmann Németországban mindent magával ragad (XVIII. sz.). Így lesz a XIX. század — vagyis e periódus második fázisa (1795-től) — a „német“ humanizmus századvá. Megteremti, — ahogy G. Hermann egy dolgozata (1801) okmányszerűen igazolja — a Kant-féle *Kritik der reinen Vernunft* (1781) szelleme; elegendhetetlen előfeltételét alkotja: a XVIII. század fölvilágosodásából kialakuló *racionalizmus*. A humanizmus lassan tért vesz, előtérbe lép a *történeti kritika*, hogy az ókor egész gazdagságát átfuttassa garatján. Ennek az „Altertumswissenschaft“-nak a szelleme szakítja le a filológia testéről és fejleszti tovább a racionális elkülönítés útján diadalmas szaktudományokká a vallástörténetet, nyelv-tudományt, archaeológiát stb.; és ez engedi be, viszont, a racionalizmus szellemétől rokonokként protegált új, skaphológiai és epigraphiai tudományokat. Végül

⁴⁾ V. ö. még EPhK. 1930:199 és Széphalom 1930:284 is.

— mint harmadik fázis — angol kezdemények nyomán és a racionalizmus mindenhatóságába vetett hit megingásával, új internacionalizálódás, a neo-idealiztikus-szellem nyomúl előtérbe (XX. sz.). Amennyiben előzőleg a tisztán racionalisztikus-logikus felfogás nem engedte érvényesülni, jogot kér és kap az alkotó személyiség *sui generis* titokzatossága; amennyiben a racionalizmus gazdag áradása — szükségszerűen — épen az összefüggések elhomályodását jelentette, esedékes lesz az átnézetek keresése, illetőleg helyreállítás is. Így a közeljövő főiránya: megint az analízis helyébe lépő idealiztikus *esztétizmus, szintézis*. Igazoló szimptomák: a Homeros-fölfogásnak „idealiztikus“ megmozdulása,⁵⁾ másfelől határ-kiterjesztések és -elmosások, mint a praehistoria, primitivologia, orientalisztika, byzantinologia recepciója stb. „Der Humanismus des XX. Jahrhunderts wird wieder ein ästhetisch-pädagogischer sein müssen — oder er wird, für die Schule und damit auch für das Leben, nicht mehr sein!“ — ez a Drerup eredménye is.⁶⁾

*

Lényegében Drerup-nál a kl-filológia történetének ez az áttekintése csupán mellékterméke egy hatalmas méretű oktatásügyi kísérletnek, melynek szerény címe mögött — *Die Schulaussprache des Griechischen*⁷⁾ — szerzőknek nagy apparátussal és anyaghalmozással széles, humanisztikus alapvetést kellett kiépítenie. Számunkra azonban épen ez a proveniencia legmesszebbmenően garantálja, hogy az előttünk fekvő két mutatvány: a szellemtörténeti vázlat (II.) és a részletező tartalomjegyzék (I.) nemcsak minden tekintetben megbízhatók, hanem kidolgozva feltétlenül értékes rendet és belső összefüggést is hivatottak a kl-filológia múltjában létesíteni. Igazolják, hogy itt valójában már potenciálisan készen áll egy terjedelmes és alapos, a jelentörténet igényeit megelégtítő, kitűnő filológiatörténet, tehát súlyos hibá és hátrány volna a kisebb munkát, vagyis a nagy könyv elkészítését halogatni. Annál súlyosabb, minél jobban kedvez — Drerup szerint is — korunk áramlata általában a történeti szintézisek létesítésének. Az csak természetes viszont, hogy ezt a munkát legalkalmasabban annak a Drerup-nak kellene és talán egyedül lehetne is elvégeznie, akinek ma ehhez a legtöbb adat van birtokában és aki a kidolgozás folyamán tapasztalás szerint mindig adódó tökéletesbítéseket, apró módosításokat is képes és jogosított volna végrehajtani. A bökkenő csak az, hogy ez a problémáktól fiatalosan duzzadó westfáliai *hekatoncheir* hatvan éves múlt⁸⁾ és eddig is — az imént érintett kulturpedagógia munkán kívül — elkötelezte magát: *Isokrates* kritikai kiadásának befejezésére, ígérte: a *Homerische Poetik* még hiányzó II. kötetét (*Ilias*), nemrég (egy *Herodotos* „logos“-airól tartott előadásban) mint régi, a *Homeros*-rhapsodiákról való fölfogásának a továbbvívését kilátásba helyezte: a művészi komponálás technikájának fejlődéstörténetét a görög irodalomban stb. Csupa fontos, egyenkint is egész embert követelő probléma és Drerup ezenkívül még organizátor, többszörös szerkesztő, egy új egyetem hajszolt vezetője és lelkiismeretes tanára is, stb. Ezért hangoztatjuk, — tekintettel a rendkívüli sürgősségre — hogy a különös helyzet netalán még egy szokatlan lépést, tudománypolitikai közbelépést is indokolhatna. Ezt a munkát, valamelyik világnyelven, minden áron és minél előbb, akkor is el kellene készíttetni, ha Drerup nem akarná vagy — ami valószínűbb — nem tudná már vállalni, csak mint irányítója és legfőbb ellenőre állhatna a szolgálatába. Marót Károly.

⁵⁾ V. ö. EPhK. 1923, 225 kk. ⁶⁾ II, 112. l.

⁷⁾ A megjelent I. kötetről (1930) I. EPhK. 1930: 236.

⁸⁾ V. ö. a *Der Wächter* 1931, XIII. évf. 1., Drerup-számában.

ALFÖLD.

TE SAXA LOQUUNTUR.

Részlet a szegedi egyetem Klebelsberg-emléktáblájának leleplezésekor elmondott beszédből.

Ide kértük ma Klebelsberg Kuno grótot mi, a Ferencz József-Tudományegyetem tanárai, ezekhez a falakhoz, amelyek időtlen időkig beszédes hirdetői lesznek annak a nemzetmentő munkának, amit a kultuszminiszter nehéz, nagy időkbén a nemzeti kultúra érdekében, a tudomány ápolásának szolgálatában végzett, valamint annak az inspiráló művészi elgondolásnak, mely az ő lelkéből fakadtan országos értékű műalkotással gazdagította nemzetünket, s amelyekben szerencsésen egyesül egyetemünk iránt érzett gondoskodó szeretetének megnyilatkozása és e város naggyá-tételének szívéen-hordozása.

Ide kértük, hogy ezen a helyen, az ő másik elgondolásának — a nemzeti nagyok emléksarokának — küszöbén, a világháború hős marsalljának, kit a magyar nép osztatlan szeretete övez: vitéz József királyi hercegnek jelenlétében, valamint a kultuszminiszter lelkes munkatársainak, e város vezető személyiségeinek és közönségének jelenlétében mondjuk el új otthonunkban sikeres munkánk előfeltételei jelentékeny részének megteremtéséért mélyen érzett köszönetünket s hogy kőbe vésve adjuk azt át emlékezetül a Klebelsberg Kunó gróf érdemeit hirdető e falakkal utánunk jövő sok-sok nemzedéknek . . .

Úgy érezzük, hogy nekünk, akik hivatásunknál fogva magasságokba törekszünk s így tekintetünk nem pihenhet meg csak a völgyek tenyészetén, hanem a csúcsokról messze területeket kell vele bejártnunk, nekünk illik legelől járni az érdemek elismerésének magaslatán, akiket erre sem a jutalmazás kilátása nem csábíthat, sem el nem tántoríthat ettől kicsinyes tekintetek mélységbe szédítő révedezése. S akit megillet a legnagyobb elismerés, ami földi embernek juthat: kortársainak elismerése, annak azt megadni — úgy tartjuk — emberekhez legméltóbb és nemes kötelesség.

Aki Magyarországot utolsó tíz esztendejét nyitott szemmel élte át, vagy átlapozza e tíz év történetét, ha elfogulatlan szemlélő vagy olvasni tudó, meg kell látnia és olvasnia kell, hogy ezekben az években a népművelés mezejétől a középfokú és szakoktatás hegyoldalán át a tudományok, a felsőoktatás fellegváráig az alkotásoknak, az intézményeknek olyan sora létesült részint régi mulasztások helyrehozására, részint a jelen érdekében, részint pedig a jövő számára, mely ennek a korszaknak örök büszkesége és történelmi érdeme marad. De ezzel együtt azt is meg kellene látnia a szemlélőnek és olvasnia kell az olvasónak, hogy ezeknek az alkotásoknak és intézményeknek életre-hívása, — ami a magyar nemzeti művelődés új reneszánszát jelenti — a megcsonkított, kirabolt országnak, életre-hivatása: Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszternek az érdeme, aki — a gondviseléstől küldötten — az új helyzet felismerése, az új feladatok meglátása mellett a nemzet jövőjében való erős hitével, feltámadásában bízó reménységével — legyőzve a Koppányokat és elhallgattatva a Jeremiások nyöszörgő sirámain — fáradhatatlan lélekkel, szóval beharsogta és írással beleírta a nemzetbe hívő hitét és bízó reménységét . . .

Országos jelentőségű dolgokról beszélék, amikről mindenki tud és országos érdemeket említek fel, amiket mindenki ismer. Akinek élete azonban egy nemzet

sorsának intézésére van elhivatása szerint rendelve, annak minden közéleti tevékenységét s ezek jelentőségét és értékét csak a nemzet jelenére és jövőjére gyakorolt hatásnak a mérlegén szabad lemérni. Mind az, amit Klebelsberg Kunó gróf Szegeden egyetemünknek érdekében és javára alkotott, az egész magyar kultúrának és az egyetemes tudománynak javára van s mindannak szerves része. S ami Szegedet, alkotásai révén emeli, az országos érték egyszersmind s az egész nemzetnek javára is van.

Ezért is csendül meg szükségképen a magunk énekében is az országos melódia, amelynek legfőlegb érzésünk szerint való sajátos színezése a miénk. Legyen e színezésünk — talán csak elhalkuló *piano*. — az, hogy az országos elismeréshez hozzáűzzük a mi hálás köszönetünket egyetemünk tanári karának hat évtizedes tradícióihoz hívek maradva; hogy ezt ünneplés formában mondjuk el s ennek örök emlékezetére kőbe vésettük azt, amit e falak visszhangoznak: *Cuno ex comitibus Klebelsberg — Te saxa loquuntur.*

(Szeged.)

Menyhárt Gáspár.

EGY NAP KULTURPOLITIKÁJA.

Május 14.-e nagy napja volt a magyar irodalom és tudomány ügyének. Az alábbiakban három följegyzésre méltó eseményét ismertetjük ennek a napnak, úgy amint annak idején a sajtóban visszatükrözödték.

Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter a költségvetés tárgyalása alkalmával többek között ezeket mondotta a legutóbbi hetek tudományos és irodalmi vitáira*) célozva:

A magyar irodalmat mindig a nemzeti érzés táplálta s ezzel áll, vagy bukik. Én a műveltség terén a klasszikus liberalizmus híve vagyok, lehetetlen-ségnek tartanám, hogy megrendszabályozzam a katedrát, vagy a tollat s nem engedném, hogy irodalmi felfogás miatt sajtóper induljon. A tudomány és irodalom szabadságát képviselem. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy nem kell irányító befolyást gyakorolnom. Fájdalmasan érintett, hogy egy jó író nem rég román vért fedezett fel magában, egy másik jó szemmel nézi a csehtót állapotokat. Most már csak azt várom, hogy a teljesség kedvéért mikor fog felbukkanni, aki a szerbeket dicséri. Jól tudom, hogy a zseniben meg van a hajlandóság bizonyos szertelenségre és vonzza minden, ami új. De ennek az érzésnek is meg kell állani a hazaszeretetnél. Ami a katedra és a toll szabadságát illeti: azt respektálok, ha kell, meg is védem s most szépszóval figyelmeztetek mindenkit, hogy egyeztessék össze ezt a szabadságot a nemzet nagy eszméivel.

*

Ugyancsak a kultusz-költségvetés vitájánál Kornis Gyula azt fejtegette, hogy oktatási kérdésekben nem szabad laikusokra hallgatni... Egyedül Magyarországon ér véget a 12. évnél a tankötelezettség. Az egyetemi kiadások 80 százaléka klinikai kiadás... Ha kultusztakarékosságról beszélünk, ne feledkezzünk meg arról, hogy mit dolgozik ezen a téren Románia és Jugoszlávia.

*

*) V. ö. Széphalom 1931 : 91.

A kultuszminiszternek ahhoz a bejelentéséhez, hogy az amerikai *Rockefeller-Foundation* kezelsége kooperációra lépett a szegedi egyetemmel és a tihanyi biológiai intézettel és a két intézmény részére 1,018.000 pengőt adományozott — a *Pesti Napló* hosszabb kommentárt fűzött:

A világ első és leggazdagabb tudományos intézménye hatalmas összeggel siet segítségére annak a két magyar tudományos apparátusnak, amelynek működésétől nyilván számottevő eredményt vár az egész emberi kultúra számára, különben aligha lett volna irányunkban ilyen bőkezű. Ennél az örvendetes ténynél meg kell állnunk egy pillanatra. A szegedi egyetem „felesleges-ségét” a közelmúltban sokszor emlegette az itthoni rövidlátás, az a múltból maradt oppozíciós lendület, amelynek fő az ellenkezés, akár van rá ok, akár nincs. A tihanyi biológiai állomást meg éppen gúnyolni igyekeztek és az értetlenség egyre-másra gyártotta róla az olcsó, ízetlen vicceket. És íme, most mi történik? A kultuszminiszter európai koncepciójú alkotásának éppen ezt a részét méltányolta és ismeri el a Rockefeller-intézet, amely egymilliópengős támogatással honorálja a magyar kutatószellem gyönyörű erőfeszítését s egyben erkölcsi elismerésben is részesíti, mikor a két tudományos intézettel kooperatív munkát akar végezni. Milyen jellemző, hogy megint a külföld siet elsőnek felfedezni és méltányolni egy olyan magyar értéket, amely itthon eddig jóformán csak gáncsoló kritikában részesült. De nemcsak jellemző, hanem tanulságos is ez a frappáns fordulat s a kákán is csomót keresők igazán megtanulhatnak végre belőle, hogy azért, mert valamit nem értenek meg, még nem okvetlenül az a „valami” — értelmetlen. Annyira nem, hogy lám a világ első tudományos intézményének szemében anyagi és erkölcsi támogatásra méltó, világos és határozott, komoly értéket jelent.

*

Talán lesz visszhangja álmos közvéleményünkben azoknak a szavaknak, amikkel Szabó László magyarázta a Rockefeller-adomány tanulságait:

Az amerikai egyetemek épületeik kilentizedrészét ajándékban kapták, és van egyetem, mely végrendeleti hagyatékokból minden évben többet kap egymillió dollárnál. Miért van az, hogy az amerikai tudja, hogy adni kell valamit az egyetemnek; miért van az, hogy minden amerikai kifejezi hálóját az egyetem iránt, ahol tanult; és miért van az, hogy Amerikában az egyetemmel bárminő érintkezésbe jutni nagy megtiszteltetés? Azért, mert az amerikai egyetemet ezer kapocs köti össze az élettel és a társadalommal, — a magyar élet és a magyar egyetem között pedig nincs egyéb kapocs, mint egy darab pergament, melynek értéke amíg nincs meg, olyan nagy, mint amilyen kicsiny, amikor már megvan.

*

A *Nyolcórás Ujság* vezércikke, melyet a parlamenti vita utáni első számában hozott, szokatlanul erős kritikát mond a magyar tudományosság ellenségeiről:

A Rockefeller-alap egyszerre nyújtja a kitartás erkölcsi tartalmát és anyagi eszközeit. Ez a nagy kitüntetés most egy olyan magyar tudományos intézménynek jutott, mely a maga, immár nemzetközileg elismert és méltányolt működéséért, itthon csak a lenézés, gúny, cinikus tréfa tördöféseit és túsúrásait kapta. Politikai pártjaink vannak, melyek éveken keresztül szinte minden leleményüket arra fordították, hogy kifigurázzák a tihanyi biológiai intézetet. Sületlen tréfaikra, melyek már-már a program je-

lentőségével vonultak fel politikai tevékenységükben, íme a Rockefeller-alap adja meg a választ. És hány és hány ilyen komoly kezdést, becsületos törekvést igazolhatna az elfogulatlan közvélemény, ha a politikai tréfa csinálók mindent el nem követtek volna lejáratusukra! Talán tanulságnak is hasznos lesz a Rockefeller-alap adománya!

*

Az „Egy nap kultúrpolitikája“ eseményeit azzal a tudósítással zárhatjuk le, amit a szegedi egyetem Klebelsberg-emléktáblájának leleplezéséről közöltek a lapok:

... A miniszter a görög tragédia drámai alakjaihoz hasonlítottta az egyetem menekült tanárait, akik lelkükben magukkal hozták a jövőbe vetett hitet és magyar határok minden szeretetét, majd Szeged város áldozatkészségéről emlékezett meg s hivatkozott a Rockefeller-alap 155.000 dolláros ajándékára, amit szintén az egyetem tanári karának tudományos működése érdemeit ki. Végül kijelentette, hogy mivel a magyar nemzet bizalmából mintegy a magyar kultúra zászlóvivője, tehát erre a zászlóra teszi le a kitüntetést, amely a tanári karé és a tanulóké.

(Szeged.)

O. E.

CSATHÓ ÉS A VIDÉK.

Abból az alkalmából, hogy a *Felhők lovagját* a szegedi Városi Színház előadta, bemutatjuk a szegedi sajtó véleményét Csathó legújabb darabjáról.

(*Délmagyarország*.) A színház érthetetlen, sőt lehetetlen műsorpolitikájában Csathó Kálmán színművét mutatták be — siralmasan üres nézőtér előtt... Csathó Kálmán a letűnt szalonok és dzsentri-allűrök írója, aki nem talál problémát magának mai életünk kétségeiben, aki a régi regények valószínűtlen színeivel fest és talán el sem hiszi, hogy ezek a színek megfakultak, sőt eltűntek verejtékes életünk viharában. Megállott életképek, mereven és idegenül — mint egy Margitay-kép... Hol van már ez a könnyű, urambátyámos vidéki élet és hol vannak ezek a poros figurák? És vajon voltak-e valaha?

(*Szegedi Napló*.) A *Felhők lovagja* regény volt, mielőtt színmű lett volna belőle. Kár volt a — benzinért. Ez a színpadi kényszerleszállás végzetes következménnyel járt: a deszkákon összezúzta magát a felhők lovagja és Csathó Kálmánnak, a szerzőnek, drámaírói presztízse súlyos sérüléseket szenvedett.

(*Szegedi Új Nemzedék*.) Alig negyed ház volt kíváncsi a *Te csak pipáld Ladányi* után az első Csathó-premier-re. S akik otthon maradtak, azoknak volt igazuk. A Nemzeti Színház kiváló rendezője és írója nagyot zuhant ebben a darabjában. Nehéz volt ráismerni. Meglehetősen pikáns témához nyúl a *Felhők lovagjában*... A kidolgozás — korábbi Csathó-darabok gondolatainak megisméltése ellenére is — zavaros. Ez a színjáték méltatlan az ország első színpadához is, amelyen — érthetetlen módon — először színrekerült. A vidéki magyar színházak csak a pesti szövegezők szemében züllöttek oda, hogy bennük a ficsúrnak megrajzolt pilóták egyetlen este minden elképzelhető eredményt elérjenek. S azt hisszük, a Csathó fantáziájának fölösleges a budapesti jasszok nyelvkincsét kölcsön kérni.

VISSZHANG.

A pécsi egyetem alapkövében elhelyezett okmány szövegéből: „... a trianoni békeparancs következtében hontalanná vált, az ősi, kormányzó Pozsony városából menekülésre kényszerített s az 1921. évi XXV. t.-c. rendelkezése folytán a déli végeken Pécs szab. kir. városában a Nagy Lajos királytól 1367-ben alapított első magyar egyetem egykori székhelyén új hajlékra talált ...”

*

A Rerum Novarum jubileuma alkalmából írja Schmidt Ferenc főmérnök a Szegedi Új Nemzedék vezércikkében (máj. 14.): „Az Egyház nyomatékka követeli annak elismerését, amit az Egyház bölcse, Szent Tamás már 650 év előtt hirdetett: a vagyon nem föltétlen sajátunk, hanem Istentől kapott hűbér, hűbizomány, mellyel Isten rendelése és az Egyház erkölcsi szándéka szerint kell sáfárkodnunk”.

*

A szellemtörténeti mozgalom keletkezése, törekvései, szellemi tartalma és tendenciája tekintetében laikus körökben nagy a tájékozatlanság — mondotta Hóman Bálint egyik nyilatkozatában (B. H. máj. 24.). — A szellemtörténeti mozgalom kezdeményezője nem a Magyar Történetírás Új Útjait író tíz historikus volt — folytatta Hóman Bálint (v. ö. Széphalom 1931: 63), — hanem — a napisajtó hízelgő beállításában még ma is ifjú tudósként szereplő, de valóságban sajnos már öregedő — nemzedékünknek egy számra és súlyra egyaránt tekintélyes csoportja. Az irány zászlóhontásánál az 1921-ben alapított Minerva-Társaság tagjai állottak ...

*

A nyilatkozat további folytatása az Előrs alaptalan vádjaira felel (v. ö. Széphalom 1931: 64 és 91): A történetírás új útja nem valami idegenből importált hamis ösvény, hanem a magyar történetírás immár kilenc század óta járt régi országútjának a tudományos haladás felé vezető folytatása, amire a magyar történetírásnak szükségképen rá kellett térnie, ha nem akart a kor tudományos színvonalára alá süllyedni.

*

Friedrich Sieburg, a „Gott in Frankreich“ című, egész Európában nagy föl-tűnést keltett munka szerzője, nyilatkozott egy párisi irodalmi lap munkatársá előtt: „Azt hiszem, hogy az intellektuelleknek és az íróknak kötelességük lenne, hogy a népek elszigetelődésének lerontásán fáradozzanak. Európa különböző nemzeteinek kollektív tudatot kellene adni, valamiféle közös európai lelket ... Természetesen ez a kollektív lélek csak úgy jöhet létre, ha a meglevőből semmit sem áldozunk föl. Minden nemzet szabadon fejtsse ki képességeit, a maga sajátos zsenijét, sőt talán még a hibáit is ...

*

Surányi Miklós mondotta egyik irodalmi előadásában: „... a magyar irodalmi életszemlélet a forradalmak óta megfeneklett egy idejét-múlt urambátyámos hiperkonzervativizmusban, amely miatt a magyar irodalom tíz esztendő óta zátonyon vesztegel ... A magyar irodalmi élet tele van nagy írőkkel és igen kicsiny és lapos irodalmi alkotásokkal ... A magyar olvasóközönség unja már az örökös irodalmi biedermeier-varriációkat ... A magyar író lelke tele van okatlan félelemmel és gyávaaggal ... Az aktuális témáknak legalább ötven százaléka érintetlenül maradt, mert azokat a lelkiismereti, egzisztenciális, erkölcsi és életszemléleti prob-

Jémákat, amelyek eleven tartalommal töltik meg a külföldi irodalmat, a magyar író érinteni sem meri, mert fél a félreértéstől és a megbélyegzéstől . . .“

*

A Móricz Zsigmond-körül harcot igen helyes világításba hozta a Magyarság vezércikke (ápr. 29.): „ . . . Ami a vármegyék állásfoglalását illeti, itt az a baj, hogy Móricz Zsigmond hívei az író és az író kiválóságát védelmezik, amit senkisémet vont kétségbe, — a másik oldalról viszont egy rossz politika s egy olyan irodalmi irányzat siet igazolást keresni az ő esetén keresztül, amelynek vagy semmi köze nincs az igazi irodalomhoz, vagy azt hiszi, hogy Arany Jánosnál megállt a világ s minden, ami azután következik az irodalomban, hazafiatlanság. Senkisémet érti meg nálunk jobban azok fölháborodását, akiket legszentebb magyar érzéseikben bántott meg Móricz Zsigmond cikke, de mellettük meg akarják sütni peccsenyőjüket azok is, akik mindenből pártpolitikát csinálnak . . .“

*

Két pedagógiai nyilatkozat: „A nagybirtok egyes képviselőinél találkoztam azzal a fölfogással, hogy a népoktatás fejlesztése csökkenti a nép fegyelmességét és emeli hajlandóságát a forradalomra. Ez ellen én eddig mindig az orosz állapotokra utaltam, ahol az analfbéták arányszáma a legmagasabb volt és a forradalom a legtökéletesebben sikerült. Most Spanyolországban ütött ki a forradalom . . . (Klebensberg Kunó gróf vezércikkéből, Pesti Napló máj. 17.)

*

A másik: „Az ábrándozó, egyoldalúan önképzőköri-irodalmi eseményekhez tapadó, filológiai ájtatosított, sápadt papirostudást emlékezetből a tanárnak visszabumerangozó ifjúságnak — mai történeti helyzetében — a nemzet alig vehetné hasznát“. (Kornis Gyula nyilatkozata, Pesti Napló máj. 17. — Ha a pedagógiai eszmék nagy számmal jelennek meg egy-egy korban, akkor az úgylátszik annak a szimptomája, hogy az emberiség lelki válságba jutott, keresi a mentő ideákat és a kulturális-morális célrevíziót . . .)

*

Gerevich Tibor mondotta akadémiai előadásában Pasteiner Gyuláról: „ . . . az új törekvéseket mindenkor élénk figyelemmel kísérte. A bécsi és müncheni orientálódás helyett Párizs és Róma fontosságát hangsúlyozta a fejlődő magyar művészet számára. Már fiatal korában felismerte a modern francia festészet felsőbbrendűségét a német fölött, idős korában pedig az egyetemi katedréről hirdette a francia impresszionizmus és postimpresszionizmus jelentőségét. Meggyőződéses híve volt Munkácsynak, Paálnek és Zichynek, akiket az akkori hivatalos magyar közvélemény nem értékelt kellőképpen. Bennük is a latin szellem hatásának felsőbbrendűségét látta“.

*

Herczeg Ferenc Széchényit jellemezte akadémiai elnöki megnyitójában: „ . . . Jó hazafinak nem azt tartja, aki derüre-borúra dicséri Magyarországot, hanem azt, aki felismeri országunk szegény és elmaradt voltát és igyekszik azt súlyyedéséből kiemelni. Nem sokat tart azokról, akiket jószívű embereknek neveznek. Az 1829-i árvíz alkalmával a jószív nagyon buzgólkodott, hogy kárpótlást adjon a károsultaknak, de egyik sem gondolt arra, hogy a Duna medrének szabályozásával elejét kellene venni hasonló katasztrófáknak. Szerinte a jószívű pipázó több falut tesz hamuvá, mint a rosszízű gyújtogató“.

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

TOHUVABOHU.

II.

... És még sokáig ülök a szobámban, karosszékemben és gondolkodom. Készülök a holnapi vizsgára. Drukkolok. Úgy, mint még sohasem vizsga előtt. Szemem végigsiklik könyvtáramon. A különböző nyelvű közgazdasági szakmunkák címei elémbé aranylanak. Minden betű egy-egy szem. De nem biztatón, hanem gúnyosan tekint reám mindegyik. Mintha a vaskos kötetek ezt akarnák velünk mondani: „Mihozzánk ugyan hiába fordulsz felvilágosításért. Mi az íróasztal mellett készültünk. Nyugodt atmoszférában. Szerzőink előtt a dolgok rendes folyása lebegett. Nem egy apokaliptikus világ kiszámíthatatlanságai“.

Elfordultam a könyvektől. Íróasztali lámpám letompított fényébe meredtem bele. Hátha onnan jön valami világosság? Mert holnap nem térhetek ki a felelet elől. És én félek az én kis cenzoromtól. Nem az ellenérveitől. Bár a gyermekeknek csodálatos meglátásaik vannak. Nem okoskodják ki, hanem megérzik a hibát. Romlatlan ösztönükkel. De talán elméjük is ráhibáz. Mert híjján van az előítéleteknek. Funkciójában nem zavarja meg a sok írott betű. A szabály: a törvény. A gyermekek a betűk mögé látnak. Intuiciójuk van... És ellentmondásuk nem mindig szóban nyilatkozik meg. Sőt csak nagyon ritkán. Hanem egy-egy elhárító gesztusban. Egy-egy csodálkozó tekintetben. Egy kis apróhuncut mosolyban...

Oh, ettől a két utóbbtól félek legjobban. Az én kislányom elcsodálkozó tekintetétől és gúnyos kis mosolyától... Milyen semmiségek ezekhez képest a szigorú cenzor urak ellénezzetei, tüzes replikái és dühös kifakadásai...

Ezekre lehet még valahogyan felelni. Csak egy kis bátorság kell hozzá...

De kinek van bátorsága egy gyermek szemével és egy gyermekajk csúfondáros elhúzóásával szembezállni?

Nekem aligha lesz... A gyermekmosoly legyőz...

Az óra tizenkettőt kong. Megremegek. Elmúlt a nap. És milyen közel már a holnap. Aztán megnyugszom... Le fogok feküdni és eloltom a lámpát. Talár a sötétben kigyúl majd a világosság, melyet keresek... Sok nagy fény gyúlt már ki az éjszakában. Az éjszaka sötétjében és az éjszaka csöndjében. Mindakettő muzsikál. És a muzsika nemcsak megnyugtatója, hanem ösztönzője is az elmének...

... És gomolyogtak körülöttem a gondolatok.

*

Ahhoz, hogy valamely betegségnek a gyógyszerét megtaláljuk, mindenekelőtt az szükséges, hogy ismerjük a betegség diagnózisát. Pontos diagnózis nélkül nincsen recept. A gazdasági válság megszüntetésének is előfeltétele, hogy megállapítsuk, tulajdonképpen mi a baj? És hogyan keletkezett, nőtt ez a baj? Mert az a tény, hogy Amerikában amyi a búza, hogy a tengerbe öntik, másutt pedig élveznek az emberek, nem a válság oka, hanem már csak a következménye. A fölületes közgazdasági írók szerint a válságot az amerikai tőzsdekrach robbantotta ki. Naiv magyarázat! Már a tőzsdekrach is csak lázkiütése volt a betegségnek. Azaz szintén nem ok, csak okozat. Avagy csupán a vakvéletlen formálná a népek és államok sorsát, az emberek szándékán és akaratán felül állna a Végzet és bármit cselekszünk, sorsunk előre elvégeztetett?

Nem, ez így nem lehetséges; az ember nem lehet játékszer a sors kezében, lehetetlen, hogy az ember tehetetlenül botorkáljon és vergődjék az előre megírt utakon. De azért valamilyen törvény mégis csak van, a történelem sok évezredében mégis csak kifejeződik valamilyen törvény!

Van ilyen törvény, és ez: a fokozatos fejlődésnek, az *evolúciónak* törvénye! Az emberiség örökké előre halad, egy percre sem áll meg, de ez az előrehaladás csakis *fokozatosan* történhetik. Szóval: a világtörténelem nagy, talán egyetlen, igazsága az *evolúció*. Ezzel a tétellel nem áll ellentétben, hogy *revolúciók* is vannak, sőt annak beismerése sem, hogy tulajdonképpen a *revolúciók* mozgatják meg a tömeget és viszik előre a népeket. Mert mikor van *revolúció*? Csak akkor, ha az *evolúció*, a fokozatos állandó előrehaladás gátolva volt . . . Szóval: a *revolúció* nem más, mint a visszaszorított *evolúció*t érvényre hozó akció, amelynek nincs más rendeltetése, mint az, hogy az embereket abba a fejlődési fokba vezesse, ahova kerültek volna *revolúció* nélkül is, ha az *evolúció*t mesterségesen meg nem gátolják. Igaz, hogy a tapasztalat szerint a *revolúció* rendszerint szélsőségekbe csap át és tovább visz, mint amit a küzdelemben részt vett emberek nagy többsége tulajdonképpen akart. De nem mutatja-e a tapasztalat azt is, hogy a forradalmakat mindig nyomon követi az *ellenforradalom* és végeredményben — magasabb szempontból és nagyobb idő-átlagon mérve az eseményeket — sem a *forradalom*, sem az *ellenforradalom* nem változtatnak lényegesen a haladás *evolúciónális* méretein. A *forradalom* és *ellenforradalom* csak szabályozói, kiegészítói az *evolúciónak*, de az emberiség sorsát irányító állandó erő (*törvény*) az *evolúció* marad.

Ez az *evolúció* Amerika fejlődésében érvényesült is — a világháború kitöréséig. Az emberek fokozatosan és állandóan szaporodtak, a gazdasági kultúra ugyanígy emelkedett, egymással mindig harmóniában. A világháború ezt a harmóniát fölborította. Európában megszűnt a termelés, viszont fokozott mértékben volt szükség élelemre, iparcikkre, nyersanyagokra. Az európai termelés-hiány pótlására Amerika vállalkozott. Öt év alatt Amerika gazdasági élete teljesen megváltozott. Öt év alatt az amerikai mezőgazdaság és ipar többet fejlődött, mint előbb százötven év alatt. Normális körülmények között ugyanis a gazdasági fejlődésnek számtalan akadálya van. Így az a körülmény, hogy a kapitalista gazdasági rendszerben tőke nélkül termelni nem lehet. Normális körülmények között azonban nem minden termelés biztosítja a tőke kamatigényét, sőt a kamatigénytől függetlenül is, nincs mindig rendelkezésre álló tőke, a termelés nem tud tehát hirtelen fejlődni; csak fokozatosan, ha a termelésben magában fölöslegek keletkeztek és azok tőkévé alakultak át. A termelés kiterjesztését normális körülmények között az is gátolja, hogy a kibővítés kockázatát a termelés egyszerre nem vállalhatja magára. Ezek a gazdasági akadályok ilyképp biztosítják a gazdasági fejlődésben az egyenletes lassú előrehaladást, azaz az *evolúció*t. A világháború félretolta ezt a szabályt. Európa Amerika rendelkezésére bocsátotta a termelés kiterjesztéséhez szükséges tőkéket, átvette a kezdetben kevésbé sikerült termelési eredményeket is. (Hiszen ideát nem volt már semmi élelem és anyag.) Azzal sem törődött, hogy drága-e, amit vásárol, a háborús elvakultság vakká tette Európát, a népek utolsó tartalékjaikat is föláldozták, csakhogy anyag hiányában ne veszítsék el a háborút. A jelszó az volt: majd a legyőzött államok visszafizetnek mindent. Így múlt el a háború öt esztendeje. Európa teljesen ki volt fosztva és a háború befejezése után a győzőknek nem áll módjukban a háborús kiadásokat a legyőzöttektől behajtani. Európa minden vagyona — győzőké és legyőzötteké egyaránt

— a háború alatt elpusztult vagy átkerült Amerikába. Amerika pedig Európának pénzével és a világháború folytán nyert türelmi idővel — termelését oly széles alapra fektette, amilyenre az amerikai gazdasági élet csak 100—150 év alatt fejlődhetett volna. Csakhogy ugyanez alatt az idő alatt az életviszonyok is tovább fejlődtek volna. Szóval a harmónia mindvégig meglelt volna. Így azonban az amerikai termelés elébe került az általános gazdasági viszonyoknak, aminek elmaradhatatlan következménye az volt, hogy a termelés és fogyasztás között nélkülözhetetlen harmónia végleg megszűnt. Már pedig, ha a termelés és a fogyasztás diszharmóniába kerül, mindig válság támad. Az amerikai gazdasági életben a válságnak tehát *ipso facto* be kellett következnie. De ha ugyanakkor Európa nem megy tönkre és Oroszország nem esik ki a világgazdaságból, a válság nem mélyül tovább és idővel a helyzet javul. Így azonban a válság nem lokalizálódott. Amerika nem tud mit csinálni a revoluciósnak kifejlődött termelésével, hiszen Európa Amerikának még normális termelését sem tudná fogyasztásával követni. Az amerikai termelési válságot kíméltette az orosz gazdasági válság is, amelynek lényege — az európai gazdasági élet szempontjából — az, hogy Oroszország a minimálisra csökkentette a belső fogyasztást, viszont a maximálisra fokozta a munkát. Oroszország mezőgazdasága, szén- és fa-kitermelése szinte fegyenc-munkával történik, minimális termelési költséggel. Nincs 8 órás munkaidő, nincsen vasárnapi munkaszünet és nincsenek egészségügyi védelmek. Oroszország exportállammá vált, holott terror nélkül még importra szorulna.

Ime, a válság diagnosizálásának leegyszerűsített képlete! Az arany, amit Amerika a háború alatt keresett, termelési tőkékké vált és a termelésbe investált tőke most már tovább akar dolgozni (kénytelen vele), hiszen amint nem dolgozik a tőke, elvész. Amerikának nincs szüksége még több pénzre, és nincs híján a tőkének sem. Amerikának fogyasztók kellene, fogyasztók, akik megvásárolják az európai pénzen kiépített termelés eredményeit. Ha ezt nem sikerül biztosítani, Amerika épügy tönkre megy, mint Európa, mert gazdaságilag mindegy, hogy a termelés miért állt meg, azért-e, mert nincs tőke, vagy azért, mert nincs fogyasztás és a tőke nem tud hivatásának megfelelni és tovább termelni.

Ugyanilyen zsákuccába került Európa gazdasági élete is. Tőke nélkül áll. Az a számítás, hogy majd a legyőzöttek megfizetik a háború költségét, megbukott, mert a legyőzötteknek semmijük sincs, rajtuk nincs mit beszélni.

Ennek a *diagnózis*nak a megállapításával kezdődik a gyógyítás. Ha ezt a diagnózist így, amint megállapítottuk, nem fogadjuk el, akkor hiába minden próbálkozás, úgy járunk, mint az egyszeri ember, aki a mellényét rosszul kezdte begombolni és amikor ezt észrevette, mindenféle módon próbált segíteni a bajon, de ahhoz, hogy a rosszul begombolt mellényt kigombolja, lusta volt.

Igen, rá kell helyezkednünk arra az igazságra — talán az egyetlen egyre a háborúban — hogy az ötéves világháború értékeket semmisített meg anélkül, hogy értékeket termelt volna. Amerikának és a győzőknek ezt egyformán be kell látniok, a háborús adósságokat ki kell kapcsolniok a gazdasági életből, mert ha az európai termelés nem tud úgy dolgozni, hogy fölöslegre törekedjék (minthogy a jóvátétel a termelés minden fölöslegét elvonja), az európai gazdasági élet normális nem lehet, — viszont Európa nélkül az amerikai termelés válsága nem szünhet meg.

(Folytatjuk.)

Risum teneatis? Oroszország képviselője Genfben nagy beszédet mondott, amelyben figyelmeztette Európa államait arra a veszedelemre, amelyet a munkanélküliség-állandó terjedése jelent. Beszédét egy angol lord nyugalmával mondotta el, a statisztikai számok monoton idézésére szorított és csupán beszéde végén tette le kezéből a statisztikai kimutatásokat, hogy kissé ironikusan odavágja Európának: Ime, így fest a kapitalista államok gazdasági élete! Egyetlen államban nincs munkanélküliség és ez — Oroszország! Persze azt elhallgatta, hogy Oroszországban azért nincs munkanélküliség, mert ott kényszermunkát végeznek az emberek és az orosz munkásoknak rosszabb a sorsuk, mint a kapitalista államok feyenceinek. De azért ami igaz, az igaz: a kapitalista államokban valóban egyre nő a munkanélküliség és Genfben tényleg csak tanácskoznak, vitatkoznak. A szovjet-delegátusnak abban is igaza van, hogy ennek nem lehet jó vége, de az, hogy Európa kapitalista államait a szovjet képviselője figyelmeztesse a fenyegető veszélyre, az mégis csak — enyhén szólva — humoros.

Kultúra és műtrágya. A szappanfogyasztás emelkedése vagy csökkenése a kultúra fejlődésének hőmérője... Vannak ilyen biztos lázmérői a gazdasági kultúra fejlődésének is. Például a mezőgazdasági termelés színvonalát a legpontosabban jelzi, hogy mennyi műtrágyát használnak az országban. Mert ma már egyetlen európai állam sem engedheti meg magának azt a luxust, hogy megelégszik azzal a terméssel, amit a föld ingyen ad. Amikor Budapest uccáin a kofák amerikai almát és szilvát árulnak és Bécsben a magyar gabonakereskedő magával szemben találja az orosz és kanadai buza-exportőrt, a mezőgazdaság élet-halál kérdése, hogy mennyi belterjeseb-

ben termeljen, mert a föld csak akkor ad mennyiségileg is, minőségileg is megfelelő termést, ha nem sajnáljuk tőle a műtrágyát, amely pótolja azokat az anyagokat, amelyeket a termés a földtől időnként elvon. És mit látunk? Magyarországon a műtrágyafogyasztás évről-évre csökken. Még két évvel ezelőtt — amikor azt hittük, hogy ennél rosszabb év már nem jöhet — 20.000 vagon műtrágyát használtak az országban, 1929-ben már csak 10.000 vagon fogyott, 1930-ban pedig alig 6000 vagon volt a fogyasztás. És a statisztikai kimutatások szerint még ezt a mennyiséget is a répaföldek, nagy bérletek használták, a kisgazdák szinte teljesen lemondtak a műtrágyáról. Épen fordítva, mint egyebütt. Németországban, Dániában a mezőgazdaság fejlődése a kisgazdaságok felé vezet, mert ezek jobban győzik munkával, — nálunk azt mondják a kisgazdák, hogy nem érdemes... Minek belterjesen gazdálkodni, műtrágyát használni, amikor a gabonának úgy sincsen ára?! Persze arra nem gondolnak a kisgazdák, hogy a kiuzsorázott föld mind rosszabb buzát ad és arra, hogy ha alacsony is a buza ára, mégis csak többet lehet kapni a több buzáért, mint a kevesebbért. A londoni konferencián Amerika és Oroszország hallani sem akartak arról, hogy csökkentsék a gabona-termelést, mert azt mondták: mi az exportból élünk, elég baj, ha olcsó az ár, annál inkább arra kell törekednünk, hogy több legyen belőle. Pedig, ha Amerika és Oroszország csak tíz százalékkal csökkentenék a gabona-termelést, már emelkednének az árak és lehet, hogy az amerikai gabonatermelés nem is fizetne rá a csökkentésre. Lehet, de nem biztos. Az amerikai gazda pedig semmit sem halandó kockáztatni. Mi nem vagyunk ennyire óvatosak. Sőt! Bizonyos, hogy a gabonaárak világpiaci alakulása miltőlünk függetlenül történik és egy

centtel sem emelkedik az ár, ha mi kevesebbet termelünk, de azért mi mégis előre lemondunk a többtermelésről és azt mondjuk, nem érdemes műtrágyát használni, mert úgyis sok a világon a gabona. El is fogjuk érni, hogy kevesebb legyen, csak hogy ez a hiány egyedül nálunk fog mutatkozni. A kevesebb búzáért persze persze kevesebbet kapunk. És ezt hívják nálunk takarékoskodásnak. Valóban megtakarítunk néhány pengőt a műtrágyáért, de elveszítjük a föld jövedelmének harmadát.

Amerika megmenti Európát. Az elszegényedett Európa menthetetlenül sülyedt mind mélyebbre és Németország már ott tartott, hogy a sorsa szinte megpecsételtnek látszott. Franciaország néma közönnyel nézte Németország vergődését. Ez a bámulatraméltó erős nép azonban az életosztón minden erejével védekezett az elbukás ellen. Vezető politikuskai átrándultak Angliába és ott teljes őszinteséggel feltárták a birodalom helyzetét. Ugyanakkor Hindenburg szükség-rendeletet adott ki, amely olyan szörnyű terheket rakott a német nép terhére, hogy attól megdöbrentek odabent — és odakint. Odabent a nép szinte forradalomba vetette magát, itt-ott barrikád-harcok is voltak és a katonaság többízben kivonult. Odakünn szintén megijedtek ettől a szükség-rendelettől. Hiszen nyilvánvaló volt, hogy Németország, az önérzetes nép ezeket a terheket már nem bírja. A kétségbeesés pedig rossz tanácsadó. Csak Franciaország őrizte meg továbbra is hidegvérét. A német-angol látogatás után az egyik vezető francia lap így referál a nagyjelentőségű tárgyalásról: a németek panaszkodtak, az angolok pedig közzölték, hogy nekik is rosszul megy. Ekkor — mint most kiderül — Hindenburg még egy lépést kísérelt meg. Sürgőnyt küldött Hooverhoz Amerikába, és férfias őszinteség-

gel közölte, hogy Németország összeomlás előtt áll. Akarja-e Amerika, hogy Európában a kaosz még tovább terjedjen, és hogy egy 70 milliós nép kétségbeesettségében cselekedjék. Hoover és az amerikai politika megmutatták, hogy Amerikában amerikaiasan gondolkodnak. Hindenburg sürgönye után Hoover nyilatkozatot tett közzé, amelyben a világ tudomására hozza, hogy Amerika Európa segítségére siet. Nem szentimentalizmusból, nem jóságból, még csak nem is szórakozásból. Egyszerűen azért, mert nem akarja, hogy elveszzen az a sok millió dollár, amely Németországban fekszik. És azokban az országokban, amelyeket a német kaosz magával rántana a mélybe. Az amerikai ajánlat frappánsan egyszerű. Függeszünk fel minden háborús fizetést, — egyelőre egy évre. Amerika sem kér egy évig Franciaországtól és Angliától visszafizetést, még kamatot sem. Ne kérjenek az európai államok sem Németországtól. Anglia, Olaszország örömmel üdvözölték Hoover nyilatkozatát. Franciaország egyelőre hallgat. Borzalom arra még csak gondolni is, ha Franciaország magatartásával arra engedne következtetni, hogy nem azért kérte a jóvátételeket Németországtól, mert azok nélkül a háborús veszteségeit pótolni nem tudta volna, hanem azért, hogy Németország elpusztuljon. Mert ezt mondaná az, ha Franciaország nem üdvözölné örömmel az amerikai javaslatot, amely nem kér tőle áldozatot, hiszen eddig azért nem engedett halasztást a németeknek, mert neki is fizetnie kellett Amerika számára. Most Amerika vár. Várjon Franciaország is. Aminthogy szívesen vár Anglia, Olaszország és Belgium. És közben Németország magához tér, dolgozni fog és majd jövőre vagy két év múlva megerősödten ül le az asztalhoz, hogy a jóvátételekről tárgyaljon. Vagy talán ép ettől fél Franciaország?

ROSTA.

VÁLASZ CARLO TAGLIAVINI-NEK.

Olasz-magyar és magyar-olasz szótárom eddig megjelent első részéről Carlo Tagliavini a *Corvina* című folyóirat legutóbbi számában (Vol. XIX—XX., Anno X.) kritikát írt. A bírálat oly vállveregető, fölényesen kitanító hangon van tartva, hogy szükségszerűen polemikus feleletet kell, hogy kihívjon. Hogy pedig ezzel a *Széphalom* olvasóit terhelem, arra szolgáljon mentségül, hogy a félévenként megjelenő olasz folyóirat következő számát meg nem várva, egy hozzá hasonlóan nem tisztára tudományos, hanem egyben társadalmi és szépirodalmi revü rostájára kívánkozok feleletem.

A szokásos dicsérő bevezetés után Tagliavini érdemileg azzal kezdi bírálatát, hogy bizony jobb lett volna a dolgot a magyar-olasz résszel kezdeni, mert az olasz-magyarra már itt volt a két kötetes Kőrösi-féle szótár, mely ma is aránylag szerény áron megszerezhető. Mi végtelenül örülünk, hogy egy magyar egyetemi tanárnak fizetése megengedi, hogy egy 48 pengős kiadást (ennyire van a mű kötött példánya Rényi olasz-katalógusában most is jelölve) szerénynek nevezzen, azonban mi a magunk gondolkozását kénytelenek voltunk hallgatóink pénztárcájához szabni . . . Itt pedig az volt hosszú évek egyetemi oktatásából kialakult tapasztalatom, hogy az olasz szakstúdium föllendülésének első akadályá épen egy könnyen kezelhető és olcsó kéziszótár hiánya volt. Ezen kellett hát első sorban segíteni. Ha Tagliavini ezt megérti, talán kiindulási pontja is helyesebb lesz. Különbén a német szótárak (Rigutini, Michaelis, G. Sacerdote) példája is az idegenből fordító I. kötet kiindulási pontját javasolta. Így eljárásom logikus volt tudományos és gyakorlati szempontból egyaránt.

Ebben az egyetemi oktatás által adott gyakorlati szükségben már egyszerűs mind adva van a bíráló másik, komolyabb kifogására is a válasz. Azt veti szememre, hogy nem egy ma már elavult szót regisztrálok szótárámban. Nos igen. Nem volt sok értelme, hogy megkérdőjelezze az *abbarrare*-t, mikor található volna régebbi, dantei szavakat is a szótárban. Hiszen szándékom az volt, hogy a köznyelv szavainak számontartása mellett az irodalmi olvasmányokhoz tegyem alkalmassá munkámat. Tehettem ezt annál is inkább, mert szótárom szerkesztésekor — ezelőtt három évvel — úgy tudtam, hogy egy nagy budapesti kiadócégnél sajtó alatt van Zambra Alajosnak teljesen a társalgási nyelvre beállított szótára. Sajnos, ezt azóta is csak hirdetik az „olasz nyelv tanulásához nélkülözhetetlen segédkönyvek jegyzéké”-ben (l. Rényi-könyvjegyzék). Vajjon mikor fog megjelenni?

S mit kívánna Tagliavini ily irodalmi, vagy olykor régies értelemben is vett szavak helyett a szótárban? Érténém, ha az újabb technikai vívmányok, fejlett sportélet stb. szavainak, a *má*-nak pontosabb figyelemmel kísérését követelné. Megnyugtatom, e terület sem ismeretlen előttem, s Pécsét jártában szemináriumomban láthatta azokat a bizonyos „jó szótárak”-at, melyekre szeret hivatkozni. De nem: nem ilyen szók hiányoznak Tagliavini-nek. Hanem hiányzik neki például ez a szó, hogy *forcipe*. Megvallom, hogy erre a váratlan követelésre elállt a szavam. A bíráló által tekintélyként idézett Zingarelli a kifejezésnek egyetlen értelmét ismeri: jelöli azt a fogószerű eszközt, mellyel a hoz-

záértő sepcialista a makacs gyermeket segíti világra.*) Most már, ha Tagliavini ráér arra, hogy szabad óráiban szülészettel foglalkozzék, ahhoz semmi közünk. De ne követelje egy kis olasz kéziszótár használójától, hogy ő is okvetlenül e nagyon szűkkörű szakkifejezés iránt érdeklődjék.

S ezzel meg is érkeztünk volna a híres *piattola*-hoz! A ginekológus rovar-tudóssá változik. A szónak mindenáron egy — a társadalmi érintkezés formáiból száműzött, mert egy undok parazitát illető — jelentését (*pediculus inguinalis*) követeli és szokása szerint kitanít, hogy „felnyithattam volna egy jó olasz szótárt“, hol ezt a jelentést megtalálhattam volna. Nem szólok most arról, hogy nagyon furcsa módszernek tartom valaminek egy könyvben tapasztalt hiányából azt a következtetést levonni, hogy az kívül fekszik az író ismereteinek a határán. De még furcsábbnak tartom, hogy Tagliavini, miután Zingarelli-jéből idézte az őt érdeklő értelmet, négy pontocskát tesz — és e mögött a négy pont mögött ép a szótárszöveg ama folytatását hallgatja el, mely az általam regisztrált, és általa elvetett „svábbogár“ értelmet magyarázza, bő példákat hozva fel rá: „Casa da piattole; vivere al buio come le piattole; avere il sangue di piattola“. Ma is ily értelemben mondják a piszkos, lomha emberről: *una piattola* . . . Nincs időm rá, hogy a jó szótárakból való tudományos idézés módszereiről Tagliavini-t kioktassam; arra sincs itt időm, hogy fölvilágosítsam arról, hogy a toszkán nyelvterület nem helyezhető a mai olasz *művelt* köznyelv szempontjából sem a többi olasz nyelvjárással egy szintre, hiszen ez a ma is aktuális olasz nyelvkérdés bozótosaiba vezetne. De ám nézzén utána a bíráló a Tommaso—Biagi-féle nagyszótárban (1922). Tizenhat sort fog benne találni a *piattola*-ról bő példatárral, de csak az általam számontartott értelemben! S vegye elő a *Nuovissimo Melzi*-t. Filológiai módszer szempontjából nem a legkifogástalanabb ez a szerkesztés és elterjedtség dolgában a francia *Petit Larousse Illustré*-nek megfelelő olasz munka. De (óh magyar kiadók örökre elérhetetlen délibábjai!) 1930.-i kiadásának címlapján az 506—510. ezer megjelölést olvasom, valamint azt a megjegyzést, hogy az olasz iskolákban és párisi középiskolákban bevezetett segédkönyv.***) S mit tanít ma a *Melzi* ijaknak és véneknek ötszáztízezer példányban a *piattola*-ról? „Insetto ortottero nero che sta nei luoghi oscuri ed umidi. Esce di notte. Fig. fam. persona noiosa“. Nincs tovább. Pontocskák sincsenek . . . Amaz a másik rovarka tudtom szerint nem éjjel jön elő rejtekéből s nem is a sötét helyeket kedveli különösebben. Engedje meg tehát Tagliavini — kit e ponton „jó szótárai“ kissé cserben hagynak — hogy amit *Melzi* ötthon ötszáztízezer példányban tanít iskolákban, családokban, én is taníthassam idegenben a mi szerény kis 2000 példányunkkal. S ezek után elhíhetjük azt, hogy a bíráló, amely jó ginekológus, ép olyan jó rovartudós, csak azt nem hihetjük, hogy e szó értelmezésével kapcsolatban a tudatlanság és rosszul informáltság vádját inszinuálni az objektív filológus föladata lett volna.

Van azonban Tagliavini-nek még egy bírálói mesterfogása: a nyilvánvalóan tipográfiai hibát a szerkesztő hozzáértésének rovására írja. Bizonyára minden hozzáértő elképzelheti, hogy mit jelent, ha idegen szöveget csak magyarul értő szedővel kell szedetnie; mennyi fáradságba kerül, hogy az idegen nyelv szótagolási szabályait az elválasztásoknál respektáltassuk és a sorszedés mechanizmusával folyton újból belopózó sajtóhibákat kiküszöböljük. A könyv ama

*) „Molle o tenaglia con cucchiari di grande dimensione per estrarre il feto, in parti difficili e pericolosi.“ II. kiad. Milano 1924. U. így A. Panzini: *Dizionario moderno*. VI. kiad. Milano 1931: 738.

**) A magyar nyelvművelés és stílus kultúra bizonytalanban tapogatózik, amíg nem tudunk egy magyar Larousse-t diákjaink és műveltjeink kezébe adni. *Szerk.*

tipográfiai tökéletlenségét szóvátneni, hogy olykor két etimológiailag különálló szócsoport egy bekezdésbe csúszott össze, csak természetes lett volna. De ha ebben valaki *szándékot* lát, az *eljárást* (?) „különösnek, igen különösnek“ itéli és kitanít, hogy az ibolyát jelentő „viola“ és „erőszak“ értelmű „violenza“ nem egytől származnak, akkor már kénytelen vagyok rosszhiszeműséget feltételezni. Ugyanezzel a joggal Tagliavini megtaníthatná Zingarellit arra, hogy így számolni: 155, 157, 156, 158 hibás dolog, hogy téves ily betűrendben tárgyalni a szavakat: *brocca* — *broscia* — *brocchiere*, és nem igaz, hogy *brocc-are* anynyit jelent, mint bronzsal bevonni (helyesen: *bronzare*), — csak azért, mert a második kiadásban a nyomda néhány oldalt felcserélt. Pedig ugyebár mennyi baj származhat abból, ha a jámbor ifjú megtanulja a nemlétező *broccheo* = bronzszínű, *brocchista* = bronzműves alakokat. Mindazonáltal Tagliavini a Zingarelli-t igen jó szótárnak tartja. És méltán!

Nincsen az a szótár, melynek mare magnumából hibákat kiböngészni ne lehetne. Zingarelli-vel még a II. kiadásban is megesik, hogy a kifejezésnél egy v. ö.-vel egy más szóalakhhoz utasít és mikor azt megkerestük, ismét visszaküld az előbbihez. Vagy itt van a Panzini „Modern szótár“-ának legújabb kiadása. *Gulasch*-t ír, *élijen*-t kiált, a *honved*-et pedig így magyarázza: *hon* = katonaság, a haza védője és *-ved*: pártfogás, védelem.

A baj megint csak ott kezdődik, ahol a bíráló a beállítás általánosításával azt a hitet szuggerálja, hogy a munka nem egyéb ilyen hibák láncolatánál. Hálásnak kellene lennem, ha Tagliavini a kölcsönös megbecsülés szokott formái között hívta volna föl figyelmemet kétségtelenül meglevő hiányokra. Az ő bírálati módját azonban talán úgy érzékeltethetem legjobban, ha befejezésül kritikájának kiindulási pontjára az ő hangnemében válaszolok. Szükségszerűleg nagyon apodiktikusnak kell lennem.

*

Tagliavini egy kis bevezetésben lényegileg megismétli azt, amit a magyarországi olasz szótáriródalom előzményeiről az *Europa Orientale* című várlalat *L'Ungheria* c. kötetében (Róma 1930: 270) mondott. Az első próbát a Bernardino Baldi 1617-i (? ez Baldi halálának az éve!) magyar-olasz szótárban látja. Különös, hogy nem emlékszik arra is, hogy már a XV. században van egy olasz-magyar szójegyzékünk (Zolnai Gyula: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig, 1905: 6). A legkülönösebb azonban az, hogy Tagliavini sem itt, sem az *Europa Orientale Ungheria*-kötetében nem tud arról, hogy Faustus Verancsics a sebenicói születésű, Pozsonyban és Padovában iskolázott dalmata magyar már előbb írt és Velencében kiadott egy ötnyelvű szótárt, melyben az olasz és magyar nyelvek is szerepelnek,*) s hogy Baldi kis szószerete nem egyéb a Verancsics-szótár magyar szavainak betűrendben való kimásolásánál, hol az olasz, hol a latin kifejezés kísértében. Elég lett volna felütnie a Simonyi Szigmond szerkesztette *Nyelvészeti Füzetek* 46. számát (Bpest, 1907). Melich Jánosnak a *magyar szótáriródalom*-ról ott közölt alapvető tanulmányában a szükséges adatokat egybegyűjtve megtalálhatta volna (106—111. l.).

De Tagliavini a teljes dokumentációra úgy látszik egyébként sem törekszik. Nem régiben ismertetést írt a *Giornale Storico della Letteratura Italiana*-ban, melyet a *Corvina* ugyancsak legutóbbi számában újból lenyomott. Ebben kitér az olasz-magyar hatáskutatás eddigi eredményeire. Persze a biblio-

*) *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae lingvarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae. Cum privilegiis. Venetiis, Apud Nicolaum Morettum. 1595.*

gráfiai felsorolásból kimaradt a régiek közül Széchy Károly és mások neve; Huszti József humanizmus-kutatásairól, Miskolczi István Anjou-korra vonatkozó tanulmányairól tudomással sem látszik birni, nem is szólva arról, hogy a kérdést tárgyaló két újabb összefoglaló cikk is ismeretlen előtte, annak ellenére, hogy olyan folyóiratokban jelentek meg, melyek igen kezeügyében fekdtek (I rapporti letterari tra l'Italia e l'Ungheria, *L'Europa Orientale* 1926 júl. 31.; Le passé et l'avenir des études italiennes en Hongrie, *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, 1925, 3—4. sz.). Az olaszok így természetesen téves véleményt alkotnak majd e tudományszakunk mai állásáról, ha Tagliavini-től azt a fölényes megállapítást hallják, hogy a legutóbbi időben az olasz-magyar érintkezések' élénkebbek a politika, mintsem az irodalom (? *irodalomtörténeti kutatást* akart mondani) mezéjén. No de Tagliavini fiatal még és ha kevesebb időt tölt azzal, hogy másokat akarjon leckéztetni, köztünk e területen tanulhat egyet-mást.

Ezzel pontot is teszek és az ügyet a magam részéről végleg lezártnak tekintem. A polémia nem kenyerem. Sürget a munka.

(Pécs.)

Kastner Jenő.

CSILLAGMADÁR.

... az idő Tiszája örökéletű
Kérésperccet virágozik lelkennek
E drága magyar ég alatt.

Madáchy László első verseskönyve (Prometheus kiadás, Szeged, 1931). Impresszionista lélek. „Az élet szomorúfüzfáján a titok vizébe érő kis levél”. Kettősség: a hivatottság érzése s a hétköznapi szomorúsága adja Madáchy verseinek alaptónusát. Nem tudja, hogy konkoly-e a búza között, vagy búza a konkoly között . . . Csak horizontot, színes, ragyogó vonalakat lát vakságában. Az életnek Janus-arca van s csak a szavak hoznak vígasztalást.

Nagyszerűen megírt sorok váltakoznak unalmas közhelyekkel. Vannak más fogyatékoságai is. Néhol halványan Mécs László-szerű, távolabbról pedig Ady-reminiszenciák csendülnek meg soraiban. Rímélése, szabadverseiben ritmusérzéke szinte kifogástalan. Gondolatainak bő esője, világfelfogásának emelkedettsége biztatólag hat. Egyelőre még alakatlan egyéniség, de finom, nőies kedélye, a szemérmes stílus halk üteme és a lelki tisztasága máris megkülönbözteti őt fiatal társaitól.

(Szeged.)

Csanádi János.

CSODABOGÁR.

A *Szegedi Hírlap* írta egy eddig ki nem nyomozható városról (máj. 4.):

A szenátor urak inkább a színházi görlok körül szeretnek tömegelni, ha műveltségi alibit kell igazolni, akkor elmennek Barcelonába . . . Megmaradnak a maguk tanyai kultúrájának alföldjén a házilag füstölt tekintélyek kábító kódében . . . Legértékesebb, világparításban is megbecsült intézményeinket csípős kritika nyílfáporában úgy kellett ráoktrojálni a városra . . .

Az Akadémia készülő új szótárának szerkesztőit ezennel figyelmeztetjük a fenti idézet zamatos-népies és eleddig még szótározatlan kifejezéseire.

*

Kaptuk és — minthogy önmagában is eleget mond — minden kommentár nélkül közöljük az alábbi előfizetési fölhívást:

A revízió ügyét is szolgáló (?) s a nyelvtudomány számára új utat jelölő „A magyar nyelv, mint a nyelvek egységes eredetének a bizonyítéka” című művének az I. füzetére kér előfizetést a Magy. Tud. Akadémiától nyelvtudományi munkásságáért már háromszor jutalmazott László Géza, áll. fögimn. ny. tanár Szekszárdon, Mészáros Lázár-u. 15. szám alá. A művelt nagyközönség számára is érthető s egész nyelvünkünket átölelő rendszerben, élvezetes előadással majdnem kézzel foghatólag bizonyul be e mű során a Szentírás igazsága, mit már a mi nagy Révai Miklósunk is erős hittel hirdetett az öszszes nyelvek közös eredetéről s mit az észz tudós Anderson Miklós-nak munkája túlrövidre szabása miatt, a tavalyelőtt nyarán oly megrendítő véget ért világhírű olasz tudósnak, Trombetti Alfréd-nak pedig munkája rendszertelensége miatt nem sikerült véglegesen igazolnia. Reánk, magyarokra életkérdés a Szentírás igazságának — mit a józan tudományos gondolkodás is reánkényszerít — végleges tudományos bebizonyítása, ami úgyis alig képzelhető el nyelvünk legalaposabb ismerete nélkül, amint azt a mű bevezető részéből is látni fogjuk. Eleget szenvedtünk már a nyugateurópai művelt nyelvektől távolállásunk balga hirdetése miatt! Ezért kéri minden igaz magyar megfelelő támogatását csak az előfizetők számának megfelelő példányban készülő munkája közrebocsátásához hazafias tisztelettel, Szekszárdon, 1931. évi április hó 20.-án, a Szerző.

Erre a sokatigérő előfizetési fölhívásra csak egy megjegyzésünk lehet: lásuk minél előbb azt a nyelvtudományi művet, amely a revízió ügyét is szolgálja . . .

LEVELESTÁR.

Közgazdasági fakultás. Addig, amíg pártpolitikai célra olcsón ki lehetett használni a jelszót: leépíteni az egyetemet, — a baloldali sajtó egyébről sem beszélt, mint a takarékoságról. Most, hogy komoly formában fölvetődött egy főiskolai intézmény megszüntetése, egyszerre megint megmozdult a hangos sajtó a leépítés ellen. Ennek a taktikának láttára még a kishitűek is megértik, hogy az építő kulturpolitikát mégsem fenyegeti veszedelem Magyarországon . . . — *Marinetti.* Az állam-ellenes és mult-tagadó futurizmus prófétáját a Magyar Tudományos Akadémia elnöke fogadja. Kell-e ennél jobb auspitium az irodalmi forradalmiság jövőjére? — *Mai Nap.* Az Akadémia csak lojális szerzők munkáját adja ki — az *Apró pényz*-rovat szerint (máj. 22.) . . . Ennek illusztrálására elég lesz egy példa. Az Akadémia 1914-ben kiadta *Pulszky Ferenc* kisebb dolgozatait *Marczali Henrik* bevezetésével. *Marczali Henrik* talán olyan nagyon aulikus író? Avagy *Pulszky Ferenc*, *Kossuth barátja* és társa az emigrációban? — *Jól*

tennék a magyar nacionalisták, ha nem erőletnék mindenáron a konzervatívizmust — mondotta állítólag Surányi Miklós a Magyar Írók Szövetségében. Ebben a mondásban van egy alaptévedés: nem minden magyar nacionalista erőlteti a konzervatívizmust. Sőt! Az igazi nacionalisták az új viszonyokhoz alakuló nacionalizmust és multbasírányozás helyett építő programot hirdetnek. Akik pedig még mindig konzervatívizmust hirdetnek: azt hiszik, hogy övék a nacionalizmus monopoliума. De ezek is tévednek és erre a tévedésre nem kisebb egyéniség mutatott rá, mint maga Berzeviczy Albert. — *Nyelvhelyesség.* Mindenki csak helyeselteti, ha az Akadémia bizottságot alakít és folyóirat-mellékletet indít a magyar nyelv hathatósabb ápolására. Mindenekelőtt egy kis kézi szótárra lenne szükség, amely a fogalmakat definiálja és a helyesírás bökkenői, a jelentések árnyalatai, a mondattan finomságai között eligazít. Minden művelt embernek az íróasztalán ott kellene hogy legyen egy magyar szótár. Az idegenszerűségek csak másodlagos tünetei a veszedelemnek. Jól mondotta Turi Béla a képviselőház kultusz-vitájában, hogy a germanizmusoknál nagyobb bajaink is vannak... — *Ady Endre az Akadémiában.* Butler amerikai professzor receptiója alkalmából Berzeviczy Albert a magyar költészet nagyjairól emlékezve Ady Endrét egy sorban említette Petőfivel, Madáchcsal és Jókaiival. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke nyilatkozott így, a legkonzervatívabb magyar szellemi intézmény vezetője — és ezt a nyilatkozatot hódoló tapssal fogadja az irodalom minden igaz barátja.

ÖLVEDI LÁSZLÓ.

(1903—1931.)

A *Széphalom* tördelése közben vettük a hírt Ölvédi László haláláról. Folyóiratunk szerencsés volt a tehetséges felvidéki író munkatársai közé számítani. Ölvédi László prózai írásait és költeményeit szívesen bocsátotta a *Széphalom* rendelkezésére és — mint a fiatal egyetemi generáció lelkes tagja — örömmel csatlakozott törekvéseinkhez. Pályája az Eötvös-kollegiumból indult ki és a magyarság legszentebb földadatai felé ívelt. Ennek az eszmének lett hősi halottja, amint a *Nemzeti Ujság* nekrológia írja róla: „A párisi Magyar Egyesületnek volt titkára... A csehek kiutasították. Párisban szélmalomharcot vívott. Merész, de szép földadatot tűzött maga elé. Franciaország bányavidékén ezerszámra élnek magyarok... Árva, szerencsétlen sorsüldözött magyarok ezek és Ölvédi egy magyar családdá szerette volna őket egybegyűjteni. Egyik szervező körútja alkalmával a kommunisták megtámadták... Olyan sérülést szerzett, amelybe most, évek múlva, belehalt“. A toll emberének tragédiájához hozzátartozik az is, hogy halála készületlenül találja a sajtót... Ezen a helyen, amely véletlenül szabadon maradt a tördelésnél, a *Széphalom* kifejezi gyászát a fegyvertárs hirtelen elmulása fölött.

(Páris.)

Z. B.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Századunk 1930. okt. — A 449. lapon Szász Zoltán írja: „Az ember farkasnak születik, a kereszténység bárányokat akar belőlük csinálni és sikerül is neki rókákat nevelni“.

Zolnai Sándor: *Az OTI. tudóosztályainak ügye*. Különny. a Pénztári Orvosok Lapjából. H. n., 1931. 4° 2 l.

Alázat útjain. Raáb Miklós versei. Sári Schalk László grafikáival. H. n., é. n. 80 l. — Versek, versek, de sehol sem állapodunk meg, sehol egy valamire való mondás. Késérű, életunt ember szürke, szétfolyó és erőten gondolatai. A szabadvers epigonjai és cséplői nagyon elszaporodtak már . . .

(Tápé.)

é. g.

A Toll. II. évf. 8. (44.) sz. — Ignotus Pál támadja Karinthy Frigyeset, akit mostanában gyakran támadnak és bántanak a fiatalok. Nem célunk, hogy itt néhány sorban jellemezzük e nem mindig érdembeli támadásokat, csupán egy-két megjegyzést teszünk. 1. Elismerjük: nem véletlen az, hogy Karinthy elaprózta és elaprózza önmagát. 2. Bizonyos, hogy Karinthy az „életformák kártyavárait“ nem azzal a végletes szkepticizmussal dönti halomba, amelyre a gondolat és művészet új forradalmairól eljutottak. De bizonyos, hogy Karinthy szatira-apróságai így is érdekesek. Bensőségesek; — szikrázó, játékos kedvük, elevenségük és biztosságuk erős, eredeti íróegyniségre vall. Ez a szatira már nem azért „gúnyolódik, mert javítani akar“, e szatira másfajta jelentőségre törekszik. Karinthy gúnyja még fel nem tárt motívumokra, a dolgok valóságából valami emlékezetesre, meglepőre tud ráeszméltetni. Persze, vannak más szatirikusok, — Pirandello s az új német drámaírók, — akik az élet és művészet közös megnyilatkozásait úgy támadják és bontják, mint akik még többitől, még teljesebben el akarnak és tudnak szakadni s nagyobb koncepciók lehetőségét keresik. — 3. Sajnáljuk, hogy Karinthy Frigyes elhagyta régi műfaját, a komoly novellát: bátor fantáziáját, a szentimentalizmustól mentesült novelláiban az egyéniségét kifejező más értékek is feltűnnek: tisztultan emberi érzés kiváltságai. Ezekben a látás, tudás, az élet oly lehetőségeit találja és teremti meg, aminőt csak hivatott művész hozhat. E novellákban egyéni, új műfajt alkotott. Amit föltár: egy-egy helyzet intellektuális tisztasága, titka. Ahogy feltárja: abban valami élő-ülő igazságot, ígéretet tesz emlékezetessé. A tisztánlátás vágya s az intellektuális, átfogó szemlélet itt valóban erőforrása az alkotásnak, a harmóniának. Lelkirore valló, különös nosztalgiákat él át az író, ki az alkotásban még emelkedik, gazdagodik. Romantikus lélek. Hogy témáiban és alkotásmódjában egyesek a tegnap modernségét látják, az írói értékének megítélésében nem olyan jelentőséges, mint ahogy támadói gondolják. — 4. Miért nem ír ma ilyen novellákat? Az „Ésik a hó“ régi könyvének ismétlődő, szinte egyetlen témája volt: a meghalás. Vajjon Karinthy a legtöbb igazságát érezte, vitatta-e már e novellákban? Vajjon a sikerek éveiben eleget gondolt-e Karinthy az ő igazságára, legjobb tetteire? Lehette még jónéhány kérdésünk, de lehetne még dicséretünk is . . . Karinthy értékét becsülni kell, — becsülheti az is, aki újabb írásaiban, mai műfajaiban a megállásra, a csak nivótartásra való berendezkedést gyanítja.

(Rákosszentmihály.)

László István.

Galambs Sándor: *Hevesi Sándor*. Bpest, é. n., 12° 46 l.

Szalay József: *A könyvről és a könyvszeretetről*. Szeged, 1931. 8° 22 l. — Széphalom-Könyvtár 23. sz. V. ö. Széphalom 1931: 113.

Somogyi János: *Lehullott a rezgő nyárfa . . .* Novellák. Bpest, é. n., 8° 62 l. — A Mezőberényben nyomtatott könyvből elég egy stílus-ízeltő: „Abban a pillanatban (talán ebben a pillanatban?) hátul a kert felől, nem épen biztatóan egy öblös hang ütötte meg a fület. Mi az, hogy ütötte? Majd meghasadt a dobhártyája . . .“

Rédey Tivadar: *Kritikai dolgozatok és vázlatok*. Bpest, 1931. 8° 161 l.

Protestáns Szemle, 1931. ápr. — A 308. lapon Révész Imre írja Pompéry Aurél könyvéről (Irányzatos-e a magyar protestáns történetírás?): „Téved, amikor a reformáció egyetlen okának, hazánkban is, egyebütt is, a világi rend hatalomra-törését igyekszik föltüntetni s lelki szomjúságot nem tételez föl — teljes ellentétben Szekfűvel és minden más elfogulatlan egyházi és világi történet-íróval . . .“

Diarium. Könyvbarátok Közlönye. Bpest, 1931. 1—2. sz.

Kelemen Béla orsz. képviselő *beszéde* a kultuszminiszteri tárca költségvetésének tárgyalása alkalmával a harmadik egyetemnek Szegeden létesítése tárgyában. Elmondotta a képviselőház 1911. évi június hó 17.-én tartott ülésén. H. n., é. n., 4° 6 l.

Czakó István: *A Népszövetség szervezeti reformja*. Pécs, 1931. 8° 12 l.

Erdélyi Múzeum. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület szakosztályainak közlönye. Szerk. György Lajos. Cluj-Kolozsvár, 1931. 3. sz.

Vetés. A prágai magyar cserkészek kiadása a csehszlovákiai magyar akadémikusok kassai kongresszusa alkalmából. Szerk. Peéry Rezső. Kézirat gyánt. H. n., é. n., 4° 12 l. — V. ö. Széphalom 1930: 41. és 45.

Külügyi Szemle, 1931. jan. — A 11. lapon Szladits Károly írja Magyar Gyézáról szóló nekrológiában: „Magyary lelkét mélyen áthatotta a keresztény eszmény. Valóban, Krisztus tanításának érvényesülése az államok életében volna a legnagyobb haladás a nemzetközi jogban, amely egymagában biztosítaná a világ békéjét. De hol vagyunk ma még a krisztusi felebaráti szeretet nemzetközi elismerésétől? A világháború borzalmi után állig fegyverben állnak egymással szemben a népek. Az elmúlt katasztrófánál is rémitőbb örvény szélén állunk, amelybe bármely percben újból beleszedülhetünk. Úgy hogy kétségbeesetten kell fölkiáltanunk Shaw Johannájával: Uram, mikor érik meg földed arra, hogy szentjeidet befogadja?“

Preszly Lóránd: *A szegedi népies írók*. Székfoglaló értekezés a Dugonics-Társaság ülésén. Szeged, 1931. 8° 32 l. — A Széphalom-Könyvtár 24. füzeté.

Helga Hajdu: *Lesen und Schreiben im Spätmittelalter*. Pécs-Fünfkirchen, 1931. 8° 64 l. — A pécsi egyetem német filológiai intézetének első németnyelvű disszertációja.

Magyar Psychologiai Szemle, szerk. Boda István és Nyirő Gyula. Bpest, 1930. dec.

Buday Árpád: *Újabb adatok a római kori lovasisten ábrázolásának problémájához*. Szeged, 1931. 4° 48 l. — Felerészben német szöveggel.

Alberto Gianola: *Un poema eroico su Buda Liberata*. Budapest, 1931. 8° 26 l.

Szegedi Symposion. Szeged, 1930. 8° 63 l. — A szegedi „fiatalok“ kötetéből Heksch Ágnes, Vincze László, Pátriász István, Palotai Endre, Rácz Endre, Bőr László és Lusztig Vilmos közleményei mellett megemlékezésre leginkább érdemes Erdődi József tanulmánya: A költői nyelv.

Fischer Vilmos: *A Kisfaludy-Társaság története a szabadságharcig*. Bpest, 1928. 8° 71 l. — A dolgozat konkluziója mindössze öt sor. Talán mégis többet érdemelt volna az akkor még hőskorszakát élő Kisfaludy-Társaság?

Budapesti Hirlap. 1931 május 23. — Hevesi András megemlékezik Ibsen halála negyedszázados évfordulójáról. Jellemzi Ibsen s'az Ibsen-drámák értékét, sorsát. „Ibsen most éli legrosszabb korszakát: a halálát követő huszonötödik évet. De igazi nagy veszély mégsem fenyegeti. Az európai drámatörténelem el sem képzelhető nélküle: Ibsen ma már klasszikus“. — A polgári drámák Ibsen-e kétségtelenül ily kiválóság abban, ahogy a fejlődésnek, megoldásnak biztos egyensúlyát s a drámai emelkedettséget is megteremtette. Alakjaihoz s alakjainak sorsához kapcsolódó érzése — a küzködő, csöndes odaadás, a csöndes, erős szembefordulás — a drámaiságra tudatosan és ösztönösen törekvő szellem megnyilatkozása volt mindig. Ahogy embereit találta, jellemezte, abban az úgy-

nevezett polgári individualizmusnak igen jelentős megtisztulását hozta. De a drámák vivőerejét, meggyőző erejét valahogy elszigetelten hagyta: nem keltette annak illuzióját, hogy a korszellemnek — vagy tán valami időtlen, nagy humánumnak — lelke-teljét adja . . . S a költői Ibsen-drámák? A költői, késői elrélvülések, a lelkierepre valló nosztalgiaik Ibsenének alkotásai magas régiókba vezetnek, ám e magas régiókról az az érzésünk, hogy szűkösek. Így ezek értékének problémája is hasonló a társadalmi drámákéhoz. (Ibsennek mindenképen rossz korszaka a jelen.)

(Rákosszentmihály.)

László István.

Revue critique d'histoire et de littérature, szerk. E. F a r a l, Páris, 1930. — A 492—494. lapokon ismertetés két olasznyelvű magyar kiadványról: 1. Ladislao T ó t h, *Analecta bonfiniana. Pubblicazioni dell'Istituto Storico Ungherese di Roma.* Róma-Budapest, 1929. — 2. Rosina W o l f, G. Pizzoli. *Publ. dell'Istituto di Archeologia e Storia dell'Arte dell'era cristiana . . .* Budapest, 1929.

Szegedi Katholikus Tudósító. 1931. márc. 25. — A 81. lapon B e r e c z János írja Glattfelder Gyula püspökről: „Márványba kívánkozó érdeme, hogy elsőnek ismerte föl a fővárosba kerülő ifjúság gazdasági és erkölcsi válságát”. — A 112. lapon a Szegedi Kath. Tud. kölcsönkönyvtárának új jegyzékét olvassuk, amelyből kitűnik, hogy a 88 kötetnyi gyarapodásból 29, azaz 32 százalék esik C o u r t h s - M a h l e r regényeire.

Nyugat. 1931. március 16. — A tudásban, kiválóságokban gazdag Schöpflin Aladár színházrovata eszünkbejuttat egyetmást abból, ami a pesti színház kritikusait általánosságban jellemzi. 1. Következétesen túlértékeli a pesti kritika egyes írók stílusát és eredetiségét. A korszerűség feltétele nemcsak az, hogy az író a ma életproblémáit oldja-kösse, vagy érintse valamiképpen, de az is, hogy alkotásmódját, mint lehetőséget, átfogó, kifejező erejét, mint erőt — jelentősnek érezzük a kor szellemi életében. A C s a t h ó - L a k a t o s - H u n y a d i féle stílust és korszerűséget igazán nem lenne szabad komolyan értékelni s a hatás keresésre hajlamos fantáziájú Z i l a h y Lajos drámaírósága is jó példája a sztagnálásnak. A kritika, amely egyébként — irodalomban, művészetben — siettetni, bátorítani szokta a fejlődést, itt a veszendőt iparkodik föntartani. — 2. A színészetről a legtöbb kritikus valami sablon-optimizmus hangján áradozik. (Schöpflin nem teszi ezt, de ő is „értékel”: ment sok-sok menthetetlent.) A legtöbb kritikus legtöbbször ezt írja: „A színház művészei tökéletesek”. Holott a valóság az, hogy a pesti színész csupa erőtlen erőködést produkál évek óta. (A Nemzeti Színház egyik „sokszor ünnepelt művésze”: U r a y Tivadar a sikereit szentimentális túlzásoknak köszöni.) Kritikánk szívesen hangoztat ilyes mentőötleteket, szellemességeket: „A színész alkalmi ember . . . A színész vérbeli eklektikus”. Igaz-e, lehetséges-e, hogy a dráma válsága nem jelenti egyben a színészet válságát is? Talán elméletnek tetszetős ez, de gyakorlati értékét legfeljebb ha kritikusok próbálják igazolni. A pesti színészet épenséggel nem igazolja.

(Rákosszentmihály.)

László István.

H o r n y á n s z k y Gyula: *Görög társadalomrajz.* Szeged, 1931. 8° 38 l. — Az Acta Litt. ac Scient. Reg. Univ. Hung. Francisco-Josephinae, Sectio Philologico-Historica III. kötetének füzete; kiadja az egyetem és a R o t h e r m e r e a l a p támogatásával a Ferencz József-egyetem Barátainak Egyesülete.

✓ P a l á g y i Lajos: *Levél író társaimhoz.* H. n., é. n., 4° 5 l. — Naivul megírt és ügyefogyottan fogalmazott, de nem érdektelen pamflet. Megtudjuk belőle, hogy a Petőfi-Társaságból kizárt szerzőnek egyik bűne az volt, hogy a forradalom idején A d y Endrét és T o r m a y Cécilet ajánlotta beválasztásra . . . Azt is megtudjuk, hogy H e r c z e g Ferenc ellen annak idején — az Ocskay brigadéros miatt — hazafiatlansági vádak jelentek meg a lapokban. Csak azt nem értjük, mért szeretne Palágyi petőfiista lenni. Nálánál különbek igen jól érzik magukat a Petőfi-Társaság sáncain kívül . . . C s á s z á r Elemér le is mondott ennek a sztagnáló társaságnak elnökségéről.

H e k l e r Antal: *Antik Művészet.* Bp., 1931. 8° 184 l., 122 képpel. A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadása. — A kis könyv — a kiadó körlevele szerint — „nem a történeti tények felsorolásával fárasztja az olvasót, hanem a fejlődés

főbb mozzanatainak kiemelésével biztos érzékkel adja meg a szempontokat az ókori népek művészetének történeti és esztétikai megértéséhez".

Vitéz Nagy Iván: *A magyarság világstatisztikája*. Öt térképpel. Bp., 1931. 8° 50 l. — A Jancsó Benedek-Társaság kiadványai, 11. sz. — A szerző konkluziója: Magyarországon 7,920.000, az utódállamokban 3,387.000. Európa többi államaiban 83.000, Amerikában 635.000, Ázsiában 2500, Afrikában 2000, Ausztráliában pedig 200 magyar él, a magyarság összevéve tehát 12 millió és 30 ezer lélekkel szerepel az öt világrészben.

Gyakorlati kézikönyv betegápolási díj-ügyvitellel foglalkozó egyesek és hivatalok részére. Előszóval és magyarázattal ellátta dr. P e t t y k ő János egyetemi főtanácsos. Összeállította G ö n c z i Pál egyetemi s. gondnok. Szeged, 1931. 8° 83 l.

Buday Árpád: *Széljegyzetek egy régészeti cikkhez*. (Prof. E. P a n a i t e s c u : Probleme si metode arheologice in Dacia Superior.) *Randbemerkungen zu einém archeologischen Aufsatz*. Szeged, 1929. 4° 30 l. — 14. lapon: „... távolról sem állhat meg az a fölfogás, mely szerint az erdélyi magyar tudományosság szándékosan hanyagolta el a római-kori emlékek kutatását; másfelől bebizonyosodik az is, hogy ellenkezőleg: mindig igyekezett ezen a téren is lépést tartani a Nyugattal. P a n a i t e s c u ú r ezt nyilván nem tudja, ami nem is meglepő...“

K o s z ó János: *Művelődésismeret (Kulturkunde) mint a modern nyelvi oktatás alapja*. Bpest, 1931. 8° 12 l.

Kristóf György: *Bethlen Gábor alakja az egykorú német népköltészetben*. Kecskemét, é. n., 8° 27 l.

P á l f y Ilona: *A tatárok és a XIII. századi Európa*. Bpest, 1928. 8° 72 l. — Hefte des Collegium Hungaricum in Wien, II.

Bethlen-emlékkönyv. Kiadják a szegedi Árpádházi Szent Erzsébet leányliceum református növendékei. H. n. é. n., 8° 56 l. — A füzet tanulmányait legnagyobb részben a liceum VII. és VIII. osztályos növendékei írták...

Kortárs. Társadalomkritikai, irodalmi és művészeti szemle. Bpest, 1930 aug. 25. — Nem lehetne a lepedő-formátumú, 31-szer 42 négyzetcentiméter felületű lap világnézetével összeegyeztetni a kisebb alakot? Így nagyon ügyetlen dolog.

R ó z s a Ignác: *Aron öt könyve*. Egy szegény zsidó regénye. IV. A vándorlás könyve. A szerző kiadása.

Mélanges d'histoire générale et comparée offerts à Fernand Baldensperger. I—II. Paris, Champion, 1930, 4° 382+396 l. — Egy alkalom, amikor a nemzetközi tudományos világ összesereglik, hogy bizonyosságot tegyen közös eszményeiről... Mikép van képviselve Magyarország a két gyönyörű kötetben? Hatvanhárom tanulmányból kettő. Ugyanennyi hely jutott az oláhoknak is. A könyv előfizetői között alig vannak magyarok. Az egyes személyek között mindössze öten az intézmények listáján csupán a Bibliotheca Collegii Hungarici Parisiensis. Ellenben a könyv tudós olvasóinak meg kell tudniok az előfizetők föltűnő listájából, hogy a következő kulturintézmények siettek a francia publikáció támogatására: a belgrádi egyetem francia szemináriuma, a bukaresti bölcsészeti kar, Irodalmi Intézet, Délkelet-Európai Intézet, a prágai Francia Intézet és Szláv Filológiai Szeminárium. Hol maradtak a magyar kulturintézmények?

(Köln.)

o. e.

Paul Ronai: *L'enseignement du français en Hongrie*, Paris, 1931, 8° 12 l.

BABITS MIHÁLY 25 ÉVE.

1. A gyökerek.

A költői egyéniség kifejlődését alig lehet ma tisztább példában bemutatni, mint a Babits Mihályét 25 év alatt írt verseinek időrendes gyűjteményéből. Babits egyénisége: zárt, körülhatárolt és szerves, akár egy fának az alakja. Ha gyökereit vizsgáljuk, érdekes szétágazását vesszük észre a hagyományok talajában, ahol egyik szál Vörösmartyba fogózik, másik Arany Jánosba; egyszer Horatius mint lelki antipodus hívja ki ajkára az ellenkező hangokat és gondolatokat, máskor Carducci antik-modern formáiban hömpölyögnek a sorai. Egyik szonettje: *Zrinyi Velencében*, Heredia-szerű távlatnyitó képpel záródik; másik szonettjét: az *Aestati hiems*-et Liliencron-szerű hangulati képpel nyitja meg. Arany rímpárja: *aszú — a szú*, Csokonai jelzős főneve: *sikos gyöngy* éppúgy föl villan nála, mint az angol modern lírikusok természetbámulata, tárgyak meglelkesítése (Swinburne és Shelley). A görög mithológia élő rekvizitumokkal gazdagítja költészete múzeumát, de ugyanakkor a germán Tannhäuser-monda is beleszendül énekeibe Wolfram és Tannhäuser új dalával. A magyar Garay Jánostól átveszi a balatoni kecskekörmök meséjét és a tihanyi echo mondáját; Laodameia halálos víziója pedig Swinburne költői fátyolán (*Atalanta* drámája) átszűrődve jut el fantáziájába. Könyvek impressziói, úti hatások, élet és művészet: mind vazallusa, mikor témára van szüksége; Molière unokája: „Ott veszem a gyöngyöt, ahol találok“. A *gazdagság*, a témák változatossága a legelső, ami lelkünkbe ötlük lírai verseinek olvastakor.

A témák formája, a versalak: éppoly ezer forrásból összeszűrt, mint a tartalom. A görög lírai formáktól a hexameteren, még pedig rímes és középrímes hexameteren és distichonon át hatalmába veszi Európa összes eddig élt versalakjait. A legzártabb szonett éppoly biztos tökéletességgel csendül föl nála, mint a szabadjára bocsátott anapaestusok vágató rohama a mozgófénykép pergésének éreztetésére, vagy a *Danaidák* végtelenségbe omló, monoton és mégis izgató trocheus-özoene; Arany János súlyos ritmusú ősi nyolcasai csak úgy Babitsi szint kapnak művészetében (pl. *Turáni induló*), mint a legzengőbb dalformák: a *Szerenád* felejthetetlen, álombarinogató hegedűszólamai. Babits eleinte a töretlen formák legtökéletesebb magyar költője; 1914-től fogva kezd összetörni ez a szinte fájásig tökéletes formaművészet és a 25 év utolsó öt esztendeje már a *szabad versek* parttalan medrében hömpölygeti az átélés melegétől remegő gondolatokat. A hangulat fátyolát széttépi a vihar s kalapácsütések hangzanak a szakadozott s néha szétszakadó verssorokból. A klasszikus nyugalmat az impresszionizmus, sőt a expresszionizmus lihegő nyugtalansága váltja fel. Az utolsó versek már elkiáltott szavak és tört mondatok egymás mélyébe csapdosása; hol vannak ezek a „Zeng a nád a tó fölött“ zártan tökéletes formájától!

Tehát: gazdagság és fokozatos fejlődés a forma széthullásáig, a képzetek és gondolatok szukcesszív rendjétől a szimultaneitás sza-

badosságáig — ez a Babits 25 éves költészete. Három korszaka van Babits lelki életének. Az első 1914-ig terjed, a háborúig; a második: a háború öt éve; a harmadik: a forradalmak után beálló idők. Ő maga tisztán látja és művészi képpel jellemzi ezt a három korszakot; az első korszakban úgy született a vers újjai alatt, mint ahogy az Úr alkotott valami szárnyas, fényes, páncélos, ízelt bogarat. Ide tartoznak a leghíresebb költeményei, a tökéletes forma és rendezett tartalom Babits-versei. A második korszak versei úgy születtek, mint a trombitahang katonák szomjas, cserepes ajkain. Ez a háborúk riasztó, borzalmas világa, mikor Babits töretlen lelke meghasadt, mint a Sully Prudhomme vázája. Szokatlan láz, hangos szenvedély és formabontás jellemzi ennek az időszaknak a verseit. A harmadik korszak költeményei már oly halkán, elfolyva, remegőn támadnak, mint beesett szemek gödreiben a fölcillanó könnyek. Az ide sorakozó versek néha csak gondolatszilánkok, felvillanó ötletek vagy csonka sorokba tördelt panaszok. A zárt, tökéletes formák Babitsa mintha ráunt volna régi rimcsengetéseire, vagy mintha kifáradt volna: az expresszionisták szabad verseibe nyújtózkodni pihenni.

2. A Szépség kora.

Az első korszak téma- és forma-gazdagsága már legelső kötetében (*Levelek Iris koszorújából*) megrohanja az olvasót. Himnuszot zeng Irishez, a változás és változatosság kétszínű istenéhez. Szinte kiszámítottan sorakoztat minden ellentétességet e kötetében, hogy gazdagsága az északi és déli pólus közt minden fokozatot magába öleljen. Horatiusi szólamokkal, Horatiusi forma vezéretében támad Horácius ellen: gyűlöli az „arany középszer” s a nagy erények helyett a nagyszerű Bűnt fogja énekelni: az új útvágás, a felfedezések rendbontó bűneit. Vagy ha régi eszme csüng is lelkünkön: váltson ezer köpönyeget, új formákban pattanjon elő, s a régi forma új eszmének öltönyeként kerekedjen újra. Az élet, a természet folyton megújul: a dal is legyen örökön új. Mi lepi meg ebben az embert? A tudatosság elszántsága. Babits kitüzi költészete célját, mint a nagy eposzok éneklői: ezt és ezt akarom megénekelni, így és így. De nemcsak egész költészetének ívelő pályája áll előtte tisztán, hanem egyes verseiben is szinte modorosán csendül föl a téma, a tétel, mint zeneművekben a kifejlésre és variálásra szánt alappmotívum. Az Iris-kötet bevezető versei mind egy-egy tétel költői kiformalásai. Ez a logikus versformálás, ez az Ész karnagyi pálcájára alakuló beszédzene: eleinte nem méltatlanul ütötte Babits költészetére a hidegség, sőt a csináltság vádját. Azonban éppen ez az ő eredetisége korával szemben is. Visszahajlás Arany Jánoshoz, aki szintén „megkomponálta” verseit. A könnyű és könnyed verselés ziláltságát agyon-nyomja Babits roppant felkészültsége formában és tartalomban, nyelvben és gondolat-elrendezésben. Nála nincsenek még ekkor véletlenek. Versei mind sikerültek, mert úgy akarta, hogy zárt egész, tökéletes legyen a maga nemében valamennyi.

Most már, a változatosság tudatos keresése: lassan a telhetetlenség szomját kelti föl lelkében s megértjük paradoxon felkiáltását: „Mily végtelen a lelkem! Mily véges a világ!” (*Egy dal.*) Pusztán fantáziával, elképzelésben, berepüli a világot: Spanyolország, Itália, Görögország, Svájc, Németország, Franciaország, Anglia, Svédország: sűrített, friss (négy sornyi) képekben bontakozik ki előtte és előttünk, Párisról, a XX. század fiatal magyarjainak új Athénjéről külön verset ír, amelyben ott sír az A d y és társai nosztalgiája Nyugatért. Görög mīthologiai emlékek csengenek föl a golgothai kereszt tragédiájával; indus énekeket énekel W o l f r a m és T a n n h ä u s e r dala mellett; a *Turáni induló* kemény magyar ütemei hajráznak a bécsi biedermeier kecsességével. Velence Szent Márk-terén a nagy Z r i n y i t idézi; s fogarasi téli vásárt pingál dunántúli gyermekemlékeihez. Városvégi régi ház Z o l a - i naturális rajza keveredik nála a pécsi uszoda remekbe festett képével; s a Világosság Udvara kietlensége társul egy régi, rosszhírű budai szálloda rejtelmességével. Az ifjonti érzékiség fantomai: a véryó lányok együtt suhannak el a tükör előtt vetkeződő szeretővel; az örök folyosó, a halál automobilja, a repülő templom, a kút törpéinek élete, darutörpeharc, B o l y a i János és Protesilaos — a betelhetetlen művészi szomjúság zürzavarával tolong a témák rengetegében. Oly kis helyen, mint Babits, oly sokfélet még alig mondott el modern költő. Mit jelent ez? A kitáruló szemlélet, a kíváncsi lélek érdeklődésének hallátlan frissességét. Mint minden igazi költő, Babits is újra fölfedezi a világot magának, mert másképen látja, mint mások. Eleinte azt hitték az olvasói, bírálói, hogy ezek: nem élmények, és ráfogták Babitsra, hogy csak könyvekből tud ihletet meríteni. Pedig fordítva: nála az olvasmányok, a könyvek impressziói mindig valami életdarabhoz vezetnek, az elmondott szavak el nem élt életszenzációkat lobbantanak föl az idegeiben is: éli azt, amit más csak szemlél.

Ez a témagazdagság tulajdonképpen a formai megoldások ezerféleségét jelenti. Babits — jobb szó híján — zsonglörje a szavaknak; tudatos játékot űz az alliterációkból, a jelzők és főnevek helycserélgetéséből, ellentétes gondolatoknak ugyanazon szavakkal kifejezéséből, sőt: a rímek rokonságából is. Minthogy legelső kötete csaknem végig formai, technikai bravúrok megoldása s minthogy ez az első kötete a legigazibb és legművészebb Babitsot adja: azt lehetne mondani, hogy Babits tulajdonképpen a *forma művésze* első sorban és végső ponton; mert nála a szavak szépsége kelti a gondolatok szépségét s a forma különös gátjai kényszerítik ki mondani valója frissességét vagy újszerűségét; versei azért különböznek más magyarok verseitől, mert még eddig nem vagy ritkán használt formákba önti lelkét. Nála a forma kényszerűsége művészi szépségek és szabadságok szülője. Alapjában konzervatív, még pedig irodalmi tekintetben konzervatív szelleme új és új ruhákat ölt s e változó kosztümök káprázata szuggerálja az olvasókban az új költészet hitét. Annyi bizonyos, hogy Babits csaknem mindig kívül áll versein; így tud ura lenni ezer százból fonott formai művészetének. Gondolkozóba ejtheti már itt az embert: vajjon ha gondolatai egyszer levetik az antik re-

dőzetű tógát, vagy a középkor színes és dús bársonyát, vagy a modern idők kecses csipkéit és selymeit, vajjon önmagukban képesek-e művészi hatásra, költői szépségre? Erre a komoly és komor kérdésre a háború és forradalmak után írt versei felelnek. Hogy hogyan — majd meglátjuk.

Költészetének szigorú formai zártsága sokszor lehüti az embert, mint a klastromok hideg levegője. Nem hiába mondja magáról: „Lelkem mélyén egy kanonok fülel, valami régi pap“ — csakugyan a ridegségig menő zordonság tartja költészetében udvarát. Komor, sokszor kopár falak emelkednek körülünk négy felől, a tiszta ég kímetszett kék négyzete annál frissebben kacag le ránk; ódon kápolnák és dómok homályba vesző oszlopai és gótikus ívei suhannak föl a tömjénfüstös levegőben, az orgona távoli moraja ünnepélyesen fenyeget, mint a közelgő vihar mennydörgése; bronz torkú harangok hangjátéka könnyít a nyomottságon s a színes ablakok üvegkarikáin néha meseszerű szivárványozással süt be a nap. Monoton litániák, ütemes responsoriumok szállanak az oltár körül, melynek zárt, ragyogó, arany szentségét soha nem villantja föl e zord templomok papja.

E klastromi környezetben a hit lilioma valahogy elfeketedik s babonás víziók, fantasztikumok virágává bomlik. Babits keresztény füllel hallja a bacchansok lármáját; de a tigrisbőrű isten, a hajlongó szőlőfűzér, a hétsövű nádsíp s a virágos thyrsus pogány képén túl egy komor kolostor képe bontakozik ki előtte. Protesilaosban, a halálos jóslat bátor magárovevő görögjében látja őset s antik nyomokon bolyongó fantáziája fölkelte a Trója földjét legelőször érintő hős tragédiáját Laodameia szörnyű víziójában, mikor az élő halottat ölel halálba; de csak azért, hogy az antik témát a legmodernebb ritmusok és rímek aranycsengőjével csengesse el. Hallja a *telefonáló* Halál komor halló-ját, s érzi, hogy a költőt szellemcsapatok üldözik az élet rövid ösvényén. Babonázza a nevető szemtelen Hold arca s arany kísértékként hull rá a napsugár. Látja a kút mélyén élő törpék miniatűr történetét és tragédiáját — az ember észre sem veszi őket, mint ahogy az ember ezeréves történetéről nem tudnak a nála borzasztóan hatalmasabbak semmit. A föld, e röpködő óriás madár, fázva ver Nap-anya felé. Sőt olykor a mereven álló, álmodó zömök templom is fölrepül, elrepül, mint valami kőmadár. A templom: röpköd! Ez par excellence Babits-vízió; van benne valami középkori babona és valami újkori ideges rémület. De leszáll képzeletben, mint gondolatbúvár, a múltak óceánjába, melynek mélyén nyugszik Atlantisz, az elsüllyedt világ, megkövült csodáival. Mindezek a rejtelmek: az ember lelkén kívül valók, mintegy objektív babonák; Babits lelkének fekete játszókövei, melyekkel gondolatunalmát szokta elverni.

Mert bizonyos, hogy nála még e rejtelmek is tudatosan előhívott művészi csodák. Ilyeneket is kell írunk, hogy költői világunk metafizikai eleme ne hiányozzék — gondolja az okos költő. És sajátos: a metafizika visszaverődik képzeletében a fizikai valóság reális képeivé, s ezt a legelvontabb metaforát, hogy: *Isten kezében vagyunk*, hasonló című, „keresztény makámá“-jában szószerint veszi, értel-

mezi, magyarazza; a nagyítón nézett emberi kéz bőre: vastag, ránca mély, pórusokkal árkos; most már a Világ hegyeivel, szikláival, völgyeivel, tornyos városaival, tengerével: egy óriás Kéz tenyere, Isten keze, s benne vagyunk mi pici emberek. A transcendentálisnak e reálításában van valami bizarrság; Babits feje mindig a lebegő bizarrságot súrolja, míg lába a realitások földjén halad. Túlságos, csaknem művészietlen józansága az ihlet tovaszálltával narkotikumokat élvez s a különösségek opium-révíletei bukannak föl a jólrendettség birodalmában.

Képzetele a mindennapi élet reális jeleneteihez köti aranyfonalát, amelyen mint bűvész pók lebocsátkozhatik a mélységekbe, föl-emelkedhetik magasságokba s megszöheti hálóját, ahol fennakad a szimbolumok kékszárnyú pillangója. Lehet-e költőietlenebb téma, mint a „világosság udvara“? És Babits éppen azért éneklí meg, hogy elmondhassa: mi fáj neki, mikor egy ilyen szennyes, nyílt kéménybe letekint. A szemetesládát a vak szekérbe öntő cselédlány antik szobrot villant képzeletébe: „Úgy tartja, nyújtja válla, karja az adományt, a drága ládát, mint antik urnát régi szobrok“. A pesti Ganzgyár falanszteri képe éppúgy felbukkan földönjáró költészetében, mint a kirakatban forgó divatbáb, amely csipőben végződik. Az utazás kijózanító és fárasztó mozgóképeit nem egyszer törí versekbe, csak azért, hogy a valóság rideg szele végigsuhanjon rímei kettős sorfáján. Különbözik Babits szereti a nyersséget témában is, szavakban is, nem mindig ösztönösen, mert majd minden *újszerű* verse mögött valamelyik idegen költő lappang sugalmazóul. A sugalom néha Luciferi s a gyermek Ádámra keresztül úgy zúg az antipodus gondolat, mint a szívárvány hídja alatt átlótt ágyúgolyó. Szerzetes-lélek áll szemben velünk, s minthogy zárt élete vágyakból szövődik: a rossz gondolatok és sáros témák kijózanító ellenőrijeit nem toppantja, elébe az igazi élet, s így maga sem veszi észre, hogy álmodozásai forradalomba zavarják. El lehet képzelni: mily brutális volt a Babits fölébredése, mikor a háború és a forradalmak vörös komédiája elkezdett vele forogni s önkénytelen utána dalolta a nagy Sátánnak a fülébe dúdolt dallamait. Hideg esze, józansága nem tudta megmenteni a legnagyobb kiábrándulástól: önmagát hagyta cserben.

3. A Jóság kora.

A háború gillotinja kettévágja költészetét. Az első korszakban alig bír lázongó képzeletével; észvesztő tündérek kísértik, mint Szent Antalt a pusztán. S az ő *polgári* lelke — mert Babits született polgár — álmainak szakadékába tereli, gyűri, öli ezeket a kísértő fantomokat; hiszen a családban ezt a nevet viselik: *nem szabad*. Babitsnak alig van egyéni hangja 1914-ig; amiről ráismerünk, az formaművésze, a zártság és hibátlanság. Színeit játékból keveri s próbálgatja az ellentétes és kiegészítő valőröket. Próbálgatja a hangot, a modort; mert mindent és mindenkit tud utánózni; mindent befogad és visszaver, mint a jó tükrör. „Szerettem mindent, ami új, szerettem mindent, ami ódon“. (*Naiv ballada*.) Objektív líra az ő első korszakbeli költé-

szete; kemény szavak, kimért árka a ritmusnak, szabályosan hangszerelt rímek zenéje — és akármiféle tartalom. Lehetőleg ellenkezőjét mondani annak, amit eddig mondtak: mert az *új* a fő. Tudása segíti, támogatja képzeletét; a visszaszorított vagy még aluvó érzések lángolása helyett a szemlélet arany cifrázatát adja. Ötvöző művész; alkotásai szép csecsebecsek.

A háború vad árvice kiönti lelkét elefántcsont tornyából s az élet ösztöne küzdelemre kaptatja. A szép szemléletek világa elsüllyedt; jajaink, siralmaink és dühöngéseink vagy rettegő fájdalmaink omlanak a kihült formába. És a régi hideg vagy *öntött szavak* mindegyre olvadóbbak lesznek; a nagyszerű Rend felfordul; a nemes Harmonia üvöltő disharmoniává tördelődik. Nem a költészet vezeti már az életet, hanem az élet töri rabjává a művészetet. Babits észreveszi, hogy régi szókincse és képzeletvilága nem tudja kifejezni azt, amit lelke újonnan érez. Azonkívül a *lira* nem solo-művészet már, hanem rettentő chorus, az égbe üvöltő. Az Egyén meghalt és föltámadt az ismeretlen Tömeg. E megváltozott világnak az Angyala is más: a fekete szárnyú Halál. Az objektív márvány elkezd tüzesedni, izzani s a szubjektív Fájdalom önmagának állított sírköve lesz belőle. A művész-egyen szembekerül a nemzet-tömeggel, az egész emberiség álmait álmódó költő a magyar fajjal. Őlik egymást a nemzetek, és mindig az ifjúságot őlik. A szépséget gyilkolják ki az életből, mert életünk szépsége az ifjúság. Ekkor hördül fel legelőször Babitsban az *új ember*. A *Fiatal katona* című verse az első lázadó dala. Pedig itt semmi formai szenzáció nincs; a *Danaidák* monoton hangzuhatagához olyan csöndes ez, mint a Niagarához mérten egy hegyi patak. Tehát megtörtént a nagy változás: az új formák reneszansz-szépsége a tegnapi múzeumába került, ellenben a vérző élet rongyos és szürke ruhában támolyog utcáinkon, jajainkat és hahotáinkat életünk nedve festi egyszínűre, a halál szenzációjával: bíborra.

Mit jelent ez Babitsnál? Megtalálta volna az igazi hangját? Vagy elvesztette a régibbet? Babitsot, a művészt, a háború tönkretette. Ő a legjobb értelemben a formákban élt és lélezett; a zárt szépségek korlátja volt erejének kifejlesztő arénája; a sorozatosan fölrakott gátek feszítették izmait csodásan pattanókká; l'art pour l'art témái voltak a finom és szívós trapézok, tornaszerek, amelyeken lelke, ez a nagyszerű artista, bámulatos mutatványával lefogta lélekzetünket. (Hiszen maga is „vén kötéláncosnak” aposztrofálja magát.) Az idő kikezdi legfőbb erejét: bravuros technikáját, a pedánságig tiszta, zárt formák művészetét; királyi díszre lefoszlik lelkének s pongyola őszinteségében kell mutogatnia szokatlan magát maga előtt. Ez új attitűd; eredetibb, de művésziatlenebb, mint az eddigi: Babits a maga hangján kezdi kiáltozni fájdalmát. Költészete kiáltó költészetté lesz; szokatlan hang a klastromi zsongásban. Az élet valahogy elevenébe vág s nem tehet művészi hangfogót emberi jajára. A hideg Babits elkezd forrongani, lángolni; maga hőkken meg legjobban új én-jétől. „E zord napokban mi lesz az én lelkemmel?” Válgallnia kell az új feladatot: „Légy élő kínja a levágott karnak, égő emléke annyi régi fénynek”. (*Magamról*.) *Élő* kín, *égő* emlék: milyen

más jelzőkkel futnak a szavak, mint régen. A l'art pour l'art költő, akaratlanul, s önmaga ellenére, trombitája lesz az időknek. Eddig kiszámítva kereste, mérlegelte a lehető újat; most a kor ostorcsapásai vágják ki szunnyadó eredetiségét: az embert a művészetben. Mert eddig csak a művészt mutatta magában. *Husvét előtt* című kiáltása mindennél jobban beszél; milyen lázadó, zuhatagos szenvedély sodorja itt a széttépett szavakat. Eddig a forma hatalma vert föl képzeletében bújos szépségeket, most a megbántott emberi méltóság vet el minden formai sallangot, hogy tisztán és egészen az legyen, ami.

Mi következik ebből? Kisebb lesz-e a költő, mint volt? Nem. Csak más. Kiábrándul és a művészi játék helyett elkezd okoskodni. Babits sohasem volt u. n. primär-költő, mint A d y; nincsenek lelkének szédítő szakadécai, villámos révületei, mikor nem sejtett titkok lobbannak fel a megszállatás poklában és a művész kifordulva önmagából: valami démon szaván beszél. Babits rendszeren *második síkját* mutatja lelkének, a visszaverés síkját, a reflexiók képalkotó és gondolatformáló régióját. De első korszakában oly színes az a reflex, mint a szívárvány; a külső díszítés takarja a tömör lényegét. Most azonban lehullnak az aranyozások és komor pusztaságában, szinte acélszínben mered elébünk a tőprengések, okoskodások torz bazalt-hegye. Még mindig kemény a szó, vág, sebez, de nem másokat, hanem a kibocsájtóját. *A nyugtalanság völgyébe* jut a költő, köd előtte, köd utána; a régi magas csúcsok peremén csak a lebukó nap aránya ragyog még elveszőben, a régi művészet mulandó zománca. Legárulóbb verse ennek a korszaknak: *Egy filozófus halálára*; nem a harcban fiatalon elpusztult L a s k Emil professzort siratja itt Babits, hanem önmagát, elvesztett régi én-jét; ő az, aki eddig a mindenható formáknak élt s e formákat tartotta az életnek, míg a szörnyű s formátlan Tény, a háború, el nem gázolta a szépség kategóriáival együtt.

E lelki rémületnek azonban van egy etikai csillaga: a *Szerelem*. E nagy rendezavaró föltünően kis szerepet játszik Babits egész költészetében; a zárdai levegő, a klastromok komor világa nem Eros ligete. Nehány vers inkább a külső szépségét énekei a nőnek; sorsenyhítő vagy sorsfordító hatalma oly távol a Babits világától, mint a földtől a Sirius. Most a vilharban összesodorja sorsa egy leánnyal, aki hitvese lesz. A megriadó költő szinte magamentő elszánással fogózkodik árnyékába: a női lélekbe. És megcsendül a nagy éjszakában a jóság dalá, a szerelemben magára lelt férfi éneke. Mert a szerelem: „a Jóság magva és atoma, ki a testi Szépség fáklyáját tartja a lélek elé és úgy vezeti a lelki nagy szeretet felé”. (*A jóság dala*.) Itt a nagy fordulat költői bevállása. Az első korszak a *Szépség* zászlója alatt vívott művészi csatákat; rímek zenéje, szavak villogó páncélja, gondolatok nehéz ágyúí, képek és ötletek fényezői voltak a diadalmas fegyverek. Most — más a világ, más az élet, más a költő, más a költészet. Most a *Jóság* bontakozik ki *bennünk*, nem fölöttünk, hanem bennünk s megtépázott magunkat bont ki az emberek előtt vezérlobogónak. Az igazi költő most az emberiség jósága, főlemelt

zászló, amely a szebb jövő felé lobog. És mi az a gyönyörű hid, mely a játszó művészgyermeket átvezeti a túlsó partra, hogy vezérférfivá komolyodjék vagy szomorodjék? A szerelem. Ez a fordulat szinte Petőfiesen szép és emberien igaz. Petőfi a halhatatlanság hitét köszönte a földi szerelemnek. Babitsot a szerelem vezeti a jóság forrásához. Ez után a megismerés után mintha nyugalom következne; a nyugtalanság völgyéből kiér a költő a megnyugvás szigetére. Igaz, körülte végtelen tenger háborog, de mégis e kis szigeten vele van egész világa. S a régi Babits is hangjára talál e szigeten, a viszonylagos boldogság szigetén, mert újra költi, újra énekli Salamon *Énekek énekét*, legszebbik szerelmes versét, amelyet feleségéhez írt. Újra fölcsendülnek rímei aranycsengői, még a színek is hangokká válnak képzeletében: „Mély, fémfényű, szürke, szépszínű szemedben, édesem, csodálatos csillogó csengők csilingelnek csöndesen”. (*Szerelmes vers.*)

(Ez az új én néha még össze-összeütközik a régivel, azzal, amelyiket *csatásnak, harcossnak* látott és érzett Babits. Ez a csatás Én meri költögetni, ébresztgetni az aluvó Istent; ez a szerzetesi ajak kiáltja el: „Süket vagy, Isten!” A hit még él, csak az halott, akibe vetette. Ime, a Babits emberi és művészi reformációja. Itt is a katolikus lélek beszél, de a lázongó, a protestáló. Férfi hangra írt *Zsoltár*-jában a művész, a l'art pour l'art művész egocentrikus világnézete dörömböl és lázadozik, hogy megnyugvást találjon egy gondolatban: bármi történt is, őérette történt. Ő a világmindenség közepe. „Érted történnek mindenenk. Éonok zúgtak, tengerek száradtak, hogy a lelkek: legyen. Császárok vétkeztek, seregek törtek, hogy megkapd azt a bűt, amit meg kellett kapnod, és világok vihara fűtt a te bűnös lelkedért”. Ez a *jóság* dalával nem éppen egy hangra hangolt; de érthető, hiszen a művésznek mégis csak *téma* az egész világ.

M a d á c h Ádámjának világtörténeti szerepét az egyén korlátai közt éli át Babits. Tehát: ő az Ember. Madách Ádámja az emberiségért vállalt harcaiban sorra elbukik; de a közzel szemben rászakadt tragédiáját megenyhíti, bevirágozza egyéni életének a szerelme, Éva, a nő. Ugyanezt éli át Babits. A nagy szavak, az ábrándokba hurkoló, álmoharanghúzó, bíborszínű, tömjénszagú, trombitahangú szavak: *Haza, Nép, Szabadság, Jövő, Eszme* — mind gyilkol csak, nem üdvözít. Halálos, lassan ölő mérge van e szavakban, elemészti azt, aki ajkán és szívében hordja. (*Szittál-e lassú mérgeket?*) El kell ezeket égetni, mert teljességében valamennyi visszája lesz önmagának. (Madáchi gondolat: *Az ember tragédiája* alapgondolata.) Ide jutott Babits a háború, a forradalmak lezúgása után. Valami keserű, szívet marcangoló *igazság* kezd trónra ülni kijózanodó lelkében; s nem tudni: ösztönösen-e vagy akarva, ez a *Szittál-e lassú mérgeket?* című nagy verse visz át bennünket, viszi át őt magát is költészetének harmadik, legújabb korszakába.

4. Az Igazság kora.

A Szépség, a Jóság költői korszaka után eljut az *Igazság* korába. Akár csak mi lássuk bele költészetébe ezt az érdekes, hármastagozódást, akár maga bontsa szét így lelkét alapösszetevőire: bizonyos, hogy ez a három jelszó egész világot revelál; eszthetikai, ethikai és kritikai hármason nyugovót. Szépség, Jóság, Igazság — oly régi szentháromsága az ember eszményi törekvéseinek, mint maga az ember. Mutatja Babits szellemének szigorú rendszerességét, és logikus kibontakozását. A Szépség: az érzékellhetőségek világa, a Jóság: az akarat birodalma, az Igazság: az értékelések nagy törvényszéke. Ritka lírikus az, akiben így, ezen a három nagy tükrön át tükröződik a világ. Babits ilyen költő. Ennyiből is látható, milyen gazdag, milyen tökéletes szerkezetű az ő szellemi világa.

Ez a harmadik korszak a *Sziget és tenger* ciklusával köszönt be. A téma, a hang intimebb lesz; a forma szabadabb, pongyolább; az Igazságnak van egy örök jelzője: *meztelen*, Babits is lehánt lelkéről minden selymet, minden bársonyt, szép szavak selymét, színes képek bársonyát, s különösen a régi drága rímek arany meanderét, — mert most már az a fő, amit mond s nem az, ahogy mondja. Lelke lemeztelenül, szemlélete nem nagyító, nem is kicsinyítő üvegen át nézi a világot, hanem egyszerűen szabad szemmel. Ahogy nő az igazság, úgy halványodik, úgy fogy a művészet. A reflexiók tömege gránitkövek halmazához hasonlóan fedi be a költő útját; régebben virágok közt vitt ez az út, most a világ széles, sivár pusztaságán. Babits érzi elszigeteltségét; félszeme azért mindig a tengeren, félszeme pedig befelé nézve: lelke kis szigetén. A sziget: magánéletét jelenti; családja, háza mind nagyobb szerepet kap költészetében; a kis kert, a dombház, honnan beláthatja bazilikás Esztergomot s ahonnan átnézhet a trianoni határon; megnő jelentőségében. (Már nem csak haldokló országok rendítik meg, hanem haldokló kutyája is. Érdeklő a kicsiségek szépsége: egy halott kis bogarat gyufás skatulyában temet el s kéri az Istent: adjon neki és kedvesének is ilyen könnyű halált. Adáz kutyája sorsában a saját sorsát érzi: úgy függ ő is valami érthetetlen hatalomtól, mint ez a kutya tőle, a gazdájától.) Felesége arca mind gyakrabban tűnik fel verseiben. (Nem állítja az imádat romantikus talapzatára: egy szinten beszél róla s vele; összeperelenek, duzzognak, kibékülnek, mintha a *Toi et moi* szerzője ihletné ilyen mindennapi, családi jelenetek megéneklésére. Az igazság korszakában vagyunk, igazat illik mondanunk. *Engesztelő ajándék* című versében megható bocsánatkérés remeg: feleségét kérleli a sok elrontott óráért.) Egyre tisztábban rajzolódik ki a költő emberi alakja: ott sétál kis házmögötti kertjében, figyeli a bogarak életét; vagy bent az írógépje előtt ül s kopogtatja a határtalan variációkban sorakoztatható betűket; vagy rádiót hallgat; vagy falukon rohan keresztül autóban s bámulja, amint „két galamb a kapu-íven gubbaszkodik primitíven”. Sokszor aktuális események és nevek hajóznak be költészetébe: M ó r i c z Zsigmond megtámadásakor gyönyörű szimbólumot fest a háború utáni Magyarországról, a gyémántszóró asszony-

ról, aki örültségében üveggömbfúzóval ékesíti magát, igazi gyémánt-jait pedig elszórja; de azok a gyémántok még az árokból is utána ragyognak; világítani útját. Máskor Csernoch János herceg-primás halála szövődik be verse szövetébe (*Szőkevény, renitens idill*). Jászai Mari tragikus neve is felcsendül egy sirató vers élén, mintha *Laodameia* egyetlen élő mintáját gyászolná benne; magával vitte a sírba legmegrázóbb vízióját. Eltűnt. „Hol a mozgókép, amely megőrzi léptét? Hol a fonográf, nemes hangjának?” Elszállt a sugár, ki hozza vissza?)

Nyomorult idők ezek, ha megszépítő köd nélkül esik rájuk tekintetünk. Az alapjában konzervatív Babits egész őszintén kimondja: nem előre kell most nézni a magyarnak, a régi erkölcs jobb volt; maradjunk el korunktól, jobbak leszünk. Hová jutott a hajdani úvilág-felfedező Kolumbus! Bántja az embert a kő és beton falak börtöne, szabaduljunk ki, a szabad természetbe. A társadalmi élet fertőzötte; még mindig bűn, önzés, vér; az Ember ünnepe távol még. Olyan időkben élünk, mikor az Igazság is hamisan fog krétát. Zsálkafutó kor a miénk; császár lett a poroszlóból s görnyedten járnak a hercegek. (Nemcsak a Habsburg-hercegek, hanem: ő is, az új Prospero, ahogy Tóth Árpád nevezte.) Martinuzziak kora ez; csukott ajkú és nyitott szemű hősök kellene ma)

A nyugtalan ember a családba és a költészetbe menekül. A család nem adhat meg mindent a léleknek: kell a művészet. De a művészet töretlen szépsége is meghalt; új utakat keres a szemlélet s a formák összevissza döntögetett romjain és törmelékein át törtét, gázol valami új megoldás felé. Az ezerféle próbálgatás kora ez a művészetben. Babitsnak lényéhez tartozik a mindenhez való hasonulás, minden színt fölvesz, minden hangot visszahangoz költői pályáján. (Most sem akar elmaradni korától. Az a gyanú támadhat ellene, hogy formabontása nem éppen ösztönös; valószínű, hogy tudatos, akart. Igaz, hogy lélektani alapját az idők adják meg, de mégis feltűnő Babits hirtelen szakítása multjával. „Soha nem lehet, ami egyszer volt már” — próbálja magát igazolni (*Vén cigány*). Régi, cukorédes, rimes dalokat már nem tud írni — panaszkodik maga. Pedig tud. E harmadik korszak zilált, szétszóródó formájú versei közt fel-felbukkan egy-egy régi hangú, tökéletes szépségű verse; a *Nyár* az élet szépségét tiszta zenével zengi; a *Hazám!* a régi Babits rendezett formaművészetét hirdeti; a *Vértanúság vágya* magyar tizenkettős sorokban, a régi Babits tömör, kovácsolt és zengő szavaival emeli hitét a vértanúság szentségéig. Azt lehet mondani: lelke bűvő patakja még sokszor felszínre tör s tisztán csillog, hogy azután újra a formai próbálgatások homokjába merüljön el. Hiába mondja: „Ma földön ül a költő” — a *Halvány, téli rajz* című utolsó korszakbeli dalának üde ritmusa, csengő rímei szárnyat bontanak és Babits repül.

A sok újszerű forma próbálgatása abból a rejtett félelemből magyarázható, amelyet Babits is érez: el ne maradjunk valahogy a má-tól! Fiatal, rendbontó népség tör előre, másképpen fogja hegedűjét a hangot, mint mi —: mi lesz velünk, ha nem tanuljuk meg az ő mo-dorukat vagy technikájukat? *Írógép előtt* című, szabad, prózai futás

gondolataiban arról beszél: vajjon milyen költemények születnének, ha szabadon az ösztönre bízánk a születésüket, az Ész ellenőrzése nélkül? Mi ez? Ez a *surréalisme* lélektana. Párisban megpróbálták, Babits meghallotta — s már kedve volna így írni. Ez a verse áruló. A mával lépést tartás forgatja ki Babitsot saját igazi magából. S mikor tartalomban az egyszerű, tiszta igazságig ér el, formai művészetét eldobja, mert azt hiszi: ez az új gondolatkör, ez az új téma pongyolaságot, sivár prózaiságot, zenétlenséget kíván. Mondani sem kell, hogy az öntudatos, képzett költő itt téved; a szabadság művészi fogalma nem zárja ki a forma zártságát, rímekkel kötöttségét; sőt azt tapasztaljuk, a rímek kényszerűsége, a forma szabott volta nem sejtett új szépségek teremtője a legnagyobb költőknél (Dante, Goethe, Vörösmarty, Arany). Babitsnak is egész költői pályája azt bizonyítja, hogy nála a formai gátak: a gondolat szépségek és nyelvi újszerűségek legnagyobb csilolói. Amint tehát lazábbra fogja a húrt: dallama gyengül, hangszíne fakul. A szabad vers nem neki való. Képzelete anélkül is reális, szárnyat és ragyogást a forma nyúga ad neki. Ez az ő művészi paradoxona. Utolsó korszakában kifakultak a színei.

Még egy veszedelem fenyegeti az ilyen költőt. A *gondolati* elem oly túlnyomó egész költészetében, hogy sok költeménye rímes értekezés. (Nem csak az *Egy filozófus halálára!*) Legújabb versei pedig ötletek, gondolatszülánkok; a költészetnek már csak a határát súrolják. Az elszáradás, kiszikkadás veszedelme mindennél nagyobb baj, mert az élet halálát jelenti. Babits akkor kezd igaztalan művésszé válni, mikor az igazságot teszi művészeté sarkcsillagává. S ebben a lehangolásában több a rossz irányú akarat, mint az erőtlen ösztön. Költészete nem merülhet ki, hiszen a mindennapiságnak is ünnepi ércot tud adni, ha akar; csak hűnek kell maradnia régi magához, mert benne a Forma a lényeg. Ha a formát, az igazi formát megöli, a lelket pusztítja el művészetének.

5. Jelentősége.

Babits jelentősége mégis nagy. Vörösmarty óta nem igen volt olyan művésze a magyar nyelvnek és formának, mint ő. A tiszta formát oly magasra emelte, hogy szinte a tartalom fölött lebegett, mint az északi fény koronája a jégmezők felett. Ez a nyelvi fényki sugárzás az ő legsajátosabb erőssége. Pedig a nyelve nem színes, inkább plasztikus és elsősorban zengő. Arany és Vörösmarty nyelvgeniuszának a kereszteződése. Első kötetének a versei márványból faragott reliefek, vagy bronzból öntött alakok. Monumentálisak és harangszavúak. Szavaiban valami szigorúság, valami keménység érzik; ez a jellemvonás föltétlenül a költő lelkéből szakadó sajátosság; Babits félig szerzetesi lélek, a zúgó élet aszkétája, a művészet papja; szigorú fölfogása a szavak rendjének is klastromi zárt-ságot és fölebbezhetetlen egyöntetűséget ad. Nála nincs lázadás; az örök Rend katolikus szervezettsége alakítja sorait, gondolatait. Ha véletlenül megtörik ez a Rend s megcsorbul ez a századok üllőjén

kovácsolt tökéletes él: annak a költő adja meg az árát. Ebben a világban nem lehet büntetlenül félrelépni. Adynál a rendbontás, a gát-döntés: a felszabadulás első lendülete; Adynál nincsenek írott törvények, maga írja művészetét, sőt élete szabályát. A d y protestáns Veto, Babits katolikus Credo. Gyönyörűen kiegészítik egymást; egy időben éltek, s egymás szelvében, mint Alfa és Omega.

Babits *intellektuális lírája**) semmit sem ad az ösztönök félelmetes életéből; Babitsnak nincsenek szenvedélyei, neki hite van és meggyőződése. Költészete végtől végig *férfias hangú*, talán a legférfiasabb a XX. század magyar költészetében. Magasrendű líra ez, amelynek a nő egyáltalán nem királynője, sőt nem is fő sugallója. Babitsnál eszmék és gondolatok a vezérek, a királyok. Ezeket énekli, mint a középkori énekes az Istent, a Fejedelmet. Éppen férfiassága hozza magával azt a komorságot, ami annyira jellemzi hangját. A kedély, a humor napsugára oly ritkán vetődik költészetébe, mint a kolostorok cellájába a napfény. Szigorú lélek szigorú hangja ez, s annál meglepőbb benne a szavak művészi játéka, az édes rímek arany csengése; de a Nagy Miséhez, a Babits költészetéhez, illenek ezek a felcsendülő arany hangok, a világias szépségeket ezek adják gondolatai elvont magasztosságához. Zárt világ ez, hiába tartja számon rendezője a falakon túl zúgó, profán élet felvillanó jelenségeit. Babitsot nem az élet szenvedései, vágyai, örömei zengetik, mint az ütő a harangot; ő maga zendül föl, ha belső napja felragyog, mint egy különös keleti szobor. A *zengés*: költészetének a hangja; s ez annál csodálatosabb, mert nála a súlyos gondolatok is dalolnak, nem csak a könnyedléptű érzések.

Babits fölemelte lírai költészetünk színvonalát a gondolatok, az eszmék magasságába. Formaművészetét elegáns ruhába öltözteti ezeket a komor, súlyos Lényeket, úgy, hogy tetszetős külsejük lopja be érdeklődésünkbe összetettebb, nehezebben érthető lényegüket. De ez a fölemelkedése egyúttal veszedelmes szakadék szélére sodorja: a művészet és a tudomány határán állva, egyik lába itt, másik amott. Tudós költő; költői színezetű tudomány adója. Fantáziája oly tisztán látó, hogy csak a reális jelenségek szabott formáival tud alkotni. Az a fantasztikus elem, amely Babits költészetébe szorult, olyan véletlen, mint a borostyánkőbe kövült pillangószárny vagy falevél. Józan-sága csak *játszik* a torzzal és a különössel és a rémessel; egyénisége nem olvad össze témáival. Egy tekintetben föltétlenül újító: a mindennapi modern élet jeleneteit föl tudta emelni a művészet régiójába; ez pedig rendesen csak nagy művészeknek sikerül. Formaművészetét elsőrendű; sok lehetetlennek látszó akadályon könnyen szökkent keresztül. Rengeteg képzetet teszi a nyelv és technika föltétlen urává; s ezért van vallásosan komoly költészetében annyi játékosság; de ez a játék: a halhatatlan rutinnak önmagáért való élete.

(Debrecen.)

Oláh Gábor.

*) V. ö. Szerb Antal tanulmányát, Széphalom 1927: 124. Szerk.

HÁLÁTLAN ÉNEK.

Friss csókokkal szórom tele kedvesem
szépívű száját és míg vállamra hull
szőszke feje, megkérdem tőle, mért
oly szomorú.

Parti fűzek lehajtják terebélyes
fejüket a vízbe és sápadtan
várják, míg kedvesem nehéz
szempilláit ráemeli (így nézel
testvér, te is a sötétben és
nem tudod, mire meredsz, mit
akarsz, mert csak fal van előtted,
közönyös fal és semmi azon túl).

Életem grafikonját elrajzolta a
mester és már nem tudom, merre
szürkülnek az utak, de még
jól esik piros zománcot csókolni
kedvesem ajkaira.

(Szeged.)

CSANÁDI JÁNOS.

UTOLSÓ ÚT A HEGYEKEN.

ZOLNAI BÉLÁNAK

Fekete autók suhantak
A völgyből a hegy felé.

Az erdők már pirosodtak
A nap borától.

Az Alpok csúcsai
Szikráztak a messzeségben,
Mint fehér ország
Álom-hegyei.

A kerekek nyomában
Részeg levelek táncoltak
S a hegy tetején, a temető kapujában
A harangvirágok
Örök csöndet harangoztak.

(Neuchâtel.)

MADÁCHY LÁSZLÓ.

PÜNKÖSDÖLŐ.

Madarak repdesnek énekemben,
boldog vagyok, mint életemben
soha tán s szivecskéd gondolatom
aranszín borával borogatom.

Cseresznye függőt tűzők füledre
csillagokat hintek kötényedbe
s növekszem szemérmes pillantásod
alatt míg szívem szívedbe zárod.

Minden szavad egy harapás kenyér
tekinteted forró ébresztő tenyér
öledben alszom s hű szíveddel
ébredek s derülök kék egemmel.

Pilláid alatt virul a mező
s lebben a hajnal mint piros kendő,
hajlok szívedre s álmaid égi
mezőt Mária szíve védi!

(Szeged.)

BERZY ANDRÁS.

KAZINCZY INVOKÁCIÓJA.

Nyisd ki kapudat, sírba omlott Század,
Tárd meg meződet, régi Széphalom
És zengd, Kazinczy, tünt Árkádiádat
Dalaidban és régi álmokon
Varázsold vissza pályatársaidnak
Jövendőt látó, szent magyar hitét,
Hogy akiket ma bőszi viharán ingat
E kor, — fogunk egy jobb kort látni még!

Óh, Széphalom! . . . Te mult század ködében
Szent álmokon enyésző régi táj,
Kazinczyddal virrassz ma itt e népen,
Mert itt az éj ma újra borzadály
Gyászával ülte meg az álmok útját,
Melyen a lélek már nem szabadul
S jövendők lázán álmodók se futják
Az életet, mely bú alá lapul.

Óh, Széphalom! . . . Ma tárd meg sírod mélyét,
Hadd halljuk újra Kazinczy szavát,
A magyar nyelvnek harsonás beszédét,
Mely dalra kelti ezt az éjszakát;

Hadd lássuk sorsunk üstökös csodáit,
Melyeknek fénye Negyvennyolcba int
S feltámadást, amit ma jobban áhít
Minden kornál e megvert nép megint.

Jaj, lidércfények kísértése járja
E földet csak: a letünt mult kísért; —
Tokaj hegye s a Bodrogrköz lankája
Bút szüretel csak, könnyet s préda vért.
Zemplén fölé a hollószárnyú végzet
Gyászszűkölnön borítja árnyait,
Vajúdó éjben nyögnek fenn a bércek
És senki sincs, ki új jövőt tanít.

Nem zeng itt dalt anakreoni vígság,
A szüretiünk csak könny és búsüret,
Epigrammáikon sírunkra írták
Ellenségeink győzedelmüket.
Nem zeng echója multnak és a dalnak,
Mely Kazinczynak ajkáról dalolt
Megújhodást a sínylódó magyarnak, —
Nem tudjuk: mi lesz s elmúlt, ami volt!

Elszállt a fény, széjjelfoszlott az álom,
Melyben ringattuk magunk egykoron
Sírva-vigadó magyar éjszakákon,
Hogy ébredjünk egy bús zomotoron.
Hajh, a vitézlő s álmodó magyarra
Pár nótás, békés esztendő után
Keserves bőjt következett s hatalma
Most csak a jaj, a könny s a bú csupán!

Vajudás itt az ének és vajudik
A gondolat is és a Mondolat
Arkádiai pörén újra úr itt
A széthúzás, az ős: fogért-fogat;
S bár földje nincs e népnek, — van, kit ráгна
És mennél koldusabb, annál nagyobb:
A vérét megkiáltó céda lárma,
Mert hangja van még, ha önharcba fog!

(Szentés.)

PALASOVSZKY BÉLA.

ADORATIO.

Nyílik az ajtó és belépek.
Ő kitarja felém a kezét.
Nem szólunk egy szót sem.
A szemünk beszél.

Csak néhány lépés van közöttünk!
Csendes és sötétes a szobánk.
S titkon egymást figyeljük,
Mint két jóbarát.

A falon apró bronz-plakettek:
— Krisztus járja a Kálváriát...
Az arcomon árnyék libeg
És piros sugár.

Ő kérdezget — én meg felelek.
Szinte tudja a gondolatom.
Alig mondok egyebet:
Szeretlek nagyon.

És itt elakad minden szavam!
Csak pár perc van — s menni kell tovább!
Karom erőből dagad.
S a munka vár.

De utána megint betérek!
És újra kezdjük a beszédet:
Krisztus és egy fiatal pap
Az örökmécs alatt.

(Szeged.)

TÓTH JÓZSEF.

KEGYELEM LÁZA.

Mit gondolsz, mit érzel millió élet?
Erdők, mezők s állatok lelke:
ki ismeri messzi titkokot külön világát?
Ó, imádság művészete minden mozdulatban!
ki nem fáradó ájtatosság külön hangja
s külön színel! Nyelveteken csak a néma
merengés, gyarló szó soha nem beszélhet!

Örök eső és örök nap kövér teje
táplál titeket s tudjátok, apátok
az értünk lobogó Kegyelem, ki a
szédület kék magosából jött láthatatlanul
égő nedvekkkel csókra-zengetni a
szánkból-kicsírázó nevető világot.

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

A SZOVJET ÁLLAMSZEMLÉLETE.)

A politika tudománya korunk nagy világnézleti és erkölcsi válságánál fogva egészen új és szinte rendkívüli problémakörök és elgondolások boncolgatását kívánja meg. Épen ettől a szemponttól vezéreltetve választottam rövid székfoglaló előadásom tárgyául korunk eszmeharcának egyik centrális problémáját, a szovjet államszemléletét, amelyet újságánál fogva elődeim nem is tehettek vizsgálódásuk tárgyává. Mielőtt azonban e szűkre szabott keretek között tárgybamba hatolnék, néhány előzetes kijelentéssel tartozom.

Így mindenekelőtt csalódnai fog az, aki fejtegetéseimtől szenzációt vár annál a körülménynél fogva, hogy éveken át negyven kilométerre éltem a szovjet határától. Nem is jártam Szovjetországban, mert az az egy lépés, amelyet vizum nélkül tettem odaát, ennek nem nevezhető. Bár alkalmam lett volna átmenni, ez a kérdés nem izgatott, hisz azok sem hatolhattak Oroszországban a problémák mélyére, akik a nyelv birtokában igen korlátozott mozgási szabadsággal hosszabb időt tölthettek odaát. Bizonyos, hogy sokkal több alkalmam volt a szomszédos Észtország területén első kézből vett benyomásokat és híreket megtudnom, valamint a diktatura állami és társadalmi berendezkedéséről tájékozódást szereznem. Ezek azonban nem tartoznak ennek az előadásnak a keretébe.

Ugyancsak mellőzöm e helyen a bolsevizmus kritikáját, vagyis annak a megítélését, hogy valóban a negyedik rend kialakulásának világtörténelmi folyamatával állunk-e szemben vagy pedig megferőtözött lángelméjük s egyensúlytvesztett, fanatikus, lelkiismeretlen kalandorok kísérletével. Azt azonban hozzá kell tennem, hogy — bár nem kisebb egyéniség, mint maga Lenin jegyezte meg, hogy „száz úgynevezett bolseviki között van egy valóságos bolseviki, harminckilenc büntetős és hatvan bolond“ — mégis teljesen téves alapon nyugszik annak az ítélete, aki azt a rendszert, amely immár tizennégy esztendő óta uralja hatodrésztét a földterületnek és tizedrésztét az emberiségnek, egyszerűen csupa gazember agyafurt munkájának tartaná. Tizennégy év tapasztalatai mutatják, hogy a szovjetrendszer megalapítói és kiépítói rendkívül eszes emberek, akik nem egy tekintetben a világ bámulatát vonták magukra, és nem egy tekintetben az egész kultúrvilág alkalmazkodását újszerű intézkedéseikhez. Emellett az is teljesen elhibázott értékítélet volna, amely a sorsa javításáért lázadó Under-Man-t büntetősnek minősíti, ellenben a maga kapzsi profitjának biztosítása végett a munkások százaiból elbocsátó gyárost nem.

Ami most már előadásom tárgyát illeti, mintha annak címében bizonyos önmagának való ellenmondás mutatkoznék. Elemezve a címet, a „szovjet“ szóval itt röviden a bolsevista rendszert kívánom jelezni. Ez pedig azt a formát jelenti, amelyben a proletáriátus diktatúrája megvalósulást nyert. A bolsevista teória e szovjetrendszert alapvető és új kormányzati, illetve államrendszernek jelzi, amelyhez

*) Részlet a szerzőnek a szegedi egyetemen tartott székfoglaló előadásából (1931 október 12).

foghatót eddig még nem látott a világ. A sovjet szó az oroszban tanácsot jelent minden mellékértelem nélkül. Vagyis épen olyan kollégiumot fejez ki, mint a mi közigazgatásunkban a törvényhatósági bizottság, vagy azelőtt a városi tanács, egyetemi tanács stb. Jelentősége abban rejlik, hogy nem egyedhivatalt foglal magában, hanem olyan kollégiumot, amelyben a felelősséget nem az egyes viseli, hanem az az összességen nyugszik, vagyis megoszlik. A cári Oroszországban Nagy Péter óta úgyszólván valamennyi hatóság kollégialis szervezetű volt, és minden mellékgondolat nélkül sovjet volt a nevéük. Így pl. 1906 óta a népképviselőt első kamaráját Goszudarstvennyi Sovjet névvel jelölték. A sovjet szónak tehát csak azzal lesz egészen különös államjogi jelentése, ha a „bolsevista” jelzőt hozzája gondoljuk. A sovjetrendszer azonban nem a bolsevisták műve. Már az 1905-i orosz forradalom során alakultak ilyen sovjetek. A bolse szó pedig „többet” jelent az oroszban, úgyhogy „bolseviki” annak a többségi pártnak a neve, amely Lenin vezérlete alatt már 1903-ban a „kisebbségekkel”, a „mensevikiekkel”, szemben a teljesen marxista alapon álló orosz szociáldemokrata párt centralizációját követelte.¹⁾

Ami előadásom címének másik szavát illeti, az „államszemlélet” kapcsolatba került a sovjettel, holott a bolsevista elmélet szerint az államot meg kell semmisíteni, illetve az magától fog kimúlni a szociális forradalom győzelmével, amely az osztályellentétek fölfüggesztéséhez fog vezetni. Ilyen felfogás mellett most már *contradictio in adjecto*-nak látszik „a sovjet államszemléletéről” beszélni. A valóságban azonban legalább is egyelőre a proletáriátus diktatúrája alatt a bolsevista elmélet államra vonatkozó felfogásának éppen az ellenkezője következett be. A bolseviki elmélet ugyanis az volt, hogy a proletárok diktatúrája rövid átmeneti időszak lesz, amely a kapitalizmusnak és a polgári osztályoknak gyors megszüntetésével végződik. Ez után pedig nem lesz többé igazgatás és kormányzás, hanem tökéletes testvéri szabadság. De hogy a diktatúra tovább tarthat, mint azt a legtöbb proletár remélte, azt maga Lenin is jelezte röviddel az 1917-i novemberi államcsíny elkövetése előtt *Hatalmon maradjanak-e a bolsevikiék?* című köriratában. Természetesen, írja, mi hirdettük az állam lerombolását, amíg az állam ellenégeink hatalmában volt. De miért kellene lerombolni az államot, amikor mi magunk hordjuk a sisakot? Az állam, hogy biztosak legyünk, a privilegizált kisebbség szervezett szabálya. Nos, helyettesítsük a mi kisebbségünkkel az övéket és igazgassuk a masinát!²⁾

A kommunisták azután valóban így is cselekedtek. Ahelyett, hogy megsemmisítették volna az államot, fölépítettek egy olyan államhatalmat, amelyhez foghatót mindeddig nem ismert a világ. A lerombolt állam helyett egy hatalmas, komplikált államgépezet működik példátlan központosítással, mely egészen egyenlő a despotizmussal. A testvéries szabadság helyét, amelyet egykoron hirdettek,

¹⁾ Oroszországra és a bolsevizmusra nézve standard mű Hans von Eckardt, *Russland*. Mit 16 Karten, 233 Abbildungen und Diagrammen. Leipzig 1930.

²⁾ Lothrop Stoddard, *Lázadás a civilizáció ellen*. Fordította Horváth Dániel. Budapest, 1931, 108. l.

a vörös hivatalnoki kar, a vörös hadsereg és az utolsó csepp vérig kiszípolozott emberi rabszolgák milliói foglalják el, úgyannira, hogy amiről szó van, az többé már nem is „diktatúra a proletárok által“, hanem „a proletárok fölött“.

Ennek a hatalmas államgépezetnek első és legfőbb feladata, hogy minden elégedetlenséget megsemmisítsen. Sem parlamentáris ellenzék, sem bírálat nincs megengedve. Nem lehet kinyomtatni sem könyvet, sem röpiratot, sem újságot, ha nem egyezik meg a szovjet-kormány felfogásával. Arra sem mutat semmi jel, hogy ezt a zsarnoki módszert enyhítsék. Az újabb „engedmények“, amilyen a magánipar, tisztán gazdasági természetűek. Maga a bolsevik kormány kijelentette, hogy semmiféle politikai engedmény nem lesz és hogy az abszolút hatalom kezükben fog maradni. A gazdasági engedményeket „időlegeseknek“ nevezik, hogy azonnal visszavonják, míhelyt az orosz nép elég művelt lesz a bolsevik szellemben ahhoz, hogy a tiszta kommunizmus megvalósítható legyen. Emellett a népesség kilencven százaléka földműves és negyvenhat százaléka nem tud írni-olvasni.

Az állam kihalásának elmélete még Szovjetország 1918 május 10-i első alkotmányának 9. §-ába le volt fektetve, amely kimondotta, hogy az alkotmány csak az átmeneti időre szabott, a burzsoázia teljes elnyomásáig, az embernek ember útján való kizsákmányolásának elkerüléséig és a szocializmus megvalósításáig, amely sem osztályokba sorozást, sem államot nem ismer. Az alkotmány 1925 május 11-i revíziója alkalmából ezt a meghatározást kihagyták belőle.

A szovjet szemlélete szerint, amely az anarchizmust teljesen elveti, az állam jogforrás. Olyan belső jogalkotó tényező, amely jogszabályokat hoz létre a társadalmi viszonyoknak az uralkodó osztály értelmében való szabályozására. A kommunista államnak a joga is csak gazdasági struktúrájának felépítménye. A szovjetjog tehát eszerint társadalmi viszonyoknak olyan rendszere, amely az uralkodó osztály érdekeinek megfelel és így azt az állam mint szervezett hatalom fönntartja.³⁾

A szovjetállamot a jog nem korlátozza. A szovjetállamszemlélet szerint a proletáriátus, a cselekvő forradalmi kisebbség, hivatott arra, hogy a hatalmát magához ragadja és a priori joga van a „jognak“ mint hatalomnak alkalmazására. Az „egyetlen osztály“ nem ismeri egy magasabbnak, az állam fölött álló, azt uraló jognak a törvényeit, mint azt pl. Duguit elméletileg kifejtette. De a Jellinek-féle elmélet kerete is kevésnek bizonyul a szovjetállamra nézve az állam önkorlátozásáról, amelynek az alanyi jogokat és azoknak a védelmét el kell ismernie.

A szovjetjogelmélet szempontjából már magának a hatalom faktumának normatív jellege van, amiből következik minden az államot korlátozó, azt kötő szabálynak elvetése, tehát az úgynevezett alap- és szabadságjogoknak a tagadása is.⁴⁾

³⁾ Martin Ludwig Schlesinger, *Das bolschenistische Russland*. Breslau 1926, S. 23.

⁴⁾ B. Mirkin-Getzewitsch, *Die rechtstheoretischen Grundlagen des Sowjetstaates*. Leipzig und Wien 1929, S. 5. — Hellingrath, *Der Sowjetstaat*. München 1930, S. 32 f.

Alapjellelvonása a szovjet államfelfogásnak a hatalmak megosztásának elvetése is. A szovjetalkotmány nem tesz semminemű különbséget a törvényhozás és a végrehajtás funkciója közt, hanem megelepszik azzal, hogy különböző szervekre meghatározott módon a törvényhozó és végrehajtó hatalom különböző dimenzióit ruházza át. Ily módon a hatalmak megosztásának helyét a „hatalom dimenziójának“ jogászilag helytelen elgondolása foglalja el.

Törvény és rendelet között a szovjetállamban nincs elhatározó fogalmi különbség. A jogszabályszerkesztők gyakorlata szerint a rendelet a kevésbé fontos szabályokat tartalmazza. A szovjetállam nem ismer külön hivatalnokjogot és külön közhivatalnokai felelősséget, minek következtében ífő a közigazgatási-bíráskodás fogalma ismeretlen. Nem biztosítja az alkotmány a bírói függetlenséget sem. A szovjetállamszemlélet szerint ez az úgynevezett jogállamokban is az egész világon csak fikció. A bíró jogállása a szovjetben miben sem különbözik az állami közigazgatás egyéb szerveinek jogállásától. A bíró elmozdíthatatlanságának alapelvét a szovjetjog tudatosan elveti. A szovjetállamban a bírói és közigazgatási gyakorlatnak alapjai az osztályigazságszolgáltatás keresztülvitele a proletárok képviselői útján és csak a proletárok érdekében. A jogkeresők egyenlőtlenségét a bíróság előtt így módon maga az alkotmány állapítja meg. A bírói állásra való választhatóságnak különös előfeltétele, hogy az illető egy ideig szakszervezeti, illetve pártszervezeti alakulatban működött. Mivel pedig a kommunista párt az egyetlen megengedett politikai párt, így a hozzája való tartozás a bírói tiszt kvalifikációja. Miután pedig a kommunista pártnak ily nagyfontosságú államjogi képesítő szerepe van, az abba való fölvétel meglehetősen komplikált és szigorított. Olyanféle előzetes szolgálatot kíván meg, mint nálunk a joggyakornoki.⁵⁾

Az ímént egészen komprimáltan előadottakból nyilvánvaló, hogy a szovjetállam valóságos állam, jóllehet minden egyéb államtól a föld kerekégén lényegesen különbözik. Mivel jog és állam két egymástól szervesen elválaszthatatlan fogalom, a szovjetállamot éppen az jellemzi, hogy abban a jogszerűség nem törvényszerűség egyszerűen, hanem forradalmi törvényszerűség. Ez azt jelenti, hogy bár az alkotmánynak az alaptételeit végre kell hajtani, ezeknek az alaptételeknek egyetlen célja azonban a proletáriátus uralmának a biztosítása. A szovjetállamban tehát a forradalmi a konzervatív, az állandó. Ebben nyilvánul meg ezen állam jogának a különbözősége minden más államétól.

Felmerül a kérdés, hogy ugyan a szovjetállam joga és rendszere fejlődésképes-e. Már e néhány év alatti fennállása is mutatja, hogy több alakuláson ment keresztül. Az első szovjetalkotmány cikkeinek java része ma már meghaladottnak tekinthető. A földbirtok magántulajdonának felfüggesztése, a bankok nacionalizálása, az általános munkakötelesség, az államadóságok megsemmisítése, a

⁵⁾ N. Timaschew, *Grundzüge des sovjetrussischen Staatsrechts*. Mannheim, Berlin und Leipzig 1925, S. 147 f.

földtartalék alkotása — mindennek ma már egészen más a jelentősége és a kivétele, mint volt 1917 novemberében és 1918 januárjában. Amikor például az alkotmány 9. cikke főfeladatul jelöli meg a városi és vidéki proletáriátus diktatúrájának a beállítását és a burzsoáziának tökéletes elnyomását, az alkotmányrendszer kiépítése ezeknek a fogalmaknak is egészen új értelmet adott. Eyvel szemben érintetlenül maradtak az alkotmány rendelkezései a lelkiismereti-szabadságról, az állam és az egyház elválasztásáról, a sajtó tőkétől való függősége megsemmisítéséről és így tovább. Ezzel szemben az alkotmánytól biztosított valódi gyülekezési és egyesülési szabadságról szó sem lehet. Jellemző az is, hogy az alkotmány újabb szövegezéséből a „legszegényebb parasztok“ és „paraszi szegénység“ kifejezések hiányzanak, és végeredményben csak munkásokról és parasztokról esik szó.

Ujra vissza kell azonban térnünk ahhoz a kiindulási pontunkhoz, hogy a szovjetállam politikai jelenjét kizárólag a későbbi, helyesebb, óhajtott állapotnak szemszögéből kell tekinteni, amiért is nincs joga nyugalomra, biztonságra és veszélytelenségre. Éppen abban rejlik a marxizmus alapvető különbsége az anarchizmussal szemben, hogy az utóbbi az állam azonnali megszüntetését követeli és hallani sem akar az átmeneti szociálista államról. Ugyancsak elveti a szindikalizmus is a proletárdiktatúrát. Marxizmus, bolsevizmus és szociáldemokrácia ellenben megegyeznek abban, hogy a kapitalista-osztályállamot a proletár-osztályállamnak kell fölváltania, amelynek föladata éppen a szociálizmus megvalósítása és az osztálykülönbségek eltörlése.

Az említett rendszerek között tehát éppen a proletárdiktatura teszi ki a dízjót.

Annak megépítésében azonban, hogy milyen legyen a proletár-osztályállam, a szociáldemokrácia, a bolsevizmus és a marxizmus felfogása is eltér egymástól. A szociáldemokrácia a proletárdiktatúrát nem tekinti egyébnek, mint egyszerűen a jelenlegi államhatalomnak a szociálisták által való birtokbavételének és a proletárság érdekében való gyakorlásának, míg a marxizmus és a bolsevizmus a régi államhatalmat teljesen le akarja rombolni és egészen új elvek alapján berendezett államhatalommal akarja helyettesíteni. Az új osztályállamnak a berendezését illetőleg aztán a bolsevizmusnak ismét más a fölfogása, mint a marxizmusé.

A bolsevizmus a párizsi kommün proletárdiktatúrájában megtalálni vélt a proletár-osztályállam egyedül helyes alakját. Egy szempontból azonban még ennél is tökéletesebb, nevezetesen a k ö z v e t l e n d e m o k r á c i a e l v e i n e k a j ó v a l s i k e r e s e b b m e g v a l ó s í t á s á b a n, „a termelő egységeknek, a gyárak és bányáknak a területi választó egységek helyébe való helyezése“⁶⁾ által. Míg a területi elv alapján választott képviselő, a választóknak arra a laza összefüggésű tömegére támaszkodik csupán, amely széjjel hull, miután neki a megbízást megadta“, addig „a szovjetválasztók munkájuk és létük föltételeinél fogva állandóan egymáshoz vannak kötve, folytonosan szemmel kí-

⁶⁾ Lenin, *A polgári demokrácia és a proletárdiktatúra*, 7.1.

sérik megbizottjukat, bármely pillanatban felelősségre vonhatják, bíróság elé állíthatják, visszahívhatják és más megbízott által pótolhatják“.) Ez a gondolat a szovjetrendszernek a legeredetibb és elméletileg legértékesebb része. A politikai tudomány szempontjából talán az egyedüli nagyértékű gondolat, amelyet az oly temérdek áldozattal megvalósított bolsevista elmélet kitermelt. Eredeti kivitele annak a föladatnak, hogy miként lehetne az antik közvetlen demokrácia gondolatát a modern nagy államok szervezetében is megvalósítani.)

Míg a szovjetrendszernek ez a gyakorlati megvalósítása nem csak hogy megegyezik a proletárdiktatura marxista elméletével, de az utóbbinak a közvetlen demokráciára vonatkozó elgondolását jelentékenyen előbbre is viszi, addig másfelől a bolsevizmus lényegesen eltér a marxizmustól abban, hogy egész csomó antidemokratikus elemet is föltüntet. A benne urálmon lévő nagy jogegyenlőtlenségre, amely pedig a demokratikus gondolkozással-homlokegyenest ellenkezik, már fentebb rámutattunk.

Bizonyos, hogy a háború utáni Európa politikai alakulatainak vizsgálódása során olyan problémák támadnak, amelyekre a jogelmélet művelői ezelőtt nem sok figyelmet fordítottak. A háborús idők utáni Európa új államtipusokat termelt ki, amelyek közül elméletileg a szovjetállam szinte egyike a legérdekesebbeknek. Ez államrendszer tanulmányozása két szempontból is nagy jelentőségű. Először azért, mert a jogászok és politikusok ma szinte egyértelműleg a demokrácia válságáról beszélnek. S hogy ez valóban helytálló, annak éppen a szovjetállam keletkezése egyik legfőbb bizonyítéka. Ma ugyanis Európában olyan államok is vannak, amelyeket mind politikai diktatúráknak jeleznek, amelyek azonban lényegükben erősen különböznek egymástól, és amelyekben csak a demokrácia elvetése a közös. A mai Európában azonban ezenfelül olyan demokratikus alkotmányú államok is vannak, amelyekben a népszuverénitás elve és az egyéni szabadságjogoknak a biztosítása hiány nélkül érvényesül és amelyek annak elléne is demokratikus államoknak tekinthetők, hogy alkotmányformájuknak ellentétes szociális hangnem felel meg. A demokrácia válságának exakt jogi értékelése szempontjából tehát a szovjetállam berendezésének vizsgálata hasznosnak látszik.

A szovjetrendszer tanulmányozása azonban abból a másik szempontból is rendkívül fontosságúnak tűnik föl, mert megalkotóinak szándéka szerint olyan alapelveket tartalmaz, amelyek az egész világra szóló általános érvényesülést igényelnek.

E rövid előadás keretében nem vizsgálhatjuk, hogy milyen viszonyban van a bolsevista elmélet a bolsevista gyakorlathoz, bár a bolsevizmus elméletének legélesebb kritikáját éppen a szovjet gyakorlata szolgáltatná. Annyi azonban bizonyos, hogy az anarchista társadalom utópiáját a bolsevizmus minden más szocialista iránynál éle-

⁷⁾ Trotszki, *Von der Oktober-Revolution bis zum Brester Friedensvertrag.* Bern 1918, S. 32.

⁸⁾ Hans Kelsen, *Sozialismus und Staat.* Eine Untersuchung der politischen Theorie des Marxismus. 2. Aufl. Leipzig 1923, S. 176.—Moór Gyula, *A bolsevizmus elméleti alapjai.* Budapest, 1921, 14. 1.

sebben helyezte az elmélet előterébe. Ez erőfeszítéseinek a végcélja. Egyébként le kell szögeznünk, hogy a bolsevizmus mint olyan nem különleges orosz jelenség, hanem csupán orosz megerősítése-annak a mozgalomnak, amely már a világháború előtt megformálta a maga elméleti alapjait. Történelmileg szemlélve sincs benne új, mert ez a régi világot összeroppantással fenyegető titáni küzdelem csak egyike a hasonló romboló mozgalmak sorozatának. Ami azonban új benne, az a forradalmi filozófiának a kidolgozottsága, a lázadó indulatoknak a racionalizálása, ami szinte theokratikus állam- és világszemléleti erővel egyesítette és forrasztotta össze a világ forradalmi elemeit. Amint Le Bon írja, „A bolseviki észjárás oly régi, mint a történelem. Az Ótestamentumban Kain bolseviki gondolkozású. De csak napjainkban történt meg az, hogy ez az ősrégi gondolkozás oly politikai elméletre akadjon, amely igazolja azt. Ez az oka gyors elterjedésének, ami aláaknázza a régi társadalom elméletét“.⁹⁾

*

S ha most végül kérdezné tőlem valaki, mi a véleményem elmélet és gyakorlat alapján a világ bolsevizálásáról, arra nézve a következőket felelhetem. Már nyolc évvel ezelőtt a szomszédos szovjetviszonyok tanulmányozása során kijelentettem, hogy előbb hiszek az egész világ bolsevizálódásában, mint a mai Szovjetköztársaság átféheredésében. Ebben az időben titkos álmódok még szinte naponta új jelenségekre támaszkodva hittek a szovjetrendszer megdőlésében. Az azóta lefolyt idő csak e rendszer példátlan megerősödésének kedvezett. Ha azonban a világ bolsevizálnék, ennek közvetlen okát nem a szovjet sikerében látnám, hanem a mai kapitalista világ intézőinek rövidlátásában, kicsinyes nacionalista féltékenykedésében és önzésében, vagyis abban a szörnyű, szinte kataklizmaszerű erkölcsi válságban, amelynek a mai gazdasági világválság csak természetes következménye. Ez a bolsevizmus terjedésének legkedvezőbb, de a szovjet hatalmán kívül álló lendítőkereke.

Végül ami a bolsevizálódás esetleges közvetlen veszélyét illeti, arra nézve az a szerény felfogásom, hogy e veszedelem az utóbbi időben jóval alább hagyott. Ennek oka pedig a *Pjetiljetka*, vagyis az úgynevezett *ötéves terv*,¹⁰⁾ amellyel úgy vannak a szovjet urai odaát, mint Goethe Zaublerléhringje: nem ereszti őket többé szabadon. Ez a grandiózus tervezet kivételében valamennyi belső erejüket leköti. Ezért újabban a nagyobb külpolitikai nyugalom. Emellett a világ szerencséje, hogy ezt a programot nehéz lesz végrehajtani, miután akkorára, mire megvalósulna, az előző évek eredményeit már is konzumálták, felélték. Hisz legújabb törekvésük éppen a proletáriátus emberi, erkölcsi, gazdasági és műveltségi szintjének emelése, emellett pedig lehetetlen dumping számára kifelé dolgozni.

Ezenkívül az ötéves terv kivitele a magángazdaság szabályai szerint való gazdálkodást követel a külfölddel való szoros együttműködéssel párosulva. Mert nem elegendők a belső rabszolgák, gépekre

⁹⁾ Gustave Le Bon, *The World in Revolt*, New-York 1921, p. 179. (Angol fordítás.)

¹⁰⁾ *Az ötéves terv*. Az orosz szovjet gazdasági offenzívája Európa ellen. Gróf Károlyi Imre bevezetésével és magyarázatával. Budapest, 1931.

és piacokra is szükség van. Idegen valuta és külföldi államokkal kötött megfelelő kereskedelmi szerződések nélkül e terv kivitele lehetetlen. Talán éppen a *Pjetiljetka* lesz az, amely mint nagyszerű elgondolás az egész rendszer átalakulását fogja jobboldali irányban maga után vonni, természetesen korántsem a mai kapitalista rendszer átvételével. Élet, veszélyét a mai társadalomra talán éppen ez fogja tompítani.

A körülöttünk tomboló vihar minden esetre figyelmeztető lehet ránk, hogy olyan korszakban élünk, a történelem olyan válságos fordulópontjában állunk, amikor az emberiség egy jól megjelölt korszakból egy másik, messze különbözőbe halad. Az ilyen döntő korszaknak jelentősége annál hatványozottabb, mert kimenetele meghatározhatja a jövő nemzedékek sorsát messze századokra. Hogy az államok futó szekerét hová viszi a legközelebbi jövő, megmondani senki sem tudja. Mint prófécia hangzanak azonban G o g o l y költői szavai, amelyekkel Oroszországot egy vad trojkával összehasonlítva *A holt lelkek* első kötetét végzi: „Oh, Oroszország, hát te mikor repülsz már úgy? felelj! — De Oroszország nem felel. Gyönyörűen szól a csengő; reszket és széllé változik a darabokra szaggatott lég; oldalt marad minden, ami csak van a világon, s az előre rohanó Oroszországnak útjából félve térnek ki a többi népek és országok...”

(Szeged.)

Csekey István.

ESZMETÖREDÉKEK.

BARTONIEK GÉZA.

(1854—1930.)

Nem volt kulturpolitikus, nem írt soha tudománypolitikáról, mégis egyike volt azoknak, akik legtöbbet tettek kulturánkért és akiknek legtöbbet köszönhet szegényes magyar tudományosságunk. Sohasem hallott tőle senki nagyszabású terveket, sohasem mondott diákjainak ünnepélyes szónoklatokat, nem volt benne számítás sem az élettel, sem neveltjeivel szemben, mégis a fiatalabb tudós- és nevelőgenerációnak legjobbjai őt tekintik pályájuk mentorának, fejlődésük leg-sikeresebb előmozdítójának.

Nem kereste a reklámot, működése csendes volt, mint az igazi tudósé, a jó nevelőé. Nem szeretett sem a sajtóval, sem a hivatalos körökkel érintkezni. A nagyközönség, a közvélemény nem szerzett tudomást róla, pedig ő szervezte meg a *Báró Eötvös József-Collegiumot*, ő adott életet annak az intézménynek, melynek fontosságáról sokat fognak még írni azok, akik majdan a lassanként nyugateurópai nivóra emelkedő magyar tudományos szellem kialakulásával foglalkoznak s akik a sokszor méltatlanul meghurcolt, sokat szidott magyar középiskolai oktatás legutóbbi évtizedeinek történetét kutatják.

Minek köszönhette sikereit, minek azt a nagy szeretetet, azt a megérdemelt meleg hálát, mellyel mindannyian gondolunk rá? Bartoniek Géza a szív, a kedély, a hangulatok, a barátság, a megbocsátás, az elnézés, a lelki szabadság embere volt. Semmisem állott távolabb lényétől, mint az önzés, a póz, a formaságok, a hivatalos merevség, a nyájas atyáskodás leple alatt meghúzódo számítás és a maga nézeteinek a gondjaira bizottakra való rátukmálása, a bármily vonatkozású lelki vagy tudományos kényszerítés.

Mindig a legnagyobb megértéssel volt az emberi hibák, meleg szívvel a szenvedés iránt. Nem egyszer láttuk őt, ha egyikünk-másikunk bajba jutott, avagy fiatalos meggondolatlanságból olyan vétséget követett el, melyért másutt „fegyelmi eljárás“ szokott megindulni, szótlanul, egy könnyecseppel kék szemében állni a vádlottal szemben. S ennek mindig több volt a hatása, mint az erkölcsi prédikációknak vagy a szigorú megtorlásnak.

Nem volt víg ember, inkább elmélázó, természetkedvelő, de szerette a kedélyességet. Mily jól érezte magát körünkben a „sörös vacsorákon“ a régi csillaguccai otthonban, avagy kirándulásainkon a budai hegyekben, melyek egy-egy kedélyes kocsmában sörözés mellett víg nótázással végződtek! Ilyenkor éreztük legjobban, hogy a szigorú „B. G. úr“, aki esténként végigjárta tanulószobáinkat, az ő „családjaik“, hogy meggyőződjük szorgalmunkról, mennyire velünk érez, mennyire szeret bennünket. Ki ne emlékeznék közülünk a hagyományos nagycsütörtöki kirándulásokra a Hármashatárhegyre abban az időben, mikor még nem özönlötte el a turisták tömege?! Hányan szerettük meg általa a budai hegyek pompás vidékét és értettük meg, hogy a szellemi munka után a legjobb pihenést a szabad természetben lelhetjük! — Bartoniek Géza nem szerette a „tekintélyeket“, mindig ellenszenvvel beszélt a fehér asztalnál a mondvacsinált nagyságokról, a nagyképű tudósokról, ami nem jelenti azt, hogy nem mindig a legnagyobb tisztelet és ragaszkodás fűzte volna az igazi nagyságokhoz, különösen

tanítómesteréhez, báró E ö t v ö s Lórándhoz, aki kitünő szemével meglátta benne a nagyszerű nevelőt.

A lelki, a tudományos szabadság embere volt. Sohasem akarta a rábízottak pályáját irányítani, senki elé sem tűzött ki tudományos célokat, nem racionalizálta a magyar tudományt, pedig ha valakinek, úgy neki módjában állott volna, hogy egyikünket ilyen, másikunkat más irányban indítson útnak. Megelégedett azzal, hogy mindenkinek egyformán egyengette az útját, hogy lehetővé tette a gondtalan tanulást és fejlődést, ami mindenkit oda vitt, ahová tehetsége hajtotta. Nem akart ő tudósokat, nem akart egyetemi tanárokat nevelni, hanem csak jó középiskolai tanárokat, abból a meggyőződéséből indulva ki, hogy a középiskolai oktatás eredményessége nem a tantervektől és különféle utasításoktól függ, hanem a tanárok műveltségétől, tudományos felkészültségétől. Ő azt a ma már elfelejtett elvet vallotta, hogy egész tudományos életünk középiskolai tanáraink tudományos képzettségén, szellemi nivóján és anyagi megelégedettségén alapszik, hogy a tanárok tudományos irodalmunk legfontosabb író elemét és olvasóközönségét alkotják, annak legbiztosabb támaszai, legmegbízhatóbb őrserege. A multban, Bartoniek Géza javakorában így volt...

Mikor a halódó tél egyik borongós napján koporsójánál összegyűltünk, szürke tudósok és tanárok, mint nagy család tagjai, úgy éreztük valamennyien, hogy fiatalságunk legszebb emlékeit temetjük el vele. Sokan voltunk ott olyanok, akik hosszú évek óta nem láttuk egymást, de úgy találkoztunk régi igazgatónk utolsó útján, mintha sohasem váltunk volna el egymástól. A könny, mely mindnyájunk, deres fejűek és lelkesedő ifjak szemében megcsillant, mikor az első göröngyöt koporsójára dobták, fogadalom volt arra, hogy ami Bartoniek Géza szelleme, mint jó családapája legszebb hagyatéka, a jövőben is itt marad közöttünk s ez az ő alkotásának, az Eötvös-Collegiumnak legbiztosabb záloga a jövő fejlődésre.

(Budapest.)

Eckhart Ferenc.

MADÁCH ÉS LAMARTINE.

Azzal a kérdéssel, hogy hatott-e a francia irodalom Madáchra, nyomban az *Ember Tragédiájának* megjelenése után foglalkozni kezdett a kritika. Szász Károly, Erdélyi János, Kármán Mór, Szigetvári Iván, Kont Ignác, Tolnai Vilmos, Czóbel Ernő, Voinovich Géza, Alexander Bernát és Pais Dezső — részben más kérdések kapcsán, részben kizárólag e tárgyra vonatkozó kisebb-nagyobb cikkekben — a tragédia legkülönbözőbb részleteit vették ebből a szempontból vizsgálat alá s hol szellemi rokonságot, hol közvetlen hatást igyekeztek kimutatni. Kronológiai sorrendben Szász Károlynak *Az ember tragédiájáról* c. kis tanulmánya az első, mely először *Ara ny Szépirodalmi Figyelő*-jében (1862), majd bővítve könyvalakban a győri *Egyetemes Könyvtár* 22. füzeteképen jelent meg (1889). Szász Károly az *Ember tragédiájának* szerkezete és Victor Hugo *La légende des siècles*-jének fölépítése közötti feltűnő hasonlatosságra hívja fel figyelmünket, mely annál meglepőbb, mert — mint ezt Szász kimutatja — közvetlen hatásról alig lehet szó. A *Légende des siècles*-re utal Kont is az *Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie* (1902 : 349) c. művében, anélkül azonban, hogy ezt a hipotézist bővebben kifej-

tené. Erdélyi János még Szász Károly dolgozata megjelenésének évében irt a Magyarorszában bírálatot az *Ember Tragédiájáról*. Ebben az egyébként közismerten tévedésekkel teli tanulmányban, — mely később (1886) a *Pályák és Pálmák* c. kötetben is megjelent — a szerző a falanszter-jelenetet Victor Considérant *Destinée sociale*-jának egy passzusával veti össze.*)

Kármán Mór Az *ember tragédiája* c. cikkében (Budapesti Szemle, 1905) azt a feltevést fejt ki, hogy Saint-Simon iskolája is hatással volt Madáchra, különösen Pierre Leroux *De l'humanité, de son principe et de son avenir* (Paris, 1840) és Jean Reynaud *Ciel et terre* (Paris, 1854) c. művei, továbbá a hozzájuk közelálló Lamennais *Esquisse d'une philosophie* (Páris, 1846) c. kötete. Szigetvári Iván *Madách és a socialismus* cím alatt az *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1898-iki évfolyamában megjelent cikkében az Erdélyi által már érintett falanszter-jelenetet tanulmányozza és Fourier hatását iparkodik kimutatni. Tolnai Vilmos (*Madách londoni és phalanster jelenetének egyik forrásáról*, E. Ph. K. 1911) cáfolja ezt a feltevést; szerinte a falanszter-jelenet megalkotásánál Lukács Móricznak akadémiai székfoglaló értekezése (Néhány szó a socialismusról, Athenaeum, 1843) volt a költőre döntő hatással. Erdélyi hipotéziséről nem emlékezik meg Tolnai, de a *Destinée sociale*-lal összevetett részlet forrását is törekszik Lukács dolgozatában kimutatni; felfogását Voinovich is magáévá teszi ismert monográfiájában (276). Tolnai Vilmos egyébként még két cikkekcskében mutat ki kapcsolatot Madách és a francia irodalom között, mindkettő az *Irodalomtörténet* 1914-iki évfolyamában jelent meg *Madách Ember tragédiájához*, illetőleg *Az ember tragédiája londoni színéhez* címen. Czobel Ernő *Madách és Cormenin-Timon* c. kis tanulmányában (E. Ph. K. 1912) kimutatja, hogy Cormenin *Livre des orateurs*-je anyagot szolgáltatott a IX. szín megalkotásához, különösen Danton beszédéhez. Voinovich Géza kitünő Madách-könyvében (450) azt írja, hogy a költő verseit meglehetősen áthatotta Rousseau szelleme, majd pedig (496—9) Madáchnak Victor Hugó-val való lelki rokonságát illusztrálja meggyőző összevetésekkel. Az *Ember Tragédiájának* jegyzetes kiadásában Alexander Bernát a Tankréd-jelenet 3 sorának egy francia közmondással való hasonlóságára mutat rá. (1919: 87.)

Időrendben utolsó helyen áll Pais Dezsőnek 1919-ben az *Egyetemes Philologiai Közlöny* hasábjain megjelent *Madách és Lamartine* c. tanulmánya, amely a mi ezirányú kutatásaink és a jelen cikk számára is indítékot adott. Ugy hisszük, hogy Pais az *Ember Tragédiájának* olyan kapcsolatát ismerte fel, amely fontosságban az összes eddigi eredményeket felülmúlja. Midőn célunkul tűzzük ki azt, hogy a kiváló tudós egy-két fontosságra nézve másodrangú tévedését helyreigazítva munkájának értékes eredményeit öregbítsük, hangsúlyoznunk kell, hogy a prioritás érdeme őt illeti meg.

Pais két feltevést törekszik bizonyítani; először azt, hogy a *Jocelyn* előszava és a *Chute d'un ange* két *Avertissement*-ja hatással voltak Madách művének alapeszméjére, illetőleg felépítésére, másodszer, hogy az *Ember Tragédiája* több részletében olyan mértékű egyezést mutat Lamartine említett eposzainak némely passzusával, hogy azt véletlennek, irodalmi találkozásnak betudni lehetetlen: kétségtelen tehát, hogy Lamartine hatással volt az *Ember Tragédiájára*. Az első pontra vonatkozólag Lamartine előszavaiból — Pais nyomán — csak annyit idézek, amennyit a föltevés igazolására feltétlenül szükségesnek tartok:

*) Pályák és Pálmák 481 l.; az Erdélyi által idézett néhány sort l. *Destinée sociale*, II. 214.

..... l'oeil humain s'est élargi par des religions et des philosophies qui ont enseigné à l'homme qu'il n'était qu'une partie imperceptible d'une immense et solidaire unité, que l'oeuvre de son perfectionnement était une oeuvre collective et éternelle. Les hommes ne s'intéressent plus tant aux individualités, ils les prennent ce qu'elles sont: des moyens ou des obstacles de l'oeuvre commune. L'intérêt du genre humain s'attache au genre humain lui-même.... Ce sujet, il s'offrait de lui-même, il n'y en a pas deux: c'est l'humanité, c'est la destinée de l'homme... Mais ce sujet si vaste, il fallait trouver sa forme, son drame, ses types individuels. (Préface du *Jocelyn*.)

La nature morale en est le sujet, comme la nature physique fut le sujet du poète Lucrèce. L'âme humaine et les phases successives par lesquelles Dieu lui fait accomplir ses destinées perfectibles, n'est-ce pas le plus beau thème des chants de la poésie? (Avertissement de la *Chute d'un ange*.)

Ce sujet, ai-je dit, c'est l'âme humaine, c'est la métempsychose de l'esprit, ce sont les phases que l'esprit humain parcourt pour accomplir ses destinées perfectibles et arriver à ses fins par les voies de la Providence et par ses épreuves sur la terre. (*La Chute d'un ange*, Avertissement de la deuxième édition.)

A magunk részéről rá óhajtunk mutatni egy-két olyan tényre, amelyek Pais feltevéésének helyességére nézve további bizonyítékuul szolgálnak.

Lamartine az emberi szellem lélekvándorlásszerű történetét akarta megírni; képsorozatban akarta vázolni, hogyan halad az emberiség a Gondviselés által kijelölt úton a tökéletesedés felé, nyilvánvalóvá téve azt, hogy az egyén csupán a rengeteg nagy egységnek porszemszerűen kicsiny részecskéje. Madách az *Ember Tragédiájával* ezt a tervet megvalósította, sőt a *Jocelyn* bevezetésének egyik alapvető gondolatát szavakkal is kifejezi a III. színben:

Csak azt ne hidd, hogy e sár-testbe van
Szorítva az ember egyénisége.
Látád a hangyát és a méherajt:
Ezer munkás jár dörén össze-vissza,
Vakon cselekszik, téved, elbukik,
De az egész, mint állandó egyén,
Együttleges szellemben él, cselekszik,
Kitűzött tervét bizton létesíti..... (524—531).

Lamartine tervezetében a hős oldalán mindig megjelent volna a nő. Erre már Wilhelm Hoegen rámutatott *Die Menschheitsdichtungen der französischen Romantiker* (Darmstadt, 1908) c. értekezésében: „Indessen soll aber Cédar Jocelyn sein; und Jocelyn ist nach dem Ausgang der Dichtung ewig mit Laurence, zu der Daïdha in Parallele steht, verbunden“. Madách Lamartine tervezetét e részben is megvalósította.

*

Vizsgáljuk már most, találhatók-e egyezések, helyesebben párhuzamok az *Ember Tragédiája* és Lamartine eposzainak egyes részletei között. Pais Dezső összevetései — egy-két, többé-kevésbé sikerült párhuzamot leszámítva — nem meggyőzők, több helyen hibásak. Így például Dañton ezen szavait:

És hogyha mindjárt vérengzők vagyunk is,
Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt,
Csak a haza legyen nagy és szabad (2163—2165) —

P a i s a *Jocelyn* következő soraiból akarja származtatni:

Les révolutions, ce solstice des crimes?
Ainsi l'abîme appelle un plus profond abîme:
Faut-il que le bien cède et recule à jamais?
Faut-il vaincre le mal à force de forfaits?
Devant ces changements le coeur du juste hésite:
Malheur à qui les fait, heureux qui les hérite! (*Jocelyn* II.)

Nyilvánvaló, hogy a párhuzamba állított részletek között semmiféle hasonlóság sincs. Egyébként C z ó b e l említett cikkében Danton beszéde szóbanforgó részének forrását már kimutatta (C o r m e n i n *Livre des orateurs*).

Nem meggyőző P a i s következő összevetése sem:

De ces accents sa femelle ravie
Veille attentive en oubliant le jour;
La saison fuit, l'oeuf éclot et sa vie
N'est que printemps que musique et qu'amour.

(*Jocelyn*.)

Lucifer:

Minden mi él, az egyenlő soká él,
A százados fa s egynapos rovar.
Eszmél, örül, szeret és elbukik,
Midőn napszámát s vágyait betölté. (517—520.)

Érdekes, hogy a Lucifer által kifejezett gondolathoz hasonló *csakugyan* találunk a *Jocelyn*-ben:

Pourtant chaque atome est un être!
Chaque globule d'air est un monde habité!
Chaque monde y régit d'autres mondes peut-être,
Pour qui l'éclair qui passe est une éternité!
Dans leur lueur de temps, dans leur goutte d'espace,
Ils ont leurs jours, leurs nuits, leur destin et leur place.
La pensée et la vie y circule à flot;
Et pendant que notre oeil se perd dans ses extases,
Des milliers d'univers ont accompli leurs phases
Entre la pensée et le mot.

(*Jocelyn*, quatrième époque, Grotte des Aigles, le 6 mai 1794.)

De ezen hasonlóság jelentőségének elbírálásánál óvatosságra int az a körülmény, hogy ugyanezt a gondolatot Voltaire *Micromégas*-ában is föllelhetjük:

... quand il faut mourir ... avoir vécu une éternité ou avoir vécu un jour, c'est précisément la même chose (II).

Éppen ezért ezt a hasonlóságot csak a Madách és Lamartine közti lelki rokonság egyik megnyilvánulásának tekinthetjük. Közvetlen hatásra inkább az alábbi egyezős enged következtetni:

Mon coeur me l'avait dit: toute âme est soeur d'une âme.
 Dieu les créa par couple et les fit hommes ou femmes.
 Le monde peut en vain un temps les séparer.
 Leur destin tôt ou tard est de se rencontrer.
 Et quand ces soeurs du ciel ici bas se rencontrent,
 D'invincibles instincts l'une à l'autre les montrent.
 Chaque âme de sa force attire sa moitié.
 Cette recontre, c'est l'amour ou l'amitié.

Par l'infailible instinct le coeur soudain frappé
 Ne craint pas de retour, ni de s'être trompé;
 On est plein d'un attrait qu'on n'a pas senti naître;
 Avant de se parler on croit se reconnaître.

(*Jocelyn*, de la Grotte, 16 septembre 1793.)

Az Izóra-Tankréd jelenet ugyanezt a gondolatot fejezi ki:

Itt biztosan vagy. Vesd fel szép szemed.
 Minő igéző! — Vajh mi érhető (1663—5)
 Úgy rémlik, egykor már ismertelek,
 Hogy együtt álltunk Isten zsámolyánál (1843—4).

Az *Harmonies poétiques* kötet *Utopie* c. költeményében Lamartine így ír:

Ce jeune mousse, ardente sentinelle,
 C'est toi, poète, au dévorant regard
 Quand l'équipage à genoux pleure et prie,
 Quand matelot et pilote sont las,
 Prophète aimé, Dieu par ta voix leur crie:
 „Marchez toujours, le bonheur est là-bas“.

Hasonlóképp szól szenvedő honfitársaihoz a szabadságharc bukását követő időben Madách, midőn főművét az azóta közismertté lett szózattal fejezi be:

Mondottam ember, küzdj és bízva bízzál.

Lucifernek a VII. színben kifejezett gondolatát:

A kor folyam, mely visz, vagy elmerít,
 Úszója, nem vezére az egyén (1626—27)

— szintén megtaláljuk Lamartine filozófiájában

Ainsi toujours poussés vers de nouveaux rivages,
 Dans la nuit éternelle emportés sans retour,
 Ne pourrions-nous jamais sur l'océan des âges
 Jeter l'ancre un seul jour?*)

*

Pais cikke végére hagyja azt a kérdést, tudott-e Madách jól franciául. „Tudott franciául, még pedig aligha fogyatékosan, mint Voinovich mondja“ (*M. I. és az Ember Tragédiája*, 276. l.). Ezután Pais több adatot sorol fel, melyek valószínűvé teszik, hogy Madách egyrészt jól tudott franciául, másrészt élénken érdeklődött a francia irodalom, történelem, általában Franciaország iránt. Alig 6 éves korában francia felköszöntő sorokkal örvendezteti meg atyját; gyer-

*) *Le Lac*. (Premières méditations.)

mekkorából ismeretes egy francia levélkéje, amit öccsei nevében és aláírásával anyjához és nővéréhez intézett; 1837 okt. 15-i levelében francia szótárt és olvasókönyvet kér; anyjának francia társalkodónője volt. A Nemzeti Múzeumban őrzött jegyzetei között egy papirdarabkára vetve ezt látjuk: „Marat asztalán a biblia mindig nyitva volt. Lamartine“. Ugyanott egy újságból kivágott papírszeleten ezt olvassuk: „Lamartinének egy szép költői mondata van, egyébiránt minden gondolata költői e koszorús fejnek: Ha valamely barát, vagy kedves elhagy, nem azok halnak meg számunkra, hanem mi halunk meg részletenként“. A *Lantvirágok* ajánlását V. Hugótól vette. (Pais Dezső: i. m. *Egyet. Ph. K.* 1919. 119. l.)

Pais maga sem becsülte túl ezeknek az adatoknak a bizonyító erejét s ezért Madách francia tudásáról szólva beéri az „aligha fogyatékosan“ határozatlan kijelentéssel. Véleményünk szerint az a tény, hogy Madách szóban és írásban eléggé bírta a nyelvet ahhoz, hogy bármely 18. vagy 19. századbéli íróat olvasson, illetőleg megérthessen, nem lehet többé vita tárgya, ha az általunk felkutatott adatokat tekintetbe vesszük:

1. Madách könyvtárát és annak teljes — az időközben elveszett kötetek címét is tartalmazó — jegyzékét — ezt Szücsi József készítette el (*Magyar Könyvszemle* 1915) — átnézve megállapíthatjuk, hogy a költőnek összesen 1084 könyve között (ennyiről tudjuk bizonyosan, hogy az övé volt) 115 francia nyelvű, ezenkívül 2 német-francia és 1 latin-francia nyelvű kötetet találunk. La Rochefoucauld maximáinak egy német-francia nyelvű kiadásában egyes pesszímista gondolatokat lapszéli jelöléssel látott el az olvasó, valószínűleg Madách és pedig nem a német, hanem a francia szövegben.

2. A Pais által is említett „Vegyes jegyzetek“ (N. M. Qu. 2076) között a következőket találjuk:

Descartes mathematicus testvére hivatalnok volt Bretagneban.

Milly illetlen, mond ez, egy hivatalnok testvérének matematikussá sülyedni (24. sz.).

Azon országban, amelyben a katona megszűnik polgár lenni, a szabadság eltemetett. Montesquieu (28. sz.).

Ugyanezen papírszelet hátlapján, egyébként áthúzva:

XIII. Lajos mikor kérdé a kereskedőket, mit tegyen az iparért, azt válaszolták: Laissez nous faire.

Egy másik papirdarabon ezt látjuk:

Ce livre est plus qu'un livre, c'est moi-même.

Voilà pourquoi il vous appartient. G. Michelet (40. sz.).

Ugyanezen a papírszeleten található a *Lantvirágok* ismert ajánlása is.

3. A legmeggyőzőbb bizonyítékokat mégis Madách levelei szolgáltatják:

Még a *Mystères de Paris*-ről néhány szót, csak az első kötetet volt velem s így csak azt olvastam el. A Ganaleuse — egész jelleme s kivált a kivétel remek — olly gyönyörű, hogy hasonlót valóban keresni kell; én, ki illyféle könyveket többnyire bírálati szempontból s így hidegen olvasok sokszor megindultam....

Így ír Madách 1843. okt. 31-i levelében Szontagh Pálnak. Ugyancsak hozzá intézett „1844 Feb. Utolsó“ dátummal ellátott levelében ezt találjuk:

A végig olvasott könyveket köszönettel küldöm vissza. *Fleur de Marie* kimenetelével nem vagyok megelégedve...

Azt az esetleges ellenvetést pedig, hogy a fentebb felsorolt bizonyítékok inkább csak Madách ifjúkori francia nyelvismeretéről tanúskodnak s azt a költő később elhanyagolhatta, végérvényesen elnémitja Madáchnak egy francia nyelvű levele, melyet 1864. febr. 17-én, tehát rövid idővel halála előtt egy Rigondand nevű francia hírlapíróhoz intézett:

A. Sztregova,
1864, 17. Feb.

Monsieur!

Si le librair M. Emich n'avait pas tardé de m'envoyer votre lettre — il y a déjà longtemps que j'aurais pu vous remercier de l'intention, par laquelle vous allez m'honorer en vous chargeant de la traduction de „La tragédie de l'homme“. — Si vous souhézatez a cet égard quelques renseignements — vous n'aurez qu' a vous adresser directement à moi. Vous me mettez par la dans l'agréable situation de pouvoir tout a l'heur satisfaire à votre demande.

C'est l'adresse: Emeric de Madách a A. Sztregova — la dernière poste: Szakal. Du reste je me signe avec respect

Votre

heumble serviteur

(Az aláírás a kéziratból ki van vágva.)

Ennek a levélnek az eredetijét a Nemzeti Múzeum könyvtárának kézirat-tárában őrzik. Úgy ezt a kéziratot, mint a „Vegyes jegyzeteket“ Jakubovich igazgató úr bocsátotta rendelkezésemre, amiért neki e helyen újból köszönetet mondok. A levél rendeltetésére vonatkozólag egyébként maga a kézirat világosít fel. A 4. oldalon ugyanis a következő jegyzetet találjuk:

Ezt a levelet Madách Imre oly kéréssel küldte hozzám, hogy azt „A Monsieur Ludovic Rigondand“ akkor Pesten tartózkodó francia hírlapírónak adjam át vagy küldjem. Azonban a nevezett már akkor Pestről elment és címzetét senki se tudta megmondani. Ez esetre pedig Madách Imre a levelet nálam hagyandónak kívánta

Nagy Iván.

*

Lamartine-nak Madáchra gyakorolt hatása nem lévén többé kétséges, vizsgáljuk már most ennek a hatásnak mértékét és jelentőségét. Madách sok francia szerzőt ismert, ezt könyvtára, jegyzetei, levelei eléggé bizonyítják. De könnyen beláthatjuk azt is, hogy amit a költő Cormenin-től, Lukács cikkén keresztül a saint-simonistáktól és néhány közszájon forgó francia mondásból átvett, mindaz csupán anyagot nyújtott a tragédia egyes részleteihez. Alapvető gondolatokat e források ép oly kevéssé szolgáltatottak, mint Lamennais, akinek Madách-csal való kapcsolatait a *Széphalom* 1930. évi 3—4. számában tanulmányoztuk.

Lamartine hatása azonban a tragédia lényegét érinti, mert hiszen Madách megvalósította Lamartine költői célját, feldolgozta az általa csak kijelölt tárgyat: „l'âme humaine et les phases successives par lesquelles Dieu lui fait accomplir ses destinées perfectibles... la métempsychose de l'esprit...“

Vajjon az *Ember Tragédiája* megmarad-e annak, aminek ma ismerjük, ha ezt az alap gondolatot elveszszük belőle, vagy mással helyettesítjük?

Madách nem utánozta Lamartine-t, hiszen tőle mintát sem kapott. Egyébként éppen az eddig felderített magyar, német, angol és francia költőktől és írók-

től származó hatások tömege legfényesebb bizonyítéka Madách eredetiségének. Ő sohasem utánzott szolgálai módon egyetlen szerzőt, sohasem másolt egyetlen munkát sem. Nem is Lamartine költői egyénisége az, amely Madáchra döntő hatást gyakorolt, hanem az az irodalmi irány, melynek Lamartine egyik nagy képviselője: a francia romanticizmus. Nem pozitívista értelemben vett, hanem szellem által szellemre gyakorolt hatásról van szó. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint Voinovich fentebb említett összevetése, amelyben párhuzamot, sőt némely helyen majdnem szószerinti egyezést mutat ki a tragédia egyes részletei és Victor Hugo olyan költeményei között, amelyek jóval az *Ember Tragédiája* megjelenése után keletkeztek. Ez minden pozitívista szövegegybevetésnél fényesebben illusztrálja Madách és a francia romantikusok mély lelki rokonságát.

Semmit, ami a romanticizmus nagy mestereiben egyéni, speciális volt, nem lelünk meg Madáchnál. Nyoma sincs a vörös sapkának, amelyet Hugo az öreg szótárra tett, Hugo bálványának, Napoléonnak, még a neve sem fordul elő a tragédiában, egykorú történeti eseményekre éppen nem célozgat a magyar költő, mint azt a *Châtiments* szerzője teszi. De nem tünteti fel a francia forradalmat — Lamartine módjára — a vallás és erkölcs üldözőjének és az egyéni szabadság elnyomójának; nincs nyoma művében Lamartine spiritualizmusának és soha nem használja az alexandrint, amely mindkét francia költő kedvenc versformája volt. Amit Hugo-ból — akinek hatásával a kritika egyébként még nem foglalkozott — és Lamartine-ből Madáchnál megtalálunk, mind a romantikus iskola közös kincséhez, ezen irodalmi irány megkülönböztető vonásaihoz tartozik. Romantikus az a felfogás, hogy az ember a végtelennek a megnyilvánulása a véges lényben, a platonikus reminiscenciák (az Izóra jelenetre gondolok), a nő eszményi felfogása és a bukott nő irányában mutatott megértés, romantikusok a lírai és személyes kitörések a drámában, a végtelenbe törekvés, amellyel Madách az emberi képzelet által bejárható idő korlátait érinti, a romantikus korszak filozófiája a *saint-simonizmus* s ami a leglényegesebb: a mű tulajdonképeni tárgya, az emberiség történetének egy ciklikus munkában való földolgozása. Hogy ez az utóbbi gondolat mennyire lényeges a francia romanticizmus számára, azt mutatja az, hogy nem csak Victor Hugo és Lamartine, hanem Alfred de Vigny (*Hélène* 1822, *Journal d'un poète*), Edgar Quinet (*Ahasvérus*, 1833, *Napoléon* 1836, *Prométhée* 1838) és Alexandre Soumet (*La divine épopée ou l'enfer racheté*, 1840) is foglalkoztak vele. Az a gondolat, hogy az emberiség történetét nagyobb költeményekben fessék, akkoriban szinte a levegőben volt, mint ahogy Hoegen írja fentebb idézett munkájában (148. l.).

Milyen fokú a francia romanticizmus hatása az *Ember Tragédiájára*? A fentebbiekből önként következik, hogy az *Ember Tragédiája* romantikus dráma. Ezt tudtommal eddig senki sem állította, de én ennek ellenére vitán kívül állónak látom, hiszen még azok sem vonhatják kétségbe, akik Madách főművében csak Faustiádot, azaz a romantikus *Faustnak* utánzatát akarják látni. Csak az a kérdés, hogy Madách romanticizmusa hazai, német, angol vagy francia talajban gyökeredzik-e.

*

Tudjuk Madách idézett leveleiből és ifjúkori munkáiból, hogy zsenge korától kezdve kedvelte a francia romantikusokat: olvasta Sue-t és George Sand-t,

sőt ez utóbbinak *Léliájáról* tanulmányt is írt, Victor Hugo hatása pedig legelső drámai kísérletein is mutatkozik.*)

Byron-ra és Goethe-re azonban pontosan az ellenkezője vonatkozik annak, mint amit Lamartine-ra nézve kimutattunk. Hatásuk Madáchra inkább individuális, mint romantikus; nem a német, illetőleg az angol romanticizmus jellemző elemeit közvetítették Madáchnak; amit hatásukból az *Ember Tragédiájá*-ban kimutathatunk tisztán Byron-i, illetőleg Goethe-i. Tőlük Madách nem vehette a *haladás* gondolatát s ami a legfontosabb, nem meríthette műveikből a tragédia alapeszméjét: az emberiség történetének vázolását az emberiség eredetétől a legtávolabbi jövőig. Hadd álljon itt szószerint a kiváló esztétikusnak Emile Faguet-nek pár sora, amelyben kifejti a francia romanticizmus lényegét:

La révolution et l'Empire et tous les événements prodigieux de cette période ont rendu la nation française plus sérieuse, ou si l'on veut plus méditative. Ils l'ont habituée à réfléchir gravement et tristement sur les grands problèmes des destinées de l'humanité et des destinées des nations. Ils ont par là imprimé un mouvement très vif aux études philosophiques et aux études historiques...

La philosophie et l'histoire étudiées pour elles-mêmes, étudiées pour tâcher de savoir où va l'humanité et comment elle doit marcher, pour tâcher de savoir ce qu'est vraiment l'homme et quels rapports il soutient avec l'Univers, étudiées dans un esprit sérieux, élevé, consciencieux et scrupuleux.**)

Ez az a szellemi atmoszféra, ez az az irodalmi környezet, ahonnan az *Ember Tragédiája* vezérlő gondolata származik, s amely nem a műre volt — pozitívista értelemben vett — hatással, hanem arra az alkotó zsenire, amely a művét létrehozta. Madách eredeti szellem, senkit sem utánzott, ő a francia romantikus irány legnagyobb magyar képviselője, a Franciaországból kiinduló romantikus korszak magyarul teremtő költője.

(Szeged.)

Gy. Juhász László.

ABBAZIA.

... a hajnali bitor
S a déli sugár aranya
Oly nyájasan ömlik alá
A tengeri szöke habokra,
És bennök a zöld szigetekre,
Hol istenek úzik az emberi nemmel
... Játékidat, oh gyönyörű szerelem!
(Petőfi.)

Mikor még belföldnek számított, tagadhatatlanul ellenszenves atmoszféra vette körül Abbázia nevét. A jelszó akkor „tengerre magyar“ volt — nyilván azért, mert a magyar, már a honfoglalás óta, sohasem akart tengerre menni — és Abbázia mindent jelentett, csak nem előkelő helyet a tengeren. Amolyan Siófok volt. — apátsági eredetére rácafolva — ahová a földvári vagy füredi úri nép legfőbb incognitó megy el... Ma a „magyar tenger“ már csak a Balatonra szorítkozik: Abbázia semleges lett az úri-nemúri szempontok előtt. Megszűnt Buda-

*) Voinovich, i. m. 66 l.

***) Petit de Juleville: *Histoire de la littérature française* Tome IX. pp. III-IV

pest házi külvárosa lenni — vasárnapi kirándulás a week-end intézményes bevezetése előtt — és az a politikai körülmény, hogy „Itália ege“ alá került, érzelmi szempontból sokat használt a kabaréokban kifigurázott fürdőhelynek.

Politikai körülmény: valljuk be, számunkra nem is több az az impérium-változás, amely Abbáziát olasz kézre juttatta. (Fiume: az más, Fiume a „mienk“ volt, annak hangsúlyozásával, hogy a *mienk*, ami nem jelent sohasem százszázalékos birtoklást, de épen azért magas *pretium affectionis*-ra vall; Fiume a magyar szent korona országaival élt misztikus egyesülésben; Fiuméhez történelmi családi emlékek fűződnek, Fiuméből vannak „menekültjeink“...) Az osztrák Abbáziát szívesen odaadtuk az olaszoknak. (Fiume elvesztésében is némi vigaszt nyújt az a tudat, hogy nem lett a szerbeké.) Kinek fáj voltaképpen Abbázia? Ki az, vagy mi az, aki, vagy ami elveszítette? A Monarchia Trieszt és Póla nélkül nem állhatott meg. De Abbázia? Bécsnek nem nemzeti ügye. Melyik az a nemzet egyáltalában, amelyik Abbázia mögött áll? Az olasz? Az őslakosság horvát — és ha nagyon utánanéznünk, csupán erről lehet szó, hogy „idegen uralom“ alá került. Horvátok, igen, a szobalány, meg a kifutó, de Abbázia karaktere annyira nem horvát, hogy ez a bagatell-szempont föl sem merülhetett a nagy osztzkodásnál . . .

*

A jugoszláv „közegek“ feltűnő udvariasak. Mintha kicserélték volna őket. Meg se nézik a transito-poggyászt. A kalauz félhangon azt mondja: *Jó napot* és Susák felé a határőr mosolyogva adja vissza az útlevelet: *Tessék!* (Bizonyára magyar ezredben szolgált. Talán azt is tudja, hogy egy jó szóért mindenünket odaadjuk... Vagy gondolja: Fiumén át jugoszláv fürdőre utazom.)

A szerbek is rájöttek végre-valahára, hogy az idegen — akármennyire is gyűlölt — mégis csak pénzt hoz az országba. A nagy transzverzális vonalakat pedig — Budapest-Fiume, Bécs-Trieszt — nem szüntetheti meg semmiféle békeszerződés. Azelőtt, ha Postumiát elhagytad, úgy érezted magad, mint a szuronyos baka őrizetére bízott gyanus csöcselék tagja. Le sem szállhattál a kocsiból. Ha franciául beszéltél, akkor még valamennyire respektáltak. Most: akár meg is uzsomnázhatsz a zágrábi állomáson. Német szóra németül válaszolnak.

Fiume: itt már otthonosabb a levegő. A hotelportás magyarul beszél, mi-helyt meglátja a magyar útlevelet. Az öreg liftes is. *En még a régi időből vagyok itt, kérem!*

Szent István-napon, a délelőtti hagyományos misén — külföldön ezen a napon fogadják követeink a magyar kolóniát, már amennyire fogadják — zsúfolásig megtelik a San-Girolamo-templom. Sok fürdővendég Abbáziából és öreg fiumei nénik, akik szintén még a régi idők óta járnak magyar misére. (A templom mellett van az olasz hatósági épület, a hivatalnokok értelmetlenül néznek le a templomból — *Himnusz* után meghatódva — kiözönlő sokadalomra...)

Nem ártana ezeket a külföldi magyar napokat jobban kiépiteni. Mért engedik szanaszét a magyarságukat jámborul megvalló embereket? Gyűjteni is lehetne tőlük, magyar templomra, magyar iskolára. Aztán az is jól illenék a ballplatzi hagyományokkal való szakításhoz, ha a követ vagy a konzul vagy a helybeli kormányfőtanácsos egy pohár borra meginvitálná a társaságot. Nem kell félni. Úgyis csak az menne el, akinek sötét zakója és kemény gallérja van.

*

Ha nem is nemzeti talaj, de azért semleges területnek, vitán kívül álló nyugalmas pontnak mégsem tekinthető Abbázia. Ném alkalmas arra, hogy nemzetközi békekonferenciák milieu-je legyen, mint például Locarno, Cannes vagy San-Remo. Abbázia — akármilyen békés oázis önmagában — az új Európa egyik legexponáltabb helyére került. Szinte egy hajtásnyira a jugoszláv határ, a két ország itt néz farkasszemet egymással. (Olyan ez, mint Komárom a magyar-cseh viszonyban.) Fiume fölött, a régi Frangipáni-vár magasságában már ellenséges lámpák kukucskálnak. A tükörsíma vízen olasz hydroplánok gyakorlatoznak és a fiumei vonat drótkerítések között cammog San-Pietro felé. Balra olasz szurony, jobbra balkáni farkasverem, Mattuglie-állomáson vámot vizsgáltnak. Ott van a „szabad zóna” határa. Mégsem egészen Itália... Mikor a trieszti horvát bombamerénylőket — legnagyobbbrészt fiatal suhancok — az olasz bíróság halálra ítélte, az ítéletet gyorsan végrehajtották és az ujságok nyomott hangulatban explikálták a tragikus eset szükségszerűségét, — a jugoszláv hegyeken kigyúló vörös lángokat mindenki hajlandó volt arra magyarázni, hogy: fenyegető válasz a politikai bűnösök kivégzésére. Aztán kiderült, hogy véletlenül nemzeti örömnempeje volt a jugoszláv államnak, a fények nem a halottakért lobognak, — de a hangulat mégis: Olaszország erős, odaát pedig harag van, a gyöngébbek gyűlölködése. Ilyen milieuban, mintegy *praesente cadavere*, ahol a régi Ausztria romjain még nem állott helyre a lelki egyensúly és a diplomaták *ad oculos* kapják a Béke nagyszerű művét — valóban nem is volna ildomos dolog leszerelésről, örök békéről tanácskozni. Egy órányira innen, északra a hegyek mögött, katonai temetők aluszhatnak...

*

A felhőtlen ég és a hazátlan Abbázia minderről semmit nem tud. Nem is illik politizálni, ahol a pijama, fürdőtrikó és szmoking boldog birtokosai az édes semmittevésnek karjaiban örvendeznek vagy a fizikai jólét exercitiumait végzik. Ha ezt az önfeléd sokadalmat nézem, a fagyaltatózó kislányok buta arcát; a nagy gummilabdát, amelyet az egyedül álló úri hölgy ismerkedés céljából a középkorú úriember kopasz fejére dob; a puderes pamaccsal végzett torna-mozdulatokat; a délutáni tea civil-uniformisban játszó jazz-zenészeit; a hosszú és sápadt *Ein-tänzer*-t — talán jobb szülők gyermeke vagy éppen előkelő sarj — aki a firma népszerűsége érdekében az idősebb hölgyeket táncra szólítja és újjienyomatait legalább négy whisky-poháron rajtahagyja az est folyamán; az estélyi ruhában éjjéli csónakázásra induló párokat; a Querneró-szálló, a Palace parvenüeleganciáját és moziban tanult arisztokrataföllépésű vendégeit: — önkénytelenül is *A d y* verse jut az eszembe, a *Havasok és a Riviéra*. Mi lenne, ha mi leomlanánk...? Mi lenne, ha ezt a tobzódást valami égi jel észretérítené?

*

De mit érdekel bennünket egyáltalán Abbázia? Érdemes gondolkozni, írni róla? Érdemes, mert a háború utáni Európa egyik tanulságos szimptomáját mutatja: a bekebelezett várost, amely mégis *corpus separatum* marad. Irredenta, vagy efféle mozgalom nem képzelhető el Abbáziában, de az egész terület megmaradt internacionális, sőt középeurópai fürdőhelynek. Az első nyelv, amelyen az egymást nem ismerő emberek egymáshoz szólnak: a német. Igaz, hogy olyan németség, amelyre sok esetben bátran lehet magyarul válaszolni, de mégsem olasz, legkevésbé horvát. Föltenni, hogy németül tud, körülbelül mindenkiről lehet. Ha egy hölgy franciául beszél olasz férfival, az biztosan magyar. Az üzleti

nyelv német és „egész Bécs“ itt nyaral. A csehek örülnek, ha németül beszélhetnek... (Sok cseh nyaral lent, külön nagy szállodát foglalnak le maguknak; őket külföldön jobban együtt tartják, mint bennünket.)

Persze a magyarok is otthon érzik magukat. A közös uniformis, a pólai tengerésztisztek fehér eleganciája... Ez már csak régi fotografiákon látható. De a kávéházakban minden magyar lap olvasható, sok pincér tud magyarul, a borbélyok magyar segédet tartanak és a kereskedők között is akad élelmes magyar, aki olaszul, németül, horvátul is beszél... Egyszer éjfélután bementem egy gyümölcsüzletbe. Mielőtt valamit mondtam volna, a tulajdonos magyarul rámszólt: *Mit parancsol?* (Jó gyakorlata lehet a sokféle nemzetiségű arcok ismeretében.) Vannak magyar penziók, ahol a vezényleti nyelv a német, az ezrednyelv azonban magyar.

A németek, főleg a bécsiek, még inkább otthon vannak. Azért jönnek ide épen... Mihelyt olasz lesz Abbáziában a köznyelv, tönkre is megy, mert olasz ilyen messzire alig jön és az utódállamok nélkül — balneologiai Hinterland híján hoppn marad az egész vidék. A fürdővendég különben sem veszedelmes politikai szempontból. Itália megegedheti magának azt a luxust, hogy tenyészt egy német oázist.

A népiskola olasz.

*

Az ideális pacifizmus és politikátlanság jegyében élnek itt egymás mellett, sőt a legbizalmasabb közelségben olasz és szerb, magyar és cseh, zsidó és keresztény, fasiszta, royalista és demokrácia-imádó. Osztrákot nem említék, mert azok még nem jutottak annyira, hogy ellenségeik legyenek... Franciák nincsenek Abbáziában, ők otthon nyaralnak, mindenük van, hideg, meleg klíma, hegyi és tengeri, édesvízű és ásványos, északi és délvidéki fürdőjük, amit akarnak és a sovinizmus is otthon marasztja őket... Angol nem jön ide, mert sok a „bennszülött“ még és nem elég angol a világ. Kiesik Abbázia a nagy európai expresszek útvonalából, — a Riviéra London-Róma és Páris-Velence nagy országútján fekszik, Svájc és a divatos afrikai part között, Délamerika hajójáratának végpontjában — és Abbáziának örökre fátuma lesz, hogy eldugták a Balkán és Középeurópa sűrűlódási pontjára. Aztán az angol, aki *mindent* akar a pénzéért, ha nem ízlik neki a hal, vagy nem értik meg a postán, képes összepakolni és más világrészbe utazni. Az abbáziai lukszus pedig, — bármily utólérhetetlen is nekünk a mai magyar fürdőviszonyok mellett — a gazdagság mániákusainak nem elég. Nem elég az a fényesség, amely a két nagy táncszálloda terraszairól a tengerben tükröződik; nem elég az a néhány provinciális szórakozás, társas kirándulás, amit egy-egy buzgó helybeli, a Szépítő-Egyesület vagy az elmés főpincér szeretettel kigondol... Színház, orfeum, revue, kaszinó, játékterem, golfpálya kellene. A nagyvilági Abbázia ebből a szempontból még nagyon kispolgáris. Nem elég arisztokratikus ahhoz, hogy a nyugati demokrácia vezérei jól érezzék benne magukat. Hiszen akármelyik berlini gépírókisasszony megegedheti magának a luxust, hogy két hétig előételt egyék és chianti-t igyon a hús mellé napi csekély 30—40 liráért és három fürdőruhából, három pyjamából, három esti ruhából álló szerény garderoberé-ját közszemlére vigye.

Ideális pacifizmus... Igen, ha az életünk nem volna más, mint sütkérezés dél virányain; cseresznye-virágzás ünneplése a japán lampionokkal és fűzerekkel kivilágított táncparketten; hajókázás a sziklás partok mentén, vagy autón föl-

kapaszkodás a Monte-Maggiore-ra, a kilátást élvezendő; új filmek vásárlása, hogy minden pozitívában megőrökiünk a tegnap óta ismerős Hölgyet, habokban úszva, szirttetőn állva, utcai ruhában az elegáns szálloda előtt, és fekete selyemben, magnéziummal, vagy a Lungomare korlátjának támaszkodva, háttérben a fiumei konturokkal, avagy éppen pyjamában az ebédnél; fejedelmi parvenü evés-ivás a velencei hajó éttermében, és szibarita alvás a luksusz-kabinban; képeslapok írása és ugyanilyenek olvasása, soha el nem fogyó bankjegyek, vagy csekkek beváltása lokális pénzekre: — ha az életünk ilyen léha és céltalan boldogság volna, akkor nem volna szükség háborúra és más kellemetlen dolgokra... Az egész világ egy nagy Abbázia...

*

Pár lépés fölfelé a hegyen és máris kijózanít a valóság: van itt egy más világ is, megérdemli, hogy — hiszen Abbáziáról van szó — emlékezzünk róla is.

Nem arra a két „kiránduló“-helyre gondolok, amely a hegyen 10—20 perc elérhető, a *Castello* és *Zum steinernen Wirt* néven közismert úri korcsmákra, ahol a „hegyi túrát“ nyers sonkával és iztriai vörössel rekompenzálhatja, sőt gramofonzenére táncolhat is a természetkedvelő nyárspolgár. Az öslakosság nem erre lakik, hanem Volosca és Laurana fölött, vagy még távolabbra, *Mosciena* kopár völgyeiben és kúpszerű hegycsúcsain. Amerre jár az ember a hegyeken, mindenütt lépcsők, kőfallal szegélyezett utak, — kö van itt elég, nem spórolnak vele — apró fák, terraszos szőlőkertek, szerteszörtán egy-egy hosszúranyúlt, cserepes parasztház, többszázévesnek látszó, tornácós kápolna. A modern kultúra autótűja bejött ide is, de autó nem igen téved a csöndbe. Mintha a nazarénusok békéje uralkodnék erre. Mintha emberek sem laknának a házakban. Pedig laknak, a kutya figyelmezteti a közeledőt. Németül is beszélnek. (Itt még a paraszt is háromnyelvű.)

Mi tartja össze ezeket a hegyi telepeket, amik olyan hangulatot árasztanak, mint a Balaton-menti hegyek kőrakás-mögötti házai? A „táj lelke“ úgylátszik rokon. Főnt egy külön világ, lent a víz és a víz partján: nyüzsgő „idegenek“, városiak. Ahogy az alföldi tanyákon tíz kilométernyi körzetben összetartoznak az emberek, valami ösztönyszerű karámérés beterelei egy helyre — külön meg-nívó nélkül is — a parasztokat, valahová, ahol mindenki tudja, hogy valami történt, vagy valami lesz: úgy van itt is. Ahol sőt, lisztet, dohányt, gyufát lehet kapni, az a dohos kamra már piactérnek számít itt a hegyeken. De az igazi „tanyaközpont“ a korcsma, ami alatt egy sötét szoba értendő, zsúfoltan tele és komisz pipafüsttel megködösítve. Olcsó, híg rózsaszín bor, zsiros, gyűrött kártya, érthetetlen nyelvű veszekedések. A lábak között bozontos kutya bújkál és egy maszatos kisfiú anyjához, a korcsmárosnéhoz szalad az idegen láttára. A falon Mussolini, de a hangulat ugyanez lenne, ha Ferencz József, vagy a szerb király képe lógna a falon. Nagyszerű téma egy amateur milliomoszlány vázlatkönyveszámára... „Emberek a kövek között“.

Valahogy nagyon távol érzem magam tőlük. (Azt hiszem, a társadalmi rétegződések között nagyobb „faji“ különbségek vannak, mint az egy rétegbe tartozó különböző nemzetiségűek között.)

Milyen intelligenciának a parasztjai ezek, akik épúgy nem kíváncsiak le a „bűnös“ völgybe; mint általában a hegylakók? Hol lesz az unokájukból miniszter? Vagy csak úgy élnek itt: izolálva, elfelejtve? Melyik főváros tudománya tartja nyilván őket? Ki gyűjti a népdalaikat, ki írja föl a közmondásukat, ki tartja

számon a szokásaikat, viseletüket, háziiparukat, pitykés gombjaik primitív művészetét? Melyik irodalom idealizálja hősökké csenévesz és igénytelen voltukat, bennük látva talán a nemzetmegváltó, ősi rezervoárt?... Valahol erre él az a néhány száz őslakó, aki még oláh nyelvet beszél, (csak a kulturátlanság őrzi meg idegen néptengerben kétezer évig a nyelvét) az oláh ethnográfia és nyelvtudomány akkora zajt csap velük és olyan terjedelmes publikációkban referál róluk, hogy nekünk tizedannyi buzgalom is jót tenne a százszorakkora oláhországi csángótelepek magyar ügyében. De ezek itt nem oláhok... Még ennyi közünk sincs hozzájuk.

A koromsötét hegy nem is látszik alulról, a nagy fényből. Föntre se világít a parti ivlámpa. (Mégis mindenki hazatalál.) Valóban: két külön világ. Talán gyűlölet is van köztük. Bizonyára mindegyik irtózik a másiktól. Nem, a Hegy már nem Abbázia.

De lent a parton mégsem minden életnyilvánulás modern. Van ott is őslakosság. Ez sem Abbázia, de ez is hozzátartozik a kerethez.

*

Abbázia maga — bármily városias is ötemeletes szállodáival, zárt utca-soraival és elegáns üzleteivel, — csak nyaralóhely, óriási villanegyed két kis város között. A két város, bármennyire is falunak gondolná őket a fölültes szemlélő: Volosca és Laurana.

A hely szűk volt, néhány sziklával meg kellett elégedni: a házak fölfelé nőttek, két-háromemeletes régi paloták, kanyargó, lépcsős sikátorok. Olyanféle részletek, mint amilyeneket a modern Shakespeare-színpadon látni: Julia erkélye, Cassio egyik rejtett utcaszöglete... (A magyar városiasság tragikuma, hogy széltében, hosszában végtelen volt a tér a síkságon: a harmadik dimenzió — fölfelé, vagy lefelé — nem volt élmény, mintha nem is létezett volna számunkra...) Pár család és mégis város. Halászok, iparosok, kereskedők. A földhöz semmi közük. Ugyanaz a stílus a városépítő akarat, várszerű védekezés kalózok ellen és a helyhiány legyőzése, ami a mediterrán partmenti kulturát általában jellemzi: Marseille, Genua, Trieszt, Fiume régi részei, Nizza, Cannes, Cagnes, Antibes. A legmagasabb ponton: templom. Hogy van az, hogy Budapeستől Fiuméig lehet utazni — falu, falu és modern város — anélkül, hogy ilyen ősi város-magra akadna az ember és itt, félóránnyira egymástól három középkori város és Fiumétől délkeletre egész refugium-sora a régi kulturának? Az agrárvilágnézet egészen a XIX. század végéig dominál a magyar földön...

Abbázia vidéke Kálmán király korára emlékeztet. De Kálmán király miért épített várat-templomot Zarában? Miért nem a Balaton partján? És Pannonhalmán miért nem áll olyan gót templom, mint a Chartres-i?

Miért nem? Miért is? Sorsunk nem a tengerbe, nem a kőbe, hanem a földbe volt írva.

A két öreg város ma már lelkileg persze nem él. Testileg is álmos. Este 10-kor sötét van a zsáruk mögött, amik nappal is alig nyílnak meg levögöre, napfényre.

*

A fiatal Abbázia, mint az elvhű agglegény, félkettő-félhárom előtt nem kerül ágyba. Ilyenkor a legromantikusabb a langyos tengeri szél és a jazz ekkorra már magyar cigánnyá vedlik át. Abbázia nem szolid családi otthon. (A Rómához közeli partokon nem is volna elképzelhető.) Legnagyobb részben egyedül nyaraló

asszonyok, barátnőjükkal utazó lányok, bekukkantó fiatalemberek. Ami az utóbbiakat illeti, az olasz férfiek is gyakorta ebbe a kategóriába tartoznak.

Itália az idegen nők paradicsoma — lehetne Mikes stílusában mondani, ha a paradicsomot Mohammed módjára képzelnök el... Tudott dolog, hogy Olaszországban nincs olyan társas élet, mint Középeurópában és az északi országokban. A lány hamar férjhez megy és az asszony otthon ül, a hazának gyermekeket adó családiasság mintaképe. A férfiek és az agglagények férfitársaságban vannak, ha — nem ritkán — elmennek hazulról. A külföldi nők azonban, pláne az egyedül, minél északabbról jövők, egészen más — hidegebb és szabadabb klímához mért — világnézettel rendelkeznek. Műveltek, világlátottak, mondaine-ek, nem háziasak és örömmel veszik a déli trubadur heves udvarlását, halálosan plátói szerelmét. És az olasz férfiak, akik farsangi, ártatlan jókedvvel, csapatostúl húznak el a sziklás partok fürdőzői mellett, megtalálják maguknak a Szöke Ideált; olyan szöket, amilyent csak álmodni képes a szicíliai fantázia.

Tüllépi e cikk kereteit, de hipokrizis volna Abbáziáról szólva nem érinteni ezt a nemzetközi viszonylatban sem közömbös kérdést. Tanúja voltam egy jelenetnek, amikor egy magyar hölgyet félórai ismeretség után feleségül kért meg egy délolasz fiatalember, — azt hiszem gróf is volt, de ez mellékes — ígérte, hogy Budapestre jön lakni az esküvőig, megtanul magyarul (alig tudott beszélni leendő menyasszonyával, mert az nem értett franciául, ő meg németül nagyon gyöngén fejezte ki magát)... Mikor ezek után az illető hölgy — természetesen az első jelentkező táncossal ellibeggett, nem spórolva mosolyait az új udvarló számára sem, az Amoroso szemében könnyek jelentek meg és utána megtörtént a szerelmesek között az első összeveszés...

Az ilyen triumfusokért szeretik a hideg északi nők az olasz fürdőhelyek forró homokját. Mindez hozzátartozik Abbáziának is — hogy úgy mondjam — ethnographicumához.

*

Magyaroknak igen kedvező az atmoszféra Abbáziában. Kár volna kiaknáztatlanul hagyni és negligálni ezt a régi középeurópai fürdőt, ahol nekünk — legalább ezen az egy helyen a régi Magyarországon kívül — bizonyos történelmi előjogaink vannak a nyaralásra...

Ha olaszosodik Abbázia, — aminthogy olaszosodni fog, elsősorban a jugoszláv elem rovására — ebből ránk semmi kár nem háramlik. Ha egy művelt olasz megtudja valakiről, hogy magyar, majdnem a nyakába borul. A vonaton, hazafelé, Abbáziából, egy nyugalmazott tábornokkal ismerkedtem meg. A Rotary-kongresszusra utazott. Kiderült, hogy jól ismeri Magyarországot, résztvevett a megszálló antant-csapatok vezetésében. Úgy mondta, ahogy írom: Pozsony, Sopron, Kolozsvár... És még sok mindent mondott.

A külföldön utazó magyarnak sokszoros kötelességei vannak. Fiume, Volosca, Abbázia, Laurana, Trieszt, Isonzó — ezektől a helyektől éppúgy nem lehet elszakadni, mint ahogy szomorú volna, ha a Tátrába vagy az erdélyi fürdőkbe nem exportálnának többé budapesti, alföldi, dunántúli magyar szót.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

ALFÖLD.

GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ.

A világháború előtti magyar állam az európai kontinensen belül egy — azt mondhatnám — külön kontinensnek volt az alkotó része s az osztrák-magyar monarchia határa közé szorítva, szinte teljesen elszigetelten élte le a maga életét. A monarchia szétdarabolása azonban a magyarságot is rákényszerítette arra, hogy mint a nemzetek társadalmának immár teljesen egymagában álló tagja elszigeteltségéből kilépjen s a régi kriptogám nemzetközi élet helyett a szó valódi értelemben vett nemzetközi életet éljen. De megdöbentő, hogy közvetlenül a világháború kitörése után a nemzetközi élet szempontjából mennyivel kedvezőtlenebb helyzetben volt a magyar állam, mint szomszédjai a Balkánon. Míg a Balkán államoknak több évtizedes multra visszatekintő s kizárólag az ő nemzeti céljaikat szolgáló saját diplomáciájuk és konzuli karuk volt, — addig a magyar államnak 1919-ben sebtiben kellett egy szinte teljesen új diplomáciai és konzuli kart megszerveznie. S míg az úgynevezett utódállamok politikusai már a békében is fölismerték a szükségét annak, hogy a külfölddel kulturális kapcsolatokat létesítsenek s míg az ő politikusaik tervszerű és nagyszabású működésének az volt az eredménye, hogy a szerb, a román és cseh irodalom, tudomány és művészet alkotásait Európaszerte ismerték, — addig nálunk a tervszerű és nagyszabású kormányzati tevékenység ezen a téren szinte teljesen hiányzott s Magyarország a tudomány, a művészet és az irodalom szempontjából a külföld művelt közönségének igen nagy része előtt jóformán *terra incognita* volt. A tervszerű és nagyszabású kormányzati tevékenységet ezen a téren gróf Klebelsberg Kunó indította meg.

Hogy gróf Klebelsberg Kunó kezdeményezésének korszakalkotó jelentősége volt, — ez nyomban kitűnik, ha a nemzetközileg elszigetelten élt magyar állam kulturpolitikáját és a magyar állam sorsát a Balkán legnagyobb államának kulturpolitikájával s ezen államnak a sorsával hasonlítjuk össze.

A szerb kormányok évről-évre kiválogatták a szerb ifjúság színe-javát s külföldi ösztöndíjakkal a párisi *École Diplomatique*-ra küldték. Ennek a diplomáciai főiskolának egyik szerb ösztöndíjasa, Spalajkovic volt az, aki *La Bosnie et l'Hercegovine* című munkájában már tizenöt esztendővel a világháború kitörése előtt Ausztria és Magyarország feldarabolásának történelmi szükségességét hirdette s a nagyszerb politikai törekvéseket rendszerbe foglalta; — s a párisi egyetem jogtudományi kara volt az, amely ezen tudományos szempontból értéktelen, de politikai szempontból történelmi jelentőségű munkát — a nagyszerb politikusok bibliáját — 1899-ben pályadíjjal jutalmazta. A szerb kormányok a szerb diplomáciai és konzuli karnak elítjét a külföldi ösztöndíjasok legjobbjai közül nevezték ki. S ezen páratlanul ügyes és nagyszabású szerb diplomáciai karnak rendkívül nagy szolgálatokat tettek a szerb tudomány, irodalom és művészet kiválóságai. A szerb kormányok ugyanis már évtizedek óta állandóan és rendszeresen dolgoztak abból a célból, hogy a külföld a szerb tudománynak s különösen a hamisításoktól nyüzsgő, tendenciózus szerb történetírásnak, a szerb művészetnek, a szerb irodalomnak s elsősorban és legfőképen a szerb népköltészetnek alkotásait megismerje. S ezzel kettőt ért el. Egyrészt felkeltették a szerb nemzet iránt a művelt külföld érdeklődését és rokonszenvét, — másrészt a leggyűlöletesebb színben tüntették föl a külföld előtt

a nagyszerb törekvések legfőbb akadályait: az osztrák-magyar monarchiát s ezen belül a magyar államot. A szerb kormányok tervszerű és nagyszabású nemzetközi kultur-propagandájának igen nagy része volt abban, hogy Szerbia Jugoszláviává, — a régi Nagymagyarország pedig a mai Csonkamagyarországgá alakult át. Akiben megvan a hajlandóság és képesség arra, hogy tényekből következtetéseket vonjon le, — az kénytelen elismerni, hogy a jövő Nagy-magyarország kivívása érdekében a magyar kormányoknak is elő kell teremniök a magyar diplomáciai és konzuli kar nagyszabású megszervezésének nélkülözhetetlen előfeltételeit s a magyar kormányoknak is fel kell venniök nemzetközi téren a magyarság erkölcsi színvonalához méltó módon nemcsak a politikai, hanem a kulturális küzdelmet is. Ép ezért, aki nem akar lemondani a magyarságnak a nemzetközi életben való politikai és kulturális érvényesüléséről s nem akar lemondani nagy nemzetközi törekvéseink megvalósításáról, — az gróf Klebelsberg Kunó alkotásaiban: a külföldi ösztöndíjak tervszerű és nagyszabású kiépítésében, a nagy világvárosok *Collegium Hungaricum*aiban, a főiskolai internátusok angol, olasz, német és francia nyelvtanítói állásaiban, a sárospataki angol internátusban s a középiskolák angol és olasz nyelvtanításában nem fényűzést és pazarlást fog látni, hanem mind ezen intézményben egy tervszerű és nagyszabású nemzetközi kulturpolitika körvonalait lesz kénytelen felismerni.

Gróf Klebelsberg Kunó azonban nemcsak a nemzetközi életben tudott a magyar állam változott viszonyaihoz alkalmazkodni, hanem a nemzet belső életében is. A régi magyar kulturpolitika a nemzetiségeket akarta a magyarság számára megnyerni; ezért rakta meg iskolákkal a nemzetiség-lakta vidékeket s ezért hanyagolta el a színmagyar területeket s különösen a Nagy-Magyar-Alföldet. A nemzetiség-lakta területek elvesztéséből szükségképen következett, hogy a régi magyar kormányoknak a magyarsággal szemben elkövetett mulasztásait helyre kellett hozni. S ezt tette gróf Klebelsberg Kunó akkor, midőn a népiskolai objektumok hálózatát olyan arányokban és olyan tervszerűséggel építette ki, amilyenre a multban — báró Wlassits Gyula kultuszminiszterségétől eltekintve — példát nem találunk.

De bármennyire korszakalkotó nagy jelentősége van annak, amit gróf Klebelsberg Kunó a népiskolai oktatás érdekében tett, — mi sem állott tőle távolabb, minthogy egyoldalúan csak a népiskolai oktatás színvonalát és intenzitását emelje.

Az egyetemek közül a legnagyobb szeretettel a szegedi egyetem ügyét karolta fel. S a szegedi egyetem érdekében kifejtett működése folyamán kettős cél lebegett szemei előtt. Egyrészt a Nagy-Magyar-Alföld közművelődési intézményeit akarta a déli határon a szegedi egyetemmel betetőzni. Másrészt Szeged, mint egyetemi város és a többi egyetemi városok révén akart véget vetni annak a túlzásba vitt központosításnak, amely Nagymagyarország politikáját jellemezte. Hogy e kettős cél megvalósítása érdekében mit tett gróf Klebelsberg Kunó Szegeden — erről az ő alkotásai beszélnek. Minthogy alkotásainak kulturális értékével mindenkinek tisztában kell lennie, — a szegedi egyetemi építkezéseket illetőleg mindössze a következő közismert tényeket emelem ki. Gróf Klebelsberg Kunó volt az, aki a szegedi egyetemi építkezéseknél az állam áldozatkészségét a város áldozatkészségétől tette függővé s következőkép ő volt az, aki a városi hozzájárulás révén közel 10 millió pengő terhet vett le az állam vállairól. Gróf Klebelsberg Kunó volt az, aki a szegedi egyetemi építkezéseket a legújabb időknek leg-

nagyobbszabású városrendezésével kapcsolta össze s következésképp ugyanannyi millió pengőt takarított meg a város számára, mint ahány millió pengőbe került volna a városrendezés akkor, ha a városrendezést az egyetemi építkezésektől elkülönítve foganatosítják. S végül gróf Klebelsberg Kunó volt az, aki az állam és a város együttes áldozatkészsége révén gazdasági életünknek egyik legválságosabb korszakában közel 27 millió pengővel sietett a társadalom segítségére, — mert a szegedi egyetemi építkezések alkalmával az állam és város ekkora összeget juttattak megrendelések alakjában az iparosoknak és kereskedőknek s munkaalkalmak alakjában a vállalkozóknak és munkásoknak.

Gróf Klebelsberg Kunó kulturpolitikája — nemcsak Szegeden, hanem az egész ország területén mindenütt — gazdaságpolitikai alapon épült fel. S ez az alap a közgazdasági életnek egy ősrégi elemi igazsága volt. Az államot, a városokat és a községeket gazdaságilag életképesekké csak az teheti, aki a társadalom gazdasági boldogulásáról is gondoskodik . . .

(Szeged.)

Erekly István.

SZEGED PILLANTÁSA ADYRA.

Balassa József a *Literatúrában* (1907 nov.) beszéli el, hogy egy alkalommal szinte szegedi újságíróvá szerződtették Ady Endrét. Ady akkor a *Nagyváradai Napló* legismertebb újságírója volt, hírejeiket s heti verseket írt, éppen ilyen ember, íróművész kellett volna Szegednek, vagyis Engel Lajosnak, a *Szegedi Napló* kiadójának. Kiváltképen a melléklapja kedvéért, *Hüvelyk Matyi*-ért, amelyhez vezérversírókat kerestek. Ady a meghívásra el is ment Szegedre (1902 tavaszán); száz forintot kért egy hónapra, de Engel csak nyolcvan forintot ajánlott. Ezen a húsz forint differencián maradtak el a *Hüvelyk Matyi*-féle vezérversek.

— Akkor inkább Váradon maradok — mondotta Ady — Fehér Dezső is fizet annyit.

Nagyon szerették volna a *Napló* munkatársai Ady t, azonban a kiadó hajthatatlan maradt és azután Móra Ferencet szerződtette. Móra Ferenc nem is kért száz forintot, megelégedett a felével.

De azért Ady fenntartotta a barátságot a szegedi újságírókkal, ellátogatott Szegedre azután is. Egy ilyen alkalommal mondta:

— Ha ötvenesztendősem leszek s már nyugodtan és békésen élek, akkor magam is regényíró leszek. Megírom a magyar nemzet regényét. Nagy nemzeti regényt: magyar sorsról, magyar multról, magyar jövődőről. Móra-nak a magyar paraszt regényét kellene megírni, aki ezt meg is írhatta.

Még Ady életében — mint Balassa József megjegyzi — betetőződött a magyar sors regénye. Mindez ismert dolog, csak föllevenítem most. Ady-ra különben még előbb ráirányult Szeged figyelme.

Mikor Halász Lajos Nagyváradon a *Nagyváradai Friss Ujság*ot szerkesztette, 1901 tájt, folyt egy regény az újságjában, aktualitás, *A testvérgyilkos földesúr* címmel. Ezt a regényt többen írták, Ady Endre, Biró Lajos, Lengyel Géza, egy-egy folytatásért egy-egy koronát kaptak honoráriumul. A Müller-cukrászdnak szalvéta papirosa szolgált kutyanyelvül, ahonnan a nyomdába kerültek a regény darabjai. Azonban nem kell gondolni, hogy ez azért csak olyan összetakolt valami lehetett, mert pl. a *Szegedi Friss Ujság* kiadója, ami-

kor Halász Lajossal találkozott — ezt magától Halász Lajostól tudom — ilyen módon nyilatkozott róla:

— Olyan érdekes regényt szeretnék én is iratni a lapom számára, mint az *A testvérgyilkos földesúr a Nagyvárad Friss Ujságban*.

Dehát nem is csoda, hogy ilyen elismerést vívott ki a regény és a regényért olyan kapós lett a *Nagyvárad Friss Ujság*, mikor olyan fényes volt a honorárium... Ennyi mindössze, amit tudok részben Balassától, részben pedig Halász révén Ady nak szegedi kapcsolatairól.

(Budapest.)

Petri Mór.

AZ ÖSZTÖNDIJAK ÜGYE.

A belföldi és külföldi ösztöndíjak ügyében kiküldött revíziós bizottság előtt fekvő egyik jelentésből vesszük az alábbiakat.

A külföldi ösztöndíj-ügy nem volt novum a háború kulturpolitikában. A háborút megelőző időben is voltak külföldi ösztöndíjak... Művészeket is támogattak külföldi tanulmányaik alatt és a tudományos intézetek költségvetésében is történt gondoskodás tiszviselőik külföldi tanulmányútjairól. A változás az új rendszerben csupán az volt, hogy az ösztöndíjakat a tudományos és művészi nevelés egész terére rendszeresen kiterjesztették... A közönség körében mégis gyakran hallható, hogy ezek az ösztöndíjak lukszus-kiadások. Ennek a fölfogásnak abban a téves hitben van a magyarázata, hogy az ösztöndíjakat jótanulók kapiák szorgalmuk jutalmául. Az ösztöndíjtanács fölállításának indoka azonban éppen az volt, hogy ne az úgynevezett jótanulók, hanem a tudomány és művészet terén szakjuk továbbfejlesztésére alkalmas, önálló gondolkozású, kellő kezdeményező-képességű, specializálódásra alkalmas egyéneket válogassanak ki, akik azért mennek külföldre, hogy szakmájuk kiváló képviselői mellett megfeszített kutatómunkát végezzenek, kutatásaikra új impulzust és eredményeikkel a magyar tudománynak elismerést szerezzenek...

Hogy az ilyen külföldi tanulmánynak milyen nagy jelentősége van, azt az utolsó évtizedben minden országban belátták. Párisban külön *Cité Universitaire* keletkezett, amelyben az államok egész sora épített magának kollégiumot. Románia évenként százával küldi ösztöndíjasait csak Párisba.

Több évi tapasztalat után rá lehet már mutatni arra a fontos föladatra, amelyet a külföldi kollégiumok töltenek be. Az ilyen — nem tömegre, hanem minőségileg gondosan kiválogatott ösztöndíjasokra alapított — szervezetnél az a lényeg, hogy a kiküldöttek kiérkezésük pillanatában megkapják azt a munkahelyet, amely tanulmányaikhoz szükséges. Mit használ az orvosnak a kiküldetés, ha megfelelő laboratóriumban vagy kórházban, műszaki embernek, ha intézetben vagy üzemben elhelyezkedni nem tud, vagy erre az elhelyezkedésre hónapok erőfeszítéseit és költségeit pazarolja el? Ezt a pazarlást vannak hivatva a külföldi kollégiumok kiküszöbölni... Ahol nincs kollégium, nem sikerül az ösztöndíjasoknak oly intenzíven biztosítani azokat az előnyöket, amelyeket a kollégiumok nekik megadnak. És egészen tévesek a kollégisták életmódjára vonatkozó mende-mondák, mert egyszerű életmódjuk inkább mondható szűkösségnek, mint fényűzőnek.

Ösztöndíjasaink közül akárhányat külföldi tanárok asszisztensül fogadtak, velük közös kutatásokat és kísérleteket folytattak, dolgozataikat külföldi

szakfolyóiratban publikálták, egyeseket magántanárokká is habilitáltak. Volt ösztöndíjasaink között, aki oly fontos nemzetközi jogi tanulmányt tett közzé külföldi szakfolyóiratban, hogy annak értéke külpolitikai szempontból is szinte fölbecsülhetetlen; fizikus, akinek olyan gyakorlati értékű kutatásai folytak, hogy azok finanszírozására Németországban külön érdekelttség alakult; zeneszerző, akinek szerzeményét a német zenei főiskolák évi szerzői versenyén, mint legjobb kompozíciót mutattak be a közönségnek. Orvosaink közül a külföldi szakkongresszusokon nem egy keltett feltűnést egészen új irányú kutatásaival. Egyik sebészünk, aki Rockefeller-ösztöndíjjal jutott Amerikába, olyan jó híret terjesztette ott a magyar sebészetnek, hogy kiküldetése nyomán az amerikai orvosok egész sora kereste föl tanárának sebészeti klinikáját. Ez az utolsó évben nem megvetendő összegű dollár behozatalát jelentette. Azok a képek, amelyeket festőink Itáliában, azok a metszetek, amiket grafikusaink Angliában eladtak, idegen valuta szerzését jelentik az országnak. Az ösztöndíj-ügy tehát nemcsak valutát visz ki az országból, de szerez is idegen valutákat... Nem szabad megfeledkeznünk a csöndesebb, értékes tudományos sikerekről sem, amelyek talán nem alkalmasak a reklámszerű hirdetésre. Az ösztöndíj-ügy ezen a téren is a legszebb sikereket mutathatja föl s így nem állítható egy sorba azokkal a szerencsétlen kezdeményezésekkel, amelyek, bár jóval több pénzbe kerültek, semmiféle gyümölcsöt nem termettek.

HEGEDŰS GYULÁRÓL.

G a l a m b Sándor a szegedi egyetem új magántanára első előadásában az elhunyt Hegedűs Gyuláról szólt. Többek között az alábbiakat mondta.

Hegedűs Gyula a legnagyobb magyar realisták közé tartozott. Akkor jelent meg a magyar színpadon, midőn az úgynevezett pathetikus (mondhatnánk al-pathetikus) stílus volt az uralkodó. Realizmusa a nagy magyar realistában, Szigeti Józsefben gyökerezik. De mesterei közé számítható Ujházi Ede is. Egy idegen hatott csak rá: a nagy német színész, Wassermann. Ezt a hatást azonban gyorsan levetkőzte. A realista ábrázolás-módot tervszerűen vitte keresztül minden alakításában. Még mozgásában is realista volt, a legteljesebb természetességre törekedett. Az volt az elve, hogy minél kevesebb eszközzel érjen el a színész minél nagyobb hatást. Éppen ezért mindig takarékosan bánt eszközeivel és sohasem fekiüdt kelleténél nagyobb erővel a szerepeibe. A színészi játék nem volt nála öncél. Még arcjátékot is csak akkor alkalmazott, ha jellemzett vele valamit. Stílus-formáját pályája végéig megtartotta s éppen ennek tulajdonítható, hogy játékmódja az utóbbi években kezdett elavulni. A legújabb színészet ugyanis kezdte észrevenni, hogy a pathetikus darabban a színésznek is pathetikusan kell játszani, vagyis ha az író kothurnust öltött, a színész sem járhat papucsban. Hegedűs Gyula ezt már nem érezte át. Mindvégig realista maradt. Akkor szerezte ez a hatalmas színész az első kiábrándulást kritikusaínak, midőn a háború végén egy évet töltött a Nemzeti Színháznál. Játsszott Calderon *Zalameai bírójában*, *Bánkban*-ban és más klasszikus világú darabban, de Hegedűs maga is megérezte, hogy ezek a szerepek nem neki valók. Nem tudott a darabok stílusához alkalmazkodni. Azokban a drámákban volt otthon, melyeknek stílusa azonos volt az övével. Szellemes francia vígjátékokban, Molnár Ferenc és Csehov darabjaiban felülmulhatatlan volt. Életének legnagyobb sikere is Molnár Ferenc *Ördög-ének* alakításához fűződik.

ERDÉLY.

AMIEL, PETŐFI, MELTZL.

Azok közé tartozik Amiel, akik a haláluk után váltak híressé. A költészet vonzotta egész életében, de kiadott költeményei közepszerűségük miatt nem szerezték meg számára a hírnevet. Életének nagy munkájáról, az 16900 oldalas naplóról pedig csak akkor szereztek tudomást, mikor halála után egyes részleteit Edmond Scherer kiadta (*Fragments d'un Journal Intime*, Paris-Genève 1882-1884, 2 kötet).

Scherer kiadását majdnem minden európai nyelvre lefordították, a kor legkiválóbb kritikusai foglalkoztak vele és Franciaországban a nyolcvanas évek közepén szinte divattá lett Amiel naplóját olvasni. Scherer *Fragments*-ját több követte, de a kézirat teljes kiadása még ma sem jelent meg.

Számos irodalmi munka, kritikai tanulmány, értekezés foglalkozik Amiel-lel. A sok közül említsük Bourget essay-jét... Az utóbbi két évben két dolgozat jelent meg róla: Szigethy Vilma (*H. F. Amiel traducteur*, Szeged, 1929) és Hedwig Hilz (*H. F. Amiel und die Deutschen*, Münster i. Westf. 1930) munkája. Mindakét disszertáció ismerteti a különös ember lelkiéletét, a költőt, akinek kiválósága naplójának megírásában rejlik: ez a munka az, amely Amiel abstrahált lényére, filozófiai és irodalmi felfogására világot vet.

Hedwig Hilz Amiel németországi vonatkozásait, Amiel és a német nemzet közötti kapcsolatot, Németországra s a német szellemre vonatkozó véleményét, és mint német költemények fordítóját ismerteti, végül megemlíti még, hogyan fogták föl Amiel Németországban.

Szigethy Vilma a költő és Magyarország között fennálló kapcsolatokra mutat rá. Néhány fontos és érdekes forrásra alapozza munkáját és kimutatja, hogy a svájci költő vonzódott Magyarországhoz: nemcsak irodalmunk, hanem maga a magyar nép is érdekelte. Érdeklődését táplálta az a körülmény is, hogy éveken át tartó állandó és élénk levelezésben állott a kolozsvári egyetem német tanszékének professzorával, Meltzl Hugóval. Kíváncsisága már föl volt keltve a magyarok iránt és így a német és angol költemények fordítása mellett magyart is fordított, — Petőfi Sándor verseit.

Amielnek különböző népek iránti általános, univerzális érdeklődése nemcsak egvéniségének, hanem a korszellemnek is tulajdonítható. A XIX. század juttatta teljes virágzásra a szellemi kozmopolitizmust. A földrajzilag Franciaország és Németország közé ékelt Svájc lett ennek az univerzális humanizmusnak igazi hazája és közvetítője. A genji Amiel, Rousseau városának polgára, naplójában azt jelenti ki, hogy nem érzi magát sem franciának, sem svájcinak, sem németnek, hanem embernek, aki szereti mindazt, ami emberi... Nem a fajokat, hanem a hibákat, nem a bűnözőt, hanem a bűnt félti el. A dolgoknak és nemzeteknek a lelke foglalkoztatja.

Fontos körülmény Amiel életében (1821—1881), hogy öt évet Németországban töltött, Berlinben négy évig élt és Hegel tanítványa volt. Könnyen befolyásolható szellemén mindenféle hatás meghagyta nyomát. Halála után gyakran kifogásolták, hogy túlságosan érdekelte Németország, hogy stílusát germanizmussal hinti tele. Paul Bourget, E. Caro, Edmond Scherer, Renan, mind úgy találják, hogy káros hatással volt Amiel stílusára a hosszas németországi tartózkodás. Thibaudet erélyesen védelmére kel Amielnek a szigorú kritikusokkal szemben...

A fordítás problémája egész életében érdekelte. Sokat utazott, több nyelvet beszélt, s leveleiből is kitűnik, hogy nyelvek tanulásához mindig örömmel fogott. Németországban ekkor a fordítási láz uralkodott, amely őt is magával ragadta. Már 23 éves korában, 1844-ben, fordított németből, angolból és olaszból, de az első könyvét — *Etrangères* — több, mint 30 év elteltével adta ki. 1875-ben ugyanis a genfi intézet fordítási pályázatot hirdetett négy német balladának franciára való hű fordítására. (Jellemző ez a ballada-pályázat a genfiiek puritán-romantikus, avult irodalmiságára!) Az elsők sikerültek, majd az egész nyarat fordításnak szentelte, míg csak 61 költeménnyel el nem készült. A régebben fordított Uhland-, Goethe-, Bürger-, Heine-, Hölderlin-, Keller-, Lessing-, Mörrike-, Rückert-, Scheffer és Schiller-fordításokon kívül még Platen, Byron, Cooper, Camoëns, Esquilache, szerb és görög népdalok, a Mahabharata, valamint Arany és Petőfi is szerepeltek a listán.

Többen foglalkoztak az *Etrangères* megbírálásával, de Amielt Scherrer szigorú kritikája érintette legérzékenyebben. Azt szerette volna, ha könyvének csak előnyeiről beszélnek a nyilvánosság előtt. Igazságtalannak találta a párisiak szigorú kritikáját, főleg Theuriet-ét a *Revue des Deux Mondes*-ben. Erről még Metzl Hugónak írt levelében is megemlékezik. Szinte megmagyarázhatatlan ez az aggályoskodás a kritikák miatt. Költőnek érezte magát és gyermeki szívvel hírnévre vágyódott. Még csak nem is sejtette, hogy ezt nem verseivel, hanem naplójával éri el, ami a maga őszinteségében páratlan munka.

Egyik fordítási gyűjteményében találunk 20 Petőfi-fordítást. 1848-ban meghívták Amielt a genfi egyetem esztétikai tanszékére. A XIX. század ötvenes éveiben állandó tárgy volt a nemzetiség kérdése; a század közepe felé nagy rokonszenvvel Magyarországra figyelt Németország s egész Európa. A *szabadság* eszméje egész Európát felrázta és a függetlenség hívei lelkesedtek küzdelmeinkért... Két név személyesítette meg külföldön a szabadság eszméjét: Petőfi és Kossuth.

Amiel már Németországban sokat hallhatott Magyarországról, folyóiratokban olvashatott cikkeket és Petőfi-verseket német fordításban. A *Revue des Deux Mondes* 1851-es és 1860-as évfolyamaiban írt a magyar irodalomról Taillandier, aki Petőfit Szarvady, Hartmann és Kerthény német fordításai alapján ismerte, de behatóan foglalkozott a költővel s fordította is franciára, prózában. Charles-Louis Chasésin francia ujságíró szintén foglalkozott a magyarokkal, Petőfi életével. Jacques Richard az ő hatása alatt írta *Petőfi Sándor et la Révolution Hongroise* című munkáját. August Dozon francia konzul és Thalès Bernard ugyancsak ezidőtájt írogattak a magyar költőről. Az említettek munkáinál azonban sokkal nagyobb jelentőségű Desbordes-Valmore 1871-ben kiadott könyve: *Poésies Magyares, Petőh Sándor*, melyben 200 Petőfi-verset találunk francia prózába ültetve.

Amiel érdeklődése Magyarország iránt még ebben a „magyarbarát“ időben is rendkívülinek mondható. Nemcsak a magyar irodalommal foglalkozott, hanem a magyar történelemmel, a magyar néppel és magyar nyelvvel is. Jegyzeteiben néhány magyar vonatkozású könyvnek címét találjuk: Csaplovich (*Gemälde von Ungarn*), Richter (*Wanderung in Ungarn*), Bárány (*Zustände von Ungarn*), Fényes (*Statistik des Königreichs Ungarn*), Gebhard (*Histoire de Hongrie*), Mailáth (*Histoire des Magyares*) stb. munkáit. Ezeket tanulmányozva szerezhette magyarországi adatait.

Kis kék füzetében *Magyarok, Magyarok története* címmel és *A magyarok történetének folytatása* című fejezetben a magyar történelem kronológikus felsorolását olvassuk, egészen 1848-ig. A történeti részt befejezve áttér Amiel a magyarok nyelvére és irodalmára. Egykorú írók neveit idézi, — Lé v a y, C z u c z o r, L ó n y a y, E ö t v ö s, P e t ő f i, T o m p a, M a j t h é n y i, G a r a y — majd foglalkozik nyelvészeti, grammatikai kérdésekkel, magyar nyelvjárásokkal, följegyzzi az irodalomtörténeti korszakokat, az írókat, költőket és felsorolja az ujságok neveit 1848-ig. Statisztikai adatokat is fűz mindehhez, végül pedig *A magyarok erkölcssei* című fejezetre tér át, melyben leírja népünk típusait, szokásait és a magyar népviseletet. Állandóan foglalkozik a magyarokkal, még számos apró feljegyzés található másirányú feljegyzései között is. Megemlíti E ö t v ö s -nek *A XIX. század eszméinek befolyása az álladalomra* című munkáját, de jegyzeteiből nem tűnik ki, hogy olvasta-e. Edouard S a y o u s *Histoire générale des Hongrois* munkájára szintén hivatkozik.

Kétségtelenül M e l t z l Hugo volt az, aki A m i e l t a P e t ő f i -fordításokra buzdította. M e l t z l nemzetközi folyóirat kiadására vállalkozott, amelyben minden nyelven jelentek meg cikkek. A tudós magyar professzor nagy hódolója volt P e t ő f i -nek és költeményeit külföldi munkatársaival lefordíttatta. Így felkérte A m i e l t is, hogy P e t ő f i elküldött német versei alapján franciára fordítson. Ennek kapcsán fejlődött ki A m i e l és M e l t z l között az állandó levelezés.

A m i e l P e t ő f i -fordításai messze állanak a tökéletestől. Főgondja, hogy a szöveghez hű maradjon. Ilyenformán inkább csak technikai produkció, amit végzett . . . A P e t ő f i -versek naiv egyszerűsége, őszintesége, az igazi forma teljesen elvész fordításaiban. Könnyedség, *couleur locale* és eleven festésű jelenetek helyett költőtelen, banális, ügyetlen képeket kapunk.

Az idő s a sok munka, mit P e t ő f i -nek szentel A m i e l, mégis azt bizonyítja, hogy P e t ő f i iránti érdeklődése mély volt és hogy a magyar költőben megtestesülését látta az európai értékékké lett népies nemzeti költészetnek.

*

S z i g e t h y Vilma dolgozatának nagyon értékes részét képezi A m i e l M e l t z l Hugóval 1877—1881-ig folytatott levelezésének közlése. Ez a publikáció a dolgozatnak forrás-értéket ad.

A m i e l M e l t z l -nek írt első levelében (1877 nov. 25) merész vállalkozásnak tekinti a „Revue Polyglotte“ létesítését, de szívesen és örömmel vállalkozik arra, hogy M e l t z l segítőtársa legyen s a P e t ő f i -költemények franciára fordítását készséggel próbálja meg. Amiel az *Etrangères* megjelenését követő évben ismerkedett meg — valószínűleg levél útján — M e l t z l Hugóval, G i u s e p p e C a s s o n e közvetítése révén. C a s s o n e, ki szintén a „Revue Polyglotte“ munkatársa és P e t ő f i olasz fordítója, azzal a szándékkal ismertette meg Amielt M e l t z l Hugóval, hogy a készülő folyóirat munkatársainak számát gyarapítsa. A két tudós évekig összeköttetésben állott. M e l t z l gyakran küldött kéziratokat Amielnek, hogy kritikáját hallja a franciára fordított munkákról.

A m i e l egyik levelében Schiller *Glocke*-jának fordítását küldi el M e l t z l -nek, hogy mások fordításaival összehasonlítva bírálja meg. Ezzel kapcsolatban említi M e l t z l (1880 febr. 28), hogy már gyermekkorra óta nem szereti Schillernek ezt a munkáját, túlságosan szentimentálisnak és romantikusnak találja.

A konzervatív irány képviselői ebben az időben P e t ő f i t nem ismerték még el irodalmi nagyságnak. Nagy harc volt a P e t ő f i -párt s a konzervatív párt

között.*) Meltzl Petőfiben semmiesetre sem a népies költőt, vagy a természet leíróját látja, hanem elsősorban a metafizikus-spirituális lirikust. Meltzl ennek a felfogásnak megfelelően válogatta össze a fordításra szánt költeményeket, melyeket Amielnek küldött (1878 jan. 10). Örömmel közli, hogy most ad elő egy Petőfiről szóló kollégiumot, amelyben Petőfit saját felfogása szerint ismerteti. Meltzl az irodalommal foglalkozók nehéz helyzetéről is beszél (1878 aug. 21). Nagy munkakedv és önzetlenség kell ahhoz, hogy valaki magasabb célok szolgálatában fejtsen ki író-tevékenységet akkor, mikor mindenki a pénznek és az érdekeknek a rabja. Valószínűleg anyagi nehézségek merültek föl folyóirata körül, amelyet önzetlen fáradozással szerkesztett.

Meltzl folyóiratában a legkülönbözőbb irodalmi kérdésekkel foglalkozott. Lessing *Nathan der Weise*-jéről négy nyelven közöl adatokat visszaérkezett, kitöltött kérdőívek alapján. Bizonyára sokat foglalkozott az erre vonatkozó irodalommal, mert Amielnek meg is említi futólag egyik levelében (1879 máj. 6), hogy Mme de Staël helytelenül fogta föl Lessinget...

Világosan kitűnik a levelezésből, hogy Amiel minden irányban szívesen foglalkozott a magyarokkal, hogy örömmel fordította Petőfi költeményeit és hogy fordításaiban a tőle telhető legtöbbet igyekezett nyújtani. Meltzl Hugóval fennállott állandó összeköttetése nem engedte, hogy a magyarok iránti érdeklődése csökkenjen és vele együtt arra törekedett, hogy a mindkettőjük által nagyrabecsült magyar költőnek munkáit a Nyugat számára hozzáférhetővé tegyék.

(Szeged.)

Jezerniczky Margit.

LUND ÉS KOLOZSVÁR.

A lundi egyetem Tegnér-ünnepén Frederico Böök egyetemi tanár, a svéd Akadémia tagja tartotta az ünnepi beszédet, amelyben többek között a következőket mondotta:

Néhány hónappal ezelőtt ott állottam az egykori magyar kolozsvári egyetem előtt és magyar ifjakkal beszélgettem el, akik már tíz éve hajléktalanok saját szülővárosukban és csak mellékajton osonhatnak be a tudomány csarnokába, amelyben ezelőtt otthon voltak, de amelyben most idegen nyelven kell tanulniok egy idegen nép törvényeit. Az egyetem épületének falára az új uralkodók választási plakátokat ragasztottak, amelyek külön jelek voltak az analfabéták számára. Tudvalevőleg a hódító nép többsége nem tud sem írni, sem olvasni. Megdöbbentő látvány volt látni ezeket a jeleket a tudomány csarnokának falán.

Böök professzor elrettentő példaként állította oda a boldog svéd egyetemi hallgatóság elé a távol Erdélyben élő magyar társaik helyzetét, akiknek egy barbár nép uralmát kell eltűrniök. Böök szavai nagy hatást keltettek Ezer főnyi hallgatóság figyelmét előadását, amely megjelent a *Svenska Dagbladet*-ben is, ahonnan többszázezer svéd tudomást szerez róla, hogy milyenek a viszonyok a magyar kultúra ősi fészkeiben. Böök professzor könyvet írt Magyarországról. A könyv szózat lesz a trianoni igazságtalanság ellen.

(Stockholm.)

É. G.

*) V. á. Széphalom 1928: 71.

VISSZHANG.

Don Quixoteja a nagy, magyar irodalom eszméjének. Mint a magyar közélet sok ideális hőseivel történt, ő is halála után kapta meg az elismerést. Életében csak csekély visszhangja volt heroikus munkájának, halála után működéséből fegyvert gyártottak a hivatalos körök és ezzel a fegyverrel ütötték az új, „lázongó reformereket”. Száz éve annak, hogy Kazinczy halott és ma száz év után az új Kazinczy újra végigjárhatná a közönyt és a megnemértés tövises és szenvedéssel teli útját. (A Est, aug. 23.)

*

Miklós Jenő Kuncz Aladár önéletrajzi regényének keletkezéséről: Hogy mit hord a szívében: A fekete kolostor tervét, itt-ott kurtán-furcsán elejtette ugyan, társaságokban néha beszélt is háborús élményeiről, a francia börtönök lakóiról és hogy aztán lassan kibontakozott ez a nagyszerű téma, kolozsvári társasága: a nővére, Óváry Elemérék, Bély Györgyék, Bornemissza Elemérék, Bánffy Miklós addig-addig simogatták regényének tervét, amig tavaly tavasszal mégis nekiült és néhány hónap alatt egyfolytában megírta epochális nagy munkáját.

*

Napihir, amely remélhetőleg nem megy feledésbe: Gerevich Tibor egyetemi tanár javaslatlalt fordult az Országos Képzőművészeti Tanácshoz. Előterjesztésében előadta, hogy mennyire szükséges a magyar művészek decentralizációja, egyrészt abból a szempontból, hogy a nemzet minél szélesebb rétegeit esztétikai szempontból kineveljük és megkedveltessék velük a művészetet, másrészt a világos helyzetben levő magyar művészek gazdasági szempontjából. Gerevich professzor azt javasolta, hogy a Képzőművészeti Tanács ne csak külföldi kiállítások rendezésével foglalkozzék, hanem rendezzen a nagyobb vidéki kulturális centrumokban is képzőművészeti kiállításokat. Eddig az volt a hibája ezeknek a vidéken rendezett kiállításoknak, hogy nem szakértő és egységes irányítás mellett történtek és így csak selejtes anyag került bemutatásra. A Képzőművészeti Tanácsnak oda kell hatni, hogy a legkiválóbb művészek alkotásait állítsák ki a nagy magyar vidéki városokban.

*

Részlet egy beszédből, amely ma már úgy hat, mint egy távoli boldog korszak üzenete: „Bethlen István gróf debreceni beszédében várospolitikai szempontból is programot adott. Azt mondta, hogy a fővároson kívül legyenek az országban olyan centrumok, amelyek a maguk lábán meg tudnak állni. Ez mélységes állambírási bölcsesség és a mai magyar kérdés tiszta meglátása. A megújulás műve Szegedről indult ki, amikor Budapest ennek a feladatának nem volt képes eleget tenni és Szegednek a kezdeményezését, amely heroikus időben történt, a jövőben is meg kell tartani. Nem arról van szó, hogy Szeged a lekicsinyített képe és tükré legyen Budapest életének. Szellemi és művészi téren sok tekintetben Szeged magához ragadta a vezetést. A parlament építkezése óta nem volt olyan építkezés, mint a szegedi, amely vezető művészeti nagy tény és amely nemcsak európai, de világviszonylatban is nagyjelentőségű. Ha a magyar építőművészetről beszélünk, akkor Szegedről adják ennek az alapját. Kifogások hangzottak el a költségességekről és a szépségről. A költségesség és a szépség nem mindig jár együtt. Budapesten óriási költséggel emeltek épületeket, amelyekről bajos lenne azt mondani, hogy szépek. Ezzel szemben mi Szegeden aránylag kevés költséggel

olyan alkotásokat hoztunk végre, amelyeknek a szépségét az egész világ elismeri". (A beszédet Klebelsberg Kunó gróf mondotta júl. 8-án.)

*

Nagyon igazá van Zilahy Lajosnak, aki a nagy leépítés és defetizmus idején meg mertte mondani: „Valaki azt mondta: mi szükség van az Operára? Mások azt mondják: Klebelsberg feleslegesen épített egyetemeket és iskolákat. A kulturfőlény drága dolog, ilyenre most nincs pénzünk. Pedig ez is csak szó, amely álszakállt visel, — alatta a nacionalizmus arca rejtőzik. Zárjuk be az Operát, ez végeredményében annyit jelent: adjuk fel a küzdelmet, hogy megmaradjunk magyaroknak, némissuk el a dalosokat, akik csak egy szöveget énekelnek: Magyarország, Magyarország, Magyarország! Nem az Operáról van itt szó, hanem minden olyan intézményről, amelybe a magyar élniakarás kapaszkodik, de amely — pénzbe kerül”. (Pesti Napló szept. 6.)

*

A cikk folytatása keserű humorba tül: „Jöjjön el tehát Gaal Gaszton országába. Vissza a földhöz, vissza az öntözőcsatornákhöz, vissza a baromfitenyésztéshez . . .”

*

Balla Borisz írja: „Ha méltóan akarom kifejezni... azt az újfajta keresztény szellemet, amelyet némely családban magam is láttam, — a francia lélek igazi arcát, melyről Kelet-Európában nem irnak és a sajtó vulgáris témaköréinél fogva nem is érintheti örök köreit, ha teljes egészében akarnám megvilágítani a francia keresztény mentalitást, mely modern szentjei révén — jól átgondoltam, amit irok — egy a kereszténység első századaival méltó lelkiéletnek és miszticizmusnak korszaka előtt áll . . .” (Magyarság, aug. 30.)

*

A Délmagyarország munkatársa meginterjúvolta Hlinka Andrást, aki 27 hónapot töltött a szegedi államfogházban. „A fogság alatt — mondotta Hlinka — a Szentírást fordítottam le tót nyelvre, mert amíg nem jött Szeged, addig hiányzott a tót ószövetség . . .”

*

Hegedüs Gyula halála alkalmából írta a Magyarországra: „Új hangot hozott, új stílust, új iskolát jelentett: a színész helyett az embert a színpadon. Pár év alatt ismert, országos hírv művész lett. Alakító zsenije szárnyat adott az írók fantáziájának. Egy-egy új magyar darabra, egy-egy új Hegedüs-szerepre felfigyel a külföld, az egész színházi világ”.

*

Franz Werfel egyik nyilatkozatában azt mondotta, hogy a bécsi állami színházak megszüntetése egyértelmű volna Ausztria kulturális öngyilkosságával. (Egy ilyen bátor nyilatkozatot megérdemelne a veszélybe jutott magyar kultúra is.)

*

Kazinczy halálának centennáriuma alkalmából mondotta Berzeviczy Albert ezeket a — jelenünkre vonatkoztatva is megszívlelendő szavakat: „Az utókor sokkal messzebbmenőleg méltányolja, mint a saját kora és különösen az a kor, melybe elég hosszúra nyúlt életének vége esett. Életének sok tragikuma között a legnagyobb az, hogy elismerés és dicsőség, mely iránt érzékeny volt, élete alkonyán elhagyni látszott őt”.

*

Napihir. Nékám Lajos prorektori beszédéről: „...Az egyetemek gyengülése az országra káros. A nép mentalitását az egyetem formálja és a sajtó informálja. Ennek a két tényezőnek munkáját összhangba kellene hozni. Beszélt az egyetemek szerepéről a világpolitika alakulásában, majd a külföldi egyetemek tudományos munkásságáról. Ezekkel mi nem tudunk lépést tartani. Három nagy akadályunk van: az állami felügyeleti jog túltengése, kapcsolatban a bizonytalan és mostoha anyagi helyzettel; a főváros és a társadalom közömbössége; főként saját fatalizmusunk, fásultágunk“.

*

A francia Institut filozófiai és politikai akadémiaja 50000 frank (11000 pengő) jutalommal tüntette ki Jamot orvost, — a kameruni orvosi misszió direktorát. Ugyanekkor került kiosztásra több 2000—3000 frankos díj. (Nem ártana, ha a magyar Akadémia jutalmait is — a legnagyobb 2000 pengő — megfelelően fölemelnék és előre kiszabott pályatételek helyett utólag jutalmaznák az egy-egy évben megjelent munkák jobbait...)

*

A Pesti Napló írja: „A Rotary Klubok bécsi nemzetközi kongresszusáról Budapestre rándult 600 rotáriánus a legjobb propaganda volt Magyarország mellett az utóbbi hónapokban. Ez a 600 ember, akinek sorában számos igen tekintélyes és a gazdasági s politikai életben külföldön nagy szerepet vivő úr volt, elragadtatással beszélt Budapestről és a magyarokról. Nem volt köztük egy sem, aki itt-tartózkodása alatt meg nem ismerkedett volna külpolitikai helyzetünk legfőbb pontjaival, az igazságtalan határokkal és közöttük számos erős propagandáit szereztek meg a magyar ügynek. Van Dillen holland delegátus kimondott politikai beszédet tartott a revízió mellett és a magánbeszélgetések során a magyar vendéglátók sok biztató baráti ígéretet kaptak a külföldiektől, hogy terjeszteni fogják a revízió szükségességét“. (Júl. 1.)

*

Prágában osztrák-cseh társaság alakult, amelynek célja: tudományos, művészeti és társadalmi együttműködés, kölcsönös idegentorgalmi propaganda.

*

A B. H. írja: „A pesti ember nem törődik Pesttel, — csakis így lehetséges, hogy eltűrték, hogy minden hidat egy-egy hegynek vigyenek neki; hogy beépítsék a tereket, hogy lebontsák a Nemzeti Színházat, hogy keskenyre méretezzék a Nagykörutát, hogy kivágjanak fasorokat és hogy villamos vasúttal éktelenítsék el a Kossuth Lajos-utát meg a Dunapartot. Másutt a közvélemény felháborodása elseperte volna azokat a hatóságokat, akik ilyesmit elkövettek, vagy megengedtek“.

*

Párisban Descartes-alapítvány névvel egy irodalmi intézmény létesült, amelynek célja a Svédország és Franciaország közötti kapcsolatok kimélyítése. Közéleti föladata az alapítványnak, hogy a svéd filozófiai, történelmi és természettudományi irodalmat francia fordításokban ismertesse. (Mikor lesz nekünk egy ilyen alapítványunk?)

*

Kuncz Aladár halála volt az idei szomorú nyár legfájdalmasabb irodalmi eseménye. Laczkó Géza írta a halálhír napján: „...Lement Kolozsvárra napilapszerkesztőnek, aztán az Erdélyi Helikon szerkesztését vette át, réngeteg apró-

nagyobb dolgot irt, minden lehető módon elfoglalta magát, önfeláldozó testvér, melegszívű barát, kedélyes cimbora, irodalmi központ, Helikon-szervező, remete és gavallér, tudós és költő, fölényes kaszinói úr és újra Párizs-járó bolyongó volt, prizma, amelyben ezer színnel tört meg az ezerszínű élet — míg rabsági emlékek salakja leülepedett s értékei művészetté értek". (Jún. 25.)

*

Mikor a párisi gyarmat-kiállításban a holland pavillon leégett, a francia kormány 3 millió frankot ajánlott föl az újjáépítés céljaira. A holland kormány azonban udvariasan és köszönettel elhárította magától a nagylelkű adományt, mondván, hogy holland hazafiak hozzájárulásai fölöslegessé teszik az idegen segítség igénybevételét... (Boldog ország mindkettő: amelyik adni tud és amelyik nem fogadja el az adományt.)

*

Az Egyesült Államokban havonta 150 verskötet jelenik meg. (Hol van a kritika, amely földolgozza, rostálja ezt a tömegtermelést és mi lesz, ha ez a lírai hullám ráözönlik az európai irodalmakra?)

*

„Az Európa-bajnoki versenyen a magyarok nyerték a legtöbb Európa-bajnokságot. A magyar lobogót ötször húzták föl a győzelmi árbóca és ötször emelkedett föl helyéről a stadion népe, hogy a zenekar által intonált magyar Himnusz előtt tisztelegjen". (Igy ír az Uj Nemzedék, de két dolgot mégis hozzá kell tenni ehhez a riporthoz. Először is azt, hogy a magyar győzelem nem lett volna lehetséges, ha a Bethlen-Klebsberg-féle kormánypolitika nem áll minden energiájával a magyar sport mellé. Másodsor azt, hogy — szomorú tény — a magyar kultúra, amely van olyan nivón, mint az úszósporthunk, nem tudta megérni azt, hogy Kölcsey és Erkel himnuszának hangjai mellett megkapja az európai nemzetek elismerését...)

*

A Journal de Genève vezércikkéből (júl. 27.): „Jellemző tünete korunknak, hogy a protestáns theologia, amely sokáig az individualizmusnak előharcosa volt és ebben az individualizmusban látta erejét és eredetiségét, — ma ismét fölfedezi az Egyház eszméjét és hirdeti, hogy ennek a valóságnak elhanyagolásával a Reformáció és epigonjai félreismerték a kereszténység egyik lényeges elemét”.

*

Spengler legújabb könyvéből (Der Mensch und die Technik): „A Faust-i gondolkodás kezdi már megelégneni a technikai törekvéseket. Belefáradtunk és pacifistákká leszünk a természet elleni harcban. Egyszerűbb, természetesebb életformák felé fordulunk és gyűlöljük a nagyvárosokat...”

*

A Comedia berlini tudósítója írja: „... Szerencsére van Németországban egy párt, amellyel lehet tárgyalni. Remarque a kifejezője ennek a merész nemzedéknek, amely befogadja a művészetek és a tudomány szellemét, az emberiség gondolatait és amely számára az élet több, mint dicsőség vagy pártügy...” (Júl. 21.)

*

Nagyatádinak szobrot állítanak? És Csokonai? Dávid Ferenc? Berzsenyi? Főtűs Lóránd? Ady Endre? Szabolcska?

HITEL-VILÁG-STÁDIUM.

TOHUVABOHU. *)

III.

Már hajnalodik... a háztetőket fehér hósuba borítja és az ucca még csendes, szinte kihalt... nekem pedig nem jön álom a szemeimre. Élet és halál problémáját kell megoldanom Birike kislányom előtt, a látszólag könnyű felelet mázsás súllyal nehezedik a mellemre... mint a keleti mesék bűvös palackja, melyről letörték Salamon pecsétjét és a Dzsinn kiszállt, hogy elborítsa az eget félelmetes alakjával, úgy jártam én is ezzel a könnyedén kimondott ígérettel... igen, most választ kell adnom tiszta lelkiösmerettel!

Mért nincs rend a földön? Mért a roppant nyomorúság a bőség kellős közepén? és a béke szuronyerdővel körülfogva, akár egy veszedelmes fegyenc?

A győztesek a háború utolsó éveiben már csak azzal tudták doppingolni a népeiket, hogy majd „az ellenség busásan kárpótolni fog bennünket a gránátverte mezőkért, feldúlt otthonokért és a tengernyi elhullajtott vércseppért...”

Gazdaságilag szervesen összefüggő területeket daraboltak szét olyan könnyedséggel, mint a szakács a vadhúst. A zsiros falatokat fejedelmi grandezzaival osztogatták a „hű szövetségeseeknek”, akik éhes szájjal, korgó gyomorral, iáradtan álltak körül a peccenyés tálat... A jó falat azonban a torkukon akadt.

*

A franciák hallani sem akartak revízióról, engedékenységről. Amerika józanodott ki leghamarább a győzelmi katzenjammerből és ráeszmélt, hogy Európa menthetetlenül lezuhan, ha olyan óriási területen, mint Németország, a racionális termelés megakad. Már pedig tőkeképződés nélkül ez nem lett volna lehetséges.

Az Újvilág könnyebb helyzetben is volt, mint európai szövetségesei. A háborúból mindössze kóstolót kapott, a „Bobbyk” zeneszóval, parádésan masiroztak be a vén Európa lángokban álló országaiba, a többit elvégezték a tankok, lángszórók, gázbombák, repülőgépek...

Magyarán szólva, a világháború egyike volt Amerika legnagyobb szabású üzleteinek. Az antant hadseregszállítását busásan honorálták, ipara, mezőgazdasága sohasem remélt arányokban lendült fel és a nép gazdagodott.

Igy hát nem esett nehezére a megértés politikáját hirdetni. Anglia is csatlakozott ehhez a felfogáshoz és így született meg a Hoover-féle moratórium, amellyel valósággal főbe kőlintották Franciaországot. A franciák kénytelen-kelletlen beleegyeztek és így Németország egy évre fellélegezhetett: megszábadult tizenkét hónapra a jóvátételi fizetések kötelezettsége alól.

Franciaország azonban bosszút forralt és térdrekényszerítette Amerikát és Angliát.

Tudom, hogy Birike lányom ezt sehogy sem fogja megérteni. Ő már tanult földrajzot, történelmet és ismeri az államok ranglistáját. Amint hallani fogja, hogy Franciaország „legyőzte Amerikát és Angliát”, kérdezni fogja, hogyan lehet ez, hiszen Anglia és Amerika sokkal gazdagabb, hatalmasabb, mint Franciaország.

*

*) V. ö. Széphalom 1931 : 6. sz.

A háború után néhány évvel Németország lázas munkába kezdett. Dolgozott, hogy pótolja az elmulasztottakat, és szállítani tudja azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a győztes Franciaország tőle követelt. Mindehhez sok pénz kellett. Pénzzel pedig Németország nem rendelkezett, hiszen jóvátételt is kellett fizetnie és a belső termelésnek pedig fölöslege nem maradt.

Németország a szükséges pénzt kölcsönvette. Onnan, ahol kapta. Angliától és részben Amerikától. Angliának régi politikája érvényesült megint. Mindig az erős vetélytársat kell legyőngíteni! A háború után Németország többé nem volt veszélyes ellenfél. Ezért változtatott Anglia kontinentális politikáján. Védelmébe vette a németeket a franciákkal szemben és igyekezett rajtuk segíteni. Különös örömet okozott, hogy ez a politikum amellet hasznos is volt. Hiszen Németország 8—9, sőt 10% kamatot is fizetett, míg Anglia otthon a pénzt 3—4%-ra sem tudta gyümölcösöztetni, Franciaországtól pedig $1\frac{1}{2}$ —2%-kal annyi pénzt kapott, amennyit csak akart. Anglia a világ bankárja lett.

Igy látták a helyzetet az angolok. De nem így a franciák. Ők tudták, hogy Anglia hibásan sajkkozik. A francia pénzből aztán meseszerű gyorsasággal egész városrészek nőttek ki Berlinben és Németország vidéki nagyvárosaiban. Vasutak, gyárak emelkedtek és ha őszinték akarunk lenni, úgy el kell ismernünk, a francia tőke — bár Anglia szedte az uzsorakamatot — talpraállította Németországot.

Végeredményben tehát, ha ebből a szemszögből nézzük a dolgokat, Németország többet keresett ezekben a háború utáni években, mint a győztes Franciaország. A francia ugyanis fukar, zsugori és igénytelen, Párisban még ma sem ritkaság a villanyvilágítás nélküli, régimódi kényelmetlen bérház, amely nem ismeri a gőzfűtést és a fürdőszoba is luxusszámba megy az ilyen negyedekben.

Amíg Németország dolgozott és új építészeti stílust teremtett, addig Franciaország csak ült a babérain és még csak összehasonlítani sem lehet a két állam fejlődési statisztikáját. Elképzelhető hát Anglia meglepetése, amikor Franciaország egy szép napon felmondta a kölcsönöket. Hiába mondta fel most már ő a németeknek a kölcsönt, a németek nem tudtak fizetni. Hiszen Németország a kölcsönvett tőkéket beépítette és ezeket a tőkéket pénztőkékévé visszaalakítani semmiféle módon nem lehet. De neki vissza kellett fizetnie a francia kölcsönöket, hacsak moratóriumot nem kér, és nem jelenti ki, hogy a váltóit nem tudja beváltani. Ha Anglia ezt teszi, vége világbirodalmi presztízisének. Mindenáron arra kellett tehát törekednie, hogy franciákkal megegyezzen és a franciáktól békés úton halasztást eszközöljön ki.

Franciaország csak ezt várta. Nagylelkűen kijelentette, hogy hajlandó meghosszabbítani az angol kölcsönöket, még csak magasabb kamatot sem kér. Minden maradhat a régiben és az angol váltókat akár tíz évig is prolongálja. Egyetlen feltétele, hogy ezek a váltók úgy mint eddig, ezentúl is h á r o m-h á r o m hónapra szóljanak. Hosszabb időt egyszerre nem engedélyez, mert neki állandóan figyelnie kell nem követ-e Anglia olyan kontinentális politikát, amely megingathatná a franciák bizalmát Anglia iránt. Amíg Anglia ezt nem teszi, a franciák mindig prolongálni fogják az angol váltókat. Otthon csináljon Anglia amít akar. Azzal sem törődik Franciaország, mit csinálnak Indiában, Egyiptomban. Csak Európában ne kövessen rossz politikát. Illetve itt ne csináljanak zavart neki, ne kerestezzzék az ő politikájukat. Magyarul mondvá: ne segítsék ki az osztrákokat 60 millió schillinggel, amikor a franciák szándékosan szorították őket sarokba, mert túl sokat kokettáltak a német birodalommal (Anschluss) és ne támogassák a németeket, akiknek még sokáig bizonytalanságban kell maradniok, hogy meg

ne erősödjenek és ne gondoljanak a békekötés revíziójára. Így esett ki Anglia Európa történéseinek irányításából. Nagyjában ugyanez történt Amerikával kapcsolatban is.

Franciaország magára maradt Európa irányításában. A franciák nem tudnak európaiul gondolkodni, ők mindig sovén franciák maradtak és nagyon félnek a németektől. Legyünk igazságosak. A németek sem követtek olyan politikát, amely a megértést szolgálta volna. A kölcsönvett pénzek egy jelentékeny részéből hadihajókat, repülőgépeket építettek, túlenergikusan és nagyon kis tapasztalattal követelték a revíziót és az időnkénti választások mind erősebben bizonyították, hogy a német nép nem mondott le semmiről és ha rajta állana, ismét megkezdődnek az új háború.

A franciák mindezt jól látták. Mivel még szívesebben. *Arra az álláspontra helyezkedtek tehát, hogy a németeknek hídba nyújtanak békejobbot*, annyit úgy sem tudnak nekik adni, hogy azok szívből megbékéljenek.

*

A francia politika tovább gyanúzott. Magyarországot azért és csakis azért kellett így megcsonkítani, hogy minél több jusson azoknak az államoknak, amelyekre Franciaország számít, ha Németország majd megkísérli az ellenállást.

Ime így készül Európában mindenki védelmi háborúra. Mindenki fél a másiktól, és mindenki a régi latin közmondást idézi: „Ha békét akarsz, készülj a háborúra. A fegyveres készülődés átmegegy a gazdasági térre is.

Miután mindenki fél az újabb háborútól, mindenki felkészül arra — gazdaságilag.

Azelőtt is voltak vámok, egyrészt, hogy az államot jövedelemhez juttassák, másrészt, hogy a belső termelést átmenetileg megsegítsék. A mostani vámok azonban egészen más jellegűek. *A mai vámok célja, hogy teljesen kizárják a más országok érúcikkét.* A racionális termelés egyezménye teljesen megbukott. Minden kis terület önálló és önellátó akar lenni. Minden kis terület mindennek a termelésére rendezkedik be. Persze, elmaradhatatlanul a termelés ezáltal drágább is, hiszen olyan kis fogyasztó piac áll egy-egy gyár rendelkezésére, amely mellett ennek a gyárnak a termelése nem is lehet racionális. *Olyan a mai Európa gazdasági élete, mint amilyen volt a középkori Európáé.* Csakhogy akkor primitívek voltak az igények, nem volt nemzetközi forgalom és mindegyik állam, ha szerényen is, de megélt önmagában. Mert nem volt sokra szüksége. Ma ez lehetetlen. Minden állam kifelé a legracionálisabb gazdasági politikát folytatja. Semmit sem akar „idegen” földről vásárolni. A londoni polgármester ünnepi talárban fogadta a hajót, amely a dominiumok sajtermékeit hozta. Görögország, hogy a külföldi lisztbehozatalt elkerülje, elrendelte, hogy a kenyérsütésnél száritott mazsolát használjanak. Németországban az állam és társadalom együttes akciója propagálja a rozsot, melyet otthon is lehet termelni.

Egész Európában lángol a harc, vámok drótsövényeivel védekeznek egymás ellen, de ezek a szöges kerítések a saját nyakukra hurkolódtak... Ez a vértelen háború talán még rosszabb a fegyveres szembenállásnál.

Olyan ez, mint egy lidércnyomás...

— Apu! Apu! — fut felém lelkendezve a Birike lányom — és én — bevallom, drukkolok. Most kell majd felelnem a fogas kérdésre... de a kicsike egészen másról beszél, feldúltan, szinte kikelve magából.

— Valami borzasztót láttam ma — meséli könnyes szemekkel — képzeld, egy téren... egy üstöt állították fel; melyben krumpli és hús főtt... a kondér körül sok szegény ember tolongott... két bácsi meg nagy merőkanalakkal osztogatta az ételt... de hiába kiabálták: „türelem, mindenkre sor kerül!” a sok rongyos ember addig nyomakodott, míg a kondért fel nem borították! És az a sok meleg étel szétfolyt a földön...

A kislány szaporán szedi a lélegzetet:

— Mondd Apu, miért tették azt ezek az éhes bácsik? Hisz így egyiknek sem jutott belőle?

Megsímogattam a fejét:

— Mert rosszak az emberek... a gyűlölet erősebb bennük, mint a józan ész... semhogy a másik előbb jusson az ételhez, inkább felborították az üstöt... így legalább a másik bendője is üresen maradt!

Birike szemei tágra nyílnak:

— Inkább éhesen maradnak?

— Igen... így van ez szerte az egész világon. Egy óriási éléskamra körül ülnek az emberek, amit a tudomány, a természet, a föld nyújtott, minden kincs, pecsenye és boldogság megtalálható ebben a kamrában és jutna belőle még a Pici kutyának is bőségesen... de az emberek irigyek... mind maguknak akarják a jó falatokat, hogy a másikat semmi se jusson... és inkább löpört raknak az éléskamra alá és a levegőbe röpítik, csakhogy ne kelljen felebarátaikkal osztzkodniok...

Soha ilyen bánatosnak, szomorúnak és kétségbesettnek nem láttam még a gyermekemet, kicsi Birikém, talán mire nagy lesz, másként lesz ez és az emberek szívéből eltűnik az a nagy gyűlölködés, amely ma uralkodik rajtuk.

(Budapest.)

Dános Árpád.

ROSTA.

KRITIKAI DOLGOZATOK ÉS VÁZLATOK.

(RÉDEY TIVADAR KÖNYVE.)

A kritikus, amíg másokról ítélezik, önmagáról is vall. Idegen lelkeket fölfejtve akarva-akaratlanul a magáét is megmutatja. Már a mód, ahogy közelít feléjük, jellemző reá, ítéletei, még a leghűvösebbek és legabsztraktabbak is, temperamentumának a sajátosságaira árulkodnak. És mennyi szemérmes lira van a kedvenc témához vagy személyhez vagy elvhez, rögeszméhez, ha tetszik, visszalopózásban, a kritikusai munkakörben a folytonos alkalomvárásban, hogy a „lényegről“ beszélhessen... Amíg kötelességét teljesítve engedelmesen referál a szürkén szaporodó könyvekről vagy darabokról, izgatottan fürkészi a ritka értékest, amelyben egyszerre talál eszményre és önmagára.

Ezért fontos a kritikusra is, mint minden emberre, kit érez magához közelállónak. A lelki rokonság tudata segíti önmagunk szándékainak a tisztázását. A megtalált ideál egyben kötelez, nem külső, nyers befolyásolás értelmében, hanem valahogy belső összehangoltság, titkos cinkosság, idegenektől nem zavart egymástértés formájában. Senkivel sem lehetek olyan meghitt viszonyban, mint akit a munkáin keresztül szerettem meg barátomnak. A halottak így nagyon élők. Rédey Tivadar bizonyára úgy érzi, hogy minden leírt soráért felelősséggel tartozik Gyulai Pál meggyőződésének és Péterfy Jenő ízlésének.

A szépségkeresés mindenesetre a legjellemzőbb vonása Rédey kritikusai természetének is. Van, akit az irodalomban az elvek vajúdása érdekel, vagy az alkotólelkek sokfélesége, vagy egy-egy munka tartalmi gazdagsága; Rédey szemét elsősorban a formai eredmények fogják meg. Ez az érzéke teszi őt egyik legmegértőbb verselemzőnké. A kötet darabjai közül a szabadvers Kosztolányi-jában a régi raffináltan változatos formaművész kihüvelykezése, Babits újabb verseiben a befutott pálya fordulóinak megláttatása finom példái a készségének.

Nagyon szerencsések a színészi alakításról szóló elemzései. (V. ö. a kötet két szép tanulmányát Odry Árpád Hamlet-, illetőleg Othello-szerepéről.) A legillanóbb formát, a mimikát és gesztust rögzíti finom megfigyeléseivel, a lélek kibontakozását keresve a mozdulatok felépítésében, a színésztől elvárja és a teremő nagyságban köztük örömmel mutatja meg a legapróbb játékrészletnek a játék egészébe harmónikusan beillesztését. Stílusegységet keres és ezen belül a realista előadást éppen úgy értékelni tudja, mint a maga helyén a patetikus szavalómodort.

Csak a Moisszi-zsánerű affektációt nem bírja, mint ahogy a mesterkéltséget az irodalom egész területén is hibának érzi, Moisszi-ben egyetérthetünk, a mesterkéltség irodalmi szerepe felett elvi vitába bocsátkozhatnánk vele, de ez az idegenkedés végül is természetének állásfoglalása és így tulajdonképpen nem vitatható. Ízlésének természetes konzervatívizmusa ítéltet el minden túlzást, de ez teszi őt egyúttal érzékennyé és megértővé az értékes új eredményekkel szemben. Mert az igazi konzervativizmus nem merül ki az egyszer elértnek csökönnyös őrzésében, még kevésbé a közészerúségek dédelgetésében, hanem a hagyomány korszerű kiegészítését, a formában újítók, de lényegben folytatók felismerését tartja céljának. Csak aki hagyományokból nő ki, tudja igazán méltá-

nyolni a nyereséget. A színvonal fenntartása a fontos, nem a jelzőtáblaké. Rédey, aki Gyulai irodalomszemléletén nevelődött, díszkrét, de meleg és kitartó hódolattal köszönti a célba futó új értékeket.

(Budapest.)

Halász Gábor.

VISZONTVÁLASZ KASTNER JENŐNEK.

Kastner kollégám, minden bizonnyal rossz kedvében jutott arra az elhatározásra, hogy a *Széphalom* hasábjain (1931: 139) udvariasnak nem éppen nevezhető apodiktikus hangon feleljen arra a bírálatomra, amelyet olasz-magyar szótáráról a legtárgyilagosabb hangnemben írtam a *Corviná*-ban (XIX—XX: 246). Beismerem, ennek a bírálatomnak megvan az az egyetlen fogyatéka, hogy a szerző személyére és társadalmi állására való tekintettel a jóakarát és a kímélet jegyében készült. Ingerültségének okát egyrészt a szótár hibáiból is megállapítható hézagos olasz nyelvismeretében látom, amelynek következtében a soraimban megnyilvánuló őszinte udvariasság helyett csak vállveregető fölényességet tudott azokban felfedezni, másrészt pedig abban a körülményben, hogy eddigi tudományos munkásságának méreteivel összhangban még nem sikerült leküzdenie az érzékenységnek azt a szélsőséges fokát, amelyet egyeseknél az első bírálatok szoktak kiváltani.

Indíttatva érzem magam, hogy a *Széphalom* hasábjain is röviden szóvá tegyem Kastner megjegyzéseit. Tömeges hibáinak részletesebb kimutatásával egy nemsokára, filológiai szakközlönyökben megjelenendő magyar és olasz nyelvű kritikában fogok foglalkozni. Bírálatomban, amelyet Kastner válaszában olvastói közül bizonyára igen kevesen ismernek, hat pontban összegeztem kifogásaimat: 1. a szerző az *s* és *z* zöngés és zöngétlen kiejtése közötti különbséget elhanyagolhatónak véli, 2. a nyílt és zárt *e*, *o*-t nem választja széjjel, 3. a szavakat téves szempontok szerint csoportosítja, úgyhogy a legváltozatosabb eredetű tövekből képezett szavak kerülnek egyazon címszó alá, 4. kritika nélkül közli a régies és ritkán előforduló szavakat, 5. számos közkeletű szót mellőz, 6. figyelmen kívül hagyja a legjobb olasz szótárakat s így ismétli Körösi és Rigutini-Bulle tévedéseit. Az első két pontról válaszában egyáltalában nem emlékszik meg, amit abban a reményben veszek tudomásul, hogy legalább ezekre nézve elismeri rendszerének pedagógiai fogyatékoságát. Ismeretes, hogy az olaszban a magánhangzók nyíltsági foka gyakran értelemmódosító szerepet játszik s így nem szabad egy idegenek számára készült szótárban olyan szavakat összezavarni, mint *pésca* „halászat” — *pésca* „öszibarack”, *vólta* „fordulat” — *vólto* „arc” stb., ahogy ezt Kastner teszi (302, 421—422).

A harmadik pont illusztrálására bírálatomban említettem a *violenza* „erőszak, heveség” és a *violente* „kényszerít” (de inkább „erőszakot elkövetni”) szavak esetét, amelyeket a *viola* „brácsa, ibolya” szóval hoz egy kalap alá, míg a tényleg együvé tartozó *violetta* „ibolya” és *violetto* „violaszín” külön bekezdést képeznek. K. védekezése túlságosan is régi keletű ahhoz, hogy hitelt érdemljen... az olaszul nem értő magyar szedő volna a hibás (de hiszen két kefelenyomatot kellett a szerzőnek átjavitania!). Ez különben is csak akkor volna lehetséges, ha az idézett példa magában állana, de a szótár figyelmes olvasása közben legalább száz hasonló ferdeségre bukkantam, pl. a *burrato* „vajás” nem a *burro* „vaj”, hanem a *burrasca* „vihar”-cikkbe került (82). Hasonló módon ösz-

szeszterkesztett inkongruítások: *calca* „tolongás, tömeg” — *calare* „leereszt” (83); *carità* „szeretet, könyörület, jótétemény” — *carisma* „isteni kegyelem” (91); *coetaneo, coevo* „egykorú” — *coerente* „összefüggő” (104—105); *contrabbasso* „basszus, nagybőgő” — *contrabbandiere* „csempész” (119); *duello* „párbaj” (< lat. *duellum*, a *bellum* öse), amely népetimológiával (?) a *due* „kettő” szóhoz került (154) s még a derék *Erodoto* (Herodotos) is a hitvány *Erode* (Herodes) szorosabb társaságban lép fel (161). Azt hiszem felesleges az ártatlanul megvádolt szedő igazolására a még hátralevő kilencven eset felsorolása, elég ha a sajtóhibákat (pl. *boromo*, helyesen *bromo* stb.) írjuk a rovására.

A negyedik és ötödik pontot illetően a következőket jegyeztem meg: „Kastner szótárában egy sereg igen ritkán használt szót találunk: *abbacare*, *abbarrare* (?), *abbaruffamento* stb...., míg ugyanakkor közismert szavak hiányoznak”. K. erre azt válaszolja, hogy ezzel a régibb szövegeket olvasó egyetemi hallgatók érdekeit szolgálja. Mindenekelőtt azt kívánjuk megjegyezni, hogy ilyen célokra egy 400 oldalas zsebszótár-méretű munka már eleve alkalmatlan. De még így is elismerés illethetné K.-t, ha ritkaságait az iskolákban is leginkább olvasott klasszikusokból böngészte volna össze, keresszettel látva el azokat (Dante, Petrarca, Boccaccio, Ariosto stb.), ahogy ezt a latin iskolai szótárakban látjuk, amelyek szintén tekintettel vannak Caesar, Cicero stb. szókincsére, viszont jogosan mellőzik Apuleius, vagy a Priapeák különlegességeit. Kastnernek közvetlen forrása azonban, mint látni fogjuk, a minden aggályoskodás nélkül megdézsmált Kőrösi-szótár, amelyből találomra írta ki anyagát, anélkül, hogy az egyes szavak előfordulásának és elterjedtségének közelebbről is utánanézett volna. Ha egy szónak két változata van, akkor szinte szándékosan a ritkébbat veszi át (pl. *voluttario-voluttuario* stb., 424). Mindezt tisztán nyelvészeti bírálatomban részletesebben fogom igazolni; egyelőre megelégszem néhány kiragadott példával. K. csodálkozik azon, hogy az *abbarrare* szót megkérdőjelezem, jölehet, nekem több okom van a csodálkozásra, mert az említett szót egyedül Giov. Villaninál találom, akinek a műveit aligha forgatják az iskolában...; a *babbaleo* „ostoba, együgyű” sem a klasszikusok révén szerepel Kastner szótárában, hanem egyszerűen Kőrösi-eredetű (I, 142: „együgyű, ostoba”); az *Accademia della Crusca* szótárában már azért sem találjuk, mert csak „rusztikus” írók (Baldovini, T. Crudeli) éltek vele; *badigliamento*, *badiglio* egyetlen előfordulása a „Trattato delle cose segrete delle donne che si trova alla fine del Trattato di medicina di Maestro Aldobrandino in due testi a penna...” (v. ö. *Crusca* és To.-B.e.); *brustolare* (*abbrustolare*, *abbrustolire* helyett) szintén csak az előbbi műben és a *Libro per la cura delle malattie*-ben található (mindakettő kézirat); a *bastia* „fodor, felhajtás” esete érdekesen mutatja, hogyan dolgozott K., jobbról Kőrösi, bajról Rigutini-Bulle szótárát feltárva, középen az írógéppel, amelyen az innen is, onnan is összeírkált szöveget kopogtatta le. Kőrösi, aki Rigutini-Bulle-ből fordít, két változatban közli a szót: *bastia*, *bastia* (a *bastia* helyett azonban a *bastia* a keresztes alak); a *bastia* egyetlen forrása Rigutininél Petrocchi szótára, amely szerint *bastia* = „termine pistoiese (pistoiai tájszó) per *bastia*, *tessitura*”; a *Crusca*, Alberti, Gherardini, Tommaseo-Bellini egyáltalában nem ismerik...; a *barzellettare* ige Paolo Minucci Annotazioni al Malmantile-jén kívül sehonnan sem ismeretes, a *Crusca* éppúgy nem ismeri, mint a fontosabb olasz szótárak; a Kastner-nél „utcakölyök jelentésű *balcaro*-t (66) a *Crusca*-ban és Tommaseo-Bellini-ben hiába keressük, hangátvetéses változata a *baccalario* a régi nyelv

ritkaságai közé tartozik, jelentése azonban „bachelier“; a „pásztor“ értelemben közölt *vergaio* nyelvjárási kifejezés, amelynek speciális jelentéseire v. ö. Tommaso-Bellini. Ugyanilyen nyelvjárási szó a *vespe* (l. To-Be. és Bottiglioni, Zeitschr. f. roman. Philol. 42: 293). Nyugodtan folytathatnám a példák felsorolását, mivel körülbelül ezer, másodrangú szerzőknél olvasható, régiességet gyűjtöttem össze Kastner szótárából, amelyeknek hasznosítása legfeljebb régi kéziratok olvasgatásakor válik lehetségessé, de semmi esetre sem egyetemi előadások keretében. Félreértések elkerülése végett meg kell persze jegyeznünk, hogy K. nem az eredeti forrásokból meríti adatait, hanem Körösiből, amelynek méretei megengedhették elavult és ritka szavak nagyobb számú figyelembevételét.

A közkeletű szavak elhanyagolásának kérdését nem bolygatom tovább, megelégszem a bírálatomban már említett *fabissogno*, *fabbriceria*, *faina*, *ferrareccia*, *filugello* stb. szavak ismétlésével. A *domandare* hajgyása már magában véve is eléggé jellemző. Abban teljesen egyetértek Kastnerrel, hogy szótárában a modern technika és a sportélet szókészletének tágabb teret kellett volna biztosítania. Vegyük elő pl. a római *La Tribuna* f. évi okt. 31-iki számát. A *Gli avvenimenti dello sport e dell' aviazione* c. cikkben a következő, Kastnernél ismeretlen szavak nyüzsögnek: *atletica*, *aeroplano* v. *areoplano*, *aeroporto* „légi járművek kikötőhelye“, *aviazione*, *aviolinea* „légi útvonal“, *automobilistico*, *automobilismo*, *autòdromo* „gépkocsi-versenypálya“, *velòdromo* „motorkerékpár-versenypálya“, *calcistico* „labdarugó“ (melléknév), *carlinga* „repülőgép hajója“ *ciclismo*, *ciclista* (Kastnernél csak a hajdani velocipéden közlekedő *biciclista* van meg), *eliminatória* „selejtező, elő-“, *fuoribordo* „verseny-motórúcsónak“, *motocicletta* „motorkerékpár“, *motociclismo* „motorkerékpársport“, *motonautica* „motóroscónakázás“, *olimpionico* „olimpiai bajnok“, *pügile* „boksoló“, *pugilistico* „boksú-“, *scuderia* „lóistálló“, *squalificare* „kiállítani“, *terzino* „hall“ (a labdarugócsapatban), *turismo* „turisztika“. Mosolyognom kell azon az éles hangon, amelyet K. használ, amikor a *forcipe* szó kimaradását próbálja indokolni. Úgy gondolom, hogy a szótárát nemcsak bölcsészhallgatóknak, hanem általában az olaszul tanulóknak szánta, márpedig csak Bolognában évenként körülbelül hetven magyar hallgató iratkozik be az orvosi fakultásra. Talán ezek is használhatják, jobban mondva használhatták volna a szótárát, ha egy kissé több megfontolással készül.

A hatodik pontrá nézve, amelyben kimutattam, hogy K. jó olasz szótárak helyett Körösi és Rigutini-Bulle-t másolta le, két példát idéztem: *ferragosto* „augusztus elseje“ (Körösi I, 504), „erster Tag des Monats August“ (Rig.-B. I, 304) és *piattola*. Az elsőről Kastner mélyen hallgat, tehát feltehető, hogy azóta maga is meggyőződött arról, hogy *ferragosto* nem augusztus elsejére, hanem 15-ére esik. A másik szóra vonatkozólag hosszasan vitatja vélt igazát. Szerintem elegendő arra hivatkoznunk, hogy a *piattola* szónak csak Toscanában van „svábbogár“ jelentése, egyébként azonban mindenütt „pediculus inguinalis“ értelemben használatos s éppen ezért jobb társaságban nem igen emlegetik. K. tekintélyként hivatkozik Melzi jól-rosszul összeütött szótárára, én ellenben azt ajánlom neki, hogy inkább Garbini, Antroponimie e omonimie nel campo della zoologia popolare italiana (Verona, 1925) c. művéhez forduljon tanácsért, amelyben szakszerű magyarázatot fog találni (II, 1552).¹⁾ Ha pedig mindenáron a tos-

¹⁾ Jaberger-Jud, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* 3. kötete (1931) 472. térképen a „svábbogár“ szó csak két helyen (534 és 544 pontokon) szerepel mint *piattola*.

canai nyelvhasználatot tükröző szótárakra esküszik, úgy a magam részéről csak azt ajánlhatom neki, próbálja meg a *piattola* szót bárhol, Bolognában, Torinóban, Rómában, vagy Nápolyban kiejteni! A következményekből majd megállapíthatja, hogy tényleg szalonképes-e.

Különböztetve számtalan bizonyítékot idézhetnénk még arranézve, hogy Kastner szótára Körösi és Rigutini-Bulle munkáiból készült rosszul sikerült kompiláció. Ha egy szónak több jelentése van, úgy rendszeresen a legkevésbé szerencsést választja, azt, amely az alapjelentéstől a legtávolabbra esik. A 68. lapon szerepel a *barberesco* „tüzés, nyugtalan“, Körösinél *barberesco*: lovász, lóápoló, a berberlovak gondozója; agg. berber, Berberiából való (fig.) *nyugtalan*, heves, *tüzes* (I, 156). A régi nyelvhasználat szerint csak „l'uomo che custodisce un barbero“ és „il barbero stesso“ (Petrocchi, Tomm-Bell.) A *bracco* jelentése Kastnernél „vadászkutya“, a *bracca* szóé néhány sorral lejjebb „vizsla“; a gyanútlan olvasó tehát joggal tételezhetné fel, hogy két különböző dologról van szó, holott a *bracca* nem egyéb, mint a *bracco* nősténye. Ebben az esetben Kastner forrása nem Körösi, hanem Rigutini-Bulle, aki szerint *bracca* „Jagdhund“ és *bracco* „Spürhund“. Tommaseo-Bellini (az egyetlen teljesnek nevezhető nagy olasz szótár, amelynek a K.-tól most nagy tekintélyként idézett Tommaseo-Biagi csak egyszerű kivonata; de hiszen kompilátorok között nem ritka a kölcsönös nagyrebecsülés) szerint a „bracca femmina del bracco“ ritka szó.

Kastner másoló buzgalmában még a sajtóhibákat is átveszi, pl. *Zaccharia* (K. 425; Kör. 1374), helyesen *Zaccaria* (h nélkül); téves hangsúlyjelölések: *calibro*, h. *cálibro* (K. 84; Kör. 231); *cánguro*, h. *cangúro* (K. 87; Kör. 237); *Carniöla*, h. *Carniola* (K. 92; Kör. 250) stb. A hangsúlyt még olyan esetekben is elhibázza, mikor Körösi ben a helyén van: *carestia*, h. *carestia*; *cattiviera*, h. *cattivéria*; *effemeride*, h. *effeméride*; *emicrania*, h. *emicránia*, *eremo*, h. *éremo*, *Esopo*, h. *Esöpa* (C-től E-ig). Kastner ezekért is bizonyosan a szedőt vádolná, de ennek a vádnak az alaptalan voltát eléggé megvilágítja a hibás esetek nagy száma, továbbá az a körülmény, hogy a többesszámban is rendületlenül *effemeridi*-vel találkozunk.

Pontosan áttanulmányozva K. szótárát nem kevesebb, mint 2000 (kétezer!) különféle jellegű hibát állapítottam meg, amelyek közül egy csokorra valót más-helyütt fogok ismertetni. De még ezeken kívül is módomban lesz még néhány százzal szolgálni, feltéve, hogy K. kíváncsi lesz rájuk.

Ismertetésemet a *Corvina* szerkesztőjének kérésére írtam meg. Bírálatomban mindig a legnagyobb jóakarat vezetett, de emellett tudományos kötelességemnek tartottam, hogy a szótár főbb hibáira is rámutassak. Igazi tudós ebben az eljárásban semmi kivetni valót sem találhat s abban is minden a kritikához hozzáedződött filológus egyet fog velem érteni, hogy a hibáink javítására fordított fáradságért bírálóinknak hálával tartozunk. Elég ehhez annak megértése, hogy a tudomány szempontjait nem szabad személyes kérdésekkel össze-zavarni.

Öszintén sajnálom, hogy K. rossz néven vette bíráló soraimat. Ezzel, úgy vélem, csak azt bizonyította be, hogy túlságosan elfogult önmagával szemben s így képtelen arra, hogy saját hibáit belássa. A Kastner munkájáról alkotott véleményem részletesebb kifejtését a szótár második kötetének megjelenése után szándékoztam nyilvánosságra hozni, de ha éppen tudni akarja, hogy mint vélek-szem az első kötetről, úgy felelősségem teljes tudatában jelentem ki, hogy teljesen elhibázott vállalkozásnak tartom. Nem egyéb, mint a Körösi-szótár alap-

ján sebtiben összehordott kompiláció, amelyben minden pedagógiai és irodalmi meg gondolás nélkül kiválasztott szavak hemzsegnék s így se magyarnak, se olasznak nem válhat hasznára. Szóbeli közlések alapján győződtem meg arról, hogy a hozzáértők véleménye lényegében azonos az enyémmel (v. ö. még Trem l kedvezőtlen bírálatával, Ung. Jb. XI, 131—132) és ez a véleménye az őszinte egyetemi hallgatóknak is. A *Széphalom*-ban, (1931: 142) K. a következőket mondja: „No de Tagliavini fiatal még és ha kevesebb időt tölt azzal, hogy másokat akarjon leckéztetni, köztünk e területen tanulhat egyet-mást”. Természetesen; munkáimban mindenütt a legnagyobb tisztelet hangján szólok a magyar nyelvészet művelőiről. Szinnyeit, Gomboczot, Melichet, Némethet mestereimnek tartom s tőlük úgyszólván mindennap tanulok, még pedig nemcsak finn-ugor nyelvészetet és turkológiát, amelyekben csak szerény *outsider* vagyok, hanem általános nyelvtudományi elveket is. Azt a tényt azonban, hogy egy a nyelvészettől távol álló ember, aki a szicíliai fogolytáborokban a háború alatt tanult meg úgy ahogy olaszul, az olasz szavak jelentését magyarázza egy Olaszországban született és ott nevelkedett olasznak, aki a tetejébe még hivatásos nyelvész is, igazán... nem is mondom meg, hogy minek tartom.

(Budapest.)

Tagliavini Károly.

MÓRICZ ZSIGMOND FRANCIÁUL.

A magyar irodalom ma még kevéssé ismert Franciaországban, így Magyarország barátainak, őszinte öröme szolgál Móricz, Babits, Zilahy, Karinthy, Márai stb. néhány reprezentatív munkájának nemrégiben megjelent francia fordítása. A franciák ma már újra érdeklődnek az idegen irodalmak, főleg pedig a modern külföldi írók iránt, akiket eddig meglehetősen kevéssé értékelték. Móricz első francia nyelvre fordított regénye. *Az Isten háta mögött* (*Derrière le dos de Dieu*, Rieder, 1930) az eldugott kis magyar város életét ismerteti meg a francia közönséggel. A kép nagyon pontosnak és nagyon reálisnak érzik, és lesújtónak az író kritikája. Vajjon valóban ilyen alacsony az erkölcsi nivója a világtól elzárt kis magyar falunak? Vagy tán csak azért van ez így, mert Móricz — mintha csak francia volna — imádja hazáját, de kegyetlen szavakkal dorgálja? A kitünő regényben egészen aprólékos vonásokkal festi alá életből vett és eleven alakjait. Mindent meglát, a félszepségeket kidomborítja: realista író mindig, de humorista is egyben. És ebben a munkájában a legzamatosabb mesternek bizonyult. Találóan állítja alakjait szembe egymással: Laci fiatalsága, a pap öregsége és szereleméhsége, a tanító ostobasága, megalkuvása és az asszony boldogság utáni vágya s kiábrándulása állandóan feszültségben tartják az olvasó érdeklődését. Pedig alakjai — Lacit kivéve — kevéssé rokonszenvesek, sokszor nagyon is közönségesek és nem is kizárólagosan magyarok. Ha jól meggondoljuk, minden országban megtalálhatjuk ezeket az eldugott kis vidéki fészkeket s bennük tipikus alakjaikat: a jelentéktelen, részeges tanítót, a kártyás, iszákos kurtanemest, a tolvaj notáriust, a kikapós asszonyt és a gyilkos férjet. Csakhogy a francia közönség előtt ezek az ismerős képek kevésbé sötét ábrázolásokat kaptak. Móricz könyve nagyon keserű érzést hagy maga után. Minden túlsötét, túlszomorú, — vajjon ez-e a

valóság? Igaz, hogy az élet hű visszaadása nagyon ritka. Az író rendszeren túloz egy fokkal, vagy letompít . . .

A novellák közül kettőt ismerünk francia fordításban: a *Selyemkendőt* és a *Hét krajcárt*. Ezek valóságos kis mesterművek. Írójuk bámulatosan ismeri a paraszt lelkivilágát, érdeklődéssel fordul feléje és kibányássza mélységeit, örök emberi lényegét. A mi francia parasztjaink nagyon fejlődöttek, előrehaladtak, de ma is akadnak közöttük olyanok, akik a *Selyemkendő* alakjai lehetnének. Ezekkel szemben egészen gyökeresen magyarnak látszik az öreg szoknyavadász földesúr, aki rettenetes parancsoló ura a parasztnak és aki — maga is paraszti származású. Másik kis meséje — a *Hét krajcár* — a könnynek és mosolynak elragadó duoja, telve a nép gyermekének minden természetes poézisával. Csak néhány oldal, de csupa szimbólum: végre megközelítéd a vágyva-vágyott célt és abban a pillanatban, amikor eléred, észreveszed, hogy már késő, már nincs is cél. Az *Isten háta mögöttnek* és novelláinak olvasása után a francia közönség kíváncsi Móricz többi munkáinak fordítására is, mert a kor egyik legjobb, legerősebb írójának érzi. A fordítók, úgylátszik, letompították erőteljesebb, tözsgyökeres, vaskos stílusát. Talán el is laposították. De ha azokra a nehézségekre gondolunk, mellyel egy hasonló regény francia fordítása jár, mégis hálásak leszünk azokkal szemben, akik igyekeznek megismertetni velünk a magyarság lelkivilágát.

(Páris.)

Elisabeth Bidou.

PLANS.

Új francia folyóirat, mely szép kiállításban és jó papiroson Európa ifjúságának új útját keresi. Segíteni akar, mert ez az ifjúság egy eltűnő klasszikus kultúra römjain és egy feltűnő gépkultúra alaprajzain áll, átítatva emlékektől, de új kívánságokkal és így határozatlanul. Szimpátiával fordul a tömegmozgalmak — *fasizmus, gandhizmus, hitlerizmus* — felé s keresi elfogadható vonásaikat. Ebből az európai egyesítéskutatásból nem maradhatott ki Közép-Európa nagy problémája: Trianon.

Francia oldalon mindinkább sűrűsödik az igaztalan és alaptalan béke ostromlóinak falanxa. Aldo Dami, Léon Blum, Louis Villat, Georges Roux, B. de Jouvenel, Charles de Tisseyre lettek az „igazságot Magyarországnak” eszme védőivé.

Az eszme harcosai két csoportra oszlanak. Azok, kiket lázít a francia középiskolai tankönyvek mondata, amely szerint Kossuth Lajos az alkotmányt kérő nemzetiségeket elutasította, mintha a szabadság a magyarok privilégiuma lett volna. Ezek az *Internationale*hoz csatlakoznak, amely kimondja, hogy demokrata Magyarországot támogatnának, de harciasat — amely fegyverforgatásra tanítja gyermekeit: nem... — A másik csoport nem kíván semmiképp sem beleavatkozni Magyarország belügyeibe, csak megállapítja, hogy a régi nemzetiségek máshová csatolásával egy új helytelen állapot jött létre. Nem hivatkoznak arra, hogy a régebbi „elnyomás” jobb volt, a mostani kínosabb.

Mindkét csoportnak akad képviselője a *Plans* című új folyóiratban. Az utóbbi szellemben szól Ph. L. (Philippe Lamour) és térképpel és statisztikával, a legbizonyítóbb eszközökkel áll Magyarország védelmére. A tudatlan

Franciaországot akarja felvilágosítani, amely nem érzéktelen, de ismeretéseket kíván. A magyarok háborúellenessége, Tisza, irredentizmus, Rothermere, mind benne van a három lapos cikkben.

André de la Far az első csoport felfogását osztja. Trianont tragédiának nevezi, melynek előjátéka a német tárgyalások. Az utódállamok félrevezetik őt felvonáson át a nagyhatalmakat és függőnylehulláskor Csonka-Magyarország marad itt abszurd helyzetében. A cikk írója megoldást ajánl, a Rothermere-i alapon: átvizsgálni a határokat és visszacsatolni a két millió (?!) elszakított magyart, akik csak zavaróan hatnak a kis-entente testében. Csallóköz, Ipolyság, Érsekújvár, Szatmár-Németi, Nagy-Várad, Arad, Zenta, Szabadka kerülnének így vissza, mert ezen vidékek lakossága 80—95%-ban magyar. Népszavazást kellene tartani, mint *Burgenland*-ban. És ez megtörténhetik a Millérand-féle levél alapján. Akadálya ennek azonban a magyar kormányzat, amelynek uralma alá a demokratikus Cseh-Szlovákia lakói nem kíváncsiak...(?) A trianoni igazságtalanságok nem engedik a fejlődést Pán-Európa felé, — mondja a szerző — pedig: *Sans revision, pas d'Europe. Et, sans Europe, pas de paix...*

A *Plans* is bizonyítéka, hogy mindinkább szaporodnak a szimpátia-hangok mellettünk Franciaországban. Okos propaganda kellene csak, hogy ezt az igazságra hajlamos, de félrevezetett nemzetet javunkra megnyerjük. Az utódállamok tőle függenek... Emlékezzünk Kossuth szavaira: Anglia csak akkor cselekszik, ha érdeke hajtja. Franciaország igen gyakran érzelmei szerint cselekszik.

(Szeged.)

Erdődi József.

CSODABOGÁR.

A „csodabogár” ezúttal — fecske. A lapokban szeptember végén ilyen hírek jelentek meg:

Fűtött kocsiiban 30000 bécsi fecskét szállítottak Olaszországba...

A madarakra a bécsi állatvédő egyesület elnöke vigyáz... Auriti bécsi olasz követ fölshólyítja az olasz vámhatóságokat... Velencében a madarakat azonnal szabadon engedik... Az állatvédő egyesülethez még mindig ezerszámra hozzák be a fecskéket... A szállítmányokat megismétlik...

Nagyon helyes, de mi lesz azokkal az éhező és beteg északi emberekkel, akik számára semmiféle védőegyesület nem tud kieszközölni egy kis déli utazást?

*

A B. H. vasárnapi mellékletében jelent meg egy képsorozat a százhalombattai cigányokról, ezzel a fölírással és mottóval:

Szent Kajafás, milyen karaván...

„Szent Kajafás népe week-endezik...” Szent Kleofás! milyen elírás... És a zsidó főrabbi a szentek sorában.

*

Az Oise-département-ban levő Clermon város bírósága nyolc személynek fizetendő és egyenként 2000 frankot kitevő kártérítésre ítélt két író, akik Maig-nelay község nyolc lakosát oly módon szerepeltették regényükben, hogy mindenki rájuk ismert. Az ítélet megokolása többek között a következőkre hivatkozik:

A szerzőknek kétségtelenül joguk volt témájukat a való életből meríteni. Az allegorikus regények kora lejárt és az elvont típusok nem érdekelnek többé bennünket. Színház és regény realisták lettek és az írók is igényt tarthatnak a szabadságra. De az emberek magánéletét tiszteletben kell tartani és a művész tevékenysége megszűnik azon a ponton, ahol élő személyeket leleplez . . .

Az ítélet veszedelmes precedenset teremt és még szomorúbb, hogy az irodalmi szabadság hazájában történik ilyesmi . . .

LEVELESTÁR.

Miért épült Széphalom? — kérdezik a jubileumi cikkek. És miért pusztult el? Erről nem szólnak. — *Garibaldi* halálának ötvenéves fordulójára készülnek az olaszok. De nem úgy, ahogy nálunk szoktak jubileumokat rendezni: elnöki megnyitókkal, ujságcikkekkel, önképzőkori értekezésekkel. Kiadják kritikai gondozásban Garibaldi emlékiratait. — *Tihanyi ekhó*. A biológiai intézet nem kerül többé, mint egy színész a Nemzeti Színházban — mondotta Ernszt Sándor kultuszminiszter. Ez a nyilatkozat meg kell, hogy nyugtassa azokat is, akik a nagyhangú demagógiától jogosan féltik a magyar kulturintézményeket. — *Máriusz*. Egy új francia darab, amelyen sírni is, nevetni is lehet. Az örök elvagyódás tragikomédiája, gyors vázlatban, néhol zseniális színekkel. Megint a franciák-é a jövő? Övék az emberismeret és a színpadi virtuózítás? — *Petőfi-nyomok Ady költészetében*. Köszönjük az értékes anyagot, amely az Ady-filológiának alapvető dolgozata lenne, — ha lehetne egy ilyen terjedelmes tanulmány kiadására vállalkozni. — *A lángész*. Ugylátszik Berczeli Anzelm Károlynak ugyanaz a sorsa, mint a darabja hősének: nem veszik észre, nem ismerik föl a tehetségét, elpusztul. Egy író, aki nem szórakoztató mesét keres, hanem a legmélyebb problémákhoz nyúl és felelni akar a legnagyobb kérdésekre: mi az ember sorsa és végzete az élet előtt, a földön és a halál után? . . . — *Szellemtörténet*. Ma már a veréb is szellemtörténésznek csirpeli magát. És azok beszélnek folyton róla, akik nem csinálnak szellemtörténetet, akik csinálják, azok hallgatnak. Ők az igazi szellemtörténészek. És az, hogy a „vita“ hullámai már a hirlapokig eljutottak: maga is szellemtörténeti jelenség.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

✓ **Acsády Károly: *Újbor. Versek.*** Budapest, 1931. 8° 47 l. — Szerény igényű verses kötetecske. Csupa reminiscencia, néhol erőltetett eredetiség, de legtöbb helyen elhasznált képek untatják és kedvetlenítik el az olvasót. Versfelépítése töredezett, gondolatköre szűk, sok helyen zavaros. Erőtlensége alacsony ösvényekre kényszeríti. Sok hibája mellett legnagyobb: hiányzik belőle a hivatottság ereje.

(Szeged.)

Madáchy László.

Arthur Rimbaud: *Versek.* Fordította Kardos László. A Debreceni Ady-Társaság kiadása. 1930. 12° 47 l.

Journal de Leysin. 1930. dec. 30. — A 3. lapon Pl. Ci. cikke arról az előadás-sorozatról, amelyet Baranyai Zoltán genfi követségi tanácsos tartott a Leysin-i, „Sanatorium Universitaire” által rendezett „Conférences d'entente internationale” kereteiben.

✓ **Holló Ernő: *Estéli utazás.*** Versek. Bpest, 1930. 8° 48 l. — A kötethez Lázár István, a Petőfi Társaság tagja, írt előszót s igen kedvező és sokatigérő szavakkal mutatja be a szerzőt. A mi kritikánk nem olyan kedvező s nem is olyan sokatigérő. A XX. század embere már kinőtt a dalocskákból, a rímelések-ből, a koldusruhájú szavakból s a tipegő mindennapi gondolatokból. Holló Ernő éppenséggel nem mutatja, a leendő igazi költő kvalitásait. Problémái nincsenek, stílusa kopott, rímei nehezek, képei hatástalanok és megszokottak. Itt-ott megcsillan a jobb vers Szentjánosbogara: „Borvizes szekéren, Hazafelé a nyárfasoron”. Egyébként a kötet a száz évvel elmaradt falu hangulatát adja, amelyben sok a por, magy a rendetlenség, de legnagyobb a szegénység.

(Szeged.)

Madáchy László.

Imre Sándor: *Hány éves a szegedi egyetem?* Bpest, 1931. 8° 4 l.

✓ *Journal de Genève,* 1931 szept. 28. — H. Z. cikke: Amiel en Italie.

Mollinár Gizella: *Az arc elsötétül.* Versek. Budapest, 1930. 8° 149 l. — A női sors, a lobogó és mégis alázatos szerelem, az önmagát kereső és soha meg nem találó női lélek verses könyve... Előbbi kötetével szemben az író nő eredetisége kezd kidomborodni, széles és plasztikus képeiben. Életfelfogása finom szomorúságba tompult. Nyelve nem mutatja a pillanatnyi teremtés rohanó, magával ragadó ritmusát. Jól kigondolt, néha erőltetett, de sokszor eredeti, merész képek. Nőiessége a magasabb horizontoktól visszatartja, problémaköre majdnem csak önmagára vonatkozik.

(Szeged.)

Madáchy László.

✓ **Havas István *Válogatott versei. 1891—1931.*** Budapest, 1931. 8° 182 l. — Havas István már fiatalon azoknak társa volt, akiknek életét a költő-kiváltságok tudata sajátosan megtermékenyítette: első verseiben szinte meggyőzőbb a dalok üdvének, az egyszerűségnek és költőiségnek szeretete, mint egyéniségének megnyilatkozása. Ilyennek maradt négy évtizeden át. A szabályos ütemek és jambusok ritmusára fogott versekben értéket tartott meg abból, ami hangulati, nyelvi eredetiség, stílusteremtés még a nyolcvanas-kilencvenes évek lírájában jelentkezett. Am az újabb lírámban is akadt valami, — valami igaz a magyar álmvilágból — ami nem maradhatott közömbös Havas István előtt. A Magyar városok szonettjeire gondolok s összehasonlítóskép Juhász Gyula ilyen verseire. Juhász Gyula, ki a lemondásban így megérzi s átérzi a „végtelenséget”, hogy ez számára több az életnél, a magyar bánat megálmódója e verseiben. Havas István sokban kontemplatív költő itt is. Szegedi, egri, esztergomi szonettjei azonban meg-megzendülnek így is. E szonettekből szabadon és tisztán zengő sorok maradnak emlékeztetőül.

(Rákosszentmihály.)

L. I.

✓ **Dénes Gizella: *Fekete emberek.*** Regény. A Szt. István társ. kiadása. Budapest, é. n. 8° 271 l. — Az Aranyliliom és a Fehér torony szerzője újabb regényt prezentál. Szociális problémával indul, de úrrá lesz benne egy álromantikus, jókais szerelmi történet az alkotó férfi s a dolgozni akaró lány között. (Természetesen kiváló példány mindakettő.) Megakasztja egy „hatalmas” azt-hiszemből származó szerelmi bonyodalom, amely 150 oldalas „ügy-látszikhogy-mást-szeret” komplikációja után házassággal végződik. Magától értetődik, hogy az udvarlónak vélt harmadik is jó partit csinál. Csupán a negyedik, az

udvarlónő — mert ez négyszöges mű — marad férj nélkül. Miért vált el az előző urától... A könyvnek nem a szellemi történet az értékes része, hanem annak a világnak erős, új szavakkal megvázolása, melyben lepörög. Eleven bányászalakok, lustaság posványában, piszkos asszonyok penészes házakban. És tüdővész, és halál. Itt hajol fölénk asszonyos közösséggel a könyv, itt lefogy s magával vivő. Itt meri magát az író kiszabadítani a klisé szöfűzésből. Naturalizmus a párbeszéd sorokban abban áll, hogy a szavak közben nem felejt el, mit csinál a beszélő. A szociális „happy end” nagyon az égből jön. Vagy esetleg Cs a t h ó tól vagy A r á n y i tól. Lehet Amerikából importált is. Ebből a szempontból a benyomás nagyon „fekete”.

(Budapest.)

Erdődi József.

André J a r d o t: *Hungaria*. Páris, 1930. 8° 120 l. — A szerző egy magyarországi útja alkalmával szerzett tapasztalatait írja meg *Hungaria* címmel. Könyve első részében Pesttel és a Balatonnal foglalkozik. A második és harmadik részben az ország politikai viszonyait tárgyalja főbb vonásokban, kezdve a legrégebb időktől. Budapest első pillanatra nem tesz rá kedvező benyomást, mérsékelt esti forgalmával és — a csúnya, esős idő miatt — elhanyagolt uccáival. Később, vacsora közben oszladozni kezd a nyomasztó hatás a nagyszerű cigányzene mellett... Másnap szép, napfényes időben végig nézi Pest nevezetességeit; a Parlamentet, a királyi várat. Figyelmét leginkább a Margit-sziget, a város fekvése és a Gellért szálló kapja meg. Kiemeli a Monument-Millénaire-t és a világtájakat megszemélyesítő szobrokat, melyek állandóan szem előtt tartják, hogy mennyi reményesség és heroizmus van a nemzetben... Legkedvesebb esti szórakozóhelye az Orfeum és a Papagáj, melynek hangulatában a trianoni Magyarország hangulatát látja (?). Ezt az impresszióját a város képe még jobban megerősíti. A forgalom lassú és a levegő tele van szenvedéssel. Egyik legemlékezetesebb magyarországi élménye balatoni tartózkodása. Füredről Tihanyba rándul át, ahol Károly király szobája erős emóciót vált ki belőle. A könyv második része az ország történelmi kialakulását adja rövid vonásokban, Szent Istvántól kezdve, ki a kereszténységet és a Szent Korona eszméjét valószínűsítette meg és fejlesztette ki... A revízió szükségességét is elismeri a szerző, aki kijelenti még, — mintha visszhangja volna a magyar álláspontnak — hogy Franciaország rosszul volt tájékozva Magyarország ügyei felől.

e. j.

Les Nouvelles Littéraires, 1931 júl. 6. — „Le premier Congrès International d'Histoire Littéraire à Budapest” címmel Georges A s c o l i sorbonnei tanár beszámol a budapesti irodalomtörténeti kongresszusról.

Société des Nations. XIIème session ordinaire de l'Assemblée. 6ème Commission. Procès-verbal provisoire de la 6ème séance tenue à Genève le 19 sept. 1931. — Könyvatos kiadvány, amely beszámol a Coopération Intellectuelle bizottságának működéséről. Bennünket közelebről a bizottságnak az a tevékenysége érdekelhet, amely a történelmi és földrajzi iskolakönyvek nemzetközi ellenőrzésére és revíziójára irányul.

S. N a g y László: *Harc a végeken*. Az erdélyi irodalmi küzdelmek hőskorából. Erdélyi Szemle kiadása, 1930. 8° 61 l. — A 45. lapon Jékay Aladáról: „... Ady kolozsvári barátai fölhívták a nagy költő figyelmét a kolozsvári öreg trubadúr s Ady nemcsak hogy gyermeki szeretettel ölelte magához a veterán költőt, de versét is hozta a Nyugatban s ráadásul áradó ömlengéssel írt róla. Ez az Ady-cikk, de még inkább a Nyugat gárdájának kolozsvári szereplése legszebb emléke marad a már deres poétának...”

Union Internationale pour la Société des Nations. *École d'été*. Sur la Société des Nations. VIe session. Genève, 1931. 2° 6 l. — A Népszövetségről szóló nyári tanfolyam programja. Az előadások között a köv. címek szerepelnek: „Comment enseigner la morale internationale?“. „Education for International Cooperation“. „Die Revision der Schulbücher“.

Die Friedenswarte. Blätter für internationale Verständigung und zwischenstaatliche Organisation. Szerk. Hans Wehberg. Schweidnitz i. Schles. 1931 aug. — A 249. lapon egy „Pedagógiai béketörekvés” című cikkben: „Az a hit, hogy a világháború megrázó eseményei elég erős benyomás volt ahhoz, hogy új alapokra helyezkedjék az emberi együttélés: a háború utáni idők romjai alatt fekszik... A világháború megismétlődése soha nem látott mértékben fenyeget“.

Die deutsche Rundschau. Szerk. R. P e c h e l. Berlin, 1931. aug. — A 102. lapon: „Az elszakított területek németiségének nemzeti öntudata megerősödött, harci ösztönei akcióba léptek...“ (Kívánható, hogy az elszakított magyarságról is ugyanezt mondhassuk — és mondhatjuk is. De talán túlságosan optimista itt az általánosítás. Elzász-Lotharingia autochton és német anyanyelvű lakosságát például nem lehet egyszerűen „Auslandsdeutschtum“-nak deklarálni és szerencsére a szépesi vagy bánáti németiség sem kizárólagosan a nagynémetiség felé orientálódik.)

Journal des Nations, Genf 1931 szept. 8. — A vezércikkből: „Genf szelleme él. A népek hozzászoknak ahhoz a gondolathoz, hogy van egy szervezet, amely az emberiség közös ügyeivel foglalkozik és belátják, hogy ennek a szervezetnek a működése azt bizonyítja, hogy vannak közös érdekei az emberiségnek“.

Revue de synthèse historique, szerk. H. B e r r. Paris 1930 déc. — A 147. lapon: Alessandro L e v i cikke (La dissolution de l'empire des Habsbourg à propos d'un livre récent) J á s z i Oszkárnak Chicago-ban megjelent könyvéről (The dissolution of the Habsburg Monarchy, 1929). Az ismertető többek között azt írja, hogy Jászi Oszkár egyik kifejezése — morbus latifundii — közmondássá lett Magyarországon... Jászi könyvének egyik tétele: az erdélyi oláhok és a horvátok centrumaivá lehettek volna egy új alakulásnak, ha a monarchia politikája meg tudta volna csinálni a nagy konföderációt...

H s u F u T e h: *L'activité de la Société des Nations dans le domaine intellectuel.* Paris 1929, 8° 320 l.

Die Literatur. Stuttgart 1931 aug. — A 652. lapon meglehangú ismertetés P u k á n s z k y Béla könyvéről: Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn.

Journal de Genève 1931 szept. 19. — Gilbert M u r r a y vezércikke a Nemzetek Szövetségének „coopération intellectuelle“-bizottságáról. „A kínai kormány a bizottságtól professzorokat kért a Nanking-i egyetem számára“. (Nem lehetne ilyen alkalmakkor Magyarországra is gondolni?)

Münchner Neueste Nachrichten. 1931 szept. 27. — Josef Bernhart tárcája Elisabeth Busse-Wilson Szent Erzsébet életrajzáról.

M a r ó t Károly: *Hornvánszky Gyula, Görög társadalomrajz.* (Ismertetés.) H. n., é. n., 8° 2 l.

Erdélyi László: *A legszebb tudomány.* Második átdolgozott kiadás. Szeged, 1924, 12° 101 l. — A modern dekadencia okai között szerző az egyetemi tanszabadságot is fölemlíti.

Erdélyi László: *Praktikus magyar történelem.* Szeged, 1931, 8° 160 l.

Diárium. Könyvbarátok közlönye. 1931, 6. sz. — A 92. lapon megemlékezés a Széphalomról.

Zlinszky Aladár: *Bánóczi József I. tag emlékezete.* Bpest, Akadémia, 1931, 8° 43 l.

József Huszti: *Tendenze platonizzanti alla corte di Mattia Corvino.* Milano, 1930, 8° 64 l.

Zolnai Sándor: *Az OTI. tudóosztályának ügye.* Bpest, 1931, 4° 2 l.

Imre Sándor: *Egyetemi nevelés.* Bpest, 1930, 8° 46 l.

Weszely Ödön: *Az egyetem eszméje és típusai.* Bpest, 1929, 8° 50 l.

Van Tieghem: *Premier congrès international d'histoire littéraire.* Budapest, 1931, 8° 6 l.

Weszely Ödön: *Rektori beszédek.* Pécs, 1930, 8° 58 l.

Julius von F a r k a s: *Graf Johann Majláth und Joseph Freiherr von Lassberg.* Berlin, 1930, 8° 229 l.

Szladits Károly: *Magyar Gyéza. Emlékbeszéd.* Pécs, 1931, 8° 13 l.

Béla v. P u k á n s z k y: *Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn.* Erster Band. Von der ältesten Zeit bis um die Mitte des 18. Jahrhunderts. Münster i. W., 8° 502 l.

J o ó T ibor: *A nyugati szellem keleten.* Bpest, 1931, 8° 8 l.

Revue historique du Sud-Est Européen. Szerk. N. J o r g a. Paris, 1931 mars. — Az 54. lapon kritika Carlo T a g l i a v i n i könyvéről (Il Lexicon Marsilianum, dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVIII... Bucarest, édition de l'Académie Roumaine, 1930).

Kolosváry Bálint: *Bethlen Gábor emlékezete.* Bpest, 1930, 8° 11 l.

Felvinczi Takács Zoltán: *Magyar közgyűjteményeink*. Bpest, 1930, 4° 256 l.

Szerb Antal: *Vörösmarty-tanulmányok*. Bpest, 1930, 8° 78 l.

Eckhardt né Huszár Irén: *Mécs László*. Szeged, 1930, 8° 11 l. — Különnyomat a Széphalomból.

Sándor Solymossy: *Éléments orientaux dans les contes populaires hongrois*. Paris, 1928, 8° 26 l.

Bárczy Géza: *Ó-francia jövevényszavaink problémái*. Bpest, 1930, 8° 181.

Hóman Bálint: *Külpolitikai irányok a magyar történetben*. Bpest, 1931, 8° 28 l.

Décsi Lajos: *Beszámoló beszéd*. Szeged, 1929, 8° 22 l.

Marót Károly: *Történetírás és történetfilozófia*. Bpest, 1929, 8° 118 l.

B. Pukánszky: *Ungarländische Literatur*. Berlin, é. n. 4° 24 l.

Josef Turóczy-Trostler: *Entwicklung der ungarischen Literatur*. II. Renaissance und Humanismus. Budapest, 1930, 12° 28 l.

Hóman Bálint: *Magyar történet*. A rendiség kialakulásának kora. Bpest, é. n. 4° 368 l.

Acsády Károly: *Hotel de l'Avenir*. Regény. Budapest, 1931, 8° 256 l. — Acsády Károly kis regénye bensőséges reminiscenciákat ébreszt a Párisi járt magyarokban, de azok is érdeklődéssel olvassák, akik nem ismerik a fény- és hangváros titkait. Elzarándokoltunk az „ámulások szent városába“, és visszajöttünk egy soha be nem gyógyuló nosztalgiával s most Acsády visszavezet bennünket és gyors tempóban átfut velünk a már-már feledésbe merülő emlékek között. A regény meséje élénk és fordulatos, az átéltség forróságát érezzük minden során. A két főhős művészi álmokkal, lázas fiatal szívvel merül bele a millió arc és szín forgatagába. A d-y-sorok rezonálnak bennük, tipikus párizsi figurák nyüzsögnek körülük, de a látszatok papiros-burkolata alatt az író analitikus szemmel a lelki vonatkozások gazdag világát is meglátja. Egyben kortörténeti dokumentum is ez a regény abból az időből, amikor Kelet- és Közép-Európa munkanélküli tömegei valami chance-ideológiától kísértve tódultak Nyugatra, s jórésztük Párisban telepedett le.

(Budapest.)

Marton László.

Szegedi Friss Ujság, 1931, okt. 16. — Vezércikk Gabriel Gobron francia újságíróról, aki Magyarországról szóló beszámolójában azt írta, hogy „a Turul megint a magasba fog emelkedni“. (Ritka dolog, ha a magyar sajtó észreveszi, hogy Franciaországban valaki mellettünk nyilatkozik...)

Sipos Lajos: *A magyar szabadságharc visszhangja a francia irodalomban* (1848—1851). Budapest, 1929, 8° 64 l. — A budapesti egyetem francia intézetének kiadványa. Szerző ismerteti a *Revue des Deux Mondes* és az *Illustration* magyartárgyú cikkeit és a liberális francia írók propagandáját a magyar ügy mellett. Michelet, Thalès Bernard, Clémence Robert, Château-Renaud, Alexis Champagne, Pierre Dupont, François Poisson, H. L. Sazerac, Philarète Charles nevei jelzik a magyarbarát francia irodalmat, amelynek ellenzéke is volt Madame Blaze de Bury és Dino hercegnő személyében. A dolgozatból további monografiák nőhetnek ki. Kár, hogy hiányzik a végéről a tárgymutató.

(Szeged.)

Benkő Katinka.

Revista de Drept International. — Ilyen címen évnegyedes francianyelvű folyóiratot ad ki az Institut Roumain de Droit International. Megint egy pont, ahol a „kulturfölényt“ veszedelem fenyegeti.

Magyary Zoltán: *A magyar tudományos nagyüzem megszervezése*. Nyolc év a magyar tudományos élet kormányzatában. H. n. 1931, 8° 233 l. — A pécsi Tudományos Gyűjtemény című sorozat 106. kötete, a szerző 1923-tól 1931-ig megjelent kulturpolitikai tanulmányai.

Tartalomjegyzék.

	Lap
ACSÁDY KÁROLY: Hôtel de l'avenir (Vers)	103
BARTÓK GYÖRGY: Makkai Sándor	73
BÁRÁNY GERŐ: Königsbergi töredék	3
BENKŐ KATINKA: Sipos Lajos disszertációjáról	218
BERCZELI ANZELM KÁROLY: Rövid sorok (Vers)	56
BERDA JÓZSEF: Két relief (Vers)	57
" " Kegyelem láza (Vers)	164
BERZY ANDRÁS: Pünkösdőltő (Vers)	162
BIDOU, ELISABETH: MórícZ Zsigmond franciául	211
BOROSS MIHÁLY: Kisfaludy Károly szent, mert ember volt	87
BUDAY ÁRPÁD: Erdély és Regát	67
CSANÁDI JÁNOS: Hálátlan ének (Vers)	161
" " Csillagmadár (Vers)	142
CSEKEY ISTVÁN: A szovjet államszemlélete	165
DÁNOS ÁRPÁD: Magyarország, 1930	35
" " Tohuvabohu	81, 202
d. á.: Risum teneatis	84
ECKHART FERENC: Bartoniek Géza	173
e. j.: André Jarot könyvéről	216
ERDŐDI JÓZSEF: Plans	212
" " Dénes Gizella regényéről	215
EREKY ISTVÁN: Gróf Klebelsberg Kunó	189
é. g.: Kosztolányi Shakespeare-fordításáról	93
" " Prager Presse	47
" " Raáb Miklós verseiről	145
É. G.: Lund és Kolozsvár	197
FÖGEL SÁNDOR: Világválságban	61
GALAMB SÁNDOR: Hegedűs Gyuláról	193
GARÁZDA PÉTER: MórícZ Zsigmond, Hegedűs Lóránt és az irodalmi mendőlecskék	86
" " Szondy György históriája, avagy a kritikai ekhó	39
G. M.: Csodabogár	91
g. p.: A magyar történetírás új utjai	96
" " Bakó József verseiről	95
HALÁSZ GÁBOR: Kritikai dolgozatok és vázlatok	206
HANKISS JÁNOS: Paul Fort verseiből	17
H. J.: Moravek Endre könyvéről	94
HUSZTI JÓZSEF: Akadémiánk és a klasszikus ó-kor	62
JENEY ENDRE: A szegedi egyetem külföldi kapcsolatai	23
JEZERNICZKY MARGIT: Amiel, Petőfi, Meltzl	194
Gy. JUHÁSZ LÁSZLÓ: Madách és Lamartine	174
KASTNER JENŐ: Válasz Carlo Tagliavini-nek	139
KORPONAY MÁRIA: Isten igájában	74
" " Választottak (Vers)	19
L. J.: Havas István válogatott verseiről	215
LÁSZLÓ ISTVÁN: A Toll	145
" " Gergely Sándor regényéről	48
" " Hevesi András Ibsen-cikkéről	146
" " Schöpflin cikkéről	147
" " Szitnyay Zoltán regényéről	96
MADÁCHY LÁSZLÓ: Acsády Károly verseiről	215
" " Holló Endre verseiről	215
" " Isten koldusa (Vers)	103
" " Mollináry Gizella verseiről	215
" " Utolsó út a hegyeken (Vers)	161

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

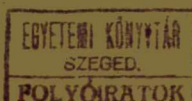
ZOLNAI BÉLA

	Lap
BÁRÁNY GERŐ: Königsbergi töredék	3-16
HANKISS JÁNOS: Paul Fort verseiből	17
ROZVÁNYI VILMOS: Néha mondom a feleségemnek (Vers)	18
KORPONAY MÁRIA: Választottak (Vers)	19
STEIGER-KAZAL DEZSŐ: Morál és születés (I.)	20-22
ALFÖLD. — A szegedi egyetem külföldi kapcsolatai. <i>Jeney</i> <i>Endre</i> .—Amerikai faluvezetés, magyar tanyakérdés. <i>Szeibert János</i>	23-31
VISSZHANG. — HÍTEL-VILÁG-STÁDIUM. — Jelenkor. Z. B. — Magyarország 1930. <i>Dános Árpád</i> — Középeurópa- Intézet. — Voinovich Géza. — Egy amerikai ujság. — Ungarisches Wirtschaftsjahrbuch. T. S.	32-38
ROSTA. — Szondy György históriája, avagy a kritikai ekhó. <i>Garázda Péter</i> . — Egyházművészet? <i>Mohai Ágnes</i> . — Csodabogár. — Levelestár	39-45
BÉKÜLDÖTT KÖNYVEK	46-48

SZEGED, 1931.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927. január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekeltése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ó és új magyarság“ szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf *Teleki Pál*, *Vargha Gyula*, *Szabolcska Mihály*, *Zolnai Béla*, *Juhász Gyula*, *Kosztolányi Dezső*, *Móra Ferenc*, *Husztai József*, *Oláh Gábor*, *Reményik Sándor*, *Mészöly Gedeon*, *Várkonyi Hildebrand*, *Vittorio Santoli*, *Szerb Antal*, *Tóth Károly*, *Balogh Ernő*, *Bodor Adalárd*, *Komjáthy Adalárd*, *Tonelli Sándor*, *Marót Károly*, *Monostori Hugó*, *Hegyi István*, *Baranyi János*, *Pukánszky Béla*, *Balogh József*, *Husztiné Révhegyi Rózsi*, *Garázdá Péter*, *Gelei József*, *Terescsényi György*, *Szalay József*, *Pérelly Imre*, *Szabó Lőrinc*, *Berczeli Anzelm Károly*, *Rédey Tivadar*, *Gilárty Zoltán*, *Majthényi György*, *Palasovszky Béla*, *Csengery János*, *Hornyánszky Gyula*, *Jean Carrère*, *Faluhelyi Ferenc*, *Makkai Sándor*, *Szekti Gyula*, *F. Takács Zoltán*, *Trócsányi György*, *Szigethy Vilma*, *Lehel István*, *Némethy Géza*, *Bárany Gerő*, *Marconnay Tibor*, *Ungvári Elemér*, *Magyar Vilmos*, *Zoltán Vilmos*, *Kolosváry Bálint*, *Ragambai András*, *Szekula Ágnes*, *Molli Erzsébet*, *Hevesi András*, *Horger Antal*, *Eckhardt Sándor*, *Aldo Dami*, *Bálint Sándor*, *Imre Sándor*, *Czakó István*, *Zolnai Sándor*, *Kappel Gyula*, *Reinbold Béla*, *Hankiss János*, *Györffy István*, *Szamosvölgyi Gábor*, *Buza László*, *Rozványi Vilmos*, *Sárközy György*, *Ritoók Emma*, *Boros Ferenc*, *Henrik Becker*, *Somogyi Szilveszter*, *Jancsó Benedek*, *Szegedy Lőrinc*, *Buday Árpád*, *Ady Lajos*, *Deák Zoltán*, *Vajthó László*, *Somkuti*, *Várkonyi Nándor*, *Baranyai Zoltán*, *Klebelsberg Kunó gróf*, *Kardos László*, *Szitnyai Zoltán*, *Vidor Marcell*, *vitéz Moór Gyula*, *Issekutz Béla*, *Menyhárt Gáspár*, *Faludi János*, *Evva Gabriella*, *Rózsa Miklós*, *N. Sebestyén Irén*, *Gulyás Pál*, *Schwartz Elemér*, *Tóth László*, *Mattyasovszky Erzsébet*, *Wolf Rózsi*, *Berda József*, *Dézi Lajos*, *Köszegi László*, *Szabó László*, *Horváth Béla*, *Thienemann Tivadar*, *Fógel József*, *Pettykó János*, *Schilling Gábor*, *Szeri Endre*, *Tamás András*, *Polner Ödön*, *Ólvedi László*, *Alaksza Ambrus*, *Hont Ferenc*, *Steinbach Ede*, *Márer Erzsébet*, *Halmi Bódog*, *Babits Mihály*, *Rónai Pál*, *Zlinszky Aladár*, *Kastner Jenő*, *Lambrecht Kálmán*, *Karl János*, *Kutas Kálmán*, *Trostler József*, *Arady Zsolt*, *Eckhardté Huszár Irén*, *Édes Gergely*, *Farkas Gyula*, *Galli Mátyás*, *Korponay Mária*, *Baranyai Erzsébet*, *Joó Tibor*, *Földessy Gyula*, *Hunyady Ferenc gróf*, *Mécs László*, *Vida Péter*, *Hainiss Elemér*, *Peter Wust*, *Eckerdt Elek*, *Gedeon Jolán*, *Böszörményi Jenő*, *Sik Sándor*, *Iványi Béla*, *Petur László*, *Birkás Géza*, *Gy. Juhász László*, *Kárpáti László*, *Olay Ferenc*, *László István*, *Fógel Sándor*, *Undi Imre*, *Moravcsik Gyula*, *Rolla Margit*, *Fehér Tibor*, *Dános Árpád*, *Ybl Ervin*, *Szeibert János*, *Berzy András*, *Bibó István*, *Trencsény W. Imre*, *Fedák Ágota*, *Miskolczi Dezső*, *Mályusz Elemér*, *Balogh István*, *Mohai Ágnes*, *Steiger-Kazal Dezső*, *Jeney Endre*.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Uj füzetek :

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti királyság.* Ára 2 P.
14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világlend.* Ára 2 P.
15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.
16. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.
17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Ára 2 P.
18. IVÁNYI BÉLA: *Felső-Magyarországról.* Ára 3 P.
19. MORAVCSIK GYULA: *Klassika-filológiánk és a nemzeti tudományok.* Ára 1·50 P.
20. BIBÓ ISTVÁN: *Könyvtáraink racionalizálása.* Ára 1·50 P.
21. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Magyarország 1930.* Ára 5 P.
22. BÁRÁNY GERŐ: *Königsbergi töredék.* Ára 1·50 P.
23. Dr. SZALAY JÓZSEF: *A könyvről és a könyvszeretetről.* Ára 1·50 P.
24. Dr. PRESZLY LÓRÁND: *A szegedi népies írók.* Ára 1·50 P.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

Ujabb füzetek :

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera ORAVETZ.

Kitűnő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliográfiaja, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barok Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930:1092).

Oravetz Vera munkája a magyar filológiai kutatás egyik becses segédeszköze lesz, melyet Kont Ignác és André Seval mellett fogunk idézni.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

4. *Un disciple du romantisme français.* Madách et la Tragédie de l'homme. Par László JUHÁSZ.

A szegedi egyetem francia intézetében készült disszertációk abban a nagy előnyben vannak a budapesti társaik fölött, hogy francia nyelven jelenhetnek meg s így bekapcsolódhatnak a francianyelvű irodalomtörténetbe.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

Előkészületben :

5. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia WITZENETZ.
6. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla ZOLNALI.

MAGYAR TÖRTÉNELEM UJ RENDSZERBEN.

Irtá dr. ERDÉLYI LÁSZLÓ

egyetemi tanár,

Budapest, szerző sajátja. 1931.

Értekezések

a m. kir. Ferencz József-Tudomány-
egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.

Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám:

7. sz. *Téglás* B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR
IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Új füzetek:

Hornyánszky Gyula: A görög szociográfia vázlata. Szeged 1931.

Horger Antal: A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

ZOLNAI BÉLA

MINERVA-KÖNYVTÁR XXIX.

MIKES KELEMEN

— Fejezet az irodalmi gondolat történetéből. —

Klemens Mikes hat drei Forschergenerationen beschäftigt. Der Wandel seiner Gestalt spiegelt die Wandlungen literarhistorischer Betrachtungsweise . . . Es ist das Verdienst Béla Zolnais, dass er die philologisch-historische Epoche abgeschlossen und erschöpft, zugleich aber Mikes für die geistesgeschichtlich orientierte Forschung erobert hat.

J. Trostler (Pester Lloyd).

A dolgozat legnagyobb érdeme, hogy a magyar irodalom-történeti problémákat francia és német/modern irányok alapos ismeretével kezeli.

Koszó János (Egyetemes Philologiai Közlöny).

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

ZOLNAI BÉLA

	Lap
SZALAY JÓZSEF: A könyvről és a könyvszeretetről . . .	49—52
SZEMKŐ ALADÁR: Dido halála (Vers)	53
MÉCS LÁSZLÓ: Életvonat (Vers)	53
RADNÓTI MIKLÓS: Kedd és szerda között (Vers)	55
BERCZELI ANZELM KÁROLY: Rövid sorok (Vers)	56—57
BERDA JÓZSEF: Két relief (Versek)	57
STEIGER-KAZAL DEZSŐ: Morál és születés (II.)	58—60
ESZMETÖREDÉKEK. — Világválságban. <i>Fógel Sándor.</i> — Akadémiánk és a klasszikus ó-kor. <i>Huszt József.</i> — A magyar történetírás új útjai. — Jászai Mari és az irodalom. — Rotary	61—66
ERDÉLY. — Erdély és Regát. <i>Buday Árpád.</i> — Makkai Sándor. <i>Bartók György.</i> — Isten igájában. <i>Korponay Mária.</i> — Böhm Károly önéletrajza	67—76
VISSZHANG. — HITEL-VILÁG-STÁDIUM. — Tohuvabohu. <i>Dános Árpád.</i> — Risum teneatis. <i>d. d.</i> — Voinovich Géza. — Az Alföld sivatagosodásáról. — Raciona- lizálás	77—85
ROSTA. — Móricz Zsigmond, Hegedüs Lóránt és az iro- dalmi mendőlecskék. <i>Garázda Péter.</i> — Kisfaludy Károly szent, mert ember volt. <i>Boross Mihály.</i> — Művészeti könyvtár. <i>Mohai Ágnes.</i> — Propaganda szordinóval. — Csodabogár. <i>G. M.</i> — Levelestár :	86—92
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	93—96

SZEGED, 1931.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927. január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekeltése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ó és új magyarság“ szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oldh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Adalád, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózsi, Garzda Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Gilárty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárányi Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyar Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambí András, Szekula Ágnes, Mollí Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czako István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Györfly István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Dedk Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Sztinyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózsi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horyáth Béla, Thienemann Tivadar, Főgel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ólvedi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márer Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zlinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardté Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olay Ferenc, László István, Főgel Sándor, Undi Imre, Moravcsik Gyula, Rolla Margit, Fehér Tibor, Dános Árpád, Ybl Ervin, Szeibert János, Berzy András, Bibó István, Trencsényi W. Imre, Fedák Ágota, Miskolczy Dezső, Mályusz Elemér, Balogh István, Mohai Ágnes, Steiger-Kazal Dezső, Jeney Endre Szemkő Aladár, Radnóti Miklós, Bartók György, Boross Mihály, Osztojics Eugénia.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Új füzetek:

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti királyság.* Ára 2 P.
14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világnézet.* Ára 2 P.
15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.
16. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.
17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Ára 2 P.
18. IVÁNYI BÉLA: *Felső-Magyarországról.* Ára 3 P.
19. MORAVCSIK GYULA: *Klassika-filológiánk és a nemzeti tudományok.* Ára 1·50 P.
20. BIBÓ ISTVÁN: *Könyvtáraink racionalizálása.* Ára 1·50 P.
21. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Magyarország 1930.* Ára 5 P.
22. BÁRÁNY GERŐ: *Königsbergi töredék.* Ára 1·50 P.
23. Dr. SZALAY JÓZSEF: *A könyvről és a könyvszeretetről.* Ára 1·50 P.
24. Dr. PRESZLY LÓRÁND: *A szegedi népies írók.* Ára 1·50 P.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

Újabb füzetek:

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera ORAVETZ.

Kitűnő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliográfiája, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barokk Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930:1092).

Oravetz Vera munkája a magyar filológiai kutatás egyik becses segédeszköze lesz, melyet Kont Ignác és André Leval mellett fogunk idézni.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.* Par László JUHÁSZ.

A szegedi egyetem francia intézetében készült disszertációk abban a nagy előnyben vannak a budapesti társaik fölött, hogy francia nyelven jelenhetnek meg s így bekapcsolódhatnak a francianyelvű irodalomtörténetbe.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

Előkészületben:

5. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia WITZENETZ.
6. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla ZOLNAI.

MAGYAR TÖRTÉNELEM ÚJ RENDSZERBEN.

Irta dr. ERDÉLYI LÁSZLÓ

egyetemi tanár.

Budapest, szerző sajátja. 1931.

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-
egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.
Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám:

7. sz. *Téglás* B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR
IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Uj füzetek:

Hornyánszky Gyula: A görög szociografia vázлата. Szeged 1931.

Horger Antal: A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

ZOLNAI BÉLA

MINERVA-KÖNYVTÁR XXIX.

MIKES KELEMEN

— Fejezet az irodalmi gondolat történetéből. —

Klemens Mikes hat drei Forschergenerationen beschäftigt. Der Wandel seiner Gestalt spiegelt die Wandlungen literarhistorischer Betrachtungsweise . . . Es ist das Verdienst Béla Zolnais, dass er die philologisch-historische Epoche abgeschlossen und erschöpft, zugleich aber Mikes für die geistesgeschichtlich orientierte Forschung erobert hat.

J. Trostler (Pester Lloyd).

A dolgozat legnagyobb érdeme, hogy a magyar irodalom-történeti problémákat francia és német modern irányok alapos ismeretével kezeli.

Koszó János (Egyetemes Philologiai Közlöny).

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

ZOLNAI BÉLA

	Lap
SZABÓ LÖRINC: Az Egy álmai (Vers)	97—98
PRESZLY LÓRÁNT: A szegedi népies írók	99—102
AOSÁDY KÁBOLY: Hotel de l'Avenir (Vers)	103
MADÁCHY LÁSZLÓ: Isten koldúsa (Vers)	103
SZALAY JÓZSEF: A könyvről és a könyvszeretetről (II.)	104—113
RÓNAI PÁL: Himnusz a naphoz (Vers)	114
STEIGER-KAZAL DEZSŐ: Morál és születés (III.)	115—118
ESZMETÖREDÉKEK. — Szokratesz kubizmusa. <i>Rónai Mihály András.</i> — Bécsi francia nyomtatványok. <i>Zolnai Béla.</i> — Egy tudomány történetének nyomain Széphalomtól Nimegenig. <i>Marót Károly.</i>	119—127
ALFÖLD. — Te saxa loquuntur. <i>Menyhárt Gáspár.</i> — Egy nap kulturpolitikája. <i>O. E.</i>	128—131
VISSZHANG. — HITEL-VILÁG-STÁDIUM. — Tohuwabohu. (II.) <i>Dános Árpád.</i> — Risum teneatis. — Kultúra és műtrágya. — Amerika megmenti Európát	132—138
ROSTA. — Válasz Carlo Tagliavini-nek. <i>Kastner Jenő.</i> — Csillagmadár. <i>Csanádi János.</i> — Csodabogár. — Levelestár — Ölvédi László (1903—1931.) <i>Z. B.</i>	139—144
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	145—148

SZEGED, 1931.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927. január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiáj elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelteése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf *Teleki Pál*, *Vargha Gyula*, *Szabolcska Mihály*, *Zolnai Béla*, *Juhász Gyula*, *Kosztolányi Dezső*, *Móra Ferenc*, *Husztai József*, *Oláh Gábor*, *Reményik Sándor*, *Mészöly Gedeon*, *Várkonyi Hildebrand*, *Vittorio Santoli*, *Szerb Antal*, *Tóth Károly*, *Balogh Ernő*, *Bodor Aladár*, *Komjádi Aladár*, *Tonelli Sándor*, *Marót Károly*, *Monostori Hugó*, *Hegyi István*, *Baranyi János*, *Pukánszky Béla*, *Balogh József*, *Husztiné Révhegyi Rózi*, *Garázdá Péter*, *Gelei József*, *Terescsényi György*, *Szalay József*, *Pérelly Imre*, *Szabó Lőrinc*, *Berczeli Anzelm Károly*, *Rédey Tivadar*, *Gülárty Zoltán*, *Majthényi György*, *Palasovszky Béla*, *Csengery János*, *Hornyánszky Gyula*, *Jean Carrère*, *Faluhelyi Ferenc*, *Makkai Sándor*, *Székfü Gyula*, *F. Takács Zoltán*, *Trócsányi György*, *Szigethy Vilma*, *Lehel István*, *Némethy Géza*, *Bárány Gerő*, *Marconnay Tibor*, *Ungvári Elemér*, *Magyary Zoltán*, *Zoltán Vilmos*, *Kolosváry Bálint*, *Raggambí András*, *Szekula Ágnes*, *Molli Erzsébet*, *Hevesi András*, *Horger Antal*, *Eckhardt Sándor*, *Aldo Dami*, *Bálint Sándor*, *Imre Sándor*, *Czakó István*, *Zolnai Sándor*, *Kappel Gyula*, *Reinbold Béla*, *Hankiss János*, *Györffy István*, *Szamosvölgyi Gábor*, *Buza László*, *Rozványi Vilmos*, *Sárközy György*, *Ritoók Emma*, *Boros Ferenc*, *Henrik Becker*, *Somogyi Szilveszter*, *Jancsó Benedek*, *Szegedy Lőrinc*, *Buday Árpád*, *Ady Lajos*, *Deák Zoltán*, *Vajthó László*, *Somkuti*, *Várkonyi Nándor*, *Baranyai Zoltán*, *Klebsberg Kunó gróf*, *Kardos László*, *Szitnyai Zoltán*, *Vidor Marcell*, *vitéz Moór Gyula*, *Issekutz Béla*, *Menyhárt Gáspár*, *Faludi János*, *Evva Gabriella*, *Rózsa Miklós*, *N. Sebestyén Irén*, *Gulyás Pál*, *Schwartz Elemér*, *Tóth László*, *Mattyasovszky Erzsébet*, *Wolf Rózi*, *Berda József*, *Dézi Lajos*, *Közegi László*, *Szabó László*, *Horváth Béla*, *Thienemann Tivadar*, *Fógel József*, *Pettykó János*, *Schilling Gábor*, *Szeri Endre*, *Tamás András*, *Polner Ödön*, *Ólvedi László*, *Alaksza Ambrus*, *Hont Ferenc*, *Steinbach Ede*, *Márer Erzsébet*, *Halmi Bódog*, *Babits Mihály*, *Rónai Pál*, *Zlinszky Aladár*, *Kastner Jenő*, *Lambrecht Kálmán*, *Karl János*, *Kutas Kálmán*, *Trostler József*, *Arady Zsolt*, *Eckhardté Huszár Irén*, *Édes Gergely*, *Farkas Gyula*, *Galli Mátyás*, *Korponay Mária*, *Baranyai Erzsébet*, *Joó Tibor*, *Földessy Gyula*, *Hunyady Ferenc gróf*, *Mécs László*, *Vida Péter*, *Hainiss Elemér*, *Peter Wust*, *Eckerdt Elek*, *Gedeon Jolán*, *Böszörményi Jenő*, *Sik Sándor*, *Iványi Béla*, *Petur László*, *Birkás Géza*, *Gy. Juhász László*, *Kárpáti László*, *Olay Ferenc*, *László István*, *Fógel Sándor*, *Undi Imre*, *Moravcsik Gyula*, *Rolla Margit*, *Fehér Tibor*, *Dános Árpád*, *Ybl Ervin*, *Szeibert János*, *Berzy András*, *Bibó István*, *Trencsény W. Imre*, *Fedák Ágota*, *Miskolczy Dezső*, *Mályusz Elemér*, *Balogh István*, *Mohai Ágnes*, *Steiger-Kazal Dezső*, *Jeney Endre*, *Szemkö Aladár*, *Radnóti Miklós*, *Bartók György*, *Boross Mihály*, *Osztojics Eugénia*, *Preszly Lóránt*, *Acsády Károly*, *Maddách László*, *Rónai Mihály András*, *Csanádi János*.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Uj füzetek :

13. **Dr. POLNER ÖDÖN**: *Állami létünk és a nemzeti királyság.* Ára 2 P.
14. **BÁRÁNY GERŐ**: *Ethikai világnézet.* Ára 2 P.
15. **SZERB ANTAL**: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.
16. **MARÓT KÁROLY**: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.
17. **BÁRÁNY GERŐ**: *Élet s halál.* Ára 2 P.
18. **IVÁNYI BÉLA**: *Felső-Magyarországról.* Ára 3 P.
19. **MORAVCSIK GYULA**: *Klassika-filológiánk és a nemzeti tudományok.* Ára 1·50 P.
20. **BIBÓ ISTVÁN**: *Könyvtáraink racionalizálása.* Ára 1·50 P.
21. **Dr. DÁNOS ÁRPÁD**: *Magyarország 1930.* Ára 5 P.
22. **BÁRÁNY GERŐ**: *Königsbergi töredék.* Ára 1·50 P.
23. **Dr. SZALAY JÓZSEF**: *A könyvről és a könyvszeretetről.* Ára 1·50 P.
24. **Dr. PRESZLY LÓRÁND**: *A szegedi népies irók.* Ára 1·50 P.
25. **CSEKEY ISTVÁN**: *A szovjet államszemlélete.* Ára —·80 P.
26. **OLÁH GÁBOR**: *Babits Mihály 25 éve.* Ára 1 P.
27. **Dr. DÁNOS ÁRPÁD**: *Tohuvabohu.* Ára 1— P.
28. **TONELLI SÁNDOR**: *Goethe.* Ára 1— P.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

Ujabb füzetek :

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera **ORAVETZ.**
Kitűnő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliografiája, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barok Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.
Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930 : 1092).
4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.* Par László **JUHÁSZ.**
A szegedi egyetem francia intézetében készült disszertációk abban a nagy előnyben vannak a budapesti társaik fölött, hogy francia nyelven jelenhetnek meg s így kapcsolódhatnak a francianyelvű irodalomtörténetbe.
Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közöny, 1931.)
5. *Un humaniste hongrois en France. Jean Sambucus et ses relations littéraires (1551—1584).* Par Endre **BACH.**
6. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia **WITZENETZ.**

DÁNOS ÁRPÁD

ÖRÖK SZOMJAZÓK

K Á L D O R

B U D A P E S T.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata
HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY
közreműködésével szerkeszti
BIBÓ ISTVÁN.

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Új füzetek:

Hornyánszky Gyula: A görög szociografia vázlata. Szeged 1931.

Horger Antal: A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

ZOLNAI BÉLA

MINERVA-KÖNYVTÁR XXIX.

MIKES KELEMEN

— Fejezet az irodalmi gondolat történetéből. —

Klemens Mikes hat drei Forschergenerationen beschäftigt. Der Wandel seiner Gestalt spiegelt die Wandlungen literarhistorischer Betrachtungsweise . . . Es ist das Verdienst Béla Zolnais, dass er die philologisch-historische Epoche abgeschlossen und erschöpft, zugleich aber Mikes für die geistesgeschichtlich orientierte Forschung erobert hat.

J. Trostler (Pester Lloyd).

A dolgozat legnagyobb érdeme, hogy a magyar irodalomtörténeti problémákat francia és német modern irányok alapos ismeretével kezeli.

Koszó János (Egyetemes Philologiai Közlöny).

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

ZOLNAI BÉLA

	Lap
OLÁH GÁBOR: Babits Mihály 25 éve	149—160
CSANÁDI JÁNOS: Hálátlan ének (Vers)	161
MADÁCHY LÁSZLÓ: Utolsó út a hegyeken (Vers)	161
BERZY ANDRÁS: Pünkösddőlő (Vers)	162
PALASOVSKY BÉLA: Kazinczy Invokációja (Vers)	162—163
TÓTH JÓZSEF: Adoratio (Vers)	164
BERDA JÓZSEF: Kegyelem láza (Vers)	164
CSEKEY ISTVÁN: A szovjet államszemlélete	165—172
ESZMETÖREDÉKEK. — Bartoniek Géza. <i>Eckhart Ferenc.</i> — Madách és Lamartine. <i>Gy. Juhász László.</i> — — Abbazia. <i>Zolnai Béla</i>	173—188
ALFÖLD. — Gróf Klebelsberg Kunó. <i>Erekly István.</i> — — Szeged pillantása Adyra. <i>Petri Mór.</i> — Az ősz- — tündíjak ügye. — Hegedüs Gyuláról	189—193
ERDÉLY. — Amiel, Petőfi, Meltzl. <i>Jezerniczky Margit.</i> — — Lund és Kolozsvár. <i>É. G.</i>	194—197
VISSZHANG. — HITEL-VILÁG-STÁDIUM. — Tohuvabohu. — (III.) <i>Dános Árpád</i>	198—205
ROSTA. — Kritikai dolgozatok és vázlatok. <i>Halász Gábor.</i> — Viszontválasz Kastner Jenőnek. <i>Tagliavini Károly.</i> — Móríczy Zsigmond franciául. <i>Elisabeth Bidou.</i> — Plans. <i>Erdődi József.</i> — Csodabogár. — Levelestár	206—214
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	215—218

SZEGED, 1931.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927. január elsején

SZÉPHALOM

címmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelteése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ó és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf *Teleki Pál*, *Vargha Gyula*, *Szaboleska Mihály*, *Zolnai Béla*, *Juhász Gyula*, *Kosztolányi Dezső*, *Móra Ferenc*, *Husztai József*, *Oláh Gábor*, *Reményik Sándor*, *Mészöly Gedeon*, *Várkonyi Hildebrand*, *Vittorio Santoli*, *Szerb Antal*, *Tóth Károly*, *Balogh Ernő*, *Bodor Aladár*, *Komjáthy Aladár*, *Tonelli Sándor*, *Maróti Károly*, *Monostori Hugó*, *Hegyi István*, *Baranyi János*, *Pukánszky Béla*, *Balogh József*, *Husztiné Révhegyi Rózsai*, *Garázda Péter*, *Gelei József*, *Terescsényi György*, *Szalay József*, *Pérelly Imre*, *Szabó Lőrinc*, *Berczeli Anzelm Károly*, *Rédey Tivadar*, *Gilárty Zoltán*, *Majthényi György*, *Palasovszky Béla*, *Csengery János*, *Hornyánszky Gyula*, *Jean Carrère*, *Faluhelyi Ferenc*, *Makkai Sándor*, *Szekli Gyula*, *F. Takács Zoltán*, *Trócsányi György*, *Szigethy Vilma*, *Lehel István*, *Némethy Géza*, *Báranyi Gerő*, *Marconnay Tibor*, *Ungvári Elemér*, *Magyar Zoltán*, *Zoltán Vilmos*, *Kolosváry Bálint*, *Raggambli András*, *Szekula Ágnes*, *Molli Erzsébet*, *Hevesi András*, *Horger Antal*, *Eckhardt Sándor*, *Aldo Dami*, *Bálint Sándor*, *Imre Sándor*, *Czakó István*, *Zolnai Sándor*, *Kappel Gyula*, *Reinbold Béla*, *Hankiss János*, *Györfly István*, *Szamosvölgyi Gábor*, *Buza László*, *Rozványi Vilmos*, *Sárközy György*, *Ritoók Emma*, *Boros Ferenc*, *Henrik Becker*, *Somogyi Szilveszter*, *Jancsó Benedek*, *Szegedy Lőrinc*, *Buday Árpád*, *Ady Lajos*, *Deák Zoltán*, *Vajthó László*, *Somkuti*, *Várkonyi Nándor*, *Baranyai Zoltán*, *Klebelsberg Kunó* gróf, *Kardos László*, *Szitnyai Zoltán*, *Vidor Marcell*, *vitéz Moór Gyula*, *Issekutz Béla*, *Menyhárt Gáspár*, *Faludi János*, *Evva Gabriella*, *Rózsa Miklós*, *N. Sebestyén Irén*, *Gulyás Pál*, *Schwartz Elemér*, *Tóth László*, *Mattyasovszky Erzsébet*, *Wolf Rózsai*, *Berda József*, *Dézsi Lajos*, *Köszegi László*, *Szabó László*, *Horváth Béla*, *Thienemann Tivadar*, *Fógel József*, *Pettykó János*, *Schilling Gábor*, *Szeri Endre*, *Tamás András*, *Polner Ödön*, *Ólvedi László*, *Alaksza Ambrus*, *Hont Ferenc*, *Steinbach Ede*, *Márer Erzsébet*, *Halmi Bódog*, *Babits Mihály*, *Rónai Pál*, *Zlinszky Aladár*, *Kastner Jenő*, *Lambrecht Kálmán*, *Karl János*, *Kutas Kálmán*, *Trostler József*, *Arady Zsolt*, *Eckhardté Huszdr Irén*, *Édes Gergely*, *Farkas Gyula*, *Galli Mátyás*, *Korponay Mária*, *Baranyai Erzsébet*, *Joó Tibor*, *Földessy Gyula*, *Hunyady Ferenc* gróf, *Mécs László*, *Vida Péter*, *Hainiss Elemér*, *Peter Wust*, *Eckerdt Elek*, *Gedeon Jolán*, *Böszörményi Jenő*, *Sik Sándor*, *Iványi Béla*, *Petur László*, *Birkás Géza*, *Gy. Juhász László*, *Kárpáti László*, *Olay Ferenc*, *László István*, *Fógel Sándor*, *Undi Imre*, *Moravcsik Gyula*, *Rolla Margit*, *Fehér Tibor*, *Dános Árpád*, *Ybl Ervin*, *Szeibert János*, *Berzy András*, *Bibó István*, *Trencsény W. Imre*, *Fedák Agota*, *Miskolczy Dezső*, *Mályusz Elemér*, *Balogh István*, *Mohai Ágnes*, *Steiger-Kazal Dezső*, *Jeney Endre*, *Szemkö Aladár*, *Radnóti Miklós*, *Bartók György*, *Boross Mihály*, *Osztojics Eugénia*, *Preszly Lóránt*, *Acsády Károly*, *Madáchy László*, *Rónai Mihály* András, *Csanádi János*, *Tóth József*, *Csekey István*, *Petri Mór*, *Jezericzky Margit*, *Halász Gábor*, *Elisabeth Bidou*, *Benkő Katinka*.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

Uj füzetek :

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti királyság.* Ára 2 P.
14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világtrend* Ára 2 P.
15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.
16. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.
17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Ára 2 P.
18. IVÁNYI BÉLA: *Felső-Magyarországról.* Ára 3 P.
19. MORAVCSIK GYULA: *Klassika-filológidnk és a nemzeti tudományok.* Ára 1·50 P.
20. BIBÓ ISTVÁN: *Könyvtáraink racionalizálása.* Ára 1·50 P.
21. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Magyarország 1930.* Ára 5 P.
22. BÁRÁNY GERŐ: *Königsbergi töredék.* Ára 1·50 P.
23. Dr. SZALAY JÓZSEF: *A könyvről és a könyvszeretetről.* Ára 1·50 P.
24. Dr. PRESZLY LÓRÁND: *A szegedi népies írók* Ára 1·50 P.
25. CSEKEY ISTVÁN: *A szovjet államszemlélete.* Ára — 80 P.
26. OLÁH GÁBOR: *Babits Mihály 25 éve.* Ára 1 P.
27. Dr. DÁNOS ÁRPÁD: *Tohuvabohu.* Ára 1— P.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

Ujabb füzetek :

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera ORAVETZ.

Kitünő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliografiája, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barokk Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930 : 1092).

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.* Par László JUHÁSZ.

A szegedi egyetem francia intézetében készült disszertációk abban a nagy előnyben vannak a budapesti társaik fölött, hogy francia nyelven jelenhetnek meg s így bekapcsolódhatnak a francianyelvű irodalomtörténetbe.

Eckhardt Sándor (Egyet. Philol. Közlöny, 1931.)

5. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Ju'ia WITZENETZ.

6. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla ZOLNAI.

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-
egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.
Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám:
7. sz. *Téglás B. Jenő*: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR
IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

Acta Scientiarum Universitatis F.-J.

SECTIO PHILOLOGICO-HISTORICA.

Szerk. HUSZTI JÓZSEF és MÉSZÖLY GEDEON.

Új füzetek:

Hornyánszky Gyula: A görög szociografia vázlata. Szeged 1931.

Horger Antal: A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

ZOLNAI BÉLA

MINERVA-KÖNYVTÁR XXIX.

MIKES KELEMEN

— Fejezet az irodalmi gondolat történetéből. —

Klemens Mikes hat drei Forschergenerationen beschäftigt. Der Wandel seiner Gestalt spiegelt die Wandlungen literarhistorischer Betrachtungsweise . . . Es ist das Verdienst Béla Zolnais, dass er die philologisch-historische Epoche abgeschlossen und erschöpft, zugleich aber Mikes für die geistesgeschichtlich orientierte Forschung erobert hat.

J. Trostler (Pester Lloyd).

A dolgozat legnagyobb érdeme, hogy a magyar irodalom-történeti problémákat francia és német modern irányok alapos ismeretével kezeli.

Koszó János (Egyetemes Philologiai Közlöny).